

มหาวิทยาลัยศรีปทุม

รายงานการวิจัย

เรื่อง

การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอาสันนกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

AN ANALYTICAL STUDY OF THE ASANNAKAMMA
(PROXIMATE KAMMA) IN THERAVADA BUDDHISM

พลเอกเสรี พุกกะมาน

มหาวิทยาลัยศรีปทุม
SRIPATUM UNIVERSITY

งานวิจัยนี้ ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยศรีปทุม

ปีการศึกษา 2552

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาของผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บรรจบ บรรณรุจิ แห่งคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ผู้เชี่ยวชาญในด้านพุทธศาสตร์ ได้สละเวลาและให้คำแนะนำที่มีคุณค่ายิ่งต่องานวิจัยนี้ รวมทั้งได้ช่วยแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ จนงานวิจัยชิ้นนี้มีความสมบูรณ์ ผู้วิจัยจึงขอขอบคุณเป็นอย่างสูง ณ ที่นี้

นอกจากนี้ ผู้ช่วยศาสตราจารย์มงคล หวังสุขใจ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ชนกณ สมหวัง ยังได้เกื้อกูลการค้นหาข้อมูลประกอบการวิจัยครั้งนี้ รวมทั้งการติดต่อประสานงาน

ขอขอบคุณผู้อำนวยการสำนักวิชาศึกษาทั่วไป ผู้ช่วยศาสตราจารย์กิตติภูมิ มีประดิษฐ์ ที่ได้ส่งเสริมและพัฒนาการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาในมหาวิทยาลัยศรีปทุม ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยศรีปทุมที่ได้ช่วยค้นหาข้อมูล เพื่อประกอบการวิจัย รวมทั้งห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ได้เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการทำวิจัยครั้งนี้

ขอขอบคุณอธิการบดีมหาวิทยาลัยศรีปทุม ดร.รัชนิพร พุกยาภรณ์ พุกกะมาน ที่ได้ส่งเสริมและสนับสนุนการวิจัยครั้งนี้ และที่ขาดเสียไม่ได้คือ สำนักวิจัยแห่งมหาวิทยาลัยศรีปทุม ที่ได้อนุมัติให้ทุนสนับสนุนการทำวิจัยในครั้งนี้

พลเอกเสรี พุกกะมาน

พฤศจิกายน 2553

หัวข้อวิจัย : การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอาสังฆกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ผู้วิจัย : พลเอกเสรี พุกกะมาน

หน่วยงาน : มหาวิทยาลัยศรีปทุม

ปีที่พิมพ์ : พ.ศ.2552

บทคัดย่อ

รายงานการวิจัยเรื่องนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องอาสังฆกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท งานวิจัยพบว่า กรรมหรือการกระทำที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎก ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดชีวิตและส่งผลให้ชีวิตสืบต่อไปไม่สิ้นสุด จนกว่าจะถูกทำลายลงด้วยอัสวักขยญาณ(ญาณที่ทำให้สิ้นอาสวะ) มีความครอบคลุมทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม ยกเว้นกรรมหรือการกระทำของพระอรหันต์ที่จะไม่ส่งผลให้เกิดใหม่อีกต่อไป เนื่องจากกรรมหรือการกระทำของท่านไม่มีอุปาทานเข้าไปปรุงแต่ง งานวิจัยยังพบอีกว่า อรรถกถา(หนังสืออธิบายพระไตรปิฎก)ที่พระพุทธโฆสะแต่ง ได้กล่าวถึงกรรม 12 โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 กล่าวถึงเวลาที่กรรมให้ผล กลุ่มที่ 2 กล่าวถึงหน้าที่ของกรรม และกลุ่มที่ 3 กล่าวถึงลำดับการให้ผลของกรรม ทั้งหมดแบ่งโดยยึดกุศลกรรมและอกุศลกรรมที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎกเป็นหลัก

อาสังฆกรรมในงานวิจัยนี้ จัดอยู่ในกลุ่มที่ 3 ของกรรม 12 และผู้วิจัยได้ให้คำจำกัดความไว้ 2 ประการ คือ 1) การกระทำในเวลาใกล้ตาย และ 2) การกระทำที่ทำไว้นานแล้ว แต่ผู้ทำหวนระลึกได้ตอนใกล้ตาย ซึ่งครอบคลุมทั้งฝ่ายกุศลกรรมและอกุศลกรรม จากการวิจัยพบว่า อาสังฆกรรมเป็นสะพานเชื่อมต่อชีวิตเก่าตอนใกล้ตายกับชีวิตใหม่หลังตาย เนื่องจากทำหน้าที่ให้กำเนิดชีวิตใหม่ทันทีอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ด้วยเหตุนี้ คนเราจึงสามารถเลือกเกิดได้ ซึ่งอยู่บนเงื่อนไขของอาสังฆกรรมว่าเป็นประเภทใด เป็นกุศลหรืออกุศล

คำสำคัญ : กรรม กฎแห่งกรรม อาสังฆกรรม พระพุทธศาสนาเถรวาท การเกิดใหม่

Research Title : An Analytical Study of the Asannakamma (Proximate Kamma) in Theravada Buddhism

Name of Researcher : General Seri Pukkamarn

Name of Institution : Sripatum University

Year of Publication : B. E. 2552

ABSTRACT

The purpose of this research work is to study the concept the Asannakamma (Proximate Kamma) in Theravada Buddhism.

The research finds that kamma or action in the Tipitaka, playing an important role on designating and continuing a circle of human life as far as it is not destroyed absolutely by the knowledge of the destruction of mental intoxication, covers both wholesome and unwholesome actions, but neither -wholesome-nor-unwholesome action of an arahanta (perfected one) never gives birth to any result subject to rebirth due to the lack of clinging (Upadana) in the action. Also it finds that the commentaries by the venerable Buddhaghosa of the Tipitaka mention twelve kmmas (actions) being classified into three classifications -1)classification in line with the time of ripening, 2)classification in line with function, and 3)classification in line with the order of ripening, all based on the above mentioned wholesome and unwholesome actions.

The Asanna Kamma in this research is classified in the classification in line with the order of ripening and given two definitions- 1) any action performed at the death time, and 2) any long past action recollected at the death time. The definitions cover the Asanna Kamma, both wholesome and unwholesome. From the research, the Asanna Kamma is found that it bridged this life and life after death, immediately and inevitably giving birth to new life. By this reason, a man is able to choose his or her new life on the main ground of the Asanna Kamma.

Keywords : Kamma Law of Kamma Proximate Kamma Theravada Buddhism Rebirth

สารบัญ

บทที่	หน้า
1	บทนำ..... 1
	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา 1
	วัตถุประสงค์ของการวิจัย 4
	คำถามการวิจัย 4
	ขอบเขตการวิจัย 5
	นิยามศัพท์ 5
	ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ..... 6
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง..... 7
	ระเบียบวิธีการวิจัย..... 10
2	หลักการและกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา..... 12
	ความหมายของกรรม..... 12
	หลักการในพระไตรปิฎก..... 17
	หลักการในอรรถกถา..... 18
	เกณฑ์การวินิจฉัยกรรม..... 34
	การให้ผลของกรรม..... 35
	แนวคิดเกี่ยวกับเหตุเกิดของกรรม..... 40
	กฎแห่งกรรม..... 43
	กรรมกับการเกิดใหม่..... 46
	หลักกรรมกับปฏิจสมเด็จพระบาท..... 50
	กรรมและการสิ้นกรรม..... 52
	สรุป..... 56
3	การวิเคราะห์หลักอาสังกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท..... 58
	ความหมายของอาสังกรรม..... 58
	ลักษณะของอาสังกรรม..... 62
	อาสังกรรมกับนิमित 3 อย่างปรากฏแก่ผู้ตาย..... 80

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
สรุป.....	82
4 การประยุกต์อสังกกรรมในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมไทย.....	83
หลักการกับความเชื่อพื้นฐานของชาวพุทธ.....	83
บุคคลสามารถกำหนดชะตากรรมของชีวิตหรือเลือกเกิดได้ด้วยอสังกกรรม...	84
แนวทางการประยุกต์ใช้อสังกกรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมใน สังคมไทย.....	94
สรุป.....	105
5 สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ.....	106
สรุปผลการวิจัย	106
อภิปรายผล	110
ข้อเสนอแนะ	111
บรรณานุกรม	112
ประวัติย่อผู้วิจัย	116

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หลักคำสอนเรื่องกรรม เป็นหลักคำสอนที่มีความสำคัญในพระพุทธศาสนาเถรวาท เพราะเป็นหลักธรรมที่มีความสัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ รวมทั้งเป็นหลักธรรมที่อธิบายถึงความเป็นไปของชีวิตในภพชาติต่างๆ อีกด้วย พระพุทธเจ้าในฐานะองค์พระศาสดาของพระพุทธศาสนา จึงมีพระนามเรียกอย่างหนึ่งว่า กรรมวาท (พระพรหมคุณาภรณ์, 2551 : 5) คือเป็นผู้ประกาศหลักกรรมหรือผู้ถือหลักกรรม ยืนยันว่ากรรมคือการกระทำมีและมีผลจริง บุคคลแต่ละคนมีกรรมเป็นของตนและเป็นไปตามกรรมนั้น รวมทั้งถือว่า การกระทำเป็นเครื่องตัดสินความดีเลวสูงทราม มิใช่เป็นเพราะชาติกำเนิดหรือการดลบันดาลของเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใดๆ ทั้งสิ้น

ในพระพุทธศาสนา ได้มีการแบ่งกรรมออกเป็นประเภทต่างๆ หลายประเภท และแตกต่างกันออกไปในแต่ละระดับ โดยในคัมภีร์พระไตรปิฎกนั้น ได้จำแนกกรรมตามสภาพที่สัมพันธ์กับวิบากหรือการให้ผล จัดเป็น 4 อย่าง (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552 : 160) คือ

1. กรรมดำ มีวิบากดำ ได้แก่ กายสังขาร วจีสังขาร และมโนสังขาร ที่มีการเบียดเบียน
2. กรรมขาว มีวิบากขาว ได้แก่ กายสังขาร วจีสังขาร และมโนสังขาร ที่ไม่มีการเบียดเบียน
3. กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว ได้แก่ กายสังขาร วจีสังขาร และมโนสังขาร ที่มี
4. กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม ได้แก่ เจตนาเพื่อละ

ในบรรดากรรม 3 อย่าง คือ กายกรรม วจกรรม และมโนกรรม ในพระพุทธศาสนาถือว่ามโนกรรมสำคัญที่สุดและมีผลกว้างขวางรุนแรงที่สุด (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552 : 160) ด้วยเหตุที่มโนกรรมสำคัญที่สุดนี้ จึงทำให้พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับสภาวะทางจิตใจและเจตนาใน

นอกจากนี้แล้วในคัมภีร์อรรถกถา ยังได้จำแนกกรรมออกเป็น 12 ประเภท แบ่งออกเป็น 3

1. *ทิฏฐุชรรณเวทนิยกรรม* หมายถึง กรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน หรือในชาตินี้ จะเป็นกรรมดีก็

2. *อุปปัชชเวทนิยกรรม* หมายถึง กรรมที่ให้ผลที่ชาติหน้าหรือภพหน้า ได้แก่ กรรมดีก็

3. *อปราปรียเวทนิยกรรม* หมายถึง กรรมที่ให้ผลในภพหรือชาติต่อ ๆ ไป ได้แก่กรรมดีก็

4. *อโหสิกรรม* หมายถึง กรรมที่เลิกให้ผล ได้แก่กรรมดีก็ตาม กรรมชั่วก็ตาม ซึ่งไม่มี

หมวดที่ 2 กรรมที่ให้ผลโดยกิจ คือกรรมที่ให้ผลตามหน้าที่ แบ่งเป็น

5. *ชนกกรรม* หมายถึง กรรมแต่งให้เกิด หรือกรรมที่เป็นตัวนำไปเกิด ได้แก่ กรรมคือเจตนาดีก็ตาม ชั่วก็ตาม ที่เป็นตัวให้เกิดอุจฺจบิตามารดา คือให้ผลในการปฏิสนธิ เช่น กระทำกรรมดี ได้เกิดในตระกูลที่เป็นเศรษฐี เป็นต้น

6. *อุปถัมภ์กรรม* หมายถึง กรรมสนับสนุน หรือกรรมอุปถัมภ์ เป็นกรรมที่คอยสนับสนุน ชนกกรรม เช่น เกิดมาในตระกูลยากจน แต่กระทำความดีช่วยเหลือผู้อื่นอยู่ไม่ขาด อาจได้รับความ เวทนาสารจากบุคคลอื่น ให้ได้รับการศึกษา ได้มีงานทำ มีหน้าที่การงานก้าวหน้า จนสามารถยกฐานะของตนเองดีขึ้น เป็นต้น

7. *อุปปีฬกรรม* หมายถึง กรรมบีบคั้น หรือกรรมเบียดเบียน คือกรรมที่คอยบีบคั้น เบียดเบียน ทำให้กรรมที่ให้ผลอยู่ก่อนเบาบางลง เช่น เมื่อชนกกรรมนำไปเกิดในครอบครัวที่มั่งคั่ง แต่ถ้าเคยทำอกุศลกรรมอยู่เสมอ ครั้นเมื่อชนกกรรมหมดหน้าที่ เลิกให้ผล อกุศลกรรมซึ่งรอโอกาส อยู่ ก็จะเข้ามาทำหน้าที่เบียดเบียนทันที อาจจะทำให้ยากจนลง หรือถูกกระทำให้พลัดพรากจาก ครอบครัวตกกระท่ำลำบาก เป็นต้น

8. *อุปฆาตกรรม* หมายถึง กรรมตัดรอน เป็นกรรมที่มีอำนาจมากเป็นพิเศษ จะให้ผลอย่าง รุนแรงในทันที สามารถจัดหรือทำลายกรรมที่ให้ผลอยู่ก่อนแล้วให้พ่ายแพ้หมดอำนาจลงได้ จากนั้นกรรมตัดรอนก็จะเข้ามาให้ผลแทนต่อไป เช่น เกิดมาเป็นมหาเศรษฐี มีความสุขสบาย อยู่ได้ ไม่นานก็ถูกฆ่าตาย จัดเป็นกรรมตัดรอนฝ่ายชั่ว หรือเกิดมายากจน แต่ได้รับลาภใหญ่กลายเป็น เศรษฐีถือเป็นกรรมตัดรอนฝ่ายดี เป็นต้น

หมวดที่ 3 กรรมที่ให้ผลตามความแรง คือกรรมที่ให้ผลตามความหนัก-เบา แบ่งเป็น

9. *ครุกรรม* หมายถึง กรรมหนัก ได้แก่กรรมที่ให้ผลแรงมาก ฝ่ายดีได้แก่สมาบัติ 8 (การ บรรลุชั้นสูง) ฝ่ายชั่วได้แก่ การกระทำอนันตริยกรรม คือ ฆ่าบิดามารดา ฆ่าพระอรหันต์ ประทุษร้าย พระพุทธเจ้า และทำให้สงฆ์แตกกัน ที่เรียกว่า สังฆเภท ผู้ใดกระทำความเหล่านี้ แม้เพียงประการใด ประการหนึ่งก็ตาม กรรมจะให้ผลอย่างหนัก และให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ ไม่มีกุศลกรรมใด ๆ จะ สามารถเข้ามาช่วยเหลือได้

10. *พหุกรรม* หรืออาจิณณกรรม หมายถึง กรรมสะสม ได้แก่กรรมดีหรือกรรมชั่วที่ ประพฤติมาก ๆ หรือทำบ่อย ๆ สังสมไปเรื่อย ๆ กรรมไหนสะสมบ่อยและมาก ๆ ก็จะให้ผลกรรม เช่นนั้น

11. *อასันนกรรม* หมายถึง กรรมเมื่อใกล้ตาย คือกรรมที่ระลึกได้เมื่อใกล้ตาย จะมีอิทธิพล ในการเกิดในชาติใหม่ หรือชนกกรรม เช่น เมื่อใกล้ตายระลึกว่าชาตินี้ยากจน ได้ทำบุญกุศลไว้ไม่ มากนัก อยากเกิดเป็นลูกเศรษฐีจะได้ทำบุญกุศลให้มาก ๆ เมื่อมาจุติในชาติต่อไปก็จะเกิดในตระกูล ที่มั่งคั่ง เป็นต้น

12. กตัตตากรรม หมายถึง กรรมสักว่าทำ กรรมเล็ก ๆ น้อย หรือสักว่าทำ ได้แก่ กรรมที่ทำให้ด้วยเจตนาอันอ่อนน้อม หรือไม่ตั้งใจทำ ทำความดีหรือทำความชั่วเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่เคยทำไว้ เมื่อกรรมอื่นๆ ให้ผลหมดแล้ว กรรมชนิดนี้ถึงจะให้ผล ซึ่งเป็นกรรมที่มีอิทธิพลในการให้ผลน้อยที่สุด

ในหลักกรรม 12 นี้ จะเห็นได้ว่า หลักอาสังงกรรม เป็นหลักกรรมที่จัดอยู่ในหมวดที่ให้ผลตามลำดับความแรงของการให้ผล และอาสังงกรรมจะมีผลต่อการเกิดในภพภูมิต่อไปด้วย ในวัฒนธรรมไทย หลักความเชื่อเกี่ยวกับอาสังงกรรม จึงปรากฏแพร่หลายว่า ในเวลาที่บุคคลใกล้จะตายนั้น ญาติมักจะบอกผู้ที่กำลังจะตายให้กำหนดบทพระอรหันต์ หรือเอาดอกบัวใส่มือผู้ใกล้จะตาย แล้วกระซิบข้างหูต่างๆ ว่า ฝากเอาดอกบัวไปบูชาพระจุฬามณีเจดีย์ (ส.สิวรักษ์, 2552 : 154-155) ซึ่งคติเช่นนี้ก็คือสะท้อนหลักอาสังงกรรมเช่นเดียวกัน

จากปัญหาและเหตุผลที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงเห็นว่า อาสังงกรรม เป็นหลักคำสอนที่มีความสำคัญมากในพระพุทธศาสนา ไม่เพียงแต่จะเป็นหลักจริยธรรมในการดำเนินชีวิตที่จะช่วยให้แต่ละคนไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตเท่านั้น หากแต่ยังเป็นหลักธรรมที่เชื่อมต่อกับชีวิตระหว่างภพภูมิต่างๆ ที่แต่ละคนเมื่อได้ฝึกฝนและพัฒนาจิตใจดีแล้ว สามารถที่จะเลือกเกิดในภพภูมิที่พึงปรารถนาได้นอกจากนี้ยังต้องการศึกษาถึงอิทธิพลของอาสังงกรรมที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทย ซึ่งผลจากการศึกษานอกจากจะทำให้ความรู้ความเข้าใจในหลักกรรมและหลักอาสังงกรรม มีความชัดเจนแล้ว ยังจะเป็นแนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาหลักจริยธรรมในสังคมไทยอีกด้วย

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อาสังงกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” มีวัตถุประสงค์สำคัญดังนี้

1. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลักษณะของอาสังงกรรมที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และวรรณกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ของหลักอาสังงกรรมกับหลักธรรมและหลักความเชื่ออื่นๆ ในพระพุทธศาสนา
3. เพื่อศึกษาถึงแนวทางในการนำเอาหลักอาสังงกรรมมาใช้ในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมไทย

1.3 คำถามการวิจัย

1. หลักอาสันนกรรมคืออะไร มีลักษณะและความสำคัญอย่างไรในพระพุทธศาสนา
2. หลักอาสันนกรรมมีความสัมพันธ์กับหลักธรรมข้อใดและความเชื่อในเรื่องใดบ้างในพระพุทธศาสนา
3. มีแนวทางในการส่งเสริมหรือพัฒนาหลักอาสันนกรรมให้เป็นแนวทางการพัฒนาจริยธรรมในสังคมไทยได้ด้วยวิธีไหนบ้าง

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

1.4.1 กลุ่มเป้าหมาย

เอกสารงานเขียนที่อยู่ในขอบเขตของการศึกษามีดังนี้

- 1) พระไตรปิฎกและอรรถกถา
- 2) วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ

1.4.2 เนื้อหาของการวิจัย

เนื้อหาที่อยู่ในขอบเขตของการศึกษามีดังนี้

- 1) หลักกรรมและกฎแห่งกรรม
- 2) หลักการเวียนว่ายตายเกิด
- 3) หลักปฏิจสงฆูปบาท
- 4) หลักความเชื่อในสังคมไทย

1.5 นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์อาสันนกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” ได้กำหนดนิยามศัพท์ในการศึกษาไว้ดังนี้

กรรม หมายถึง การกระทำที่ประกอบไปด้วยเจตนา คือ ทำด้วยความจงใจหรือตั้งใจทำเป็นคำกลางๆ ถ้าเป็นการกระทำที่ดี เรียกว่า กรรมดี การกระทำที่ชั่ว เรียกว่า กรรมชั่ว

บุญ หมายถึง เครื่องชำระสันดาน ความดี กุศล ความสุข ความประพฤติชอบทางกาย วาจา และใจ กุศลธรรม (พระธรรมปิฎก, 2538 : 138)

บาป หมายถึง ความชั่ว ความร้าย กรรมชั่ว อกุศลกรรมที่ส่งผลถึงความเดือดร้อน สภาพที่ทำให้ถึงคิดอันชั่ว สิ่งที่ทำให้จิตใจตกสู่ที่ชั่ว (พระธรรมปิฎก, 2538 : 136)

เถรวาท หมายถึง พระพุทธศาสนาที่สืบมาแต่ยุคแรกสุด ซึ่งถือตามหลักธรรมวินัยที่พระอรหันตเถระ 500 รูป ได้ประชุมทำสังคายนาครั้งแรก รวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าว่าเป็น

อาสันนกรรม หมายถึง กรรมจวนเจียน, กรรมใกล้ตาย หมายถึงกรรมที่เป็นกุศลก็ดี อกุศลก็ดี ที่ทำเมื่อจวนตายยังจับใจอยู่ใหม่ๆ ถ้าไม่มีกรรมกรรมและพหุกรรม ย่อมให้ผลก่อนกรรมอื่นๆ เหมือนโคที่ขี้ดเหยียดกันอยู่ในคอกเมื่อคนเลี้ยงเปิดคอกออก ตัวโคอยู่ใกล้ประตู ตัวนั้นย่อมออกก่อน แม้จะเป็นโคแก่ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552 : 552)

สังสารวัฏ วัฏวนแห่งการเวียนเกิดเวียนตาย, การเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในโลกหรือในภพต่างๆ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552 : 421)

สังเวช ความสลดใจให้ได้คิด, ความรู้สึกเตือนสำนึกหรือทำให้ฉุกคิด, ความรู้สึกกระตุ้นใจให้คิดได้ ให้คิดถึงธรรม ให้ตระหนักถึงความจริงของชีวิต และเร้าเตือนให้ไม่ประมาท (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552 : 420)

สังเวชนียสถาน สถานที่ที่ตั้งแห่งความสังเวช, ที่ทำให้เกิดความสังเวช มี 4 คือ 1.ที่พระพุทธเจ้าประสูติ คือ อุทยานลุมพินี ปัจจุบันเรียก ลุมพินี (Lumbini) หรือ รุมมินเด(Rummindei) 2.ที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ คือ ควางโพธิ์ ที่ตำบลพุทธคยา (Buddha Gaya หรือ Bodh Gaya) 3.ที่พระพุทธเจ้าแสดงปฐมเทศนา คือ ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน แขวงเมืองพาราณสี ปัจจุบันเรียก สารนาถ 4. ที่พระพุทธเจ้าปรินิพพาน คือ ที่สาละวินทยาน เมืองกุสินารา หรือกุสินคร (Kusinagara) บัดนี้เรียก Kasia (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552 : 420)

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้สามารถทราบถึงความคิดเรื่องอาสันนกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทอย่างชัดเจน
2. ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ของหลักคำสอนเรื่องอาสันนกรรมกับหลักคำสอนและความเชื่ออื่นๆ
3. ทำให้สามารถนำเอาหลักอาสันนกรรมมาใช้พัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมไทย

1.7 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

หลักคำสอนเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนานั้น เป็นเรื่องที่มีการศึกษาอย่างกว้างขวางในหลายๆ ประเด็น จากการสำรวจในเบื้องต้นได้พบผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องกรรมดังนี้

ปรีชา คุณาวุฒิ (2521) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “พุทธปรัชญาเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทรรศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และการให้ผลของกรรม ผลการศึกษาพบว่า หลักกรรมในพระพุทธศาสนามีความสมบูรณ์กว่าหลักกรรมในศาสนาพราหมณ์เป็นอย่างยิ่ง ในพระพุทธศาสนาจึงมีการแบ่งหลักกรรมออกเป็นหลายประเภท นอกจากนี้หลักกรรมยังเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญในการอธิบายเชิงจริยศาสตร์ กล่าวคือ เป็นหลักที่ใช้ในการตัดสินการกระทำของมนุษย์ได้ว่า อะไรดี อะไรชั่ว อะไรถูก อะไรผิด โดยมนุษย์สามารถกำหนดการกระทำหรือกรรมของตนเองได้

จิรวรรณ ชินะโชติ (2523) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกรรมในพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาในเชิงเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกรรมในศาสนาทั้งสอง ผลการศึกษาพบว่า หลักคำสอนดังกล่าวมีความคล้ายคลึงกันแต่ก็มีความแตกต่างกันในรายละเอียด โดยศาสนาทั้งสองเห็นพ้องต้องกันว่า กฎแห่งกรรมเป็นกฎแห่งเหตุและผล เป็นทั้งกฎธรรมชาติและกฎทางศีลธรรม ต่างแต่เพียงว่า พระพุทธศาสนาเห็นว่า กฎแห่งกรรมเป็นกฎที่มีอยู่อย่างอิสระ ไม่ขึ้นอยู่กับพระเจ้าหรือผู้มีอำนาจสูงสุดใดๆ

อัลภา อัลภาชน์ (2530) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “พุทธปรัชญาเรื่องกรรมในนวนิยายของกฤษณา อโศกสิน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์พุทธปรัชญาเรื่องกรรมในนวนิยายของกฤษณา อโศกสิน ในช่วงระยะเวลา พ.ศ. 2505-2515 ซึ่งผลการศึกษาพบว่า มีการนำเสนอหลักกรรมที่สอดคล้องกับหลักกรรมในพระพุทธศาสนา โดยกฤษณา อโศกสินมองเหตุการณ์ในชีวิตมนุษย์ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากกรรมเก่า แต่กรรมปัจจุบันมีอิทธิพลเหนือกว่า และหลักกรรมที่นำเสนอผ่านนวนิยายนี้ เป็นพุทธปรัชญาในระดับชาวบ้าน

สุมน ปนาทกุล (2531) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอนัตตากับหลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ของหลักอนัตตากับหลักกรรมว่ามีความขัดแย้งกันหรือไม่ โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่า หลักอนัตตาและหลักกรรม มีความสัมพันธ์สอดคล้องกันบนพื้นฐานแห่งความจริงเดียวกัน คือ หลักธรรมคาแห่งเหตุปัจจัยหรือหลักปฏิจาสมุปบาท

พระอุทัย จิรธมฺโม (2534) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาและปัญหาเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องกรรมในสังคมไทย ผลการศึกษาพบว่า

พระมหาสมพงษ์ สุขุมมาโล (สิงห์สุพรรณ) (2538) ได้เสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรมหาบัณฑิต ต่อบัณฑิตวิทยาลัย สภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัยเรื่อง การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องสังสารวัฏในพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งสรุปผลการศึกษาได้ว่า ทศณะในเรื่องกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนาก็คือกฎของเหตุผลหรือเป็นกรรมนิยาม อันเป็นส่วนหนึ่งของธรรมนิยาม ทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามเหตุและปัจจัย ในเมื่อเชื่อตามคำสอนในพุทธศาสนาแล้ว กรรมก็เป็นเรื่องเฉพาะของแต่ละบุคคล เราเป็นคนทำเองไม่ใช่ภายนอกมาเป็นผู้กำหนด ดีชั่วเป็นเองเฉพาะบุคคล บริสุทธ์ไม่บริสุทธ์เป็นของเฉพาะบุคคล ไม่มีใครที่จะทำให้ใครบริสุทธ์ได้ พระพุทธศาสนาจึงปฏิเสธการล้างบาป แต่เราสามารถที่จะแก้ไขที่ปัจจัยต่าง ๆ เพื่อให้มีเหตุที่ผลก็จะดีตาม อาจกล่าวได้ว่ากรรมกับชีวิตมีความสัมพันธ์ต่อกัน เป็นอันเดียวกัน นั่นคือ ชีวิตย่อมเป็นไปตามกรรม และกรรมก็คือเจตนา หรือความคิดหมายจงใจของมนุษย์ นั่นก็คือ บุคคลอาศัยกรรมเป็นตัวกำหนดความเป็นไปในชีวิตของตนด้วยเจตนาของตน เมื่อทำกรรมอย่างไร กรรมนั้นย่อมส่งผลตอบสนองแก่ผู้ทำและผลักดันให้เกิดการกระทำต่าง ๆ ต่อไปอีก หมุนเวียนเช่นนี้ไปเรื่อย ๆ เรียกว่า “วัฏฏะ” หรือวงจรของกรรม

พระมหาชนกร สุขเสริม (2541) ได้นำเสนอวิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร เรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดเรื่องกรรมและการเกิดใหม่ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก และคัมภีร์อุปนิษัต ซึ่งสรุปได้ว่า กรรมตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาเป็นองค์ประกอบทุกครั้งที่ทำกรรมกรรมนี้เกิดขึ้นได้ 3 ทางคือ กายกรรม กรรมเกิดขึ้นทางกาย วาจากรรม กรรมเกิดขึ้นทางวาจา มโนกรรม กรรมเกิดขึ้นทางใจ กรรมแต่ละประเภทได้แบ่งไว้อย่างละเอียดและชัดเจน คำว่า “กรรม” เพียงคำเดียวยังไม่จัดว่าเป็นฝ่ายดีหรือฝ่ายชั่ว มีความหมายเป็นกลาง ๆ แต่ถ้าเป็นกรรมดีเรียกว่า กุศลกรรม หมายถึง การทำความดีที่เกิดขึ้นทางทวารทั้ง 3 ทาง คือ กายทวาร เช่น การไม่เบียดเบียน ทรมานและไม่ฆ่าสัตว์ แต่ให้คนไข้หมดตา คือความรักแก่มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายแทนให้ความสำคัญแก่สรรพสัตว์ทั้งหลาย เป็นประหนึ่งว่าให้ความสำคัญแก่ชีวิตตนเอง ทางจิตทวาร คือการประพฤติดีด้วยวาจา และทางมโนทวาร คือการประพฤติดีด้วยใจ เป็นต้น ถ้าเป็นกรรมชั่วเรียกว่า อกุศลกรรม หมายถึง การทำความไม่ดี การปฏิบัติตนผิดหลักธรรมของศาสนา กรรมชั่วนี้เกิดขึ้นทางทวารทั้ง 3 เช่นเดียวกัน ทางกายทวาร เช่น ผู้มีจิตปราศจากเมตตา เป็นผู้มีความ

จักรศ อัฐรัตน์ (2549) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “วิบากกับการกระทำตามหน้าที่ในพุทธปรัชญา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาว่า การกระทำตามหน้าที่ที่มีวิบากหรือไม่ ผลการศึกษาพบว่า กรรมและวิบากเป็นสิ่งที่สัมพันธ์กันในลักษณะที่กุศลกรรมก่อให้เกิดกุศลวิบาก อุกุศลกรรมก่อให้เกิดอกุศลวิบาก โดยที่แต่ละคนเป็นผู้รับผิดชอบการกระทำของตนเอง

อัมพร หุตะสิทธิ์ (2550) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “กรรม 12 และการให้ผล” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทฤษฎีเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท และการให้ผลของกรรม โดยยึดกรรม 12 และการให้ผลเป็นหลัก ด้วยการศึกษารวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและวรรณกรรมพุทธศาสนายุคปัจจุบัน โดยผลการวิจัยพบว่า กรรมและการให้ผลของกรรมมีความสัมพันธ์กันในลักษณะเป็นกฎแห่งเหตุและผล เป็นกฎของการกระทำและการได้กลับ แต่ผลของการกระทำไม่จำเป็นต้องได้รับผลในระดับเดียวกัน กล่าวคือ ผลของกรรมอาจถูกทำให้แรงขึ้นหรืออ่อนลงก็ได้ โดยมีปัจจัยอื่นเป็นองค์ประกอบ ซึ่งอาจทำให้มีการให้ผลทันทีหรืออาจให้ผลในภายหลังก็ได้ นอกจากนี้แล้ว ผู้วิจัยยังได้วิเคราะห์หลักกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ธรรมบทไว้อย่างละเอียดอีกด้วย โดยปรากฏว่า คัมภีร์ธรรมบทมีกรณีเกี่ยวกับอาสันนกรรมจำนวน 57 เรื่อง

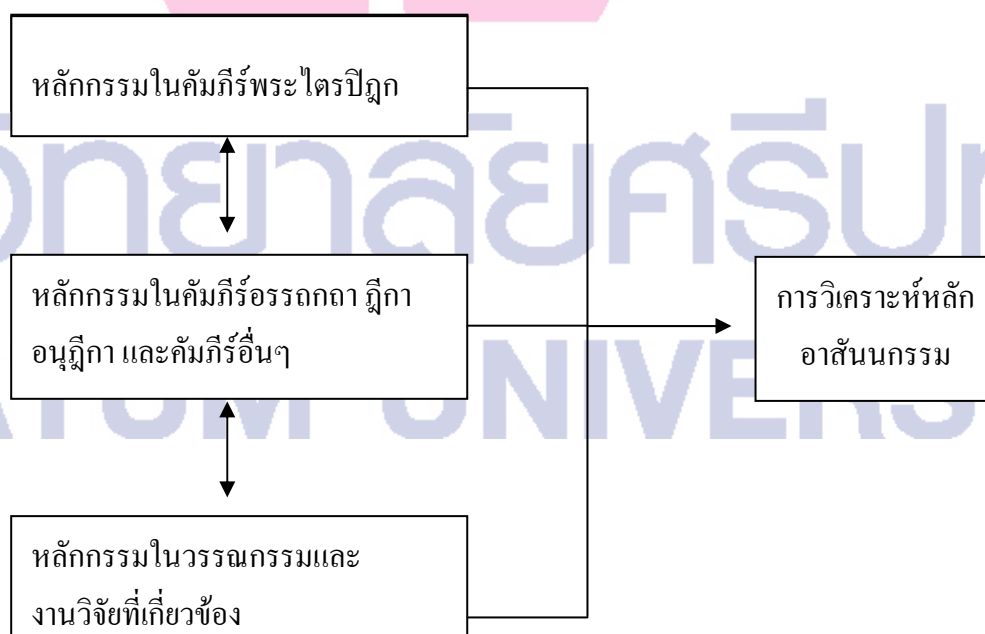
ประกายแก้ว งานทวี (2550) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักกรรมตามนัยพระอภิธรรม” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาหลักคำสอนเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท โดยการนำนัยแห่งพระอภิธรรมมาวิเคราะห์และอธิบายเพื่อแก้ไขความเข้าใจผิดพลาดของพุทธศาสนิกชนทั้งในแง่หลักธรรมและการปฏิบัติ อันจะนำไปสู่ประโยชน์ที่พึงมีแก่ปัจเจกบุคคล ผลการศึกษาพบว่า หลักกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีการจำแนกออกเป็นหลายประเภท และสามารถนำหลักพระอภิธรรมมาอธิบายหลักเกณฑ์ในการให้ผลของกรรม 12 ได้ ซึ่งช่วยให้การอธิบายกรรมมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

จากผลการวิจัยที่ได้สำรวจในเบื้องต้น พบว่า หลักกรรมในพระพุทธศาสนาเป็น หลักกรรมที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง และมีความเกี่ยวข้องและเชื่อมโยงกับหลักธรรมข้ออื่นๆ และความเชื่อของพุทธศาสนิกชน การศึกษาวิเคราะห์หลักคำสอนเรื่องกรรมจึงมีความสำคัญและ จำเป็นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับเรื่องกรรมในด้านต่างๆ ดังที่ได้ สรุปรวมา แต่ก็ยังไม่พบว่า มีงานวิจัยใดที่ศึกษาวิเคราะห์หลักอสังกัจจายน์โดยตรง โดยเฉพาะ อย่างยิ่งในแง่ของความสัมพันธ์กับหลักธรรมอื่นๆ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท รวมทั้งแนวทางใน การพัฒนาหรือส่งเสริมให้บุคคล ได้พัฒนาตนเองด้วยแนวทางของหลักอสังกัจจายน์ เพื่อที่จะเป็น แนวทางในการเลือกพฤติกรรมที่จะไปเกิด ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้มุ่งศึกษาวิจัยเกี่ยวกับอสังกัจจายน์

1.8 ระเบียบวิธีการวิจัย

1.8.1 แบบแผนทางการวิจัย เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษา ค้นคว้าจากคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาทั้งในระดับพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อนุฎีกา และ วรรณกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง แล้วนำเสนอผลการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ จึงมีกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้

1.8.2 ขั้นตอนการดำเนินงาน

- 1) ค้นคว้าและศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับหลักคำสอนเรื่องกรรมจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและวรรณกรรมอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
- 2) นำข้อมูลที่ได้มา ศึกษา วิเคราะห์และตีความ แล้วนำเสนอในรูปการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) พร้อมทั้งสังเคราะห์ข้อมูล
- 3) สรุปผลการวิจัยและนำเสนอผลการวิจัย พร้อมข้อเสนอแนะ

1.8.3 การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

- 1) รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับหลักคำสอนเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา และวรรณกรรมอื่นๆที่เกี่ยวข้อง
- 2) วิเคราะห์ข้อมูลและเนื้อหาที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า ในรูปแบบของการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล
- 3) นำเสนอผลการวิจัย พร้อมข้อเสนอแนะ

บทที่ 2

หลักการและกฎแห่งกรรมในพระพุทธศาสนา

กรรมและการให้ผลของกรรม เป็นหลักคำสอนที่สำคัญในพระพุทธศาสนาเถรวาทซึ่งชาวพุทธทุกคนควรศึกษา เพื่อป้องกันความเข้าใจผิดและนำไปสู่ความเข้าใจที่ถูกต้อง ทั้งนี้ ก็เนื่องมาจากว่า ได้มีชาวพุทธไทยจำนวนมากทั้งในอดีตและปัจจุบัน เข้าใจความหมายของกรรมและผลกรรมคลาดเคลื่อนผิดไปจากความหมายที่ถูกต้อง เช่น ประการแรก คนโดยมากมองกรรมไปในแง่ตัวผล คือเป็นผลของการกระทำ เพราะฉะนั้น จึงพูดว่ากรรมรับกรรม คำว่ากรรมในที่นี้เป็นผล ประการต่อไป มักพูดถึงกรรมโดยมุ่งเอาแง่ชั่วแ่งไม่ดี เรื่องร้าย ๆ อย่างที่ว่ากรรมรับกรรม หรือว่ากรรมของสัตว์ ก็หมายถึงแง่ไม่ดีทั้งนั้น คือเป็นเรื่องร้าย ๆ เป็นเรื่องทุกข์ เรื่องโศก เรื่องภัยอันตราย ความวิบัติ เหตุร้ายนานา (พระธรรมปิฎก, ม.ป.ป. : 3-4) นอกจากนี้ ยังเข้าใจว่ากรรมคือผลของความชั่วร้ายที่เราได้กระทำไว้แต่ชาติปางก่อน เชื่อว่ากรรมเป็นกฎสำเร็จรูป ตายตัว ที่เราไม่มีโอกาสแก้ไข หรือทำอะไรไม่ได้ และเชื่อว่าทำอย่างใดต้องได้รับอย่างนั้น ไม่มีเปลี่ยนแปลง (เสฐียรพงษ์ วรรณปก, 2544 : 2) อีกทั้ง กำลังสับสนและไม่ค่อยมั่นใจการให้ผลของกรรม เพราะเห็นบุคคลบางคนทำชั่วมาโดยตลอด กลับได้ผลดีมากมาย เต็มไปด้วยลาภ ยศ สุข สรรเสริญ แต่ในทางตรงกันข้าม บุคคลบางคนทำความดีมาโดยตลอด กลับได้รับแต่ผลร้ายเต็มไปด้วยความทุกข์ทรมานต่าง ๆ เช่น เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทา ถูกใส่ความให้ร้าย และเจ็บป่วยอยู่เสมอ ๆ (วสิน อินทสระ, 2540 : 4)

ดังนั้น เพื่อป้องกันความเข้าใจผิดและเพื่อความเข้าใจที่ถูกต้องชัดเจน ตลอดจนเพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นในเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม ที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท จึงควรกล่าวถึงความหมายและประเภทของกรรมตามคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท

1. ความหมายของกรรม

กรรม หมายถึง การกระทำประกอบไปด้วยเจตนา คือทำด้วยความตั้งใจ หรือตั้งใจทำมีความหมายเป็นกลาง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการทำดีหรือทำชั่วก็ตาม จัดเป็นกรรมทั้งสิ้น หากเป็นกรรมดีเรียก กุศลกรรม หากเป็นกรรมชั่ว เรียก อกุศลกรรม

กรรม จะมีผลมากหรือน้อย ขึ้นอยู่กับ “เจตนา” คือความตั้งใจ ตั้งใจ ที่กระทำลงไป ในขณะที่นั้น ๆ ถ้ามีเจตนาในการกระทำแรง กรรมก็หนัก ถ้ามีเจตนาในการกระทำอ่อน กรรมก็เบา

กรรม โดยทั่วไปคนมักเข้าใจผิดว่าเป็นสิ่งไม่ดี เช่น เมื่อเห็นใครมีความทุกข์ ความลำบาก เดือดร้อน ได้รับเคราะห์ ก็มักพูดว่า “เป็นกรรมของเขา” แต่เมื่อเห็นคนได้ดีมีสุข หรือมีโชคมีลาภ ก็มักพูดว่า “เป็นโชคของเขา”

ทั้งๆ ที่ความจริงแล้ว ทั้ง 2 กรณีนั้น เป็นเรื่องของกรรมทั้งสิ้น กรรม ที่บุคคลทำไว้ จะเป็นเสมือนเงาตามตัวบุคคลคนนั้น และติดตามไปทุกภพทุกชาติ ถึงแม้จะไม่มีใครรู้เห็น แต่ตัวของตนเองนั้นเองย่อมรู้อยู่ตลอดเวลา

กรรมและการให้ผลของกรรม เป็นสิ่งที่ลึกลับซับซ้อนสำหรับปุถุชน เพราะกรรมบางอย่างอาจข้ามภพข้ามชาติ

1.1 กรรมตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนาเถรวาท มีความหมายดังนี้

1) การกระทำของบุคคลที่ประกอบด้วยเจตนา ดังจะเห็นได้จากพระพุทธพจน์ที่ว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลคิดแล้ว จึงกระทำความกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ” (พระไตรปิฎก เล่มที่ 22, 2539 : 474)

2) การกระทำของบุคคลที่ยังมีกิเลส โดยศึกษาจากหลักของวัฏฏะ 3 ซึ่งหมุนเวียนสืบทอดต่อกันไป ทำให้เกิดการเวียนว่ายตายเกิด หรือเป็นวงจรแห่งความทุกข์ ได้แก่ กิเลส กรรม วิบาก ซึ่งอธิบายได้ว่า “กิเลส เป็นเหตุให้เกิดกรรม เมื่อทำกรรมได้รับวิบากคือผลของกรรมนั้น อันเป็นปัจจัยให้เกิดกิเลส แล้วทำกรรมหมุนเวียนต่อไปอีก” (พระเทพเวที , 2531 : 87)

3) การกระทำที่ยังมีการให้ผล หมายความว่า เมื่อทำกรรมแล้ว ย่อมบังเกิดผลแน่นอน ดังพุทธพจน์ที่ว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ 3 อย่างนี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม 3 อย่าง เป็นใจน คือ โลภะ 1 โทสะ 1 โมหะ 1 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมใดซึ่งบุคคลทำด้วยความโลภ เกิดแต่ความโลภ มีความโลภเป็นเหตุ มีความโลภเป็นแดนเกิด กรรมนั้นเป็นอกุศล กรรมนั้นมีโทษ กรรมนั้นมีทุกข์เป็นผล กรรมนั้นเป็นไปเพื่อกรรมต่อไป กรรมนั้นไม่เป็นไปเพื่อความดับกรรม

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมใดซึ่งบุคคลทำด้วยความโกรธ เกิดแต่ความโกรธ มีความโกรธเป็นเหตุ มีความโกรธเป็นแดนเกิด กรรมนั้นเป็นอกุศล กรรมนั้นมีโทษ กรรมนั้นมีทุกข์เป็นผล กรรมนั้นเป็นไปเพื่อเกิดกรรมต่อไป กรรมนั้นไม่เป็นไปเพื่อความดับกรรม ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมใดซึ่งบุคคลทำด้วยความหลง เกิดแต่ความหลง มีความหลงเป็นเหตุ มีความหลงเป็นแดนเกิด

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ 3 อย่างนี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม 3 อย่าง เป็นไฉน คือ อโลภะ 1 อโทสะ 1 อโมหะ 1 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมใดซึ่งบุคคลทำด้วยความไม่โลภ เกิดแต่ความไม่โลภ มีความไม่โลภเป็นเหตุ มีความไม่โลภเป็นแดนเกิด กรรมนั้นเป็นกุศล กรรมนั้นไม่มีโทษ กรรมนั้นมีสุขเป็นผล กรรมนั้นเป็นไปเพื่อความดับกรรม กรรมนั้นไม่เป็นไปเพื่อเกิดกรรมต่อไป

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมใดซึ่งบุคคลทำด้วยความไม่โกรธ เกิดแต่ความไม่โกรธ มีความไม่โกรธเป็นเหตุ มีความไม่โกรธเป็นแดนเกิด กรรมนั้นเป็นกุศล กรรมนั้นไม่มีโทษ กรรมนั้นมีสุขเป็นผล กรรมนั้นเป็นไปเพื่อความดับกรรม กรรมนั้นไม่เป็นไปเพื่อเกิดกรรมต่อไป

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมใดที่บุคคลทำด้วยความไม่หลง เกิดแต่ความไม่หลง มีความไม่หลงเป็นเหตุ มีความไม่หลงเป็นแดนเกิด กรรมนั้นไม่มีโทษ กรรมนั้นมีสุขเป็นผล กรรมนั้นเป็นไปด้วยความดับกรรม กรรมนั้นไม่เป็นไปเพื่อกรรมต่อไป

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ 3 อย่างนี้แล เป็นเหตุให้เกิดกรรม” (พระไตรปิฎก เล่มที่ 20, 2539 : 353-354)

ตามหลักพุทธพจน์นี้หมายความว่า กรรมที่ทำได้ด้วยอำนาจของกิเลสอันใด ถ้ากิเลสอันนั้นยังไม่หมดจากสันดาน กรรมนั้นย่อมจะต้องให้ผลเสมอ ไม่ว่าวันใดวันหนึ่ง ไม่ว่าชาตินี้ก็ชาติต่อไป แต่โดยธรรมดาทุกอย่างจะให้ผลก็ต่อเมื่อกรรมนั้นมีโอกาส ถ้าได้โอกาสก็จะให้ผลในชาตินี้ ก็ให้ผลในชาตินี้ ถ้าในชาตินี้ไม่ได้โอกาส ก็อาจจะให้ผลในชาติต่อจากชาตินี้ หรือถ้าในชาติต่อจากชาตินี้ยังไม่ได้โอกาส ก็อาจจะให้ผลในชาติใดชาติหนึ่งต่อไปอีก

1.2 กรรมแบ่งตามทวาร

ทวาร คือ ทางสำหรับทำกรรม มี 3 ทาง คือ กายทวาร วจิตวาร และมโนทวาร

- 1) กรรมใดทำทางกายทวาร คือ ทำสำเร็จโดยใช้กำลังกายทำ กรรมนั้นเป็นกายกรรม
- 2) กรรมใดทำทางวจิตวาร คือ สำเร็จลงได้โดยผู้ทำใช้วาจา เป็นเครื่องมือในการทำ กรรมนั้นเป็นวจิตกรรม
- 3) กรรมใด ทำทางมโนทวาร คือ สำเร็จลงได้โดยการคิดนึก ด้วยจิตใจ กรรมนั้นเป็นมโนกรรม

ส่วนการกระทำบางอย่าง ผู้ทำต้องคิดด้วย พุคด้วย แล้วใช้กำลังกายด้วย จึง

ต้องพิจารณาว่า กรรมนั้นจะสำเร็จลงบริบูรณ์ด้วยอะไร ด้วยกาย หรือด้วยวาจา หรือด้วยใจ ถ้าสำเร็จลงด้วยทวารใด จึงถือว่าเป็นกรรมในทวารนั้น คือ จุดสมบูรณ์จริง ๆ อยู่ที่ทำให้คนนั้นล้มตายลงด้วยอะไร การทำให้คนถึงแก่ความตายนั้น ทำได้ทางเดียว เช่น ใช้อาวุธ ต้องเจ็มือ หรือทำอย่างไรก็แล้วแต่ แต่จะต้องทำด้วยกายจึงจะสำเร็จ ถ้าพูดให้ตาย เขาก็ไม่ตาย ถ้าคิดให้ตายเขาก็ไม่ตาย ฉะนั้นการฆ่าจึงเป็นกายกรรม “แม้ว่าในการฆ่าคน ๆ หนึ่งนั้น ผู้ฆ่าจะต้องใช้ความคิดด้วย ใช้คำพูดด้วย แต่การฆ่าก็จัดเข้าในกายกรรมอยู่นั่นเอง เพราะถือจุดสมบูรณ์แห่งกรรมนั้นเป็นเกณฑ์ กรรมอื่นก็พึงตัดสินด้วยเหตุผลอย่างนี้” (ปิ่น มุฑุกันต์, 2525 : 446-447)

1.3 กรรมในฐานะเป็นกฎธรรมชาติ

กฎธรรมชาติหรือที่ภาษาอังกฤษ(The Law of Nature) นั้น หมายถึง กฎที่เป็นไปอย่างสมเหตุสมผลของสิ่งต่าง ๆ ไม่มีใครสร้างหรือปรุงแต่ง และมีความแน่นอน เช่น น้ำเมื่อถูกแดดเผา ก็ระเหยไปเป็นไอน้ำ ไอน้ำก็จะรวมตัวเป็นก้อนเมฆ แล้วก้อนเมฆก็จะกลั่นตัวตกลงมาเป็นน้ำฝน

กรรมในฐานะเป็นกฎธรรมชาติก็เป็นเช่นเดียวกัน คือ มีความแน่นอนในการให้ผล นั่นคือ กรรมดีย่อมให้ผลดี กรรมชั่วย่อมให้ผลชั่ว ซึ่งมีความแน่นอนอันนี้ ท่านเรียกว่า “กรรมนิยาม” แปลว่า “ความแน่นอนแห่งกรรม” นอกจากกรรมนิยามแล้ว ยังมีนิยามอีก 4 ประการ คือ

- 1) อุตุนิยาม ความแน่นอนเกี่ยวกับฤดูหรืออุณหภูมิ
- 2) พีชนิยาม ความแน่นอนเกี่ยวกับการสืบพันธุ์ที่ว่า หว่าน

พืชเช่นใดก็ให้ผล เช่นนั้น ปลูกมะม่วงก็ได้ผลมะม่วง เป็นต้น

3) จิตนิยาม ความแน่นอนเกี่ยวกับการทำงานของจิตต่อสิ่งเร้าต่างๆ ที่กระทบ ซึ่งจะมีการรับรู้เกิดขึ้น

4) ธรรมนิยาม ความแน่นอนเกี่ยวกับความเป็นเหตุเป็นผลแก่กันของสิ่งทั้งหลาย เช่น สิ่งทั้งหลายมีความเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปเป็นธรรมดา

5) กรรมนิยาม ความแน่นอนแห่งกรรม กฎธรรมชาติเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ หรือเป็นกระบวนการแห่งเจตน์จำนงหรือความคิดปรุงแต่งสร้างสรรค์ต่าง ๆ พร้อมทั้งผลที่สืบเนื่องออกไปอันสอดคล้องสมกัน

ในพระไตรปิฎก มีกล่าวถึงความแน่นอนแห่งกรรมไว้ดังนี้

“บุคคลทำกรรมเหล่าใดไว้ เขาย่อมเห็นกรรมนั้นในตน ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น”
(พระไตรปิฎก เล่มที่ 27, 2539 : 106)

“โลกย่อมเป็นไปเพราะกรรม หมู่สัตว์ย่อมเป็นไปเพราะกรรม สัตว์ทั้งหลายถูกผูกไว้ ในกรรมเหมือนลิ่มสลักของรถที่กำลังแล่นไปฉะนั้น” (พระไตรปิฎก เล่มที่ 13, 2539 : 562)

“หญิง ชาย กฤหัสถ์หรือบรรพชิต ควรพิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม (เป็นทายาทแห่งกรรม) มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมอันใดไว้ ดีก็ตามชั่วก็ตาม เราจะได้รับผลของกรรมนั้น” (พระไตรปิฎกเล่มที่ 14 , 2539 : 579)

พุทธพจน์ที่ยกมาข้างต้น อธิบายความเชื่อเรื่องกรรมของคนไทยได้ดังนี้

1. เรามีกรรมเป็นของตน หมายความว่า การกระทำต่าง ๆ ที่จะเกิดผลดีหรือชั่วแก่ตัวเรา เป็นการกระทำที่เกิดจากเจตนาของเราทั้งสิ้น ไม่มีผู้ใดมาทำแทนได้
 2. เราเป็นผู้รับผลของกรรมหรือเป็นทายาทของกรรม หมายความว่า เราเป็นผู้รับผลของกรรมด้วยตนเอง ไม่มีผู้อื่นมารับแทนได้ ไม่ว่ากรรมนั้นเราจะทำไว้ตั้งแต่เมื่อใด จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว เราก็ต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น
 3. เรามีกรรมเป็นกำเนิด หมายความว่า กรรมเป็นสิ่งที่ทำให้เราเกิดมา กรรมจะส่งผลให้เราเกิดอย่างไรก็ได้ การเกิดในตระกูลสูงหรือเกิดในตระกูลต่ำ หรือเกิดในฐานะอย่างไรเป็นเรื่องของชนกกรรม ซึ่งจะทำหน้าที่นำเราไปเกิดตามกรรมที่เราได้ทำเอาไว้
 4. เรามีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ หมายความว่า บุคคลที่ทำกรรมอันใดไว้จะต้องสืบเนื่องในกรรมนั้นต่อไป เปรียบเหมือนเผ่าพันธุ์มนุษย์หรือสัตว์ต่าง ๆ
 5. เรามีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย หมายความว่า ผู้ที่ทำกรรมดีก็อาศัยกรรมดีนั้นเองเพื่อดำรงความดีต่อไป ดังพุทธภาษิตว่า “ชฺมุโม หเว รกฺขติ ชฺมุมาจารี ธรรมย่อมรักษาผู้ประพฤติธรรม”
 6. เราทำกรรมใดไว้ ดีหรือชั่วก็ตาม เราจะต้องเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น ข้อนี้ชี้ให้เห็นว่า เราไม่สามารถหลีกเลี่ยงหนีกรรมของเราพ้น ทำกรรมอย่างใดก็ต้องได้รับผลอย่างนั้นเสมอ
- ดังนั้นจึงสรุปเรื่องกรรมโดยอ้างพุทธภาษิตได้ว่า “กมฺมฺนา วตฺตติ โลกโ สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม” (พระไตรปิฎก เล่มที่ 25, 2539 : 342)

อาจกล่าวได้ว่า กรรมหรือกฎแห่งกรรมนั้นมีความแน่นอนตายตัว การที่กรรมเป็นกฎธรรมดาตินั้น เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับพืชพันธุ์ ก็จะเห็นว่า เมื่อเราปลูกพืชพันธุ์ใดลงไปในดินแล้ว พืชพันธุ์นั้นก็จะผลิดอกออกผล ออกมาเป็นพันธุ์เดิมของตน เช่น ปลูกมะม่วง ก็ได้ผลเป็นมะม่วง โดยสิ่งแวดล้อมไม่อาจจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นพืชพันธุ์อื่นได้ กรรมก็เช่นเดียวกัน เมื่อ

กรรมนิยาม เป็นการกล่าวถึงความแน่นอนในการให้ผลของกรรมโดยอัตโนมัติ จึงเรียกว่า เป็นกฎธรรมชาติ หรือเราอาจเรียกว่า กฎแห่งกรรม ซึ่งแตกต่างจากกฎเกณฑ์ที่คนในสังคมสร้าง ขึ้น ซึ่งเป็นเรื่องที่บุคคลต้องรับผิดชอบต่อการกระทำตามข้อตกลงที่ทำกันไว้ ด้วยเหตุนี้จึงถือได้ว่า ความแน่นอนแห่งกรรมในกรรมนิยามนั้น เป็นกฎธรรมชาติด้วย

2. หลักกรรมในพระไตรปิฎก

นอกจากการแบ่งกรรมออกเป็น 2 ประเภท คือเป็นกุศลกรรม และอกุศลกรรม และแบ่งโดยทวาร คือ กายกรรม วาจกรรม และมโนกรรมแล้ว ในพระไตรปิฎก พระพุทธองค์ได้ทรง แบ่งประเภทของกรรมและการให้ผลของกรรม โดยแบ่งออกเป็นคู่ ๆ ได้เป็น 4 คู่ คือ

- 1) กรรมดำมีวิบากดำ
- 2) กรรมขาวมีวิบากขาว
- 3) กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว
- 4) กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว

(พระไตรปิฎก เล่มที่ 21, 2539 : 327)

ความหมายของกรรมทั้ง 4 คู่ มีดังนี้ คือ

1. กรรมดำมีวิบากดำ หมายถึง การกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจที่ไม่ดี เช่น การฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินอกใจ การพูดเท็จและการดื่มสุราเมรัย เป็นต้น และกรรมนี้ย่อมมีวิบากดำ นั่นคือ ส่งผลด้วยการให้ไปเกิดในอบายภูมิ

2. กรรมขาว มีวิบากขาว หมายถึง การกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจที่ดี ซึ่งกรรมขาวนี้ตรงข้ามกับกรรมดำทุกประการ เช่น เว้นจากการฆ่าสัตว์ เว้นจากการลักทรัพย์ เว้นจากการประพฤตินอกใจ เว้นจากการพูดเท็จ และเว้นจากการดื่มสุราเมรัย เป็นต้น และกรรมนี้ย่อมมีวิบากขาว นั่นคือ ส่งผลให้ไปเกิดในสุคติภูมิ

3. กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งขาวและดำ หมายถึง การกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจที่ดีบ้าง ไม่ดีบ้าง เช่น มีการฆ่าสัตว์บ้าง เว้นจากการฆ่าสัตว์บ้าง มีการลักทรัพย์บ้าง เว้นจากการลักทรัพย์บ้าง อย่างนี้เป็นต้น และกรรมที่ดีและไม่ดีนี้ ย่อมมีวิบากให้ผลตามกรรมคือดี บ้าง ไม่ดีบ้าง

4. กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว หมายถึง การกระทำทางกาย ทางวาจา และทางใจใด ๆ ที่ไม่ก่อให้เกิดความสุข หรือความทุกข์ หรือทั้งความสุขหรือความทุกข์ กล่าวคือ เป็น

จากที่กล่าวมา เห็นได้ว่า กรรมตามธรรมชาติของพระพุทธศาสนา หมายถึงการกระทำดี หรือการกระทำชั่วก็ตามที่ประกอบไปด้วยเจตนาทุกครั้งที่ทำกรรม และกรรมนี้เกิดขึ้นได้ 3 ทาง คือ กายกรรม กรรมเกิดขึ้นทางกาย วาจากรรม กรรมเกิดขึ้นทางวาจา มโนกรรม กรรมเกิดขึ้นทางใจ กรรม ยังแบ่งออกเป็น กรรมฝ่ายดี เรียกว่า กุศลกรรม และกรรมฝ่ายชั่ว เรียกว่า อกุศลกรรม ถ้าคำว่า “กรรม” เพียงคำเดียวจัดเป็นคำกลาง ๆ ยังไม่จัดเป็นฝ่ายดีหรือฝ่ายชั่ว นอกจากนี้ยังมีการแบ่งกรรมออกเป็น กรรมดำมีวิบากดำ กรรมขาวมีวิบากขาว กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว และกรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว นั่นคือ บุคคลใดทำกรรมเช่นใดไว้แล้ว บุคคลนั้นก็ย่อมได้รับผลของกรรมนั้นตอบแทน ไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม กรรมและผลของกรรมมีความเป็นอิสระมีความเป็นเหตุเป็นผล คือบุคคลสร้างเหตุเช่นใด ก็จะได้รับผลเช่นนั้น กรรมจึงมีความเที่ยงตรง ไม่ขึ้นอยู่กับอำนาจภายนอกหรือพระผู้เป็นเจ้าของแต่อย่างใด แต่ดำเนินไปตามเหตุและผลของมันเอง ในกรณีที่บุคคลใด เคยทำอกุศลกรรมไว้ในปัจจุบัน ทั้งเจตนาหรือไม่เจตนาก็ตาม บุคคลนั้นสามารถทำกรรมดีแก้ตัว ให้ความดีท่วมทันจนกรรมชั่วตามไม่ทันหรือมีกำลังอ่อนลง การให้ผลของกรรมชั่วก็เบาบางลงได้ อย่างไรก็ตาม ที่สุดของกรรมคือ กรรมที่ไม่ก่อให้เกิดความสุขหรือความทุกข์ กล่าวคือ กรรมที่นำไปสู่สภาวะที่เหนือกรรม อันเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม คือ การบรรลุเป็นพระอรหันต์ เป็นผู้ถึงพระนิพพานแล้วนั่นเอง และการกระทำของท่านก็จะไม่จัดเป็นกรรมต่อไป ถือเป็นเพียงกิริยา ซึ่งจะไม่มีการเกิดวิบากทั้งในชาตินี้และในชาติต่อ ๆ ไป

3. หลักกรรมในอรรถกถา

โดยทั่วไปนั้น กรรมนี้เท่าที่ค้นพบในพระไตรปิฎก ไม่ได้จัดไว้เป็นหมวดหมู่ เช่น กรรมที่ให้ผลตามกาล มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎกเพียง 3 ประการ คือ “ภิกษุทั้งหลาย วิบากแห่งกรรมทั้งหลายเป็นไฉน ? เรากล่าวว่า วิบากแห่งกรรมทั้งหลายมี 3 อย่าง คือ ในปัจจุบัน (ทิฏฐฐมฺเม) ในการเกิดครั้งต่อไป (อุปฺปชฺชเว) หรือในการเกิดในลำดับ ๆ ไปอีก (อปเร วา ปรียาเย)” (พระไตรปิฎก เล่มที่ 22, 2539 : 469) ซึ่งเมื่อพิจารณาวัตถุประสงค์การแบ่งประเภทของกรรมในอรรถกถาแล้ว มีดังนี้

1) เพื่อรวบรวมคำสอนเรื่องของการกระทำที่กระจัดกระจายทั่วไปในพระไตรปิฎกมาจัดไว้เป็นหมวดหมู่

2) เพื่ออธิบายกรรมแต่ละประเภทว่าไม่ได้มีหน้าที่เพียงอย่างเดียว เช่น กรรมบางอย่างให้ผลตามกาล กรรมบางอย่างให้ผลตามลำดับของความหนักเบาและกรรมบางอย่างให้ผลตามหน้าที่ คุงบุคคลแต่ละคนย่อมมีหน้าที่ต่อบุคคลที่เกี่ยวข้องไปตามสถานการณ์ และความเหมาะสม ดังนั้นกรรมอย่างเดียวอาจจะเป็นทั้งทิวฏฐธรรมเวทนิยกรรม (กรรมที่จะให้ผลในชาตินี้) ชนกกรรม (กรรมที่ยังปฏิสนธิให้เกิด) และครุกรรม (กรรมหนัก) ได้

3) เพื่อความเข้าใจเรื่องกฎของกรรมอย่างแจ่มแจ้ง ทั้งเป็นเครื่องมืออำนวยให้เกิดความเข้าใจกฎของกรรมที่ละเอียดยิ่งขึ้น

กรรม 12 ประเภท เป็นแนวคิดเรื่องกรรมที่มีความสำคัญอย่างหนึ่งตามทรรศนะของพระพุทธศาสนา กรรม 12 ไม่ได้มาจากพระสูตรต้นตอโดยตรง แต่มีปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาในยุคอรรถกถา เช่น มโนรถปुरुณี อรรถกถาอังคุตตรนิกาย ดิกนิบาต และในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ปัญญาเนตศ อันจัดเป็นคัมภีร์ชั้นหลัง

พระอรรถกถาจารย์ (พระพุทธโฆษาจารย์ – พระอรรถกถาจารย์ชาวอินเดีย มีอายุระหว่าง พ.ศ. 900-1000) ได้จำแนกอธิบายไว้ตามเนื้อหาที่เป็นพุทธพจน์ เพื่อให้ทราบถึงเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม ที่เกิดจากการกระทำของบุคคลที่มีเจตนาเป็นองค์ประกอบ โดยจัดประเภทของกรรมออกเป็น 3 ประเภท ประเภทละ 4 ประการ ดังจะได้อธิบายโดยละเอียดลำดับไป เพื่อให้ผู้ศึกษาทั้งหลายจะได้เข้าใจเรื่องกรรมได้ละเอียดยิ่งขึ้น ใครก็ตามเมื่อได้ศึกษาเรื่องกรรม 12 นี้อย่างละเอียดแล้ว ก็จะทำให้เข้าใจพระพุทธศาสนาและเรื่องกฎแห่งกรรมได้ดียิ่งขึ้น เรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมนั้น เป็นเรื่องที่มีความซับซ้อนเป็นอย่างยิ่ง และมีระยะเวลาการให้ผลที่แตกต่างกันด้วย กรรมบางอย่างก็ให้ผลเร็ว บางอย่างก็ให้ผลช้า การให้ผลช้าหรือเร็วนี้เองเป็นสาเหตุให้คนเข้าใจกฎแห่งกรรมคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริง

ตามธรรมดาของคนทั่วไป เมื่อทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งลงไปแล้วมักจะหวังสิ่งตอบแทนมากเกินไป เหตุ คล้าย ๆ การค้ากำไรเกินควร แต่ถ้าไม่ได้ผลตามที่ตนคาดหวังเอาไว้ก็จะเข้าใจว่าผลกรรมไม่มีจริง ถือว่าเป็นการเข้าใจผิดซึ่งอาจนำไปสู่ความเป็นมิจฉาทิฎฐิได้ ดังนั้นเรื่องกรรม 12 นี้ ตามอรรถาธิบายของพระพุทธโฆษาจารย์เป็นทรรศนะหนึ่ง ที่จะนำเข้าไปสู่ความเข้าใจเรื่องกรรมและกฎแห่งกรรมได้ดียิ่งขึ้น ซึ่งท่านได้จำแนกรายละเอียด ดังต่อไปนี้

(พระธรรมวิสุทธิกวี, 2547 : 17-31)

3.1 หมวดที่ 1 ว่าโดยกาล คือ การให้ผลตามลำดับกาลเวลา มี 4 ข้อ คือ

1) ทัศนธรรมเวทนิยกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในปัจจุบันหรือกรรมที่ให้ผลในชาตินี้

2) อุปปีชเวทนิยกรรม คือ กรรมที่ให้ผลในชาติหน้าถัดจากชาติปัจจุบัน

3) อปรายเวทนิยกรรม คือ กรรมที่ให้ผลแก่เจ้าของกรรมในชาติต่อไป กรรมนี้จะให้ผลได้ก็ต่อเมื่อพ้นจากชาติที่ 2 ไปแล้ว

4) อโหสิกรรม คือ กรรมที่เลิกให้ผลแล้ว หรือหมดโอกาสที่จะให้ผลไม่ว่าจะเป็นชาติใดก็ตาม¹

3.2 หมวดที่ 2 ว่าโดยกิจ คือ จำแนกการให้ผล เป็นการทำหน้าที่ต่างๆ มี 4 ข้อ คือ

5) ชนกรรม คือ กรรมแต่งให้เกิด หรือกรรมที่เป็นตัวนำไปเกิดในภพใหม่

6) อุปัตถัมภกรรม คือ กรรมที่ส่งเสริม หรือกรรมที่เป็นตัวสนับสนุน ตกแต่งชนกรรมทั้งในด้านที่ดีและไม่ดี

7) อุปปีฬกรรม คือ กรรมที่เป็นตัวบีบคั้น ขัดขวาง หรือเบียดเบียนกรรมเดิมที่กำลังให้ผลอยู่ให้ค่อย ๆ เสื่อมลง

8) อุปฆาตกรรม คือ กรรมที่เป็นตัวพิฆาต ประหาร หรือตัดรอนผลกรรมอื่นทันทีทันใด ชนิดจากหน้ามือเป็นหลังมือทีเดียว

3.3 หมวดที่ 3 ว่าโดยปากทานปริยาย คือ จำแนกการให้ผลตามลำดับความหนักเบา มีอยู่ 4 ข้อ คือ

9) ครุกรรม คือ กรรมหนัก

10) พหุกรรม หรือ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า อาจิณณกรรม (กรรมชิน) คือ กรรมที่ผู้ทำสะสมไว้มาก ๆ ทำไว้นานจนกระทั่งกลายเป็นความเคยชิน

11) อาสันนกรรม คือ กรรมจวนเจียน กรรมใกล้ตาย หรือกรรมที่นึกขึ้นได้ในเวลาใกล้ตาย

12) กตัตตากรรม หรือ กตัตตาวาปนกรรม คือ กรรมที่สักแต่จะทำ หรือกรรมที่ทำโดยไม่สนใจซึ่งเจ้าของกรรมไม่ได้นึกว่าจะทำอย่างนั้นจริง กรรมข้อนี้ถ้าได้อาเสวนะ

¹ เป็นเพียงความหมายหนึ่งที่ใช้ในกรรม 12

กรรมทั้ง 12 ประเภทนี้เกี่ยวข้องกับทำให้ผลของกรรมแต่ละอย่างโดยตรง ทั้งฝ่ายที่เป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรม สำหรับกรรมแต่ละข้อนี้มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลในชาตินี้หรือในอภัพนี้เท่านั้น เจ้าของกรรมไม่ต้องไปรอรับผลในชาติหน้าหรือชาติไหน จัดเป็นกรรมที่ให้ผลทันตาเห็น กรรมนี้ถ้าไม่มีโอกาสในชาติปัจจุบัน ก็จะกลายเป็นโกลิกรรมคือไม่ให้ผลอีกต่อไป สาเหตุที่กรรมข้อนี้ให้ผลเฉพาะในชาตินี้ก็เนื่องจากว่า เจตนาดวงแรกไม่ถูกกรรมอื่นครอบงำ เป็นตัวปรุงแต่งขึ้นเริ่มต้นจึงมีกำลังแรง แต่ก็ให้ผลเพียงแต่ในชาตินี้เท่านั้น ยังไม่สามารถจัดแจงคนที่เจ้าของกรรมให้ไปเกิดในสุคติภูมิหรือในทุคติภูมิได้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่าเป็นเจตนาดวงแรกซึ่งประกอบอยู่ในขณะดวงที่ 1 ถือว่ายังมีกำลังน้อยอยู่ ยังไม่มีกำลังมากเหมือนขณะดวงที่ 2 - 3 - 4 - 5 - 6 - 7 นั้น ก็คือว่าขณะดวงที่ 1 นี้ ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากอาเสวนะปัจจัยที่เป็นขณะด้วยกันนั่นเอง (พระศรีวิสุทธิโสภณ, 2514 : 397)

ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรมนี้ ท่านเปรียบเหมือนนายพรานเนื้อที่ยิงเนื้อด้วยลูกศร ถ้าลูกศรถูกเนื้อ เนื้อตัวนั้นก็ล้มลง ณ ที่นั้น แต่ถ้าลูกศรไม่ถูกเนื้อตัวนั้น มันก็วิ่งหนีไปและจะไม่กลับมาอยู่ที่นั่นอีก กรรมชนิดนี้มีอยู่ 2 อย่าง คือ

1.1 ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรมฝ่ายอกุศล จัดเป็นกรรมฝ่ายที่ไม่ดี หรือเป็นกรรมชั่วที่ส่งผลให้ผู้กระทำความผิดนี้ ได้รับความลำบากหรือทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัสในอภัพนี้ เช่น พระเวททัตผู้ทำร้ายพระพุทธเจ้าให้พระโลหิตห้อขึ้น ถือว่าเป็นกรรมที่ร้ายแรงต่อตัวผู้ทำกรรม ทำให้ท่านได้รับผลกรรมคือถูกแผ่นดินสูบ ตายไปเกิดในนรก เป็นต้น

1.2 ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรมฝ่ายกุศล จัดเป็นกรรมฝ่ายดี เช่น สุจริตกรรมและกุศลกรรมทั้งหลาย ใครก็ตามเมื่อประกอบมหากุศลอันยิ่งใหญ่กับท่านผู้มีคุณธรรมปราศจากกิเลสตัณหา ผู้เป็นพระอรหันต์ เขาย่อมได้รับผลกรรมภายใน 7 วัน เหมือนกรรมของปุลณกเศรษฐี เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรมนี้ นอกจากจะแบ่งเป็น 2 ฝ่ายคือ อกุศลและกุศลกรรมแล้วยังสามารถกำหนดระยะเวลาการให้ผลของกรรมที่แน่นอนได้อีกแบ่งเป็น 2 ข้อ คือ

1) ปรีปิกกทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม ได้แก่ กรรมที่บันดาลให้ได้รับผลทันตาเห็นในชาตินี้ กรรมนี้เมื่อถึงความแก่กล้าแล้ว สามารถที่จะคล้อยตามให้บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมได้รับผลแห่งกรรมภายใน 7 วัน เช่น นายมหาทูลตะ ได้มีโอกาสถวายภัตตาหารแก่พระมหากัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วได้รับผลกรรม คือ เขาได้เป็นเศรษฐีร่ำรวยมหาศาลในเวลา 7 วัน

2) อปรีปิกกติกุฐธรรมเวทนิยกรรม ได้แก่ กรรมที่คลบันดาลให้เจ้าของกรรมได้รับผลแห่งกรรมในชาตินี้ แต่ผลกรรมยังไม่ถึงความแก่กล้า กรรมชนิดนี้ทั้งที่เป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว สามารถส่งผลให้ปรากฏแก่เจ้าของกรรม หลังจากที่เขาได้ทำกรรมล่วงไปแล้ว 7 วัน หรืออาจจะเป็นเดือน เป็นปี หรือปีต่อ ๆ ไป เป็นต้น แต่ไม่เกินชาตินี้ต้องให้ผลอย่างแน่นอนไม่วันใดก็วันหนึ่ง ไม่ข้ามภพข้ามชาติไปให้ผลในภพอื่น เช่น คนที่ทำกรรมในปฐมวัย เขาอาจจะได้รับผลกรรมในช่วงปฐมวัย มัชฌิมวัย หรือปัจฉิมวัย เปรียบเหมือนกับคนที่ถูกล็อตเตอรี่แล้วเก็บเงินฝากธนาคารไว้ เขาจะเบิกใช้ในเดือนนี้หรือเดือนหน้า หรือปีไหนก็ได้ตามสะดวก (พระศรีวิสุทธิโสภณ, 2514 : 405)

2. อุปัชชเวทนิยกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลต่อจากชาตินี้โดยให้ผลในชาติหน้าซึ่งเป็นชาติที่ 2 กรรมข้อนี้มีผลมากกว่ากรรมข้อที่ 1 จึงให้ผลแก่ผู้ทำกรรมหลังจากตายไปแล้วไปเกิดในชาติหน้า ทั้งนี้ก็เพราะว่ากรรมนี้เกิดในขณะเจตนาดวงที่ 7 ซึ่งเป็นเจตนาดวงสุดท้ายจึงมีกำลังจำกัด เป็นขณะจิตที่กำลังสิ้นสุดขวนะวิถีหรือตกวงค์

ในการให้ผลของอุปัชชเวทนิยกรรมนั้น มีการให้ผลตามความหนักเบาของกรรม เช่นเดียวกับกรรมอื่น ๆ คนที่ทำกรรมหยาบซ้ำไว้หลายอย่าง เมื่อตายจากโลกนี้ไปแล้วอุปัชชเวทนิยกรรมฝ่ายที่เป็นอกุศลที่หนักที่สุดทำหน้าที่ให้ผลกรรม ย่อมชักนำคนผู้นั้นให้ไปเกิดเสวยทุกข์โทษอย่างแสนสาหัสในนรกทันที จากนั้น อกุศลกรรมชนิดอื่นที่มีผลเบารองลงมาก็กลายเป็นอโหสิกรรมไป (พระศรีวิสุทธิโสภณ, 2514 : 528) กรรมนี้มี 2 อย่าง คือ

2.1 อุปัชชเวทนิยกรรมฝ่ายอกุศล จัดเป็นกรรมฝ่ายชั่วที่แต่ละบุคคลได้เคยกระทำเอาไว้ แต่กรรมชั่วนั้นยังไม่มีโอกาสให้ผลในชาติปัจจุบัน จึงตามมาให้ผลในชาติที่ 2 กรรมชั่วต่าง ๆ จะให้ผลแก่เจ้าของกรรมทันทีที่เขาตายไปจากโลกนี้ เช่น คนผู้ทำอนันตริยกรรม ซึ่งมีอยู่ 5 ประการ

- 1) มาตุฆาต ฆ่ามารดา
- 2) ปิตุฆาต ฆ่าบิดา
- 3) อรหันตฆาต ฆ่าพระอรหันต์
- 4) โลหิตุปบาท ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนทำให้พระโลหิตหือขึ้นไป
- 5) สังฆเภท ทำพระสงฆ์ให้แตกร้างกัน

ผู้ทำอนันตริยกรรมทั้ง 5 ข้อ เมื่อเขาตายไปแล้ว อนันตริยกรรมชื่อว่าสังฆเภท เป็นกรรมที่มีโทษหนักที่สุดย่อมให้ผลและชักนำบุคคลผู้นั้นไปเกิดในนรกทันที ส่วนอนันตริยกรรมที่เหลือก็กลายเป็นอโหสิกรรมไป (มโนรลปุรณี เล่ม 2 : 2525 : 118)

2.2 อุปปีชชเวทนียกรรมฝ่ายกุศล จัดเป็นกรรมฝ่ายดีมีสมาบัติ 8 เป็นต้น บุคคลผู้บำเพ็ญเพียรจนได้สมาบัติ 8 เมื่อตายไปย่อมบังเกิดในพรหมโลกด้วยอำนาจสมาบัติสมาบัติ 7 ที่เหลือก็จะกลายเป็นอโหสิกรรมไป (มโนรถปुरुณี เล่ม 2, 2525 : 118)

ทิวฏฐกรรมเวทนียกรรมและอุปปีชชเวทนียกรรม มีระยะการให้ผลแตกต่างกัน เปรียบเหมือนกับพืช 2 ชนิด คือ ชนิดหนึ่งให้ผลเฉพาะดอกอย่างเดียว เมื่อออกดอกแล้วก็หมดไป ไม่มีอะไรที่จะเป็นเชื้อสายพันธุ์ให้พืชนั้นแผ่กิ่งก้านสาขาต่อไปได้ ข้อนี้เป็นผลของทิวฏฐกรรมเวทนียกรรม พืชชนิดที่สองมีทั้งดอกทั้งผล เมื่อออกดอกตามฤดูกาลแล้ว ต่อจากนั้นก็เปลี่ยนเป็นผลไม้ และผลนี้เองสามารถสืบพันธุ์ แผ่เมล็ดพันธุ์ให้ขยายออกไปได้เป็นเวลานาน ข้อนี้เป็นผลของอุปปีชชเวทนียกรรม

3. อปรปรียเวทนียกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลในภพต่อ ๆ ไป ถัดจากภพที่ 2 โดยเริ่มต้นให้ผลตั้งแต่ภพที่ 3 เป็นต้นไป กรรมชนิดนี้มีกำลังเบากว่ากรรม 2 ข้อที่กล่าวมา จึงให้ผลในอนาคตกาล ถ้าได้โอกาสเข้าในเวลาใดก็ย่อมให้วิบากในเวลา นั้น เมื่อสังสารวัฏหรือการเวียนว่ายตายเกิดยังเป็นไปอยู่ กรรมนี้จะต้องให้ผลเสมอไม่วันใดก็วันหนึ่ง ซึ่งการให้ผลแบบนี้เป็นการให้ผลแบบข้ามภพข้ามชาติแล้วแต่โอกาสจะอำนวยให้

ทั้งนี้ก็เพราะว่าอปรปรียเวทนียกรรมนี้ ประกอบอยู่ในชวณะดวงที่ 2 - 3 - 4 - 5 - 6 เจตนาที่ประกอบอยู่ในชวณะทั้ง 5 ดวงนี้เองจัดเป็นตัวของอปรปรียเวทนียกรรม (พระพุทธโฆษะ 2540 : 224) ท่านเปรียบเทียบกรรมข้อนี้เหมือนกับนายพรานสุนัขพบเนื้อแล้วก็ปล่อยสุนัขไป สุนัขจะติดตามเนื้อนั้นไปโดยวิ่งตามทันในที่ใดก็ย่อมกัดเอาในที่นั้นเอง สรรพสัตว์ทั้งหลายที่จะหลุดพ้นจากกรรมข้อนี้ย่อมไม่มี (มโนรถปुरुณี เล่ม 2, 2525 : 118) และกรรมนี้ไม่มีโอกาสเป็นอโหสิกรรมจนกว่าจะส่งผลให้แล้วหรือจนกว่าเจ้าของกรรมนั้นดับขันธเข้าสู่พระนิพพานไปจึงกลายเป็นอโหสิกรรมได้ (พระสังฆมณฑลสังฆราช, 2539 : 50) กรรมนี้มีอยู่ 2 ชนิด คือ

3.1 อปรปรียเวทนียกรรมฝ่ายอกุศล ได้แก่ อปรปรียเวทนียกรรมที่เป็นฝ่ายกรรมชั่ว เมื่อคนทำกรรมชั่วอันใด กรรมชั่วอันนั้นย่อมติดตามคนนั้นไปเรื่อย ๆ ไม่ว่าเขาจะเกิดในชาติใดก็ตาม เมื่อกรรมชั่วในอดีตตามให้ผลทันในชาติใดแล้ว ก็จะทำให้เจ้าของกรรมได้รับความเดือดร้อน หรืออันตรายต่าง ๆ ในชาตินั้น ไม่ว่าเขาจะอยู่ในฐานะใดก็จะหนีจากกฎแห่งกรรมนี้ไปไม่ได้

3.2 อปรปรียเวทนียกรรมฝ่ายกุศล ได้แก่ อปรปรียเวทนียกรรมที่เป็นฝ่ายกรรมดี ผู้สร้างกรรมดีทั้งหลาย หรือสุจริตกรรมที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม กรรมดีนี้เมื่อได้โอกาสที่เหมาะสมในชาติใดชาติหนึ่งแล้ว ก็จะทำให้ผลกรรมในส่วนที่เป็นความดี ความสุข ความเจริญ แก่เจ้าของกรรมในภพที่เขาไปเกิดทันที

สรรพสัตว์ทั้งหลายย่อมหลีกเลี่ยงหนีจากอปรายเวทนียกรรมนี้ไม่พ้น ถึงจะหลบอยู่ในมหาสมุทรอันสุดแสนจะลึกล้ำ จะหลบซ่อนอยู่ในหุบเหวที่สูงชันด้วยธารศิลาลาด หรือจะเหาะขึ้นไปในอากาศ กำบังกายอยู่ในกลีบเมฆกลีบหมอก หรือจะซ่อนอยู่ในที่ไหน ๆ ก็ตาม ก็ไม่มีใครจะหนีพ้นจากอปรายเวทนียกรรมนี้ไปได้ (พระศรีวิสุทธิโสภณ, 2514 : 582)

4. อโหสิกรรม แปลว่า กรรมเล็กให้ผลหรือวิบากของกรรมไม่มี อโหสิกรรมนี้มีความหมายหลายอย่าง คือ กรรมได้มีแล้ว วิบากของกรรมไม่ได้มีแล้ว วิบากของกรรมจักไม่มี วิบากของกรรมไม่มีอยู่ (พระพุทธโฆษาจารย์, 2540 : 223) แต่ในที่นี้ท่านนำมาใช้ในความหมายที่ว่า มีแต่กรรมเท่านั้นผลของกรรมไม่มี กรรมนี้มีทั้งฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว เมื่อไม่ได้โอกาสในคราวที่เหมาะสมที่จะให้ผลได้ ก็จะไม่ให้ผลอีกต่อไป (พระธรรมปิฎก, 2538 : 219)

เพราะว่าเจตนาในขณะจิตดวงที่ 1 ก็ตาม ดวงที่ 7 ก็ตาม เมื่อไม่ได้โอกาสของตนในอันที่จะให้ผลในอรรถภาพนี้ซึ่งเป็นทิวฏฐธรรมเวทนียกรรมก็ดี ในอรรถภาพถัดไปซึ่งเป็นอุปัชชเวทนียกรรมก็ดี เนื่องจากขาดปัจจัยอื่นสนับสนุน หรือล่วงเลยเวลาของตนที่กำหนดไว้จึงจะเป็นกรรมที่ไม่มีวิบากเรียกว่า “อโหสิกรรม” อโหสิกรรมนี้มีอยู่ 2 ฝ่าย คือ

4.1 อโหสิกรรมฝ่ายกุศล ได้แก่ อโหสิกรรมฝ่ายชั่ว กรรมชั่วทุกอย่างที่คนเคยทำมา เมื่อล่วงเลยเวลาของมันไปแล้ว ย่อมไม่มีโอกาสจะให้ผลกรรมชั่วแก่ผู้นั้นได้

4.2 อโหสิกรรมฝ่ายกุศล ได้แก่ อโหสิกรรมฝ่ายดี บุคคลที่เคยทำความดีไว้มาก เมื่อล่วงเลยเวลาการให้ผลกรรมที่กำหนดไว้ ผลของกรรมดีต่าง ๆ ที่มีผลรองลงมาย่อมไม่มีโอกาสให้ผลแก่ผู้นั้น

5. ชนกกรรม หมายถึง กรรมแต่งให้เกิด กรรมที่จะนำจิตเข้าสู่ภพคือปฏิสนธิในภพใหม่ ถือว่าเป็นตัวนำให้สัตว์ทั้งหลายไปเกิดเป็นมนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉาน การเกิดเป็นมนุษย์ในตระกูลที่มีความร่ำรวยหรือตระกูลที่ยากจนขัดสนก็เพราะกรรมข้อนี้ เมื่อสัตว์ทั้งหลายตายลงไปแล้วถ้ายังไม่สิ้นกิเลส ก็ยังต้องมีการเวียนว่ายตายเกิดอยู่เรื่อยไปในวัฏสงสาร การเกิดเป็นเทวดาก็ดี เป็นมนุษย์ก็ดี เป็นสัตว์เดรัจฉานก็ดี เหล่านี้เป็นไปด้วยอำนาจของชนกกรรมทั้งสิ้น ถือว่าเป็นพนักงานตกแต่งปฏิสนธิให้เกิดขึ้นเท่านั้น ไม่ได้ทำหน้าที่อย่างอื่น ในขณะที่ชนกกรรมนี้ทำหน้าที่นำสัตว์ไปเกิดนั้น กรรมนี้มีหน้าที่หรือมีอำนาจใหญ่จริง ๆ กรรมอื่นจะมาแทรกแซงแย่งหน้าที่ของเขาไม่ได้เลยเป็นอันขาด

ชนกกรรมนี้ ท่านเปรียบเสมือนมารดาผู้ทำบุตรให้เกิดมา เมื่อทารกเกิดมาแล้วมารดาก็หมดหน้าที่ไป ส่วนการที่คอยอุปถัมภ์ค้ำชูหรือคอยเบียดเบียนผู้เกิดมานั้นเป็นหน้าที่ของกรรมอื่น เช่นเดียวกับนางนมคอยดูแลทารกที่เกิดมาแทนมารดาฉะนั้น (พระราชวิสุทธิโสภณ, 2539 : 39–40) ชนกกรรมนี้มีอยู่ 2 ฝ่าย คือ

5.1 ชนกรรมฝ่ายที่เป็นอกุศล ได้แก่ กรรมตกแต่งฝ่ายที่ไม่ดีเมื่อทำหน้าที่ให้สัตว์ ได้เกิดมาแล้ว ย่อมผลักดันให้สัตว์ไปเกิดในทุคติภูมิซึ่งเต็มไปด้วยความทุกข์ทรมานได้แก่การไปเกิดในอบายทั้ง 4 คือ นิรยภูมิ ที่เกิดของสัตว์นรกหนึ่ง เปตติวิสัยภูมิ ที่เกิดของเปรตหนึ่ง อสุรกายภูมิ ที่เกิดของพวกอสุรกายหนึ่ง ตีรจมาณูภูมิ ที่เกิดของสัตว์เดรัจฉานหนึ่ง ตามกรรมที่สัตว์นั้นเคยสร้างไว้แล้ว ถ้าชนกรรมฝ่ายที่ไม่ดีนี้ชักนำให้มาเกิดเป็นมนุษย์ ก็จะเกิดในตระกูลที่เต็มไปด้วยความยากจนขัดสน ชีวิตเต็มไปด้วยความทุกข์

5.2 ชนกรรมที่เป็นฝ่ายกุศล ได้แก่ กรรมตกแต่งให้เกิดในฝ่ายที่ดี มีหน้าที่ในการชักนำปฏิสนธิทำสัตว์ให้เกิดมา และผลักดันให้สัตว์นั้นไปเกิดในสุคติภูมิ อันเป็นภูมิที่มีความสุข ความเจริญคือโลกสวรรค์ ตามสมควรแก่กรรมที่สัตว์ทั้งหลายได้ทำเอาไว้ ถ้าเกิดมาเป็นมนุษย์ กรรมนี้ก็จะนำบุคคลนั้นไปเกิดในตระกูลที่ดีมีความสุข มีความมั่งคั่ง ร่ำรวย ชีวิตไม่มีความขัดสนในเรื่องต่าง ๆ มองข้างหน้าก็มีความหวัง มองข้างหลังก็มีความสุข

6. อุปัตถัมภกกรรม หมายถึง กรรมอุปถัมภ์หรือกรรมที่เป็นฝ่ายสนับสนุนวิบากของชนกรรม ถือว่าเป็นกรรมฝ่ายตกแต่ง อุปัตถัมภกกรรมนี้ไม่สามารถจะทำให้วิบากเกิดเองได้ มีความสามารถเพียงอุปถัมภ์ความสุขหรือความทุกข์ที่เกิดขึ้นต่อจากวิบากที่ชนกรรมทำให้เกิดมา (มโนรถปुरुณี เล่ม 2, 2525 : 123) หลังจากที่เกิดมาแล้วก็ส่งผลให้คนหรือสัตว์นั้นได้รับความสุขหรือความทุกข์เป็นระยะเวลาที่ยาวนาน ไม่ว่าจะเกิดในทุคติหรือสุคติก็จะเสวยผลแห่งกรรมเป็นเวลาหลายพันปี (พระพุทธโฆษาจารย์, 2540 : 224)

อุปัตถัมภกกรรมนี้ ท่านเปรียบเสมือน แม่นมหรือพี่เลี้ยงซึ่งเป็นผู้อุปถัมภ์เลี้ยงดูบุตรให้เจริญเติบโตต่อไป ชนกรรมเป็นกรรมที่ทำวิบากให้เกิด ส่วนอุปัตถัมภกกรรมเป็นกรรมที่สนับสนุนคำชูวิบากของชนกรรมให้ได้มีโอกาสให้ผลไปนาน ๆ คือ ถ้าประสบกับความสุขก็มีความสุขอยู่นาน ถ้าประสบกับความทุกข์ก็เป็นทุกข์อยู่นาน เป็นต้น (มูลนิธิปริยัติ สำนึกราชย์ , 2528 : 49-50) อุปัตถัมภกกรรมนี้มีอยู่ 2 ฝ่าย คือ

6.1 อุปัตถัมภกกรรมฝ่ายอกุศล ได้แก่ กรรมฝ่ายสนับสนุนที่ไม่ดี มีหน้าที่คำชูกรรมที่เป็นอกุศลให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป หรือคอยซ้ำเติมผู้ที่ทำกรรมชั่วแม้เพียงเล็กน้อย แต่กลับได้รับผลตอบแทนอย่างมากมาย เช่น คนที่แอบเข้าไปขโมยทรัพย์สินในบ้านเรือนของบุคคลอื่นแต่ยังไม่ได้ขโมยอะไรสักอย่างเดียว เจ้าของทรัพย์ก็พบเห็นเข้าเสียก่อน เจ้าของทรัพย์ใช้อาวุธเข้าทำร้ายขโมยผู้นั้นจนได้รับบาดเจ็บหรือถึงตาย เป็นต้น

จากกรณีนี้ถ้าพิจารณาตามความเหมาะสมแก่กรรมของขโมยแล้ว ถือว่าเขาได้รับผลกรรมที่หนักเกินควร เพราะเขายังไม่ได้หยิบอะไรไปสักอย่าง องค์กรประกอบแห่งอกุศลนาทานก็ยังไม่ครบ และยังไม่มีการขโมยสิ่งใดเลย แต่เขาก็ได้รับโทษหนักถึงเพียงนั้น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า

คนที่ประกอบกรรมชั่วอันหนัก เมื่อตายไป ชนกรรมย่อมทำหน้าที่ชักนำให้เขามา ปฏิสนธิในครรภ์มารดา หลังจากนั้นอุปลัตถัมภกกรรมฝ่ายอกุศลก็เข้าทำหน้าที่ตั้งแต่เริ่มแรกที่ทารก นั้นเกิดมา ในอดีตที่ผ่านมามารดาบิดาเคยมีทรัพย์มาก ทรัพย์นั้นก็ค่อย ๆ พินาศหมดไป จะค้าขาย ทางเรือ เรือก็ล่ม จะไปค้าขายทางบก ก็ถูกโจรปล้นหรือประสบอุบัติเหตุบนถนน พวกเขาทำส บรวิหารแต่ก่อนมีความจงรักภักดี แต่มาบัดนี้กลับทรยศหักหลังให้ต้องเสียทรัพย์สินเงินทองหรือให้ ได้รับความเจ็บ ตั้งแต่เด็กคนนี้ก็เกิดมาก็มีแต่คนพากันเกลียดชัง เป็นต้น

อุปลัตถัมภกกรรมฝ่ายอกุศลนี้ ทำหน้าที่ให้ผลกรรมแก่เจ้าของกรรมทุกคน คลบันดาลให้ ผู้นั้นต้องมีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา เมื่อเขาเจริญวัยขึ้นมา มีชีวิตที่มีแต่ความทุกข์ มีเวรภัยอยู่ไม่ขาด บางครั้งก็ดูเหมือนว่าจะพ้นจากทุกขเวทนาอันแสนสาหัสอยู่แล้ว แต่ก็เหมือนกับมีเคราะห์กรรมมา ซ้ำเติมเพิ่มขึ้นมาอีก ทำให้ได้รับทุกขเวทนายิ่งกว่าเดิมไปอีกจนกว่าจะหมดกรรม ในกรณีของ บุคคลผู้ขยันทำมาหากิน ประกอบอาชีพสุจริต แต่ชีวิตก็ยังมีความผิดหวังอยู่เนื่อง ๆ ถ้าพิจารณา ตามหลักของอุปลัตถัมภกกรรมฝ่ายอกุศลนี้ ก็จะเข้าใจเรื่องการให้ผลของกรรมได้ดียิ่งขึ้น (พระมหา ธนกร สุขเสริม, 2541 : 34-35)

6.2 อุปลัตถัมภกกรรมฝ่ายอกุศล ได้แก่ กรรมสนับสนุนหรือส่งเสริมฝ่ายดี กรรมนี้มี หน้าที่ส่งเสริมหรืออุ้มชูสัตว์ทั้งหลายให้ได้รับความสุขที่เหมาะสมแก่กรรมของตน เช่น ผู้ทำความดี เพียงเล็กน้อย แต่กลับได้รับผลตอบแทนอย่างมากมาย ลาก ยศ สุข สรรเสริญ เจริญขึ้นเรื่อย ๆ ส่วนบางคนทำความดีเพียงเล็กน้อยหรือยิ่งกว่าผู้นั้น ก็ยังไม่ได้รับผลตอบแทนมากมายถึงเพียงนั้น หรืออาจจะมีคนคิดว่า ความดีที่บุคคลนั้นทำไว้เพียงเล็กน้อย ไม่สมควรแก่ผลแห่งกรรมที่เขาได้รับ เลย ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า ผลตอบแทนที่น่าปรารถนาอันมากมายเหล่านั้น เกิดขึ้นจากกรรมดีที่เขา ได้เคยทำไว้ในอดีตกาลซึ่งยังรอให้ผลของมันอยู่ เมื่อมีกรรมดีเพียงเล็กน้อยที่ทำในปัจจุบันเป็นสื่อ จึงกลายเป็นตัวเสริมให้กรรมดีในอดีตที่เขาได้เคยทำไว้ มีโอกาสแสดงผลกรรมของตนเองได้มาก ขึ้น (มูลนิธิปرامي ตำราจาราชย์, 2528 : 48-49) เหมือนกับเชื้อหรือชนวนของไฟ แม้เป็นเพียงวัตถุ ขึ้นเล็ก ๆ แต่ก็สามารถลุกลามโพล่งเป็นเปลวไฟอันยิ่งใหญ่ได้

อุปลัตถัมภกกรรมฝ่ายอกุศลนี้ มีหน้าที่ส่งเสริมความสุขความเจริญที่มีอยู่แล้วให้มี ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีก อีกอย่างหนึ่ง บางครั้งเมื่อมีเหตุการณ์อันน่าจะถึงความวิบัติ ฉิบหาย บาดเจ็บหรือ ควรถึงแก่ชีวิตเกิดขึ้นแก่บุคคลนั้น อุปลัตถัมภกกรรมฝ่ายอกุศลก็เข้ามาทำหน้าที่รักษาไว้ ไม่ให้ต้อง

7. อุปปีฬกรรม หมายถึง กรรมที่มีหน้าที่บีบคั้น บั่นทอน หรือเบียดบังการให้ผลของกรรมเดิมต้องเปลี่ยนไป คือ เบียดเบียนกรรมนั้น ๆ ไม่ให้ผลอย่างเต็มที่ คอยบีบคั้นตัดทอนความสุขหรือความทุกข์ของคนให้ค่อย ๆ เสื่อมลงไป มีสุขก็มีได้ไม่นาน มีทุกข์ก็มีได้ไม่นานเช่นกัน (พระพุทธโฆษาจารย์, 2540 : 224)

อุปปีฬกรรมนี้ เป็นกรรมฝ่ายตรงข้ามกับชนกกรรม ทำหน้าที่ตัดรอนผลของชนกกรรม และอุปถัมภกกรรมให้ลดลง เป็นตัวคอยขัดขวางอยู่ตลอดเวลา จะอยู่ดีมีความสุขก็มีความสุข ไม่ได้เต็มที่ จะชั่วช้าทรพีก็มีไปไม่ได้นาน จะดีก็ดีไม่เต็มที่ จะชั่วก็ชั่วไม่เต็มที่เหมือนกัน ท่านเปรียบเทียบข้อนี้เหมือนกับพืชพันธุ์ธัญญาหารที่กำลังงอกขึ้นมา ถ้ามีใครมาทำลายด้วยท่อนไม้ หรืออาวุธต่าง ๆ หรือลงมือตัดทิ้งเสีย พืชพันธุ์เหล่านั้นก็จะไม่เจริญเติบโตงอกงามอีกต่อไป มีแต่จะรอวันตายข้างหน้า (มโนรถปुरुณี เล่ม 2, 2525 : 123) อุปปีฬกรรมนี้มี 2 อย่าง คือ

7.1 อุปปีฬกรรมฝ่ายอกุศล เป็นกรรมเบียดเบียนฝ่ายไม่ดี จะคอยขัดขวางผลของกรรมคืออยู่ตลอดเวลา มีหน้าที่เข้าไปเบียดเบียนทำร้ายกุศลกรรมให้มีสภาพตรงข้ามกับตนในขณะที่คุณความดีต่าง ๆ กำลังให้ผลที่เป็นความสุข ความเจริญแก่บุคคลผู้เป็นเจ้าของกรรมอยู่ ถ้าหากว่าอุปปีฬกรรมฝ่ายอกุศลมีโอกาสแล้ว มันจะตรงเข้าไปเบียดเบียน ทำร้ายผลของกุศลกรรมทันที คอยบั่นทอนชีวิตของคนนั้นที่กำลังก้าวหน้าให้อับเฉาลง ลดความก้าวหน้าลงเรื่อย ๆ

การให้ผลกรรมในลักษณะนี้ก็เนื่องมาจากว่า อกุศลกรรมที่เขาเคยทำไว้ในปางก่อน กำลังให้ผลแก่เจ้าของกรรม ทำให้คนที่มีความสุขหรือมีเงินทองต้องประสบกับความทุกข์ยาก ได้รับความเดือดร้อนไปเรื่อย ๆ ที่เคยมั่งมีก็จะค่อย ๆ จนลง หรือคนที่ยากจนอยู่แล้วก็ยากจนหนักเข้าไปอีก (พระราชวิสุทธิโสภณ, 2519 : 89)

7.2 อุปปีฬกรรมฝ่ายกุศล เป็นกรรมเบียดเบียนฝ่ายดี มีหน้าที่เข้าไปบั่นทอน หรือทำร้ายอกุศลกรรมอันมีสภาพตรงข้ามกับตน คือ ในขณะที่ความชั่วกำลังให้ผลเป็นความทุกข์ ความทรมานแก่เจ้าของกรรมอยู่ ถ้าหากว่าอุปปีฬกรรมฝ่ายกุศลนี้มีโอกาสให้ผลกรรมมันก็จะตรงดิ่งเข้าไปเบียดเบียน ทำร้ายความชั่วนั้นทันทีเช่นเดียวกัน มีผลทำให้เจ้าของกรรมที่กำลังประสบกับความทุกข์หรือภัยพิบัติอยู่ กลับได้ความสุขความโชคดี อุดมสมบูรณ์ไปด้วยโภคทรัพย์ ลาภยศ บริวาร มีหน้าที่การงานหรือตำแหน่งที่ใหญ่โตขึ้น ที่เคยยากจนก็ทำท่าจะเป็นคนที่ร่ำรวยขึ้นเรื่อย ๆ หรือที่ร่ำรวยอยู่แล้วกิจการก็ค่อย ๆ เจริญยิ่งขึ้นไปอีก จนกลายเป็นมหาเศรษฐีในเวลาไม่นาน เป็นต้น ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะกรรมดีในอดีตเป็นปัจจัยให้เจ้าของกรรมได้รับผลตามข้อนี้

ดังนั้น อุปปีพกกรรมนี้ จึงถือว่าเป็นกรรมที่ส่งผลตรงกันข้ามกับกรรมเดิมหรือกรรมเก่าที่กำลังให้ผลอยู่ ถ้าชีวิตกำลังเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างดี กรรมนี้ก็จะคอยทำให้บุคคลนั้นต้องขาดทุน หรือเสื่อมลงเรื่อย ๆ หรือถ้าชีวิตที่กำลังซัดสนยาจน กรรมนี้จะคอยทำให้ชีวิตค่อย ๆ ดีขึ้น หรือดีวันดีคืน เรียกได้ว่า เป็นฝ่ายค้านตลอดกาล ถ้าชั่วก็ค้านให้มันดีขึ้น ถ้าดีอยู่ก็ค้านให้ค่อย ๆ เบลลง การให้ผลของกรรมข้อนี้จึงมีลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไป เปรียบเหมือนกับหยดน้ำที่ไหลลงคุ่ม ก็ สามารถทำให้คุ่มเต็มได้เช่นเดียวกัน

8. อุปฆาตกรรม หมายถึงกรรมตัดรอนหรือกรรมพิฆาต ทำหน้าที่เข้าไปฆ่ากรรมอื่น ๆ และวิบากของกรรมอื่นให้ขาดลงอย่างเฉียบพลันทันที เป็นกรรมที่พลิกสถานการณ์จากหน้ามือเป็น หลังมือทีเดียว เช่น คนที่มีชนกกรรมแต่งไว้อย่างดีเลิศ มีชีวิตที่มั่นคงร่ำรวย เป็นอยู่อย่างสบาย เมื่อ อุปฆาตกรรมในอดีตตามให้ผลทันแล้ว ย่อมพลิกชีวิตของบุคคลนั้นให้ล้มละลาย กลายเป็นขอทาน หรือตายไปทันที หรือเดิมชนกกรรมแต่งไว้ดีมาก แต่กลับได้กลายเป็นเศรษฐีร่ำรวยมหาศาลไปทันทีก็มี

อุปฆาตกรรมนี้ เป็นฝ่ายตรงข้ามกับชนกกรรมและอุปถัมภ์กรรม เมื่อทำหน้าที่ ให้ผลของมันย่อมตัดรอนผลของชนกกรรมและอุปถัมภ์กรรมให้ขาดลงทันที แล้วตนเองก็เข้าไปให้ผลแทนที่อย่างฉับไว อุปฆาตกรรมนี้มีลักษณะคล้ายกับอุปปีพกกรรม แต่ให้ผลที่รุนแรงกว่า รวดเร็วกว่าอุปปีพกกรรม

อุปปีพกกรรม เมื่อจะให้ผลก็จะค่อยเป็นค่อยไป เป็นไปอย่างช้า ๆ ไม่รวดเร็วฉับพลัน บีบคั้นให้ค่อย ๆ เสื่อมลง หรือค่อย ๆ เจริญขึ้น แต่ในกรณีของอุปฆาตกรรมนี้ เมื่อให้ผลจะเป็นไปแบบฉับพลันทันที ก็อาจจะเจริญขึ้นหรือเสื่อมลงก็เป็นไปอย่างรวดเร็ว เช่นคนถูกรางวัลเป็น มหาเศรษฐีในขณะนั้นเอง หรือที่เป็นคนรวยอยู่แล้ว กลับต้องได้รับภัยพิบัติต่าง ๆ จนกลายเป็น ยากหรือตายไปทันที

อุปฆาตกรรม มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อุปปัจเจกกรรม” หมายถึง กรรมที่ทำหน้าที่ เข้าไปตัดขาด หรือประหารกรรมและวิบากของกรรมอื่น ให้มีสภาพที่ตรงข้ามกับตนทันทีในเวลา ที่กรรมดีให้ผลอยู่ กรรมชั่วอย่างหนึ่งจะเข้ามาตัดตอนกรรมดีนั้นให้ตกไป หรือในเวลา ที่กรรมชั่ว ยังให้ผลอยู่ ก็จะมีกรรมดีอีกอย่างหนึ่งเกิดขึ้นมาตัดตอนกรรมชื่อนั้นให้เสื่อมลงไป (มโนรถปुरुณี เล่ม 2 , 2525 : 125) กรรมนี้แบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คือ

8.1 อุปฆาตกรรมฝ่ายอกุศล ถือว่าเป็นกรรมตัดรอนฝ่ายชั่ว เมื่อกรรมนี้มี โอกาสเหมาะตามมาทันเจ้าของกรรมแล้ว ย่อมทำหน้าที่เข้าไปฆ่ากุศลกรรม คุณงามความดี ทั้งหลาย หรือความสุขความเจริญของบุคคลให้สิ้นสุดลงอย่างเด็ดขาดไม่ให้เหลือเลยให้ผลแบบทันทีทันใดไม่เนิ่นช้าเหมือนกับอุปปีพกกรรม เช่น คนที่ผลกรรมดีให้ผลอยู่ ชีวิตมีความ

8.2 อุปมาตกรรมฝ่ายกุศล เป็นกรรมตัดรอนฝ่ายดี กรรมนี้เมื่อได้โอกาสที่เหมาะสมหรือตามมัทนเจ้าของกรรมแล้ว ก็ทำหน้าที่เข้าไปมาวิบากของอกุศลกรรมให้สิ้นสุดลงอย่างเด็ดขาด ทำให้ความทุกข์ทรมานหรือภัยพิบาศของผู้นั้นต้องพ่ายแพ้ในขณะนั้นทันที เช่น คนที่เป็นขาก ขากจนขัดสนมาตลอด แต่กลับประสบกับความโชคดียิ่งใหญ่หลวง กลายเป็นคนที่ร่ำรวยขึ้นมาทันใด

ในกรณีที่คนทำกรรมชั่วมาตลอด เมื่อตายไปได้ไปเกิดในสวรรค์ หรือได้บรรลุนิรมรรค อริยผล สำเร็จเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนาก็มีมาก บางคนอาจจะพิจารณาว่าความดีที่บุคคลนั้นได้รับ ไม่เหมาะสมกับกรรมชั่วของเขา กลับได้ดียิ่งกว่าคนทำดีเป็นหลายเท่า ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่า กรรมดีจำนวนมากที่เขาเคยทำไว้ในอดีตมีโอกาสมามาทัน และให้ผลของมันเองหักล้างกรรมชั่วทุกอย่างให้หมดไป (พระราชวิสุทธิโสภณ 2519 : 158)

9. ครุกรรม หมายถึง กรรมหนัก กรรมให้ผลรุนแรง กรรมนี้เป็นกรรมที่หนักกว่ากรรมอื่น ๆ ในขณะเดียวกันก็มีโอกาสให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ เช่นเดียวกัน ถ้าไม่มีกรรมอื่นมาขัดขวาง เป็นกรรมที่มีโทษมากหรือมีคุณมาก จึงทำหน้าที่ให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ กรรมนี้ท่านเปรียบเหมือนกับว่า ก้อนกรวดหรือก้อนเหล็กแม้มีขนาดเท่าเมล็ดพันธุ์ฝักกาดที่คนโยนลงไป ในแม่น้ำย่อมจมลงอย่างเดียวไม่สามารถจะลอยขึ้นมาเหนือน้ำได้อีกเลย (มโนรถปฐณี เล่ม 2, 2525 : 118)

ครุกรรม มีอยู่ 2 อย่าง คือ

9.1 ครุกรรมฝ่ายอกุศล เป็นกรรมหนักฝ่ายชั่วที่หนักกว่ากรรมอื่น ๆ เช่น อนันตริยกรรม 5 เป็นต้น (มโนรถปฐณี เล่ม 2, 2525 : 118) กรรมนี้สามารถจะให้ผลกรรมแก่เจ้าของกรรมในชาติที่ 2 คือชาติหน้า กรรมอื่น ๆ ไม่มีอำนาจมาขวางกั้นการให้ผลของกรรมชนิดนี้ได้ นอกจากจะเป็นครุกรรมด้วยตัวเอง ครุกรรมใดมีความสำคัญกว่า มีกำลังแรงกว่า ครุกรรมนั้นย่อมทำหน้าที่เป็นหัวหน้าเพื่อเป็นตัวให้ผลก่อน ครุกรรมใดมีกำลังน้อยกว่าอ่อนกว่า ก็จะให้ผลกรรมหลังจากนั้น คนผู้ทำบาปกรรมหนัก เมื่อตายไป ครุกรรมฝ่ายอกุศลจะนำไปเกิดในอบายภูมิทั้ง 4 ทนที ครุกรรมฝ่ายอกุศลที่เป็นกรรมหนัก ได้แก่

1) นิยตมิจฉาทิฎฐิกรรม คือ การมีความเห็นผิดอันดังลงไป เช่น คนที่มีความเห็นว่า บาบบุญคุณโทษไม่มีจริง พ่อแม่ไม่มีบุญคุณต่อลูกจริง เป็นต้น

2) อนันตริยกรรม คือ กรรมอันเป็นบาปหนัก จะให้ผลในชาติต่อไป มีอยู่ 5 ประการ คือ ฆ่ามารดา ฆ่าบิดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงพระโลหิตห้อ และทำพระสงฆ์ให้แตกจากกัน อนันตริยกรรมทั้ง 5 ประการนี้ มีโทษหนักและมีลำดับการให้ผลก่อนและหลัง ดังต่อไปนี้ คือ

- 1) สังฆเภทอนันตริยกรรม
- 2) โลหิตุปบาทอนันตริยกรรม
- 3) อรหันตฆาตอนันตริยกรรม
- 4) มาตุฆาตอนันตริยกรรม
- 5) ปิตุฆาตอนันตริยกรรม

ถ้ามีคนผู้มีใจหยาบช้าโหดร้าย ทำอนันตริยกรรมครบทั้ง 5 ประการ เมื่อเขาตายจากโลกนี้ไปแล้ว สังฆเภทอนันตริยกรรม ถือว่าเป็นกรรมที่หนักที่สุดกว่าอนันตริกรรมข้ออื่น ๆ จะทำหน้าที่เป็นพนักงานตกแต่งปฏิสนธิให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ ชักนำผู้ทำบาปกรรมนี้ไปบังเกิดเป็นสัตว์นรก เสวยทุกขเวทนาอันแสนสาหัส โดยไม่มีเวลาว่างเลย (พระราชวิสุทธิโสภณ, 2519 : 227)

9.2 ครุกรรมฝ่ายกุศล เป็นกรรมหนักฝ่ายดี ส่งผลให้ผู้ประกอบกรรมนี้ไปบังเกิดในสุคติภูมิในชาติต่อไป อย่างแน่นอน ไม่มีข้อยกเว้น ครุกรรมฝ่ายกุศลนี้ได้แก่ มหัคคตกรรม คือ สมบัติ 9 ประการ เป็นกรรมหนักฝ่ายดี ทำหน้าที่ให้ผลกรรมก่อนกรรมดีอื่น ๆ (พระพุทธโฆษาจารย์, 2540 : 224) กรรมหนักฝ่ายดีทั้ง 9 ประการนี้ คือ

9.2.1 รูปมานกุศล 5 ประการ คือ

- 1) ปฐมมานกุศล
- 2) ทุติยมานกุศล
- 3) ตติยมานกุศล
- 4) จตุตถมานกุศล
- 5) ปัญจมานกุศล

9.2.2 อรูปมานกุศล 4 ประการ คือ

- 1) อากาสาณัญญาตนฌาน
- 2) วิญญาณัญญาตนฌาน
- 3) อากิญจัญญาตนฌาน
- 4) เนวสัณญานาณัญญาตนฌาน

มหัคคตกรรมทั้ง 9 ประการนี้ เรียกว่า ครุกรรมฝ่ายกุศล ผู้ที่จะเสวยความสุขในขั้นนี้ได้ ต้องปฏิบัติสมาธิภาวนาจนได้บรรลุมานขั้นต่าง ๆ สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ เมื่อผู้นั้นตายไปมานกุศล

10. พหุกรรม หมายถึง กรรมที่ทำไว้มากหรือกรรมหนา คือหนาด้วยความดี มีศีลธรรม หรือหนาด้วยความชั่วเพราะขาดคุณธรรมประจำใจ (พระพุทธโฆษะ 2540 : 224) กรรมนี้มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “อาจินณกรรม” แปลว่า กรรมที่สั่งสมไว้บ่อย ๆ หรือทำมาจนเคยชิน แม้จะทำได้ครั้งเดียว แต่ก็นึกถึงกรรมนั้นบ่อย ๆ สั่งเสพกรรมนั้นบ่อย ๆ กรรมเล็ก ๆ น้อย ๆ ถ้าทำอย่างสม่ำเสมอก็กลายเป็นกรรมที่หนักได้ เมื่อผู้นั้นตายไปถ้าไม่มีกรรมเลย พหุกรรมนี้จะให้ผลกรรม กรรมข้อนี้เปรียบเหมือนกับว่า นักมวยปล้ำ 2 คนบนเวที ใครมีกำลังมากกว่า คนนั้นก็สามารทำให้อีกคนหนึ่งล้มคือพ่ายแพ้ไปได้ (มโนรถปुरुณี เล่ม 2, 2525 : 119) พหุกรรมมีอยู่ 2 ฝ่าย คือ

10.1 พหุกรรมฝ่ายอกุศล เป็นกรรมหนาฝ่ายชั่ว มีผลด้านลบต่อผู้ทำ ผู้ทำทุจริตกรรมไว้มาก ถึงแม้จะเป็นกรรมไม่หนักแต่ก็พอกพูนขึ้นเรื่อย ๆ จนกลายเป็นกรรมชั่วที่หนาขึ้นมาได้ เหมือนหยดน้ำที่ไหลลงคุ่มทีละหยดค่อยทำให้คุ่มเต็มได้เช่นเดียวกัน ผู้ทำกรรมนี้เป็นประจำมักจะหวงคิดถึงกรรมชั่วที่ตนเคยทำมา จนเป็นภาพนิมิตจิตใจทำให้ตนเองต้องเดือดร้อน โทมนัสไม่จบสิ้น

10.2 พหุกรรมฝ่ายกุศล เป็นกรรมหนาฝ่ายดี มีผลเป็นบวกแก่เจ้าของกรรม ทำให้รู้สึกยินดีเมื่อนึกถึงกรรมที่ตนเคยทำมา กรรมดีประเภทนี้คือ ทำดี พูดดี คิดดี เป็นประจำ เมื่อกรรมนี้ได้อาสวณปัจจัยเป็นเวลานาน ก็มีผลทำให้เจ้าของกรรมมีความสุขตลอดเวลาเช่นกัน

การให้ผลของพหุกรรมนี้ จะดำเนินไปตามแรงของกรรมดีหรือกรรมชั่ว คือ ถ้าหากกรรมชั่วมีกำลังมากกว่า พหุกรรมที่เป็นกรรมดีมีกำลังน้อยกว่าพหุกรรมที่เป็นกรรมชั่วจะทำให้หน้าที่ชักนำไปคนนั้นไปเกิดในอบายภูมิ แต่ถ้าหากว่าพหุกรรมฝ่ายดีมีกำลังมากกว่าพหุกรรมฝ่ายชั่ว กรรมฝ่ายดีจะทำให้หน้าที่ชักนำไปคนนั้นไปเกิดในสุคติภูมิ ซึ่งเป็นภพภูมิที่มีแต่ความสุขแทน (พระราชวิสุทธิโสภณ, 2519 : 314-315)

11. อาสันนกรรม หมายถึง กรรมที่ทำเมื่อคนจวนจะตาย หรือกรรมที่นึกได้ในเวลาที่จวนจะตาย (มโนรถปुरुณี เล่ม 2, 2525 : 121) กรรมข้อนี้จะให้ผลของมันเองถ้าไม่มีกรรมหรือพหุกรรม กรรมที่คนทำตอนใกล้จะตายหรือนึกได้ตอนใกล้ตายนี้ จะให้ผลก่อนเพราะอยู่ใกล้ปากทาง จิตไปนึกห่วงอารมณ์นั้นไว้แน่นทั้งที่เป็นฝ่ายดีและชั่ว อาสันนกรรมนี้เป็นกรรมที่ใกล้กับจิตจิดและปฏิสนธิจิต ถึงแม้มีกำลังน้อยก็ให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ ได้

ท่านเปรียบเหมือนกับรถที่ติดไฟแดง เมื่อไฟเขียวเปิดแล้ว รถที่อยู่ข้างหน้าถึงแม้จะมีกำลังน้อยก็ขยับออกไปได้ก่อน พอผ่านไปประยะหนึ่งรถที่มีกำลังดีกว่า ขยับแซงหน้าขึ้นไปได้ ผลของอาสังคมนครมนี่ให้ผลก่อนก็จริงแต่ให้ผลในระยะสั้น เมื่อสิ้นแรงอาสังคมนครมนั้น ก็เป็นโอกาสของอาฉิมณกรรมหรือพหุกรรม คือ กรรมที่ตนเคยทำไว้จนเคยชิน เคยทำไว้จนเป็นนิสัย จะให้ผลต่อไป (วคิน อินทสระ, 2536 :10)

การให้ผลของกรรมข้อนี้เปรียบเหมือนกับว่า โศกที่อยู่ในคอก เมื่อนายโคบาลเปิดประตูคอกออกแล้ว โศกตัวใดอยู่ใกล้ปากคอก ถึงแม้จะเป็นโคแกมมีกำลังน้อย แต่ก็สามารถออกจากคอกได้ก่อนโคตัวอื่น ๆ ฉะนั้นอาสังคมนครมนี่ก็ให้ผลเช่นเดียวกันฉนั้น (มโนรถปฐณี เล่ม 2, 2525 : 121) อาสังคมนครมนี่มี 2 ฝ่าย คือ

11.1 อาสังคมนครมนฝ่ายอกุศล เป็นกรรมจวนเจียนฝ่ายชั่ว คนที่กำลังจะตายก็ยังคงประกอบความชั่วอยู่ เช่น อาจจะถูกความโกรธครอบงำ ผูกความแค้นไว้กับคนอื่น หรือฆ่าสัตว์ทำทุจริตกรรมอื่น ๆ เป็นต้น ในขณะที่กำลังเพลิดเพลิดอยู่กับกรรมชั่วนั้น ก็ต้องมีอันถูกยิงตายหรือตายด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง อาสังคมนครมนฝ่ายชั่วนี้มีอำนาจส่งให้ผู้นั้นไปเกิดในอบายภูมิทันที

11.2 อาสังคมนครมนฝ่ายกุศล เป็นกรรมจวนเจียนฝ่ายดี เช่น การถวายทาน รักษาศีล เจริญภาวนา เป็นต้น คนที่ทำกุศลกรรมบางอย่างมาเป็นเวลานาน เขาไม่สนใจที่จะนึกถึงกรรมนั้นอีก หรืออาจจะลืมไปก็มี แต่ในขณะที่ใกล้จะตายเขานึกถึงความดีนั้นขึ้นมาได้ ทำให้จิตใจเบิกบาน กุศลจิตเกิดขึ้น มองเห็นคุณความดีที่ตนได้เคยทำไว้ เมื่อเขาตายไปในขณะนั้น อาสังคมนครมนฝ่ายกุศลย่อมทำหน้าที่ชักนำให้เขาไปเกิดในโลกสวรรค์ได้ (พระราชวิสุทธิโสภณ, 2519 : 266) ฉนั้น จึงมักมีประเพณีทำบุญให้คนเจ็บหนัก เช่น มารดาบิดา กำลังป่วยหนัก ลูกหลานจึงไปนิมนต์พระสงฆ์มาให้ศีลบ้าง ถวายสังฆทานบ้าง ฟังเทศน์บ้าง ก็เพื่อให้ผู้ป่วยได้สร้างอาสังคมนครมนฝ่ายกุศลนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม การให้ผลของอาสังคมนครมนทั้ง 2 ฝ่ายนี้ บางครั้งก็ดูเหมือนให้ผลตรงกันข้ามกับสภาพกรรมเดิมที่เจ้าของกรรมได้เคยทำไว้ เพราะว่าบางคนไม่ได้เคยทำความดีไว้เลยในเวลาใกล้ตายคิดถึงผลกรรมชั่วที่ตนจะได้รับ จึงรีบทำความดีต่าง ๆ ไว้ ในขณะที่ทำความดีนั้นเอง มีเหตุที่ทำให้ตนเองต้องเสียชีวิต กรรมดีที่เขาทำในขณะนั้น ก็จะชักนำให้เขาไปเกิดในสุคติภพได้ในทำนองเดียวกัน คนที่ทำความดีมาตลอดมีกรรมชั่วเป็นบางครั้ง ในเวลาใกล้ตายเกิดความผิดใจวูบไปทำกรรมชั่วเล็กน้อยบางอย่างเข้า และเสียชีวิตในขณะที่ทำความชั่วนั้น กรรมนั้นจะชักนำให้เขาไปเกิดในทุคติได้เช่นเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การให้ผลกรรมทั้ง 2 ฝ่ายนี้จะให้ผลไม่ได้นาน

12. กตัตตากรรม หมายถึง กรรมสักว่าทำ หรือกรรมที่ทำโดยไม่มีเจตนาตั้งใจที่จะทำอย่างนั้นจริง ๆ หรือกรรมที่กระทำโดยความประมาทซึ่งผู้ทำไม่ได้คิดว่า จะเกิดผลร้ายแรงจนถึงแก่ชีวิต ไม่ได้มีความจงใจอย่างเต็มที่คล้ายกับว่าไม่ได้ตั้งใจทำ กรรมนี้จึงมีกำลังอ่อน มีกำลังน้อยกว่ากรรมอื่น ๆ ทั้งหมด น้อยจนกระทั่งว่าผู้ทำกรรมไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นบุญหรือเป็นบาป ไม่ได้สนใจเป็นพิเศษอะไรเลย เพียงแต่สักว่าทำเท่านั้น แต่กรรมนี้ก็มีการให้ผลเหมือนกับกรรมอื่น ๆ แก่เจ้าของกรรม คือ ถ้าไม่มีกรรมกรรม อาสังขกรรม หรืออาจิณณกรรม อย่างใดอย่างหนึ่งมาขัดขวางไว้ กรรมนี้จึงจะมีโอกาสให้ผลและนำไปสู่ปฏิสนธิคือการเกิดใหม่ (พระพุทธโฆษาจารย์, 2540 : 224) ซึ่งกำหนดแน่นอนไม่ได้ว่าจะในช่วงใด แต่จะให้ผลแน่นอนไม่ชาติใดก็ชาติหนึ่ง

กรรมข้อนี้เปรียบเหมือนกับลูกศรที่คนบ้ายิงไป หรือท่อนไม้ที่คนบ้าย่างไป ไม่มีเป้าหมายแน่นอนว่า ลูกศรหรือท่อนไม้นั้นจะไปตก ณ ที่ใด เพราะเขายิงหรือข่างไปตามประกาศคนบ้ายไม่มีเป้าหมายแน่นอน กำหนดไม่ได้ว่าจะไปตกในสถานที่แห่งใดในพื้นที่นี้ แต่สิ่งที่กำหนดได้ชัดเจนก็คือ ลูกศรหรือท่อนไม้นั้นจะต้องตกลงบนพื้นแน่นอน (มโนรลปุณนิ เล่ม 2, 2525 : 122) กตัตตากรรมมี 2 อย่าง คือ

12.1 กตัตตากรรมฝ่ายอกุศล เป็นกรรมสักว่าทำฝ่ายไม่ดี เช่น เห็นเพื่อนไปทำความชั่วก็ไปทำกับเขาบ้าง แต่อยู่ข้างหลังเพื่อน หรือเป็นเพียงตัวประกอบ ไม่ได้ตั้งใจที่จะไปก่อกรรมทำบาปอย่างจริงจัง แต่ก็ถือว่าเป็นบาปที่มีผลต่อผู้ทำเช่นเดียวกับกรรมอื่น ๆ ถึงแม้จะเป็นเพียงกรรมสักแต่ว่าทำก็ตาม มีผลทำให้คนไปเกิดในทุคติภูมิได้

12.2 กตัตตากรรมฝ่ายกุศล เป็นกรรมสักว่าทำฝ่ายดี สักแต่ว่าทำเท่านั้นเอง เช่น เห็นคนอื่นรับศีล ก็รับไปอย่างนั้นไม่ได้ตั้งใจจะรับศีลอย่างแท้จริง ทำไปพอเป็นพิธีเท่านั้น หรือเห็นคนอื่นกราบพระ ก็ทำไปอย่างนั้นกับเขาเหมือนกัน แต่ไม่ได้นอบน้อมด้วยใจจริง เพียงทำไปตามหน้าที่เท่านั้น อยากรีก็ตาม กรรมดีที่สักแต่ว่าทำนี้มีผลต่อคนเหมือนกับกรรมอื่น ๆ แต่มีผลน้อย ส่งผลให้ไปเกิดในสุคติภูมิได้ถ้าไม่มีกรรมอื่นขัดขวาง

สรุปได้ว่า กรรมในอรรถกถานั้นเป็นการรวบรวมกรรมประเภทต่าง ๆ ที่มีกระจายอยู่ในพระไตรปิฎก มาจัดไว้เป็นหมวดหมู่ โดยยึดหลักกรรมที่ให้ผลตามลำดับเวลา ซึ่งมี 4 ประการคือ ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม อุปัชฌายเวทนิยกรรม อปราชยเวทนิยกรรม และอโหสิกรรม โดยยึดหลักกรรมที่ให้ผลตามหน้าที่มี 4 ประการ คือ ชนกรรม อุปถัมภกรรม อุปปีฬกรรม และอุปฆาตกรรม และโดยยึดหลักการให้ผลตามลำดับความหนักเบา มี 4 ประการเช่นกัน คือ คุกรกรรม พหุลกรรม หรืออาจิณณกรรม อาสังขกรรม และกตัตตากรรม หรือ กตัตตาวาปน

4. เกณฑ์การวินิจฉัยกรรม

กรรมเป็นหลักแห่งการกระทำที่สำคัญของมนุษย์ที่พระพุทธศาสนาได้สอนว่า การกระทำที่มีเจตนาหรือความตั้งใจเป็นตัวนำจึงจะเป็นกรรม การกระทำที่ไร้เจตนาประกอบ เช่น กรณีคนละเมอเดินเวลากลางคืนจัดเป็นเพียงกิริยาอาการที่เกิดขึ้น ยังไม่เป็นกรรม การกระทำจัดเป็นกรรม เพราะมีเจตนาเป็นส่วนกระตุ้น ถ้าเจตนาไม่ดีเพราะประกอบด้วยอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ กรรมที่ทำความด้วยเจตนาไม่ดีนี้เป็นอกุศลกรรม ส่วนกรรมที่ทำความด้วยเจตนาดีมีกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ จัดเป็นกุศลกรรมหรือกรรมดี

แต่อาจมีข้อโต้แย้งว่า เจตนาที่ดีไม่เป็นประกันว่าผลกรรมจะออกมาดีเสมอไป เช่น พยาบาลฉีดยาให้คนไข้ด้วยเจตนาช่วยชีวิตของเขา แต่เธอฉีดยาผิดทำให้คนไข้ตาย การทำอย่างนี้ของพยาบาลเป็นกรรมดีหรือไม่ ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คืออะไรเป็นเกณฑ์ตัดสินกรรมดีและกรรมชั่ว

เกณฑ์วินิจฉัยกรรมดีและกรรมชั่วในพระพุทธศาสนา ประมวลสรุปได้เป็น 3 ประการ คือ

2.1 พิจารณามูลเหตุของการกระทำว่ากรรมนั้นเกิดจาก เจตนาเช่นใด ถ้าเกิดจากเจตนาดีที่มีกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ กรรมนั้นดี จัดเป็นกุศลกรรม ถ้าเกิดจากเจตนาไม่ดีมีอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ โมหะ กรรมนั้นไม่ดี จัดเป็นอกุศลกรรม

2.2 พิจารณาผลลัพธ์หรือวิบากของกรรม นั่นก็คือ กรรมใดทำไปแล้วก่อให้เกิดความเดือดร้อนในภายหลัง กรรมนั้นไม่ดี ดังบาลีว่า

น ตั กมมํ กตํ สาธุ	ยํ กตฺวา อนุตฺตปฺปติ
ยสฺส อสฺสุมุโข โรทํ	วิปากํ ปฏฺิวเสวติ

กรรมใดทำแล้วย่อมเดือดร้อนภายหลังมีหน้าองน้ำตาร้องไห้อยู่ เสวยผลแห่งกรรมใด กรรมนั้นทำแล้วไม่ดีเลย

ส่วนกรรมใดทำไปแล้วไม่เดือดร้อนใจภายหลัง กรรมนั้นดี ดังบาลีว่า

ตณฺจ กมฺมํ กตฺม สาธุ ยํ กตฺวา นานุคฺคปฺปติ

ยสฺส ปิตีโส สุมโน วิปากํ ปฏฺิเสวติ

กรรมใดทำไปแล้ว ไม่ทำให้เดือดร้อนภายหลัง มีหัวใจแจ่มชื่นเบิกบานเสวยผลแห่งกรรมใด กรรมนั้น ทำดีแล้ว (พระไตรปิฎก เล่มที่ 15, 2539 : 81 ; พระไตรปิฎก เล่มที่ 25, 2539 : 23)

ถ้าเอาเกณฑ์นี้ตัดสิน พยาบาลผู้จัดยาคนไข้ด้วยหวังจะช่วยชีวิต แต่ทำให้คนไข้ตาย เพราะความประมาท กรรมของเธอไม่บริสุทธิ์ เพราะสร้างความเดือดร้อนขึ้นภายหลัง การกระทำกรรมจะดีหรือไม่ คู่กันที่สองส่วนรวมกันคือ เจตนาและผลลัพธ์ที่ตามมา(พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ฐมฺมจิตฺโต), 2539 : 29 - 30)

2.3 พิจารณาตามหลักของมโนกรรม

มโนกรรม คือ ความรู้สึกผิดชอบชั่วดี โดยพิจารณาว่าการกระทำอย่างนั้น ตนเองติเตียนตนเองได้หรือไม่ เสียความเคารพตนหรือไม่ อีกอย่างหนึ่งให้พิจารณาว่ากรรมที่ตนทำลงไปนั้น นักปราชญ์หรือบัณฑิตชนทั้งหลายยอมรับหรือไม่ ขึ้นชมสรรเสริญ สนับสนุนหรือไม่ (พระธรรมปิฎก, 2538 : 179)

การพิจารณาเพื่อประกอบการวินิจฉัยกรรม ที่บุคคลทำลงไปแล้วว่าเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว ให้พิจารณาตามหลัก 3 ประการนี้ โดยถือความรู้สึกภายในเป็นที่ตั้ง คือกรรมอย่างใดที่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ตนเองและผู้อื่น เป็นไปเพื่อทำให้จิตใจเศร้าโศกมัวหมองเกิดความไม่สบายใจติดตามมาถือว่าเป็นกรรมชั่ว แต่ถ้าเป็นกรรมดี ย่อมเป็นไปเพื่อ ก่อให้เกิดความสุข ความเบิกบานใจถือว่าเป็นกรรมดี

5.การให้ผลของกรรม

พระพุทธเจ้าตรัสยืนยันการให้ผลของกรรมในลักษณะต่างๆ ซึ่งพิจารณาได้ว่า หลักกรรมนั้นให้ผลใน 2 ระดับ คือ ผลชั้นใน คือผลที่เกิดขึ้นในจิตใจ และผลชั้นนอกคือ ผลที่เกิดขึ้นในภายนอกหรือในทางสังคม ไม่ว่าจะป็นชื่อเสียง เกียรติยศ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การให้ผลของกรรมนั้นเป็นไปตามหลักพิชฌายาว่า “หว่านพืชเช่นใดได้ผลเช่นนั้น (ผู้ทำดีได้ดี ผู้ทำชั่วได้ชั่ว) (พระไตรปิฎก เล่มที่ 15, 2539 : 364) หมายถึงความดีหรือความชั่วตลอดจนสภาพความเป็นอยู่ของมนุษย์นั้น ขึ้นอยู่กับการกระทำของมนุษย์ จากการเกี่ยวเนื่องกันของกรรมและการให้ผลของกรรมนี้ นับเป็นกระแสต่อเนื่องมาจากการกระทำของบุคคลที่ยังมีกิเลสตัณหา ดังพุทธดำรัสว่า “ตัณหา ยัง

1.1 กรรมดี ผลดีที่ได้รับ

1.1.1 คนใจดีมีความสงสารสัตว์ เว้นจากการทำร้ายร่างกาย หรือการฆ่าชีวิตสรรพสัตว์ทั้งหลายให้ความรักและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกิดชาติหน้าจะเป็นคนมีอายุยืน

1.1.2 คนใจดี ไม่เบียดเบียนสัตว์ ช่วยเหลือสัตว์ให้พ้นทุกข์ เกิดชาติหน้าจะเป็นคนมีโรคน้อย

1.1.3 คนใจดี ใจหนักแน่น ไม่โกรธง่าย ไม่แสดงความโกรธ เกิดชาติหน้าจะเป็นคนมีผิวพรรณงาม

1.1.4 คนใจดี ไม่อิจฉาริษยาใคร ยินดีด้วยลาก ยศ สรรเสริญของคนอื่นเกิดชาติหน้าจะเป็นคนมีอำนาจมาก

1.1.5 คนมีใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความโอบอ้อมอารีให้ทานแก่สมณพราหมณ์เป็นนิตย์ หรือสร้างสาธารณประโยชน์ให้แก่สังคม เกิดชาติหน้าจะเป็นคนร่ำรวย

1.1.6 คนมีใจอ่อนน้อม มีความเคารพ กราบไหว้บูชา นับถือปวงชนียวัตถุทั้งหลายเกิดชาติหน้าจะมีตระกูลสูง

1.1.7 คนผู้สนใจใฝ่หาความรู้ ชอบเข้าหานักปราชญ์ไต่ถามปัญหาต่าง ๆ กับบัณฑิตทั้งหลาย เกิดชาติหน้าจะเป็นคนฉลาด มีปัญญาดี

1.2 กรรมชั่ว ผลชั่วที่ได้รับ

1.2.1 คนมีใจร้าย ชอบการฆ่าฟัน ชอบทำลายชีวิต เกิดชาติหน้าจะเป็นคนที่มีอายุสั้น

1.2.2 คนใจร้าย ชอบทรมานสัตว์ให้ลำบาก เกิดชาติหน้าจะเป็นคนเจ็บโรค มักเป็นโรคที่รักษาไม่หาย มีโรคประจำตัว

1.2.3 คนผู้มักโกรธ ถูกว่านิดว่าน้อยก็โกรธ ชอบผูกอาฆาตพยาบาท เกิดชาติหน้าจะเป็นคนมีรูปร่างไม่สวย มีผิวพรรณน่าเกลียด ไม่ชวนมอง

1.2.4 บุคคลผู้มีใจริษยาต่อลาก ยศ สรรเสริญ หรือความสุขของผู้อื่น เกิดชาติหน้าจะเป็นคนมีอำนาจจางสนาน้อย คนไม่ค่อยเชื่อฟังเมื่ออยู่ในอำนาจหน้าที่ตำแหน่งสูง

1.2.5 คนผู้ตระหนี่ ไม่เคยให้สิ่งใดเป็นทาน ไม่เคยสร้างประโยชน์แก่สังคมส่วนรวม เกิดชาติหน้าจะเป็นคนยากจน

1.2.6 คนผู้เย่อหยิ่ง ไม่เคารพ กราบไหว้ บูชา นับถือ บุคคลผู้ควรเคารพ กราบไหว้ บูชา นับถือ เกิดชาติหน้าจะเป็นคนมีตระกูลต่ำ

1.2.7 คนผู้ไม่สนใจใฝ่การศึกษาหาความรู้ ไม่ชอบเข้าหาสมณพราหมณ์ ไม่ชอบไต่ถามปัญหาเกี่ยวกับบัณฑิตผู้รู้ทั้งหลาย เกิดชาติหน้าจะเป็นคนโง่ ไม่เฉลียวฉลาด มีสติปัญญาทรม

กรรมดีกรรมชั่วกับผลที่ได้รับดังที่กล่าวมานี้ เป็นไปตามกฎของกรรมนิยาม ซึ่งเป็นเรื่องเห็นกันอยู่ทั่วไปในสังคมปัจจุบัน ในความไม่เท่าเทียมกัน ไม่เหมือนกันของคนในสังคม ผู้สร้างเหตุดีย่อมได้รับผลดีตอบแทน ผู้สร้างเหตุไม่ดีย่อมไม่ได้รับผลดีตอบแทน ดังพุทธดำรัสว่า

“พระผู้มีพระภาคได้ตรัสกับมาณพนั้นว่า มาณพ คนบางคนในโลกนี้ จะเป็นสตรีก็ตาม บุรุษก็ตาม เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลงไป เป็นคนเหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด หมกมุ่นอยู่ในการประหารประหาร ไม่เอ็นดูเหล่าสัตว์มีชีวิต... หากตายไปยังไม่เข้าถึงอบายทุกคติ วินิบาตนรก ถ้าเกิดมาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง ย่อมเป็นคนมีอายุสั้น... (พระไตรปิฎก เล่มที่ 14 , 2539 : 376)

จากพุทธดำรัสที่กล่าวมานี้ ชี้ให้เห็นว่า กรรมและผลของกรรมมีความสัมพันธ์กัน เป็นไปตามเหตุปัจจัยของมัน ตามหลักของกรรมนิยาม ขึ้นอยู่กับการกระทำของบุคคลผู้นั้น ซึ่งกรรมเป็นเรื่องของกฎธรรมชาติ ใครทำกรรมใดไว้ก็ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ทำให้คนเข้าใจเรื่องเหตุผลของการเกิดกรรม และจะทำให้คนเข้าใจในชีวิตตนเองมากขึ้น เข้าใจเท่าทันสภาพความเป็นจริงทั้งหลายของชีวิตว่า เหตุที่มีความแตกต่างกันนั้น เพราะกรรมและผลของกรรม สิ่งที่เราเป็นอยู่ หรือได้รับก็มาจากกรรมที่เราได้กระทำไว้ในอดีต และสิ่งที่เราจะได้รับหรือเป็นในอนาคตก็ขึ้นอยู่กับกรรมที่เราทำในปัจจุบันนี้เอง เมื่อคนมีความเข้าใจมากขึ้นก็ย่อมจะประกอบกรรมปัจจุบันให้ดี เพราะผลของกรรมจะสัมพันธ์กับเหตุเสมอ ทำให้คนไม่เกิดความท้อถอยในชีวิต และมีความเข้มแข็งที่จะต่อสู้ต่อไป

อย่างไรก็ตาม การให้ผลของกรรมตามแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องที่มีความละเอียดอ่อน สลับซับซ้อน เพราะต้องอาศัยเหตุปัจจัยหลายอย่างมาประกอบการพิจารณา การมองและการพิจารณาผลกรรมเพียงด้านเดียว อาจทำให้เข้าใจผิดได้ เช่น ผู้ทำกรรมดีมาตลอด แต่กลับไม่มีความสุข มีแต่ความทุกข์ ความเดือดร้อนเข้ามาเบียดเบียนอยู่เนือง ๆ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่ากรรมในอดีตที่เป็นอกุศลของเขากำล้างให้ผลในชาติปัจจุบัน หรือในกรณีของผู้ทำกรรมชั่ว ทำอาชีพที่ผิดกฎหมาย ประพฤติผิดศีลธรรม แต่กลับมีความสุข ดำรงชีวิตอยู่อย่างสะดวกสบาย กฎหมายก็ยังเอาผิดเขาไม่ได้ ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า กรรมในอดีตที่เป็นอกุศลของเขากำล้างให้ผลในชาติปัจจุบัน กรรมชั่วในชาติปัจจุบันจึงยังไม่มีโอกาสให้ผลนั่นเอง

นอกจากนี้ สิ่งที่เขาไม่ได้ในการพิจารณาขั้นตอนการให้ผลของกรรมก็คือ การพิจารณาตามหลักของคติ อุปธิ กาล และปโยค หลักการทั้ง 4 ประการนี้มีทั้งฝ่ายสมบัติและวิบัติ (พระธรรมปิฎก, 2538 : 191; พระธรรมวิสุทธิกวี, 2547 : 45-54) แบ่งออกเป็นฝ่ายละ 4 ประการ คือ

สมบัติ หมายถึง ข้อดี ความเพียบพร้อมสมบูรณ์แห่งองค์ประกอบต่าง ๆ ช่วยเสริมส่งอำนวยโอกาสให้กรรมดีปรากฏผลออกมา และไม่เปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล มีอยู่ 4 ประการ คือ

1. คติสมบัติ หมายถึง สมบัติแห่งคติ ความถึงพร้อมด้วยคติ คติหรือเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดในภพภูมิ ถิ่น ประเทศที่เจริญ เหมาะสมหรือเกื้อกูลแก่การดำเนินชีวิต หรือการไปในถิ่นที่อำนวย กรรมดีที่เกี่ยวข้องกับคติสมบัติจะให้ผลได้สมบูรณ์ ต้องอาศัยสถานที่หรือภูมิประเทศที่เหมาะสม เช่น ความเป็นผู้ซื่อตรง จะให้ผลได้อย่างสมบูรณ์ ก็เพราะเขาเข้าไปอาศัยอยู่ในสถานที่ที่คนทั้งหลายมีความต้องการความซื่อ คนที่มีความซื่อตรงย่อมมีความเจริญก้าวหน้า ณ สถานที่แห่งนั้น ถือว่าเป็นคติสมบัติของบุคคลนั้น แต่ถ้าบุคคลนั้นเข้าไปอาศัยอยู่ในสถานที่ที่เขาไม่ต้องการคนซื่อตรง หรืออยู่ท่ามกลางหมู่คนอันธพาล ความเป็นคนซื่อตรงนั้นย่อมไม่ให้เกิด (พร รัตนสุวรรณ, 2532 : 85)

2. อุปธิสมบัติ หมายถึง สมบัติของร่างกาย ความถึงพร้อมด้วยร่างกาย หรือมีรูปร่างดี มีหุ่นดี เช่น รูปร่างสวยงาม ร่างกายแข็งแรง หน้าตาท่าทางดี เป็นต้น ถึงแม้เขาหรือเธอจะเกิดในสถานที่ห่างไกลความเจริญ แต่เพราะรูปร่างที่ดี อาจจะส่งผลให้เขาได้งานดีมียศตำแหน่งสูง มีผู้อุปการะส่งเสริมจนมีความสำเร็จในชีวิตสูงสุด เป็นต้น

3. กาลสมบัติ หมายถึง สมบัติแห่งกาล ความถึงพร้อมแห่งกาล เกิดในสมัยที่บ้านเมืองมีความสุข มีผู้ปกครองดี มีศีลธรรม ยกย่องคนดี ไม่ส่งเสริมคนชั่ว ทำการสิ่งใดก็ถูกต้องกาละ ถูกจังหวะ เหมือนกับต้นไม้ย่อมมีเวลาที่เหมาะสมในการผลิดอกออกผล ถ้าล่วงเลยเวลา ต้นไม้นั้นก็อาจจะไม่ให้เกิดผล หรือมีผลแต่ไม่สมบูรณ์

4. ปโยคสมบัติ หมายถึง สมบัติแห่งการประกอบ ความถึงพร้อมด้วยการประกอบกิจการงาน ทำเรื่องตรงกับที่เขาต้องการ ทำกิจการตรงกับความถนัดของตนเอง ทำงานจริงจัง ไม่ทำครึ่ง ๆ กลาง ๆ รู้จักทำ รู้จักดำเนินการ

ส่วนวิบัติ หมายถึง ข้อเสียหรือจุดอ่อน ความบกพร่องแห่งองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ไม่อำนวยแก่การที่กรรมดีจะให้ผล แต่กลับเปิดช่องให้กรรมชั่วแสดงผล (พระธรรมปิฎก, 2538 : 191) มีอยู่ 4 ประการ คือ

1. คติวิบัติ หมายถึง วิบัติแห่งคติหรือคติเสีย คือ เกิดในภพ ภูมิ ถิ่น ประเทศสภาพแวดล้อมที่ไม่เจริญ ไม่เหมาะ ไม่เกื้อกูลแก่การดำเนินชีวิต สถานที่เดินทาง

ไปนั้นไม่เอื้ออำนวย แม้ว่าเขาจะไปเกิดในสุคติภพหรือมาเกิดเป็นมนุษย์ในตระกูลผู้ดี แต่สันดานที่เลวของเขายังมีอยู่ สักวันหนึ่ง เมื่อเขาไปอยู่ในคติวิบัติ มีสิ่งแวดล้อมที่ไม่ดีต่าง ๆ มาช่วยทำให้สันดานที่เลวออกมา เขาจะกลายเป็นผู้ทำกรรมชั่วต่าง ๆ ได้ง่าย เป็นเหตุให้เดือดร้อน เสียทรัพย์ เสียชื่อเสียง เป็นต้น (พร รัตนสุวรรณ, 2532 : 86)

2. อุปริวิบัติ หมายถึง วิบัติแห่งร่างกาย หรือมีรูปกายเสีย เช่น ร่างกายพิการ พิการอ่อนแอ ไม่สวยงาม ไม่แข็งแรง กิริยาท่าทางน่าเกลียดไม่ชวนชม สุขภาพไม่ดี เจ็บป่วย มีโรคมาก คนดีถ้ามีร่างกายไม่สมบูรณ์ตามลักษณะที่กล่าวมานี้ กรรมดีย่อมให้ผลไม่เต็มที่ เพราะมีอุปริวิบัตินั่นเอง

3. กาลวิบัติ หมายถึง วิบัติแห่งกาล หรือมีกาลเสีย ทำให้ไม่ถูกเวลา เกิดในสมัยที่บ้านเมืองมีภัยพิบัติ ไม่สงบเรียบร้อย มีผู้ปกครองไม่ดี สังคมเสื่อมจากศีลธรรม มากด้วยการเบียดเบียนทำงานหรือดำเนินการใดไม่ถูกเวลา ไม่ถูกจังหวะ

4. ปโยควิบัติ หมายถึง ความวิบัติแห่งการประกอบหรือทำกิจการเสีย เช่น ฝกไฟในการทำกิจการหรือเรื่องราวที่ผิด ทำงานไม่ตรงกับความถนัดขัดกับความสามารถของตน ขยันหมั่นเพียรในการทำงานที่ทุจริต ผิดกฎหมาย ขัดกับหลักธรรม ผลกรรมดีต่าง ๆ ที่เคยทำมาจึงไม่มีโอกาสให้ผล เพราะมีปโยควิบัตินั่นเอง

แนวความคิดเรื่องสมบัติและวิบัติ เป็นอีกส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการพิจารณาเรื่องการให้ผลของกรรมทั้งหลาย หลักธรรมทั้ง 2 นี้ จะต้องนำมาประกอบพิจารณาคู่กัน จึงจะทำให้เข้าใจขั้นตอนให้ผลของกรรมดียิ่งขึ้น ตัวอย่าง เช่น

คู่ที่ 1 คติสมบัติ เช่น นาย ก. เกิดในถิ่นที่มีความเจริญ มีสิ่งแวดล้อมดี มีสถาบันการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนเป็นอย่างดี ถึงแม้ นาย ก. จะมีสติปัญญาและความขยันไม่มากเท่าไร แต่เขาก็มีโอกาสได้รับการศึกษาสูง เข้าถึงสถานะทางสังคมที่สูงกว่า นาย ข. ซึ่งมีสติปัญญาดีและมีความขยันมาก แต่นาย ข. กลับไปเกิดในป่าเขาถ้ำเนาไพร ห่างไกลความเจริญ เป็นต้น

คติวิบัติ เช่น ในสถานทีนั้น มีนักปราชญ์ผู้มีความประพฤติปฏิบัติชอบ สอนให้คนเป็นคนดี มีอาชีพที่มั่นคง แต่ นาย ค. กลับไปเกิดในป่าดงหรือถิ่นทุรกันดาร แม้นาย ค. จะมีสติปัญญาดีเพียงไร ก็ไม่มีโอกาสพัฒนาตนให้สูงกว่าที่เป็นอยู่ได้

คู่ที่ 2 อุปริวิบัติ เช่น คุณ ก. กับคุณ ข. มีวิชาความรู้ดีเท่ากัน มีความขยันเท่ากัน มีนิสัยดีทั้งคู่ ไปสมัครงานในตำแหน่งพนักงานต้อนรับ แต่คุณ ก. มีรูปร่างหน้าตาไม่สวย ส่วนคุณ ข. มีรูปร่างหน้าตาสวยกว่า คุณ ข. ย่อมมีโอกาสได้งานมากกว่าคุณ ก. ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า คุณ ก. มีอุปริวิบัติคือเสียในด้านรูปร่างหน้าตา หรือว่าทั้งคุณ ก. และคุณ ข. มีความขยันเท่ากัน มีความดี

การพิจารณาเรื่องการให้ผลของกรรมตามหลักของสมบัติและวิบัติ เป็นเพียงส่วนหนึ่งจากเหตุปัจจัยที่เป็นส่วนประกอบทั้งหลาย กรรมดีไม่มีโอกาสแสดงผลที่น่ายินดีแก่เจ้าของกรรมก็เพราะมีฝ่ายวิบัติมาปิดไว้ กรรมชั่วไม่มีโอกาสให้ผลที่เป็นความทุกข์ ความเดือดร้อนแก่เจ้าของกรรมที่เขาควรจะได้รับก็เพราะในขณะนั้น กุศลกรรมที่มีอยู่ในฝ่ายสมบัติยังให้ผลของมันอยู่เมื่อเป็นอย่างนี้คนจึงมักมองว่า ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป ถือว่ายังมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนจากหลักการที่เป็นจริง มองเหตุปัจจัยต่าง ๆ ที่ใกล้เกินไป ข่มก่อกำให้เกิดความเข้าใจผิดได้ แต่อย่างไรก็ตาม กรรมทุกอย่างที่คนทำไปแล้ว มีผลต่อผู้ทำแน่นอน ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี ผู้ทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่ว ส่วนผลของกรรมนั้นจะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับกาลเวลา และเหตุปัจจัยอื่น ๆ ด้วย (พระมหาชนกร สุขเสริม, 2541 : 207-208)

6. แนวคิดเกี่ยวกับเหตุเกิดของกรรม

6.1 ตามทฤษฎีของพระพุทธศาสนาเถรวาท สิ่งทั้งหลายทั้งปวงจะเกิดขึ้นมาลอยๆ ไม่ได้ เมื่อเกิดขึ้นย่อมมีเหตุมีปัจจัยเกี่ยวเนื่องกันไป เหตุเกิดของกรรมก็เช่นกัน ถ้าเป็นกรรมดี เรียก กุศลกรรม ได้แก่ ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง แต่ในทางกลับกัน ถ้าเป็นกรรมชั่ว เรียก อกุศลกรรม ได้แก่ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ดังมีหลักฐานที่เป็นพระพุทธรูปว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ 3 อย่างนี้ เป็นเหตุให้เกิดกรรม 3 อย่างเป็นไฉน คือ โลภะ 1 โทสะ 1 โมหะ 1 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมใดซึ่งบุคคลทำด้วยความโลภ เกิดแต่ความโลภ มีความโลภเป็นเหตุ มีความโลภเป็นแดนเกิด กรรมนั้นเป็นอกุศล กรรมนั้นมีโทษ กรรมนั้นมีทุกข์เป็นผล กรรมนั้นเป็นไป เพื่อเกิดกรรมต่อไป กรรมนั้นไม่เป็นไปเพื่อความดับกรรม ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมใดซึ่งบุคคลทำด้วยความโกรธ เกิดแต่ความโกรธ... ดูก่อนภิกษุทั้งหลายกรรมใดซึ่งบุคคลทำด้วยความหลง เกิดแต่ความหลง... กรรมนั้นไม่เป็นไปเพื่อความดับกรรม”

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติ 3 อย่างนี้ เป็นเหตุเพื่อให้เกิดกรรม 3 อย่างเป็นไฉน คือ อโลภะ 1 อโทสะ 1 อโมหะ 1 ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย กรรมใดซึ่งบุคคลทำด้วยความไม่โลภ เกิดแต่ความไม่โลภ มีความไม่โลภเป็นเหตุ

จากหลักฐานดังกล่าว แนวคิดเกี่ยวกับเหตุเกิดของกรรม จึงมีสาเหตุมาจากความโลภ ความโกรธ และความหลง ซึ่งเป็นสาเหตุของกรรมไม่ดี เพราะกรรมที่ทำลงไป ด้วยความโลภ โกรธ และหลงนั้น จะเป็นเหตุให้เกิดกรรมอื่นต่อไปอีก

ส่วนกรรมที่มีสาเหตุมาจากความไม่โลภ ไม่โกรธ และไม่หลง เป็นสาเหตุของกรรมดีและเป็นเหตุให้กรรมไปในทางสิ้นสุดลงได้ สรุปได้ว่า กรรมที่ทำไปเพราะมีกิเลสครอบงำให้เกิดกรรมไม่ดีทั้งหลายขึ้น ส่วนกรรมที่ทำไปด้วยปัญญา จะทำให้กรรมทั้งหลายลดลงหรือหมดไป จนไปสู่ความสิ้นกรรม

6.2 จากหลักฐานอีกแห่งหนึ่งในนิพเพชิสสูตร เกี่ยวกับเรื่องเหตุเกิดของกรรม ปรากฏดังพุทธดำรัสว่า

“ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายพึงทราบกรรม... ปฏิปทาที่ให้ถึงความดับแห่งกรรมคั้งนี้ นั้น เราอาศัยอะไรกล่าว ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลคิดแล้วจึงทำกรรมด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ ก็เหตุเกิดแห่งกรรมเป็นไฉน คือ ผัสสะเป็นเหตุเกิดแห่งกรรม” (พระไตรปิฎก เล่มที่ 22 , 2539 : 451)

จากหลักฐานดังกล่าว เหตุเกิดของกรรมได้แก่ “ผัสสะ” คือการถูกต้องที่ทำให้เกิดความรู้สึก ซึ่งเกิดมาจากอายตนะภายในกระทบอายตนะภายนอก ดังนี้

จักขุ (ตา)	กระทบ	รูป	ทำให้เกิด	จักขุวิญญาณ	เรียกว่า	จักขุสัมผัส
โสตระ (หู)	”	เสียง	”	โสตวิญญาณ	”	โสตสัมผัส
ฆานะ (จมูก)	”	กลิ่น	”	ฆานวิญญาณ	”	ฆานสัมผัส
ชีวนา (ลิ้น)	”	รส	”	รสวิญญาณ	”	รสสัมผัส
กายะ (กาย)	”	โผฏฐัพพะ	”	กายวิญญาณ	”	กายสัมผัส
มโน (ใจ)	”	สัมผัสารมณั	”	มโนวิญญาณ	”	มโนสัมผัส

เมื่อการกระทบกันระหว่างอายตนะภายใน 6 อายตนะภายนอก 6 ที่เป็นจุดเรียกว่าผัสสะ อันเป็นแดนเกิดขึ้นของกรรมหรือเป็นต้นเหตุเกิดของกรรม เพื่อทำความเข้าใจในเรื่องนี้ อย่างชัดเจน จะขออธิบายถึงการที่ผัสสะเป็นเหตุเกิดของกรรมเพิ่มดังนี้

1. จักขุสัมผัส เป็นเหตุให้เกิดกรรมได้โดยการที่ เมื่อเห็นรูปแล้วเกิดความรู้สึกว่าสวยหรือไม่สวย อันเป็นเหตุให้เกิดความคิดที่ก่อให้เกิดกิเลส คือชอบหรือไม่ชอบ จัดเป็นมโนกรรม เมื่อมีการแสดงออกมาทางวาจา จัดเป็นวจีกรรม และเมื่อแสดงความชอบนั้นออกมาทางกาย จัดเป็นกายกรรม

2. โสตสัมผัส เป็นเหตุให้เกิดกรรมได้โดยการที่เมื่อได้ยินเสียงแล้วเกิดความรู้สึกว่าไพเราะหรือไม่ไพเราะ อันเป็นเหตุให้เกิดความคิดที่ก่อให้เกิดกิเลส คือชอบหรือไม่ชอบ จัดเป็นมโนกรรม เมื่อมีการแสดงความชอบหรือไม่ชอบนั้น ออกมาทางวาจา จัดเป็นวจีกรรม เมื่อแสดงความชอบหรือไม่ชอบออกมาทางกาย จัดเป็นกายกรรม

3. ฆานสัมผัส เป็นเหตุให้เกิดกรรมได้โดยการที่เมื่อได้สูดกลิ่นแล้ว เกิดความรู้สึกว่าหอมหรือไม่หอม อันเป็นเหตุให้เกิดความคิดที่ก่อให้เกิดกิเลส คือชอบหรือไม่ชอบ จัดเป็นมโนกรรม เมื่อมีการแสดงความชอบหรือไม่ชอบนั้น ออกมาทางวาจา จัดเป็นวจีกรรม เมื่อแสดงความชอบหรือไม่ชอบออกมาทางกาย จัดเป็นกายกรรม

4. ชิวหาสัมผัส เป็นเหตุให้เกิดกรรมได้โดยการที่เมื่อได้ลิ้มรสแล้ว เกิดความรู้สึกว่าหวานหรือไม่หวาน อันเป็นเหตุให้เกิดความคิดที่ก่อให้เกิดกิเลส คือชอบหรือไม่ชอบ จัดเป็นมโนกรรม เมื่อมีการแสดงความชอบหรือไม่ชอบนั้น ออกมาทางวาจา จัดเป็นวจีกรรม เมื่อแสดงความชอบหรือไม่ชอบออกมาทางกาย จัดเป็นกายกรรม

5. กายสัมผัส เป็นเหตุให้เกิดกรรมได้โดยการที่เมื่อได้แตะแล้วเกิดความรู้สึกว่าอ่อนหรือแข็ง อันเป็นเหตุให้เกิดความคิดที่ก่อให้เกิดกิเลส คือชอบหรือไม่ชอบ จัดเป็นมโนกรรม เมื่อมีการแสดงความชอบหรือไม่ชอบนั้น ออกมาทางวาจา จัดเป็นวจีกรรม เมื่อแสดงความชอบหรือไม่ชอบออกมาทางกาย จัดเป็นกายกรรม

6. มโนสัมผัส เป็นเหตุให้เกิดกรรมได้โดยการที่เมื่อจิตได้คิดเรื่องราวต่าง ๆ แล้ว เกิดความรู้สึกว่าเป็นเรื่องดีหรือเรื่องชั่ว อันเป็นเหตุให้เกิดความคิดที่ก่อให้เกิดกิเลส คือชอบหรือไม่ชอบนั้น ออกมาทางวาจา จัดเป็นวจีกรรม เมื่อมีการแสดงความชอบหรือไม่ชอบออกมาทางกาย จัดเป็นกายกรรม (พระอุทัย จิรธมฺโม, 2534 : 23-24)

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ถึงกระบวนการที่ก่อให้เกิดกรรม ซึ่งเป็นไปตามกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยนั่นเอง

7. กฎแห่งกรรม

ในจุฬามณีวิภังคสูตร ที่ว่าด้วยเรื่องกฎแห่งกรรม สุกมานพ โดทยบุตร ได้ทูลถาม พระพุทธเจ้าว่า อะไรเป็นเหตุปัจจัยให้มนุษย์ที่เกิดมาในโลกนี้ปรากฏความเลวและความประณีต กล่าวคือ บ้างอายุสั้น บ้างอายุยืน บ้างมีโรคนาน บ้างมีโรคน้อย บ้างมีผิวพรรณทราม บ้างมีผิวพรรณงาม บ้างมีศักดาน้อย บ้างมีศักดามาก บ้างมีโภคะน้อย บ้างมีโภคะมาก เกิดในตระกูลต่ำ เกิดในตระกูลสูง ปัญญาทราม ปัญญามาก เป็นต้น

พระผู้มีพระภาคตรัสว่า ที่เป็นเช่นนั้นเพราะกรรม เนื่องจากสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้เลวและประณีต จากนั้นได้ตรัสเหตุแห่งความแตกต่างกันของมนุษย์ที่เกิดมา อันมีกรรมเป็นเหตุปัจจัย ดังปรากฏในพระสูตรตันตปิฎกมัชฌิมนิกาย อุปริปีณณาสก์ ตั้งแต่ข้อ 582-595 ดังนี้ (พระไตรปิฎก เล่มที่ 14 , 2539 : 582-595)

7.1 บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มักทำชีวิตสัตว์ให้ตกลง เป็นคนเหี้ยมโหด มีมือเปื้อนเลือด หมกมุ่นอยู่ในการประหารชีวิต ไม่เอ็นดูในเหล่าสัตว์มีชีวิต เขาตายไป จะเข้าถึงอบายทุกคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้นอันเขาให้พร้อม สมทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีอายุสั้น

7.2 บุคคลบางคนในโลกนี้ ละปาณาติบาตแล้ว เป็นผู้เว้นขาดจากปาณาติบาต วางอาชญา วางศาสตราได้ มีความละเอียดถึงความเอ็นดู อนุเคราะห์ด้วยความเกื้อกูลในสรรพสัตว์และภูตอยู่ เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พร้อม สมทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีอายุยืน

7.3 บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มักปกติไม่เบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศาสตรา เขาตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พร้อม สมทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีโรคนาน

7.4 บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มักปกติไม่เบียดเบียนสัตว์ด้วยฝ่ามือ หรือก้อนดิน หรือท่อนไม้ หรือศาสตรา เขาตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พร้อม สมทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลังจะเป็นคนมีโรคน้อย

7.5 บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นคนมักโกรธ มากด้วยความแค้นเคือง ถูกเขาว่าเล็กน้อยก็ขัดใจ โกรธเคือง พยาบาทมาดร้าย ทำความโกรธ ความร้าย และจึงเคียดให้ปรากฏ เขาตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาตนรก เพราะกรรมนั้นอันเขาให้พร้อมพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงอบาย ทุคติวินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลังจะเป็นคนมีผิวพรรณทราม

7.6 บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นผู้มิใจไม่ริษยา ย่อมไม่ริษยา ไม่มุ่งร้าย ไม่อิจฉาในลาภสักการะ ความเคารพ ความนับถือ การไหว้และการบูชาของคนอื่น เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พร้อมพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีศักตมาก

7.7 บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมไม่เป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อาศัย เครื่องตามประทีปแก่สมณะ หรือพราหมณ์ เขาตายไป จะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พร้อมพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลังจะเป็นคนมีโรคะน้อย

7.8 บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเป็นผู้ให้ข้าว น้ำ ฝ้าย ยาน ดอกไม้ ของหอม เครื่องลูบไล้ ที่นอน ที่อยู่อาศัย เครื่องตามประทีป แก่สมณะหรือพราหมณ์ เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พร้อมพร้อมสมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีโรคะมาก

7.9 บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นคนกระด้าง เย่อหยิ่ง ย่อมไม่กราบไหว้คนที่ควรกราบไหว้ ไม่ลูกรับคนที่ควรลูกรับ ไม่ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ไม่ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง ไม่สักการะคนที่ควรสักการะ ไม่เคารพคนที่ควรเคารพ ไม่นับถือคนที่ควรนับถือ ไม่บูชาคนที่ควรบูชา เขาตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พร้อมพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงอบาย ทุคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลังจะเป็นคนเกิดในสกุลต่ำ

7.10 บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็นคนไม่กระด้าง ไม่เย่อหยิ่ง ย่อมกราบไหว้ คนที่ควรกราบไหว้ ลูกรับคนที่ควรลูกรับ ให้อาสนะแก่คนที่สมควรแก่อาสนะ ให้ทางแก่คนที่สมควรแก่ทาง สักการะคนที่ควรสักการะ เคารพคนที่ควรเคารพ นับถือคนที่ควรนับถือ บูชาคนที่ควรบูชา เขาตายไป จะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้นอันเขาให้พร้อมพร้อม สมาทานไว้อย่างนี้ หากตายไป ไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้าเกิดมาเป็นมนุษย์ ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนเกิดในสกุลสูง

7.11 บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมไม่เป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพรหมณ์แล้วสอบถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อไม่เกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่าอะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขสิ้นกาลนาน เขาตายไปจะเข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงอบาย ทุกคติ วินิบาต นรก ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลัง จะเป็นคนมีปัญญาทราม

7.12 บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมเป็นผู้เข้าไปหาสมณะหรือพรหมณ์แล้วสอบถามว่า อะไรเป็นกุศล อะไรเป็นอกุศล อะไรมีโทษ อะไรไม่มีโทษ อะไรควรเสพ อะไรไม่ควรเสพ อะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อทุกข์สิ้นกาลนาน หรือว่าอะไรเมื่อทำย่อมเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุขสิ้นทุกกาลนาน เขาตายไปจะเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมนั้น อันเขาให้พรังพร้อม สมทานไว้อย่างนี้ หากตายไปไม่เข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ถ้ามาเป็นมนุษย์ เกิด ณ ที่ใด ๆ ในภายหลังจะเป็นคนมีปัญญามาก

จากตัวอย่างในพระสูตรที่ยกมานี้สรุปความได้ว่า ความแตกต่างกันในหมู่มนุษย์ที่เกิดมาเป็นไปตามกฎแห่งกรรม หรือกฎแห่งเหตุและผล สร้างเหตุอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นก็อย่างนั้น

ตัวอย่างที่ยกมานี้ สามารถนำมาสรุปลงเป็นคู่ ๆ ได้ 7 คู่ ดังต่อไปนี้

1. ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตทำให้อายุสั้น ไม่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตทำให้อายุยืน
2. เบียดเบียนสัตว์ทำให้มีโรคนาน มีความเมตตากรุณาไม่เบียดเบียนสัตว์ ทำให้มีโรคน้อย
3. มักโกรธทำให้ไม่สวย ยิ้มแย้มแจ่มใส ไม่มักโกรธทำให้เป็นคนน่าเลื่อมใส
4. มีใจริษยาผู้อื่นทำให้มีอำนาจน้อย มีมุทิตาคือพลอยยินดีเมื่อเห็นผู้อื่นได้ดี มีความสุข ไม่ริษยาเขา ทำให้มีอำนาจมาก
5. หมั่นทำบุญบริจาคทานอยู่เสมอ ทำให้มีงั่งรำรวย ตระหนี่เหนียวแน่น ไม่บริจาคทาน ทำให้ยากจนขัดสน
6. เย่อหยิ่งจองหอง ทำให้เกิดในตระกูลต่ำ อ่อนน้อมถ่อมตน ไม่เย่อหยิ่งจองหอง ทำให้เกิดในตระกูลสูง
7. ใฝ่ใจหาความรู้ใหม่อยู่เสมอ ทำให้ฉลาด เกียจคร้านไม่ขวนขวายหาความรู้ทำให้โง่

ข้อสรุปทั้ง 7 คู่นี้ ทำให้เราสามารถอธิบายความแตกต่างของบุคคลได้ว่า เหตุใด

บุคคลนี้จึงมั่งคั่งร่ำรวย แต่หน้าตาอัปลักษณ์ โง่ และมีโรครมาก หรือบุคคลนั้นหน้าตาสะสวย นฉลาด แต่ยากจนขัดสน และเกิดในตระกูลต่ำ ฯลฯ ดังนี้ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมนั้นเป็นเรื่องที่สลับซับซ้อน ยากที่คนธรรมดาจะรู้ได้ และเป็นเรื่องที่บุคคลไม่ควรคิดเพราะไร้ประโยชน์ ดังปรากฏในอจินตสูตร อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต เรื่องอจินไตย 4 ว่า

“ดูกรภิกษุทั้งหลาย อจินไตย 4 ประการนี้ อันบุคคลไม่ควรคิด เมื่อบุคคลคิดพึงเป็นผู้มีส่วนแบ่งความบ้า เตือดร้อน อจินไตย 4 ประการเป็นไฉน ดูกรภิกษุทั้งหลาย พุทธวิสัยของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย 1 ฌานวิสัยของผู้ได้ฌาน 1 วิบากแห่งกรรม 1 ความคิดเรื่องโลก 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย อจินไตย 4 ประการนี้ แลไม่ควรคิด เมื่อบุคคลคิด พึงเป็นผู้มีส่วนแห่งความบ้า เตือดร้อน”
(พระไตรปิฎก เล่มที่ 21 , 2539 : 77)

8. กรรมกับการเกิดใหม่

ในทฤษฎีของพระพุทธศาสนา เมื่อบุคคลตายลงไม่มีขันธ์ใดขันธ์หนึ่งไปเกิดเป็นร่างกายใหม่ แต่การเกิดขึ้นของขันธ์ 5 ใหม่ นั้น เป็นผลของกรรมที่ขันธ์ 5 เก่านี้ทำเอาไว้ ดังนั้นตัวเราในเวลานี้กับตัวเราในอนาคต (เมื่อไปเกิดใหม่) จึงไม่ใช่คนเดียวกันแต่ก็ไม่ใช่คนละคนกัน เพราะตัวเราที่เกิดใหม่นั้นเป็นผลของตัวเราที่เกิดในขณะนี้ ถ้าขณะนี้ไม่มีตัวเรา ตัวเราในอนาคตก็ไม่มี กล่าวคือเป็นบุคลิก (character) ของเราที่ไปเกิดใหม่ สิ่งที่เกิดขึ้นใหม่นั้นมีบุคลิกของเราพร้อมทุกอย่าง เพียงแต่มันไม่ใช่ร่างกายอันนี้เท่านั้นเอง (สุจิตรา อ่อนค้อม, 2542 :104-105)

มนุษย์ประกอบด้วยรูปกับนาม ขันธ์ 5 เมื่อแยกออกแล้ว ส่วนที่เป็นรูปเรียกว่ารูปขันธ์ ส่วนที่เป็นนาม เรียกว่า นามขันธ์ ซึ่งได้แก่ เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ รูปกับนามนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กายกับจิต กายหรือรูปเกิดจากการรวมกันของธาตุ 4 คือ ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ และธาตุลม ส่วนจิต เรียกว่า วิญญาณธาตุทำหน้าที่เป็นตัวรู้ ธรรมชาติของจิตคือการรับอารมณ์ หรือเสวยอารมณ์อยู่เสมอ และอารมณ์ที่เกิดขึ้นนั้นก็ด้วยเหตุต่าง ๆ กัน แต่สำหรับคนที่ใกล้จะตาย มีอารมณ์เกิดขึ้น 3 อย่าง ซึ่งอารมณ์ในที่นี้ หมายถึงสิ่งที่จิตเข้าไปยึดไว้ คือ (พระธรรมวิสุทธิกวี, 2547 : 70-84)

1. กรรมมารมณ หรือกรรมอารมณ์ อารมณ์คือกรรม ผู้ใดทำกรรมอะไรไว้ดีหรือชั่วก็ตาม เมื่อทำไว้มาก ๆ กรรมเหล่านั้นก็มักจะกระทำกับจิตทำให้เกิดอารมณ์ขึ้น คือทำให้จิตสร้างมโนภาพโดยอาศัยอานุภาพของกรรมในอดีตให้เป็นไปต่าง ๆ เป็นต้นว่า ฆ่าสัตว์มาก ๆ ก็มักเห็น

2. **กรรมนิมิตตารมณ** อารมณคือกรรมนิมิต หมายถึงเครื่องหมายหรืออุปกรณ์ของการทำกรรม บุคคลที่ใกล้จะตายจะมีนิมิตต่าง ๆ มาปรากฏให้รับรู้ว่าจะเป็นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ได้ เช่น เห็นอุปกรณ์การทำกุศลหรืออกุศลที่ตนได้เคยกระทำมา เป็นต้นว่าเห็นธงทิว เครื่องตกแต่ง หรือขบวนแห่บวชนาค ทอดกฐิน ซึ่งเป็นกุศล ทางฝ่ายอกุศลก็เห็น แห อวน มีด ไม้ เครื่องดักหรือจับสัตว์ เห็นเครื่องมือการพนัน อารมณที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้เรียกว่า กรรมนิมิต

3. **คตินิมิตตารมณ หรือคตินิมิตตารมณ** อารมณคือคตินิมิต หมายถึงเครื่องหมายให้รู้ถึงแดนที่เราจะไปเกิด ในภพภูมิไหนๆ ก็จะมีเครื่องหมายเป็นอารมณบ่งให้รู้ว่า ผู้นั้นจะเกิดดีหรือชั่ว บุคคลผู้ใกล้ตายเกิดนิมิตขึ้น เห็นถ้ำ เห็นแหวน เห็นปล่อง เห็นการทรมานสัตว์ก็ดี หรือเห็นปราสาทราชวังที่ทำด้วยทอง เห็นราชรถอันวิจิตร อารมณที่เกิดขึ้นเรียกว่า คตินิมิต

สัตว์ทั้งหลายขณะที่ใกล้จะจุติ (คือตาย) จะต้องเกิดอารมณขึ้น ไม่กรรมก็กรรมนิมิต หรือคตินิมิตอันใดอันหนึ่ง สัตว์ที่จะตายจะไม่เกิดอารมณขึ้นเลยนั้นย่อมเป็นไปได้ ไม่ว่าจะตายช้าหรือโดยทันที ทั้งนี้ก็เพราะอารมณกรรมนั้น ๆ ย่อมเป็นกำลังงานอันสำคัญที่จะผลักดันให้เกิดการปฏิสนธิขึ้น กรรม กรรมนิมิต คตินิมิต นั้นเป็นอารมณครั้งสุดท้ายในชาตินั้น ๆ ที่ทรงอิทธิ ทำให้มีภพชาติสืบต่อไป

ในแง่ของการเกิดใหม่นั้น พุทธศาสนาริบายไว้ชัดเจนมาก กล่าวคือได้แสดงเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิดเอาไว้ ดังนี้

1. วิญญาณ พิษ - วิญญาณยังเหลือเป็นตัวพิษ
 2. กัมม เขตต์ - กรรม (การกระทำ) นั้นยังเป็นพื้นเพาะพิษ
 3. ตณฺหา สีนหิ - พืชนั้นมียางที่จะสามารถนำไปเพาะได้งอกงาม
- เหตุปัจจัยสามอย่างนี้ทำให้มีการเวียนว่ายตายเกิด เมื่อเหตุปัจจัยดับลง การ

เกิดก็ไม่มีอีกต่อไป (พระไตรปิฎก เล่มที่ 14 , 2539 : 579)

9. กรรมกับสังสารวัฏ(การเวียนว่ายตายเกิด)

เนื่องจากกรรมเป็นเหตุปัจจัยนำสัตว์ทั้งหลายให้ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารตามภพภูมิต่าง ๆ และกรรมนั้นมีทั้งที่เป็นกุศลและอกุศล ดังนั้นหมู่มวลสัตว์ที่เวียนว่ายจึงเกิดในที่ดีบ้าง ที่เลวบ้าง ตามกรรมที่ตนได้กระทำเอาไว้ ภพอันเป็นที่อยู่ของสัตว์จึงแบ่งออกเป็น 3 ภพ ตามระดับของกรรมที่ทำ คือ กามภพ รูปภพ และอรุภพ ได้แก่ (พระสังฆมม โขติกะธัมมาจริยะ, 2517 : 63)

1. กามภพ หมายถึง ภพอันเป็นที่อยู่ของสัตว์ผู้เสพกาม ที่ยังปรารถนากามเป็นอารมณ์ คือ ยังเกี่ยวข้องกับกามคุณ 5 มี รูป รส กลิ่น เสียง และ โผฏฐัพพะ เป็นต้น กามภพ ได้แก่ กามาวจร ภูมิ 11 ภูมิ เรียงลำดับจากต่ำไปสูงดังนี้

1.1 นรก เป็นภูมิที่ปราศจากความสุขสบาย สัตว์ทั้งหลายที่อาศัยอยู่ในภูมินี้ เรียกว่า สัตว์นรก ต้องเสวยทุกข์เวทนาอันแสนสาหัส หาความสุขสบายมิได้เลย

1.2 เปรต เป็นพวกที่ไม่มีที่อาศัยอยู่โดยเฉพาะ แต่จะกระจายอยู่ทั่ว ๆ ไป ตามป่า ตามภูเขา เทว เกาะ ทะเล มหาสมุทร เป็นต้น

1.3 อสุรกาย ได้แก่สัตว์ที่ปราศจากความรุ่งโรจน์ ความเป็นอิสระ และความสนุกรื่นเริง อสุรกายคือพวกอสูรหรืออสูระ

1.4 เดรัจฉาน เป็นภูมิของสัตว์ที่มีอยู่โดยเฉพาะ เดรัจฉานมี 2 ชนิด คือ ชนิดที่เห็นได้ด้วยตา และชนิดที่ไม่เห็นได้ด้วยตา กล่าวคือทั้งที่เป็นสัตว์ใหญ่โต และที่เล็กจนมองไม่เห็น

ทั้ง 4 ภูมิที่กล่าวมานี้เรียกว่าอบายภูมิ เป็นภูมิที่ปราศจากความเจริญ สัตว์ทั้งหลายที่เกิดในอบายภูมินี้ไม่มีโอกาสประกอบกุศลกรรม อบายภูมิทั้ง 4 นี้ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทุกคติภูมิ สัตว์เกิดในทุกคติภูมิจึงเป็นไปด้วยอำนาจแห่งกุศลกรรมที่เคยทำไว้ พวกที่มีโลภะจะเกิดเป็นเปรตหรืออสุรกาย พวกที่มีโทสะจะเกิดเป็นสัตว์นรก และพวกที่มีโมหะจะเกิดเป็นเดรัจฉานดังนี้ เป็นต้น

1.5 มนุษย์ เป็นภูมิที่จัดอยู่ในสุคติภูมิชั้นต่ำสุด

1.6 จาคุมหาราชิกา คือ สวรรค์ สวรรค์ที่ท้าวมหาราช 4 ปกครอง ท้าวมหาราชทั้ง 4 ได้แก่ ท้าวธตรัฐฐะ ท้าววิรูปหะ ท้าววิรูปกะ และท้าวกุเวระ หรือเวสสุวรรณบรรดาเทวดาทั้งหลายที่อยู่ในชั้นจาคุมหาราชิกานี้เป็นบริวารอยู่ภายใต้อำนาจของท้าวมหาราชทั้ง 4 นี้

1.7 ดาวดึงส์ คือ แดนแห่งเทพ 33 มีท้าวสักกะ (พระอินทร์) เป็นใหญ่

1.8 ยามา คือ แดนแห่งเทพผู้ปราศจากความทุกข์ ปราศจากความลำบากและมีความสุขที่เป็นทิพย์

1.9 कुสิต คือ แดนแห่งเทพผู้เฝ้าอ้อมด้วยสิริสมบัติของตน เทวดาทั้งหลายในภูมินี้ มีความยินดีและแช่มชื่นอยู่เป็นนิจ

1.10 นิมมานรดี คือ แดนแห่งเทพผู้ยินดีในการเนรมิต เทวดาทั้งหลายที่อยู่ในภูมินี้ ย่อมเนรมิตกามคุณทั้ง 5 ขึ้น ตามความพอใจของตนเอง แล้วมีความยินดีเพลิดเพลินในอารมณ์เหล่านั้น

1.11 ปรณิมิตวสวัตติ คือ แคนแห่งเทพผู้ยังอำนาจให้เข้าไปในสมบัติที่ผู้อื่นเนรมิตให้ เทวดาทั้งหลายที่อยู่ในภูมินี้ย่อมแสวงหากุณ 5 ที่เทวดาองค์อื่นรู้ความต้องการของตนแล้วเนรมิตให้

ภูมิที่ 5 ถึงภูมิที่ 11 นี้เรียกว่ากามสุคติภูมิ ซึ่งมีมนุษย์ 1 สวรรค์ 6 ผู้ที่จะเกิดในกามสุคติภูมิได้นั้นต้องเป็นไปด้วยอำนาจของทาน ศีล ภาวนา อันเป็นมหากุศลที่บุคคลได้สร้างสมไว้แล้วในชาติก่อน ๆ ทั้ง 11 ภูมิ คือ อบาย 4 มนุษย์ 1 และสวรรค์ 6 นี้ จัดอยู่ในกามาวจรภูมิอันหมายถึงผู้ที่ยังเวียนว่ายอยู่ในกาม มีการเสพกามเป็นอารมณ์ ภพของสัตว์ที่เสพกามจึงได้ชื่อว่ากามภพ สัตว์ที่เกิดในกามภพจึงมีเพศผู้ เพศเมีย เพศหญิง เพศชาย หรือ เทพบุตร เทพธิดา เป็นต้น

2. รูปภพ หมายถึง ภพของสัตว์ผู้เข้าถึงรูปฌานได้แก่ ภพของรูปพรหมทั้ง 16 หรือรูปาวจรภูมิ 16 ชั้น อันเป็นชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในรูป แม้จะละกามได้แล้ว แต่ก็ยังปรากฏรูปเป็นอารมณ์ สัตว์ที่เกิดในชั้นเหล่านี้จึงได้ชื่อว่ารูปพรหม สำหรับผู้ที่ได้ชื่อว่าพรหมนั้นย่อมมีความเจริญได้ทั้งทางโลกและทางธรรม ความเจริญทางโลกของพรหมนั้นคือ มีสวนดอกไม้เป็นที่หย่อนอารมณ์ มีบริวารตามสมควร สิ่งที่เป็นสมบัติของพรหมเหล่านี้ย่อมประเสริฐพิเศษกว่าของพวกเทวดาทั้งหลายในชั้นกามาวจร ส่วนความเจริญทางธรรมของพรหมคือ การมีศีล สมาธิ ปัญญา หรือฌานสมบัติ อภิญญา และพรหมวิหารธรรม เป็นต้น

สุทธาวาสภูมิ 5 เป็นภูมิอันเป็นที่อยู่ของพระอนาคามีและพระอรหันต์ทั้งหลายผู้มีความบริสุทธิ์เท่านั้น ส่วนบุคคลอื่น ๆ นอกจากนั้นแม้ว่าจะได้จุตุดุจตามก็ตาม จะไปบังเกิดในภูมินี้ไม่ได้

3. อรูปภพ หมายถึง ภพของสัตว์ที่เข้าถึงอรูปฌาน ได้แก่ อรูปาวจรภูมิ 4 เป็นชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในอรูปแม้จะละกาม ละรูปได้แล้ว แต่ยังไม่ปรากรูปเป็นอารมณ์ สัตว์ที่เกิดในชั้นเหล่านี้จึงได้ชื่อว่าอรูปพรหม คือ เป็นพรหมที่ไม่มีรูป มีแต่นามชั้น 4 เกิดขึ้นติดต่อกันโดยไม่มีระหว่างกัน นับตั้งแต่ปฏิสนธิเป็นต้นมา

ในสุคติภูมิ นอกจากมนุษย์แล้ว นอกนั้นเรียกว่าเทพหรือเทวดา คำว่าเทพหรือเทวดาจึงคลุมถึงพรหมทั้งหลายด้วย เทพและเทวดาเหล่านี้ว่าโดยพื้นฐานแล้ว ล้วนเป็นเพื่อนร่วมทุกข์ เกิดแก่ เจ็บ ตาย เวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสาร เช่นเดียวกับมนุษย์ทั้งหลาย ทั้งนี้เพราะเป็นผู้ที่ยังไม่สิ้นกรรม นอกจากนี้เทวดาส่วนใหญ่ก็เป็นปุถุชน ยังมีกิเลสคล้ายมนุษย์ แม้ว่าจะมีเทพที่เป็นอริยบุคคลอยู่บ้าง แต่ส่วนมากก็เป็นอริยะมาก่อนตั้งแต่ครั้งยังเป็นมนุษย์ เมื่อเปรียบเทียบโดยเฉลี่ยตามลำดับฐานะ เทวดาจะเป็นผู้มีคุณธรรมสูงกว่า แต่ก็อยู่ในระดับใกล้เคียงกัน เพราะเป็นระดับสุคติด้วยกัน (พระราชวรมุนี, 2524 : 466)

ในแง่ของความได้เปรียบเสียเปรียบ บางอย่างเทวดาคิดว่า แต่บางอย่างมนุษย์ก็ดีกว่า เช่น ท่านเปรียบระหว่างมนุษย์ชาวชมพูทวีป กับเทพชั้นดาวดึงส์ว่า เทพชั้นดาวดึงส์เหนือกว่ามนุษย์ 3

จะเห็นข้อเปรียบเทียบระหว่างมนุษย์กับเทวดาได้ว่า เมื่อเทียบโดยคุณธรรมและความสามารถทั่วไปแล้ว ทั้งมนุษย์และเทวดาต่างก็มีได้เท่าเทียม หรือใกล้เคียงกันเป็นระดับเดียวกัน แต่มนุษย์มีวิสัยแห่งการสร้างเสริมปรับปรุงมากกว่า ข้อแตกต่างสำคัญจึงอยู่ที่โอกาส กล่าวคือ มนุษย์มีโอกาสมากกว่าในการที่จะพัฒนาคุณธรรม และความสามารถของตน ว่าตามปกติธรรมด้าอยู่กันเฉย ๆ เทวดาทั่วไปสูงกว่า ดีกว่า เก่งกว่ามนุษย์ แต่ถ้ามนุษย์ปรับปรุงตัวเมื่อไรก็จะขึ้นไปเทียมเท่า หรือแม้แต่สูงกว่า ดีกว่าเทวดา

เรื่องกรรมที่กล่าวมานี้ สรุปความได้ว่า トラบใดที่สัตว์ทั้งหลาย ยังมีกรรมไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตาม トラบนั้นก็ยังไม่สามารถตัดขาดจากสังสารวัฏได้ ยังคงพากันเวียนว่ายตายเกิดอยู่มีฐูจบสิ้น トラบเท่าที่ยังไม่บรรลุนิพพาน จะเกิดภพภูมิใดที่สุดแล้วแต่จิตขั้นหรือระดับกรรมดี กรรมชั่วที่ได้กระทำไว้ สัตว์ทั้งหลายจึงเกิดในทุคติภูมิบ้าง สุกคติภูมิบ้าง (สุจิตรา อ่อนค้อม, 2542 : 112-113)

10. หลักกรรมกับปัจจุสมุปบาท

คำว่า “ปัจจุสมุปบาท” มาจากคำว่า ปฏิจจ ซึ่งแปลว่า อาศัย กับ สมุปบาท แปลว่า เกิดขึ้นพร้อม ปฏิจจสมุปบาท จึงแปลว่า สภาพที่อาศัยกันและกันแล้วเกิดขึ้น (พุทธทาสภิกขุ, 2517 : 4)

ปัจจุสมุปบาท มีองค์ 12 ดังต่อไปนี้

1-2	เพราะอวิชชา	เป็นปัจจัย	สังขาร จึงมี
3	เพราะสังขาร	เป็นปัจจัย	วิญญาน จึงมี
4	เพราะวิญญาน	เป็นปัจจัย	นามรูป จึงมี
5	เพราะนามรูป	เป็นปัจจัย	สพายตนะ จึงมี
6	เพราะสพายตนะ	เป็นปัจจัย	ผัสสะ จึงมี
7	เพราะผัสสะ	เป็นปัจจัย	เวทนา จึงมี

8	เพราะเวทนา	เป็นปัจจัย	ตัณหา จึงมี
9	เพราะตัณหา	เป็นปัจจัย	อุปาทาน จึงมี
10	เพราะอุปาทาน	เป็นปัจจัย	ภพ จึงมี
11	เพราะภพ	เป็นปัจจัย	ชาติ จึงมี
12	เพราะชาติ	เป็นปัจจัย	ชรามรณะ จึงมี

ความโศก ความคร่ำครวญ ทุกข์ โทมนัส อุปายาส (ความคับแค้นใจ) ก็มีพร้อมความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งปวงนี้ จึงมีด้วยประการดังนี้

คำจำกัดความองค์ประกอบ 12 หัวข้อดังนี้

1. **อวิชชา** - ความไม่รู้ คือ ความไม่รู้ทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ และทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา กล่าวโดยสรุปคือ ความไม่รู้ร้อยสี่ 4

2. **สังขาร** - สภาพที่ปรุงแต่ง ได้แก่ กายสังขาร วจีสังขาร จิตตสังขาร

3. **วิญญาน** - ความรู้แจ้งอารมณ์ ได้แก่ จักขุวิญญาน โสตวิญญาน ฆานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญาน มโนวิญญาน อีกความหมายหนึ่งหมายถึงปฏิสนธิวิญญาน

4. **นามรูป** - นามและรูป นาม ได้แก่ เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ + รูป

5. **สภาพตนะ** - อายุตนะ 6 ได้แก่ จักขุ-ตาม, โสตะ - หู, ฆานะ - จมูก, ชิวหา-ลิ้น, กาย-กาย, มโน - ใจ

6. **ผัสสะ** - ความกระทบ ได้แก่ จักขุสัมผัส โสตสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส

7. **เวทนา** - ความเสวยอารมณ์ ได้แก่ เวทนาเกิดจากสัมผัสทางตา เวทนาเกิดจากสัมผัสทางหู เวทนาเกิดจากสัมผัสทางจมูก เวทนาเกิดจากสัมผัสทางลิ้น เวทนาเกิดจากสัมผัสทางกาย เวทนาเกิดจากการสัมผัสทางใจ และเวทนาในชั้น 5 ได้แก่ สุขเวทนา ทุกขเวทนา และอทุกขมสุขเวทนา

8. **ตัณหา** - ความทะยานอยาก ได้แก่ รูปตัณหา สัทตตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โยภูฏัพพตัณหา ฐัมมตัณหา ถ้ำแบ่งโดยอาการมี 3 คือ กามตัณหา ภวตัณหา และวิภวตัณหา

9. **อุปาทาน** - ความยึดมั่น ได้แก่ กามอุปาทาน ความยึดมั่นในกาม คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัสต่าง ๆ

ทิฏฐุปาทาน ความยึดมั่นในทิฏฐิ คือ ความเห็น ลัทธิ ทฤษฎีต่าง ๆ

ศีลัพพอุปาทาน ความยึดมั่นในศีลและพรตว่าจะทำให้ตนบริสุทธิ์ได้

อิตตวาอุปาทาน ความยึดมั่นในอัตตา สร้างตัวตนขึ้นยึดไว้ด้วยความหลงผิด

10. **ภพ** - ภาวะชีวิต ได้แก่ กามภพ รูปภพ อรูปภพ อีกนัยหนึ่ง หมายถึง กรรมภพกับอุปปีตติภพ

11. **ชาติ** - ความเกิด ได้แก่ ความปรากฏแห่งชั้นทั้งหลาย การได้มาซึ่งอายตนะต่าง ๆ

12. **ชรา มรณะ** - ความแก่และความตาย ได้แก่ ชรา (ความเสื่อมอายุ ความห่อหมกแห่งอินทริย์) กับมรณะ (ความสลายแห่งชั้น, ความขาดชีวิตินทริย์) (พระไตรปิฎก เล่มที่ 16 , 2539 : 224-225)

จะเห็นได้ว่า แนวคิดเกี่ยวกับเหตุเกิดของกรรมนั้นมีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกับเรื่องต่าง ๆ หลายเรื่อง ดังได้กล่าวมาแล้วโดยย่อ คือ กฎแห่งกรรม กรรมกับการเกิดใหม่ กรรมกับสังสารวัฏ และปฏิเสธสมุปบาท ซึ่งจะกล่าวข้ามเรื่องเหล่านี้ไปเสียมิได้ ถ้ากล่าวถึงเรื่องของกรรม เพราะสิ่งเหล่านี้จะโยงให้เห็นถึงเหตุและปัจจัยที่จะทำให้เกิดกรรมได้อย่างลึกซึ้งและลุ่มลึก ซึ่งถ้าไม่ศึกษาอย่างละเอียด ก็อาจจะทำให้ยากแก่การเข้าใจ เรื่องเหล่านี้จึงทำให้มองเห็นเรื่องของกรรมและการให้ผลของกรรมเป็นเรื่องที่สมเหตุสมผลยิ่งขึ้น

11. กรรมและการสิ้นกรรม

ทัศนะทางพระพุทธศาสนาเชื่อเรื่องการสิ้นกรรม ชีวิตปุถุชนทำกรรมอยู่เสมอ สาเหตุสำคัญที่ทำให้บุคคลทำกรรม คือ กิเลส เมื่อทำกรรมย่อมได้รับผล คือ วิบาก เมื่อหมดกิเลสก็ไม่ทำกรรมจึงไม่มีผลของกรรมส่วนนั้นที่จะต้องรับ กฎแห่งกรรมก็ตกอยู่ในกฎแห่งไตรลักษณ์ เช่นเดียวกับธรรมอื่นที่มีการเกิดขึ้น ดำรงอยู่ และดับไปตามเหตุและปัจจัย ทางดับกรรมจึงต้องดูที่สาเหตุการเกิด และดับที่สาเหตุการเกิด

พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ในนิพเพธิกสูตร สรุปได้ว่า ผัสสะเป็นเหตุให้เกิดกรรม... เมื่อผัสสะดับกรรมจึงดับ ข้อปฏิบัติให้ถึงการดับกรรม ได้แก่ อริยมรรคมีองค์ 8 (สุนทร ณ รังสี, 2546 : 95)

ในนิทานสูตรได้กล่าวถึงสาเหตุการเกิดกรรมชั่ว คือ โลภะ โทสะ โมหะ หรือ อกุศลกรรม เหตุที่เกิดกรรมดี คือ อโลภะ อโทสะ อโมหะ หรืออกุศลกรรม โดยกุศลกรรมเกิดจากอกุศลกรรม เมื่อละอกุศลกรรมได้ กรรมเป็นอันสิ้นสุดหรือดับลงพระธรรมปิฎก (2539 : 116) ได้อธิบายไว้ว่า ทำอย่างไรจะหมดกรรม การที่จะหมดกรรมก็ คือ ไม่ทำกรรมชั่วทำกรรมดี และทำกรรมดีให้ยิ่งขึ้น คือ แม้แต่กรรมดีก็เปลี่ยนให้ดีขึ้นจากระดับหนึ่งไปอีกระดับหนึ่ง... กรรมไม่หมดด้วยการชดใช้กรรม แต่หมดด้วยการพัฒนากรรม คือ ปรับปรุงตัวให้ทำกรรมที่ดียิ่งขึ้น ๆ จนพ้นขั้นของกรรมไปถึงขั้นทำแต่ไม่เป็นกรรม คือ ทำด้วยปัญญาที่บริสุทธิ์ ไม่ถูกรอบงำหรือชักจูงด้วย โลภะ โทสะ โมหะ จึงจะเรียกว่า พ้นกรรม

พระพรหมโมลี (2545 : 396) ได้อธิบายถึงความสิ้นไปแห่งกรรม สรุปได้ว่ากรรมอันทำให้สัตว์โลกเวียนว่ายตายเกิดมีสองประการ คือ กุศลกรรม และ อกุศลกรรม กุศลกรรมมีสาเหตุมาจากอกุศลกรรม หมายถึง สัตว์โลกทำความดีต่าง ๆ เพื่อเลิกอกุศลกรรม ดังนั้น เมื่อทำลายอกุศลกรรมให้สิ้นไป กุศลกรรมซึ่งเกิดขึ้นเพราะอาศัยอกุศลกรรมเป็นปัจจัย จึงสิ้นไปไปด้วย ส่วนบรรจบบรรณรุจิ (2542 : 204-205) ได้อธิบายการดับผัสสะไว้ว่า ดับผัสสะ คือ ดับการกระทบถูกต้องต่าง ๆ ได้แก่ ดับการกระทบถูกต้องทางตา ดับการกระทบถูกต้องทางหู ดับการกระทบถูกต้องทางจมูก ดับการกระทบถูกต้องทางลิ้น ดับการกระทบถูกต้องทางกาย ดับการกระทบถูกต้องทางใจ “ดับการกระทบถูกต้อง” นั้นไม่ได้หมายถึงว่า ดับตามิให้กระทบกับรูป... ทว่าการกระทบถูกต้องต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นเพียงกิริยา ไม่เป็นปัจจัยให้กิเลสเกิดขึ้น

จะพบว่า ตามที่พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) พระพรหมโมลี (วิลาส ญาณวโร) อธิบายถึงการดับกรรม สรุปได้ว่า การดับกรรมต้องดับที่สาเหตุการเกิดกรรม คือ ดับผัสสะ ไม่ให้กิเลสเกิดขึ้น ไม่ประกอบกรรมชั่วและกรรมดีได้อีก โดยปฏิบัติตามหลักของมรรคมงคล 8 การกระทำที่ปราศจากกิเลส จึงไม่จัดเป็นกรรม เป็นเพียงกิริยาและไม่มีวิบาก การดับกรรม การสิ้นกรรม และการพ้นกรรม จึงมีความหมายเดียวกันกรรมเป็นตัวการให้เกิดกรรมวิบาก กรรมวิบากที่เกิดจากกรรมดี กรรมชั่ว ย่อมทำให้เจ้าของกรรมเป็นทุกข์ เดือดร้อน ทั้งกายและใจ ทั้งโลกนี้และโลกหน้า กรรมวิบากที่เกิดจากกรรมดี ย่อมทำให้เจ้าของกรรมเป็นสุขทั้งกายและใจ ทั้งโลกนี้และโลกหน้า ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ใน เวรัญชกสูตรสรุปได้ว่า ผู้ประพฤติกุศลกรรมบถ 10 คือ ประพฤติทางกาย วาจาใจ ย่อมได้รับความทุกข์ในชาตินี้ และไปเกิดในทุคติในชาติหน้า ผู้ประพฤติกุศลกรรมบถ 10 คือ

ประพฤดีดี ทางกาย วาจา ใจ ย่อมได้รับความสุขในชาตินี้และไปเกิดในสุคติในชาติหน้า

1) อกุศลกรรมบถ 10

อกุศลกรรมบถ 10 หมายถึง ทางแห่งอกุศลกรรม ทางทำความชั่ว กรรมชั่วอันเป็นทางนำไปสู่ความเสื่อม ความทุกข์ หรือทุกข์ อกุศลกรรมบถ 10 แบ่งตามทางที่ทำกรรมมี 3 ประการ คือ กายทุจริต 3 วจีทุจริต 4 และมโนทุจริต 3

กายทุจริต มี 3 ประเภทคือ

1. ปาณาติบาต คือ การฆ่าสัตว์ตัดชีวิต
2. อทินนาทาน คือ การถือเอาสิ่งของเขามิได้ให้
3. กามสุมิฉฉาจาร คือ การประพฤติผิดในกาม

วจีทุจริต มี 4 ประเภท คือ

1. มุสาวาท คือ การกล่าวคำเท็จ

2. ปิสุณาวาจา คือ การกล่าวคำส่อเสียด
3. ผรุสวาท คือ การกล่าวคำหยาบ
4. สัมผัสปลาปะ คือ การกล่าวคำเพื่อเจ้า

มโนทุจริต มี 3 ประเภท คือ

1. อภิชฌา คือ ความเพ่งเล็งทรัพย์อยากได้ทรัพย์ของผู้อื่นด้วยความโลภ
2. พยาบาท คือ ความผูกอาฆาตจองเวรผู้อื่นด้วยอำนาจแห่งความโกรธ
3. มิจฉาทิฎฐิ คือ ความเห็นผิดจากทำนองคลองธรรม

2) กุศลกรรมบถ 10

กุศลกรรมบถ 10 หมายถึง ทางแห่งกุศลกรรม, ทางทำความดี กรรมดี อันเป็นทางนำไปสู่ความเจริญหรือสุคติ มี 10 ประการ แบ่งตามทางที่ทำกรรม มี 3 ประการ คือ กายสุจริต 3 วีสุจริต 4 และมโนสุจริต 3

กายสุจริต มี 3 ประเภท คือ

1. ปาณาติปาตวิริติ คือ การงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ รวมถึงการให้ชีวิตสัตว์
2. อทินนาทานวิริติ คือ การงดเว้นจากการลักทรัพย์สิ่งของผู้อื่น รวมถึงการบริจาค
3. กามสุมิฉนจารวิริติ คือ การงดเว้นจากประพฤติดีตถคามรวมถึงสำรวมระวังในกาม

วีสุจริต มี 4 ประเภท คือ

1. มุสาวาทวิริติ คือ การงดเว้นจากการกล่าวคำเท็จ
2. ปิสุณาวาจาวิริติ คือ การงดเว้นจากการกล่าวคำส่อเสียด
3. ผรุสวาทวิริติ คือ การงดเว้นจากการกล่าวคำหยาบ
4. สัมผัสปลาปะวิริติ คือ การงดเว้นจากการกล่าวคำเพื่อเจ้า

มโนสุจริต มี 3 ประเภท คือ

1. อนภิชฌา คือ ความไม่คิดโลภอยากได้ทรัพย์ของผู้อื่น
2. อพยาบาท คือ ไม่คิดพยาบาทปองร้าย (ไม่คิดร้าย)
3. สัมมาทิฎฐิ คือ ไม่มีความคิดเห็นผิดทำนองคลองธรรม

อกุศลกรรมบถ 10 เป็นทางแห่งการทำความชั่ว อันมีสาเหตุมาจากกิเลส โลภะ โทสะ

และโมหะ ทำให้ประกอบกรรมชั่วทางกาย ทางวาจา และทางใจ กุศลกรรมบถ 10 เป็นทางแห่งการทำความดี อันมีสาเหตุมาจากกิเลส อโลภะ อโทสะ และอโมหะ ทำให้ประกอบกรรมดีทางกาย ทางวาจา และทางใจ กรรมทั้ง 2 เป็นสาเหตุที่ทำให้มนุษย์และสัตว์บนโลกนี้มีความแตกต่างกัน และต้องเวียนว่ายตายเกิดไม่จบสิ้น การดับกรรมจึงต้องทำด้วยการละอกุศลกรรม อันเป็นเหตุให้กุศลกรรมดับไปด้วย โดยใช้หลักการปฏิบัติตามมรรคมีองค์ 8

3) มรรคมีองค์ 8

มรรคเป็นเส้นทางสายกลาง (มัชฌิมาปฏิปทา) ของการปฏิบัติ อันนำไปสู่การดับทุกข์ที่อยู่ตรงกลางระหว่าง การหมกมุ่นตนเองอยู่ในความสุข (ความสุขัลลิกานุโยค) และการทรมานตนเองให้ได้รับความลำบากเดือดร้อน (อัสถกิลมถานุโยค) มรรค คือ ระบบความคิดและการกระทำสายกลาง หรือ การดำเนินชีวิตตรงจุดที่พอเหมาะพอดีให้ได้ผลสำเร็จตามเป้าหมาย คือ การดับทุกข์ มีองค์ประกอบ 8 ประการ คือ

1. สัมมาทิฏฐิ เห็นชอบ
2. สัมมาสังกัปปะ คำริชอบ
3. สัมมาวาจา เจรจาชอบ
4. สัมมากัมมันตะ กระทำชอบ
5. สัมมาอาชีวะ เลี้ยงชีพชอบ
6. สัมมาวายามะ พยายามชอบ
7. สัมมาสติ ระลึกรชอบ
8. สัมมาสมาธิ ตั้งจิตมั่นชอบ

ในสังขจวิภังคสูตร ได้อธิบายรายละเอียดของมรรคมีองค์ 8 ไว้ มีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

สัมมาทิฏฐิ คือ ความรู้ในความทุกข์ เหตุเกิดแห่งทุกข์ ความดับทุกข์ และข้อปฏิบัติให้ถึงความดับทุกข์

สัมมาสังกัปปะ คือ ความดำริในการออกจากกาม ความดำริในการไม่พยายามและความดำริในการไม่เบียดเบียน

สัมมาวาจา คือ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการพูดเท็จ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการพูดเสียดสี เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการพูดคำหยาบ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการพูดเพื่อเจ้า

สัมมากัมมันตะ คือ เจตนาเป็นเหตุเว้นจากการประพฤตินอกใจ

สัมมาอาชีวะ คือ ละมิงานอาชีพ เลี้ยงชีพด้วยสัมมาอาชีวะ

สัมมาวายามะ คือ เพียรพยายามป้องกันไม่ให้บาปอกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้นเพียรพยายามละบาปอกุศลธรรมที่เกิดขึ้น เพียรพยายามสร้างกุศลธรรมที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้นเพียรพยายามรักษาและส่งเสริมกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมหายไป

สัมมาสติ คือ มีสติ สัมปชัญญะ พิจารณาเห็นกายในกาย พิจารณาเห็นเวทนาในเวทนา พิจารณาเห็นจิตในจิต และพิจารณาเห็นธรรมในธรรม เพื่อกำจัดอกิขณาและโทมนัส

สัมมาสมาธิ คือ ตั้งจิตมั่นชอบคือ สมาธิที่เจริญตามแนวของฌาน 4

มรรคมีองค์ 8 จัดเป็นประเภทได้ 3 ประเภท เรียกว่า ไตรสิกขา สัมมาทิฏฐิ

สัมมาสังกัปปะ เป็นปัญญา สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ สัมมาอาชีวะ เป็นศีล

สัมมาวายามะ สัมมาสติ สัมมาสมาธิ เป็นสมาธิ มรรคมีองค์ 8 จึงหมายถึง พรหมจรรย์

อันเป็นหลักทางดำเนินชีวิตที่ประเสริฐ อันเป็นทางปฏิบัติของพระอริยบุคคล

การดำเนินชีวิตตามแนวทางมรรคมีองค์ 8 จึงเป็นแนวทางในการพัฒนาตนเองตามหลักไตรสิกขา ที่สามารถพัฒนากรรมของตนไปสู่ความสิ้นกรรม คือนิพพานอันเป็นเป้าหมายสูงสุดทางพระพุทธศาสนา

12. รูป

กรรมทางพระพุทธศาสนา หมายถึง การกระทำที่ทำความเจตนา อันมีพื้นฐานมาจากกิเลส แสดงออกทาง กาย ทางวาจา และทางใจ มีทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ส่งผลต่อผู้กระทำความกรรมสาเหตุแห่งการเกิดกรรมเกิดจากผัสสะ โดยเริ่มต้นที่ใจเกิดการนึกคิดเรียกว่ามโนกรรม ส่งผลให้ผู้กระทำความกรรมต่อทางกาย และทางวาจา ผลของการกระทำ ไม่ว่าจะกรรมดีหรือ กรรมชั่วจะถูกจะสมไว้ในภวังคจิต รอโอกาสให้ผลแก่เจ้าของกรรม การจะตัดสินว่ากรรมใดเป็นกรรมดี หรือกรรมชั่วนั้น ทางพระพุทธศาสนาได้วางหลักเกณฑ์ไว้ โดยให้ดูที่สาเหตุแห่งการทำความกรรมและผลของกรรม ว่ามีผลกระทบต่อตนเองหรือผู้อื่น หรือ ทั้งตนเองและผู้อื่น หรือไม่กรรมในพระไตรปิฎกแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1. ตามคุณภาพของกรรมมี 2 อย่าง คือ กรรมชั่ว (อกุศลกรรม) และกรรมดี (กุศลกรรม) 2. ตามทางแห่งการทำความกรรมมี 3 อย่าง คือ ทางกายเรียกว่า กายกรรม ทางวาจา เรียกว่า วาจกรรม ทางใจ เรียกว่า มโนกรรม 3. ตามกรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิบาก มี 4 อย่าง คือ กรรมดำมีวิบากดำ กรรมขาวมีวิบากขาว กรรมทั้งดำและขาวมีวิบากทั้งดำและขาว กรรมไม่ดำและไม่ขาวมีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม กรรมประเภทนี้ เป็นกรรมที่มีเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา มีเจตนาที่จะละกรรมดำ กรรมขาว และกรรมทั้งดำและขาว

ในอรรถกถา เรียกว่า กรรม 12 ซึ่งได้มีการรวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่ ผลของกรรมทำให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น มีกรรมตามหน้าที่ กรรมตามให้ผลตามลำดับ และกรรมที่รอเวลาในการให้ผลของกรรมการให้ผลของกรรมแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ผลชั้นใน หมายถึง จิตใจ ให้ผลทันทีที่ทำความเสร็จ เป็นความรู้สึกที่ดีหรือชั่ว สะสมเป็นวิบากตกค้างในใจ รอวันแสดงตัวออกมาเป็นอุปนิสัย ผลชั้นนอกให้ผลเป็นลาภ ยศ สรรเสริญ เลื่อมลาภ เลื่อมยศ นินทา การให้ผลในชั้นนี้ต้องมีองค์ประกอบเรื่อง กาล คติ อุปธิ และปโยคะ มาเป็นปัจจัยเกี่ยวข้อง การให้ผลของกรรมทั้ง 3 ประเภทในพระไตรปิฎกดังกล่าวข้างต้น เป็นเรื่องของการให้ผลชั้นใน ส่วนการให้ผลของกรรม 12 เป็นการให้ผลชั้นนอก

กฎแห่งกรรม เป็นกฎธรรมชาติที่มีการให้ผลที่แน่นอนและตายตัว ไม่มีข้อยกเว้นและจึงเป็นกฎศีลธรรม ที่ดูแลควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์และให้ผล มนุษย์ทุกคนต้องรับผิดชอบต่อการ

การดับกรรมต้องดับที่สาเหตุ คือ ผัสสะ พระพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้มนุษย์ทำกรรมดี เพื่อติดอยู่แต่ความสุขและความดี แต่สอนให้มนุษย์ทำกรรมเพื่อละทิ้งกรรมดีและกรรมชั่วเพื่อไปสู่การสิ้นกรรม ด้วยวิธีการปฏิบัติตามมรรคมีองค์ 8 และพัฒนาตนเองด้วย หลักไตรสิกขา ซึ่งสามารถพัฒนากรรมของตนหลุดพ้นจากกิเลส เป็นเหตุให้สิ้นกรรมหรือดับกรรมการกระทำที่ไม่มีกิเลส ไม่จัดเป็นกรรมเป็นเพียงกิริยาเท่านั้น จึงไม่มีวิบากให้รับผลทำให้หลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด หรือหลุดพ้นจากวัฏฏะ 3 คือ กิเลส กรรม วิบาก บรรลุพระนิพพาน อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา ไม่เช่นนั้นแล้ว มนุษย์ยังจะต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆ ด้วยผลแห่งกรรมดีและกรรมชั่ว ที่มนุษย์ทั้งหลายได้เคยทำไว้ทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาตินั้นเอง หมายความว่า กรรมดีและกรรมชั่วนั้น จะให้ผลโดยการนำมนุษย์ผู้ยังไม่สิ้นกิเลส ผู้วงจรแห่งการเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิเหล่านี้ กล่าวคือ ถ้ากรรมดีให้ผล ก็จะนำไปเกิดในภพภูมิที่ดีที่เรียกว่า “สุคติภูมิ” ได้แก่ การไปเกิดในกามสุคติภูมิ 7 รูปาวจรภูมิ 16 และอรุปราวจรภูมิ 4 แต่ถ้ากรรมชั่วให้ผล ก็จะนำไปเกิดในภพภูมิที่ชั่วที่เรียกว่า “ทุคติภูมิ” ได้แก่ การไปเกิดในอบายภูมิ 4 มีนรก เป็นต้น การเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิเหล่านี้ จะเกิดขึ้นแก่มนุษย์ผู้ยังไม่สิ้นกิเลสเรื่อยไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด จนกว่าเขาจะเจริญวิปัสสนากรรมฐานจนดับกิเลสได้อย่างหมดสิ้น การเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆ ทั้งหมดเหล่านี้ จึงจะจบสิ้นลงอย่างสิ้นเชิง

จากการศึกษาเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม ตามที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดข้างต้น ทำให้สามารถสรุปได้ว่า คำว่า “กรรม” เป็นคำกลาง ๆ แปลว่า การกระทำ หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ซึ่งเป็นตัวเหตุที่จะก่อให้เกิดผลดีและผลชั่ว จะเป็นการแสดงออกทางกาย วาจา หรือใจคิดก็ตาม จัดเป็นกรรมทั้งนั้น และกรรมนั้นก็ไม่ได้หมายถึงเฉพาะกรรมชั่วที่บุคคลทำไว้ในอดีต ตามที่คนทั่วไปเข้าใจเท่านั้น แต่หมายถึงกรรมทั้งดีและชั่ว ที่บุคคลได้ทำไว้ทั้งในอดีต ปัจจุบันและที่จะทำในอนาคตด้วย

บทที่ 3

การวิเคราะห์หลักอาสันนกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท

1. ความหมายของอาสันนกรรม

คำว่า อาสันนกรรม แปลว่า กรรมใกล้ดับจิตหรือกรรมใกล้ตาย ปรากฏในคัมภีร์วิสุทธิมรรคของพระพุทธโฆษาจารย์ โดยท่านได้กล่าวถึงอาสันนกรรมไว้ในวิสุทธิมรรคนี้ว่า

“กรรมที่บุคคลระลึกได้ในเวลาใกล้ตาย ชื่อว่า อาสันนกรรม อันบุคคลผู้ใกล้ตายระลึกถึงกรรมอันใดได้ เขาย่อมไปเกิดด้วยกรรมอันนั้นแล” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521 : 32)

นอกจากนี้ ยังปรากฏในคัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะ โดยกล่าวถึงอาสันนกรรมและกรรมประเภทอื่นๆ ไว้ แต่ไม่มีปรากฏคำอธิบายใดๆ เกี่ยวกับกรรมชนิดนี้ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2516 : 28)

ส่วนในคัมภีร์อภิธรรมมัตถภาวินี ได้อธิบายถึงอาสันนกรรมไว้ว่า

“บทว่า อาสนุนิ ได้แก่กรรมที่ตามระลึกได้ในเวลาใกล้ตาย และกรรมที่ทำในเวลาสั้น” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2516 : 164)

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงอธิบายถึงอาสันนกรรมในหนังสือธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ 2 ว่า

“กรรมที่ 11 ได้แก่กรรมอันทำเมื่อจวนตาย ท่านเรียกว่า อาสันนกรรม เมื่อพหุกรรมไม่มี คือ ผู้ทำไม่ได้ทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งไว้จนชินจนถึงเลื่องลือว่า มักเป็นอย่างนั้นๆ กรรมนี้แม้ทูลผลก็ตามให้ผล ท่านเปรียบไว้เหมือนโคอันแอ้อคอยู่ในคอก พอนายโคบาลเปิดประตูออก โคโคอยู่ริมประตูคอก แม้โคแก่ทูลผล ย่อมออกได้ก่อนโคอยู่ในเข้าไป แม้แข็งแรงกว่า” (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2511 : 131)

จากข้อความที่ได้ยกมากล่าวไว้ดังกล่าวนี้ สุนทร ฌ รังษี (ม.ป.ป. : 42-56) ได้ตั้งข้อสังเกตสำคัญ คือ ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคท่านพระพุทธโฆษาจารย์กล่าวว่า อาสันนกรรมได้แก่กรรมที่บุคคลระลึกได้ในเวลาใกล้ตาย คัมภีร์อภิธรรมมัตถสังคหะท่านกล่าวถึงกรรมไว้แต่เพียงชื่อโดยไม่มีคำอธิบาย จึงไม่อาจทราบความหมายของอาสันนกรรมแน่ชัด ส่วนคัมภีร์อภิธรรมมัตถภาวินีกาอธิบายว่า อาสันนกรรมได้แก่กรรมที่บุคคลระลึกได้ในเวลาใกล้ตาย และกรรมที่ทำในเวลาใกล้

ตาย สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้คำอธิบายไว้เพียงแง่เดียวว่า อาสันนกรรม ได้แก่กรรมที่บุคคลทำเมื่อจวนตาย

เมื่อพิจารณาอย่างพินิจพิเคราะห์ จะเห็นได้ว่าคำอธิบายจากที่ม้างกล่าวนี้ไม่ลงรอยกัน จึงเกิดปัญหาว่า ควรจะยึดถือคำอธิบายอาสันนกรรมของใครหรือของคัมภีร์ใดเป็นคำอธิบายที่ถูกต้อง

สุนทร ฌ รังษี (ม.ป.ป. : 42-56) จึงได้พยายามวิเคราะห์ถึงหลักอาสันนกรรมนี้ว่า มีสิ่งที่ควรทำความเข้าใจให้ชัดเกี่ยวกับคำอธิบายอาสันนกรรมดังกล่าวมาแล้ว นั่นคือข้อความว่า “กรรมที่บุคคลระลึกได้ในเวลาใกล้ตาย” ข้อความนี้ชี้ไปถึงกรรมที่บุคคลเคยทำไว้ในชีวิตที่ผ่านมา ไม่ใช่หมายถึงกรรมที่ทำใหม่ในขณะที่จะดับจิต ตัวอย่างเช่น นายจำเริญฆ่านายเขียวตาย เพราะเจ็บแค้นที่นายเขียวเคยขโมยควายที่มีอยู่ตัวเดียวไปฆ่าเอาเนื้อขาย การฆ่าคนจัดเป็นกรรมหนัก (แม้ไม่หนักเท่าอนันตริยกรรม) ขณะป่วยหนักใกล้ตายนายจำเริญถึงกรรมคือการฆ่านายเขียว และนายจำเริญดับจิตหรือตายไปในขณะที่จิตคิดถึงกรรมคือการฆ่านายเขื่อนั้น กรรมที่นายจำเริญถึงตอนใกล้ตายนี้ จัดเป็นอาสันนกรรมตามข้อความที่ท่านพระพุทธโฆสาจารย์อธิบายไว้ในวิสุทธิมรรคว่า “กรรมที่บุคคลระลึกได้ในเวลาใกล้ตาย ชื่อว่าอาสันนกรรม”

ข้อความว่า “กรรมที่ทำในเวลาใกล้ตาย” ชี้ไปถึงกรรมที่ทำใหม่ตอนใกล้ตายซึ่งไม่ใช่อย่างเดียวกับกรรมที่เคยทำไว้แล้วมานึกถึงตอนใกล้ตาย ตัวอย่างเช่น นายเหลือ เป็นคนที่ปรากฏแก่คนทั่วไปว่าทำกรรมดีกรรมชั่วไว้พอ ๆ กัน ขณะที่นายเหลือป่วยหนักใกล้ตาย ญาติได้นิมนต์พระมาสวดพระพุทธมนต์ให้ฟัง ขณะที่พระเริ่มสวดนายเหลือยังพอมีสติอยู่บ้าง ลืมตาขึ้นมองพระพร้อมกับยกมือไหว้ แล้วหลับตาต่อไป ขณะที่พระสวดนายเหลือก็ส่งกระแสจิตไปตามเสียงสวดมนต์ พระยังสวดไม่ทันจบนายเหลือก็หายใจเฮือกสุดท้ายแล้วดับจิตไป ในกรณีนี้การทำจิตให้เป็นกุศลด้วยการยึดอยู่กับเสียงสวดมนต์ของนายเหลือ จัดเป็นอาสันนกรรมที่นายเหลือทำใหม่ตอนใกล้ตาย ซึ่งต่างจากอาสันนกรรมของนายจำเริญเป็นที่เขาเคยทำไว้ในอดีต แต่นึกถึงกรรมนั้นตอนใกล้ดับจิต

แม้การตีความข้อความว่า “กรรมอันทำเมื่อจวนตาย” อาจจะเป็นไปได้ในลักษณะดังกล่าว แต่ผู้วิจัยเรื่องนี้ก็เห็นว่า ข้อความว่า “กรรมที่ตามระลึกได้ในเวลาใกล้ตาย และกรรมที่ทำในเวลา นั้น (คือในเวลาใกล้ตายนั้น)” ดังที่ปรากฏอยู่ในคำอธิบายของคัมภีร์อภิธรรมมัตถวินิฎฐิกา เป็นข้อความที่ใครก็ตามเมื่ออ่านแล้วย่อมเข้าใจชัดว่า เป็นการกล่าวถึงกรรม 2 ลักษณะ คือ กรรมที่เคยทำไว้และตามระลึกได้ในเวลาใกล้ตายอย่างหนึ่งกับกรรมที่ทำใหม่ ในเวลาใกล้ตายอย่างหนึ่ง เฉพาะฉะนั้น การที่จะตีความว่า “กรรมที่ทำเมื่อใกล้ตาย” หมายถึงกรรมที่เคยทำไว้ก็ได้ หมายถึงกรรมที่ทำใหม่ก็ได้ ในแง่นี้จึงไม่น่าจะเป็นคำอธิบายที่ถูกต้อง

อย่างไรก็ตาม ถ้าพิจารณาพระพุทธพจน์ที่ปรากฏอยู่ในมหากัมมวิภังคสูตร อันเป็นพระสูตรที่จำแนกหลักคำสอน เรื่องกรรมอย่างใหญ่หรืออย่างสำคัญของพระพุทธเจ้า พระสูตรนี้ได้อธิบายเกี่ยวกับบุคคล 4 ประเภทที่ทำการมาแล้วได้รับผลต่างกัน ก็จะเห็นได้ถึงลักษณะอาสันนกรรมในคัมภีร์พระไตรปิฎก

พระพุทธพจน์จากมหากัมมวิภังคสูตร(พระไตรปิฎก เล่มที่ 14, 2539 : 136) ดังกล่าวนี้พอจะสรุปโดยใจความได้ดังนี้

(1) บุคคลบางคนในโลกนี้	ทำบาปกรรมหรือกรรมชั่วไว้มาก	ตายแล้วไปเกิดใน
ทุกคติ เช่น นรก		
(2) บุคคลบางคนในโลกนี้	ทำบาปกรรมหรือกรรมชั่วไว้มาก	ตายแล้วไปเกิดใน
สุคติโลกสวรรค์		
(3) บุคคลบางคนในโลกนี้	ทำกรรมดีหรือกุศลกรรมไว้มาก	ตายแล้วไปเกิดใน
สุคติโลกสวรรค์		
(4) บุคคลบางคนในโลกนี้	ทำกรรมดีหรือกุศลกรรมไว้มาก	ตายแล้วไปเกิดใน
ทุกคติ เช่น นรก		

ข้อความในมหากัมมวิภังคสูตรดังได้ยกมากล่าวไว้ แสดงให้เห็นถึงความสลับซับซ้อนแห่งการให้ผลของกรรม สำหรับผู้ทำกรรมชั่วไว้มากตายแล้วเข้าถึงทุกคติ เช่น นรก และผู้ทำกรรมดีไว้มาก ตายแล้วเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ย่อมไม่เป็นที่น่าสงสัย แต่การที่คนบางคนทำการชั่วไว้มาก ตายแล้วกลับไปเกิดในสวรรค์ และคนที่ทำกรรมดีไว้มาก ตายแล้วไปเกิดในทุกคติเช่นนรก ย่อมเป็นการยากเกิดวิสัยคนธรรมดาสามัญทั่วไปจะเข้าใจได้

แต่ผู้วิจัยเห็นว่า พระพุทธพจน์ดังกล่าวนี้ เฉพาะข้อ 2 กับข้อ 4 พอจะสรุปโดยใจความได้ว่า การที่บุคคลบางคนทำการชั่วไว้มากตายแล้วไปเกิดในสวรรค์นั้น ไม่ใช่เพราะกรรมชั่วส่งผลให้เขาไปเกิดในสวรรค์ แต่เพราะเขาเคยทำกุศลกรรมหรือกรรมดีไว้บ้าง กรรมดีที่เขาทำไว้นั้น แม้จะน้อย แต่มีโอกาสให้ผลก่อน จึงทำให้เขาไปเกิดในสวรรค์ หรือมีขณะนั้นในเวลาใกล้ตาย เขากลับมีจิตเป็นสัมมาทิฐิอันเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศล ด้วยอำนาจของมโนกรรมที่ทำใหม่นี้ ตายแล้วจึงไปเกิดในสวรรค์ ส่วนกรรมชั่วที่เขาทำไว้มากก็จะอำนาจวิบากแก่เขาในชาตินี้ หรือในชาติหน้า หรือในชาติต่อ ๆ ไป

ผู้ที่ทำกรรมดีไว้มากตายแล้วไปเกิดในทุคติ เช่น นรกก็ทำนองเดียวกัน คือ ไม่ใช่กรรมดีส่งผลให้เขาไปเกิดในนรก แต่เพราะเขาเคยทำกรรมชั่วไว้บ้างในชีวิตที่ผ่านมากรรมชื่อนั้นมีโอกาสให้ผลก่อน ตายแล้วเขาจึงต้องไปเกิดในนรกด้วยผลของกรรมนั้น หรือเป็นเพราะขณะจะดับจิตเขาเกิดมีความคิดเห็นเป็นมิจฉาทิฏฐิขึ้นมา ดับจิตไปในขณะที่จิตยึดมั่นอยู่กับมิจฉาทิฏฐินั้น ตายแล้วจึงไปเกิดในทุคติเช่นนรก ส่วนกรรมดีที่เขาทำไว้มากก็จะอำนวยวิบากแก่เขาไม่ในชาตินี้ ก็ในชาติหน้าหรือในชาติต่อ ๆ ไป

โดยนัยนี้ เมื่อได้พิจารณาคำอธิบายในมหากัมมวิภังคสูตรจากข้อความที่ได้ยกมากล่าวไว้ ทำให้ผู้วิจัยเกิดความแน่ใจว่า กรรมที่เรียกว่าอาสันนกรรมนั้น จะต้องมีความหมายเป็น 2 นัย คือ หมายถึงกรรมที่บุคคลเคยทำไว้และนึกถึงตอนใกล้ตายอย่างหนึ่ง หมายถึงกรรมที่ทำใหม่ในขณะที่ใกล้ตายอย่างหนึ่ง ข้อความที่พระพุทธเจ้าทรงอธิบายว่า “...บุคคลที่เป็นผู้มักฆ่าสัตว์ ฯลฯ มีความเห็นผิดอยู่ในโลกนี้ ตายแล้วเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ เป็นเพราะว่าเขาทำกรรมดีที่ให้ผลเป็นสุขไว้ในกาลก่อนหรือในกาลภายหลัง หรือว่ามีสัมมาทิฏฐิพร้อมสมาทานแล้วในเวลาจะตาย เพราะฉะนั้น เขาตายไปจึงเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์...” แสดงถึงลักษณะของอาสันนกรรมทั้ง 2 นัยดังกล่าว นั่นคือข้อความว่า “...เป็นเพราะว่าเขาทำกรรมดีที่ให้ผลเป็นสุขไว้ในกาลก่อนหรือในกาลภายหลัง” แสดงถึงลักษณะของอาสันนกรรมนัยแรก คือ กรรมที่บุคคลเคยทำไว้และนึกถึงตอนใกล้ตาย การที่บุคคลผู้ทำกรรมชั่วไว้มาก แต่ตายแล้วกลับไปเกิดในสวรรค์ก็เพราะเขาเคยทำกรรมดีไว้บ้าง และกรรมดีที่เขามีอยู่บ้างนี้มีโอกาสให้ผลก่อนกรรมชั่วที่เขาทำไว้มาก เขาจึงไปเกิดในสวรรค์ด้วยผลของกรรมดีนั้น การที่กรรมดีที่เขามีอยู่บ้างเข้ามาแทรกให้ผลก่อนนี้ ตามหลักกรรมและการเกิดใหม่ของพระพุทธศาสนา กรรมดีนั้นจะต้องปรากฏเป็นอาสันนกรรมให้เขานึกถึงในขณะที่ใกล้ตาย เมื่อตายลงในขณะที่จิตเกาะเกี่ยวอยู่กับกรรมดีขึ้น เขาจึงไปเกิดในสุคติ

ข้อความก่อนหลังที่ว่า “หรือว่ามีสัมมาทิฏฐิพร้อมสมาทานแล้วในเวลาจะตาย” นี้ แสดงถึงลักษณะของอาสันนกรรมนัยที่สอง คือ กรรมที่ทำใหม่ในขณะที่ใกล้ตาย สัมมาทิฏฐิที่เกิดขึ้นในขณะที่จะดับจิตจัดเป็นมคณกรรมฝ่ายกุศล จิตที่เป็นกุศลจัดที่ผ่องใสเมื่อบุคคลดับจิตลงในขณะที่จิตผ่องใสก็ย่อมไปเกิดในสุคติ ดังพระพุทธภาษิตว่า “จิตฺเต อสงฺกิลฺลฺหฺสุคฺคิ ปาฎิกฺขวา เมื่อกิจไม่เศร้าหมองแล้ว ย่อมมีสุคติเป็นที่หวัง”

เมื่อได้พิจารณาอาสันนกรรมเชื่อมโดยตรงกับพระพุทธพจน์ที่ปรากฏอยู่ในมหากรรมวิภังคสูตรดังกล่าวมาแล้ว ก็สามารถจะสรุปเป็นข้อยุติได้ว่า อาสันนกรรมมีความหมายเป็น 2 นัย คือ หมายถึง กรรมที่บุคคลเคยทำไว้และนึกถึงตอนใกล้ตายอย่างหนึ่ง และหมายถึงกรรมที่ทำไม้ตอนใกล้ตายอย่างหนึ่ง

เมื่อได้ข้อยุติที่แน่นอนเกี่ยวกับความตายของอาสันนกรรมดังกล่าวมาแล้ว ถ้าย้อนกลับไปพิจารณาคำอธิบายเกี่ยวกับกรรมนี้ที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์อภิธรรมมัตถวิภาวินีฎีกา และคำอธิบายของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ดังที่ได้ยกมากล่าวไว้ในตอนต้น ก็จะเห็นได้ว่าไม่มีคำอธิบายใดผิดโดยสิ้นเชิง เพียงแต่คำอธิบายบางมติดีความหมายบางแง่ของอาสันนกรรมไปเท่านั้น คำอธิบายอาสันนกรรมที่นับว่าถูกต้องครบถ้วนตามนัยแห่งพระพุทธพจน์ในมหากรรมวิภังคสูตร ก็คือคำอธิบายที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์อภิธรรมมัตถวิภาวินีฎีกาที่ว่า “บทว่า อาสนนํ ได้แก่กรรมที่ตามระลึกได้ในเวลาใกล้ตาย และกรรมที่ทำในเวลานั้น(คือในเวลาใกล้ตายนั้น)”

2. ลักษณะของอาสันนกรรม

ดังที่กล่าวมาแล้ว จะเห็นได้ว่า อาสันนกรรมเป็นกรรมที่กระทำในเวลาใกล้จะตาย หรือกรรมที่ระลึกถึงในเวลาใกล้ตาย ซึ่งมีลำดับการให้ผลเป็นที่ 2 รองจากครุกรรม หมายความว่า เมื่อสรรพสัตว์ที่เกิดในวิภังคสารนี้ไม่ได้ทำครุกรรมอะไรทั้งในส่วนที่เป็นกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมแล้ว อาสันนกรรมก็จะให้ผลเป็นลำดับแรกในภพชาติต่อไป หรือในกรณีที่ครุกรรมให้ผลเสร็จสิ้นแล้ว อาสันนกรรมก็จะให้ผลในลำดับต่อมาทันทีโดยแม้ว่าอาสันนกรรมจะมีเพียงเล็กน้อย แต่ก็ให้ผลก่อนกรรมอื่นที่มากกว่า ซึ่งอาจจะเปรียบอาสันนกรรมนี้เหมือนกับฝูงโคที่อยู่ในคอก ในเวลาที่เจ้าของโคเปิดประตูคอก โคตัวใดที่อยู่ใกล้ประตูคอก แม้จะเป็นโคแก่ ไม่มีกำลัง โคตัวนั้นก็ย่อมจะออกจากคอกได้ก่อนตัวอื่น อาสันนกรรมก็เช่นกันแม้อกุศลกรรมหรือกุศลกรรมอย่างอื่นจะมีอยู่ แต่กรรมใดที่นึกได้ในเวลาที่ใกล้จะตาย กรรมนั้นย่อมส่งผลให้ก่อนกรรมอื่นเสมอ เพราะผู้ตายนึกถึงได้ก่อนที่จะตาย

อาสันนกรรมแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คืออาสันนกรรมฝ่ายอกุศลกรรมและอาสันนกรรมฝ่ายกุศลกรรม อาสันนกรรมฝ่ายอกุศลกรรมจะชักนำผู้กระทำให้ไปเกิดในทุคติภูมิหลังจากที่ละโลกไปแล้ว ส่วนอาสันนกรรม ฝ่ายกุศลกรรมก็จะชักนำผู้กระทำให้ไปบังเกิดในสุคติภูมิหลังจากที่ละโลกไปแล้ว

2.1 อาสังกรรมฝ่ายอกุศลกรรม

อาสังกรรมฝ่ายอกุศลกรรม คือ กรรมฝ่ายบาปหรือฝ่ายชั่วที่จะชักนำผู้ที่กระทำอาสังกรรมให้ไปเกิดในทุคติภูมิหลังจากที่ละโลกไปแล้ว

2.2 อาสังกรรมฝ่ายกุศลกรรม

อาสังกรรมฝ่ายกุศลกรรม คือ กรรมฝ่ายบุญหรือกรรมฝ่ายดี ที่จะทำให้ผู้ที่ทำอาสังกรรมฝ่ายกุศลกรรมนี้ไปบังเกิดยังสุคติภูมิหลังจากที่ตายไปแล้ว

กรณีศึกษาอาสังกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

ในอรรถกถาธรรมบท มีกรณีศึกษาหลายกรณีที่เกี่ยวข้องถึงอาสังกรรมดังจะยกเป็นมา เป็นตัวอย่างดังนี้

1) พระภิกษุเกิดเป็นพญานาคชื่อเอรกปัตต์

ในศาสนาของพระพุทธเจ้าพระนามว่า กัสสปะ ภิกษุองค์หนึ่งได้นั่งเรือไปในแม่น้ำคงคา เขามือไปจับใบตะไคร้น้ำ ขณะที่เรือกำลังแล่นไป ใบตะไคร้น้ำก็ขาดติดมือไป ภิกษุนั้นต้องอาบัติอย่างหนึ่ง แต่ไม่ได้แสดงอาบัติเพราะคิดว่า “นี่เป็นโทษเล็กน้อย” ท่านได้บำเพ็ญสมณธรรมมาโดยตลอด เมื่อจวนจะมรณภาพ คิดว่า “ศีลของเราไม่บริสุทธิ์” อยากจะแสดงอาบัติ แต่ไม่มีภิกษุที่จะแสดงอาบัติด้วยเลย จึงมรณภาพด้วยจิตที่ยังกังวลอยู่อย่างนั้น ได้ไปเกิดเป็นพระยานาคชื่อว่า เอรกปัตต์

พระยานาคเอรกปัตต์ระลึกชาติได้ รู้สึกสลดใจที่ตนเองบำเพ็ญสมณธรรมมาเป็นเวลานาน ยังได้มาเกิดเป็นพระยานาค คิดอยู่เสมอว่า เมื่อไรจะได้พบพระพุทธเจ้าอีก ต่อมาเมื่อลูกสาวคนหนึ่ง ด้วยความอยากรู้ว่าพระพุทธเจ้าเกิดขึ้นในโลกแล้วหรือยัง จึงให้ลูกสาวนั่งบนพิงพาน แต่งเพลงให้ร้องไปในแม่น้ำคงคาทุก ๆ กิ่งเดือน แล้วประกาศว่า “ใครร้องเพลงแก้บทเพลงของเขาได้ จะยกลูกสาวให้” ลูกสาวพระยานาคได้ขึ้นพ่อนร่ายอยู่บนพิงพาน พร้อมด้วยร้องเพลงนี้

ชาวชมพูทวีปเป็นจำนวนมาก หวังที่จะได้ลูกสาวของพระยานาค ได้มาร้องเพลงแก้ตามความรู้ของตน ๆ แต่พระยานาคบอกว่า เพลงที่ร้องแก้กันนั้นไม่ถูก จึงไม่ยกลูกสาวให้ และได้นำลูกสาวมาร้องเพลงนั้น ทุก ๆ กิ่งเดือนเป็นเวลานาน จนเมื่อพระพุทธเจ้าพระนามว่า สมณโคดมได้

อุบัติขึ้นในโลกแล้ว พระองค์ตรวจดูสัตว์โลก ได้เห็น เอรกปัตต์นาคราชและอุตตรมานพเข้าไปใน
 ข่ายพระญาณ พระองค์ทรงใคร่ครวญ ทรงทราบว่า “วันนี้เอรกปัตต์จะให้ลูกสาวนั่งบนพังพานแล้ว
 ร้องเพลงขับไปในแม่น้ำคงคา อุตตรมานพ จะมาเรียนเพลงขับแก่กับเราแล้วได้บรรลุนิศาบัน
 และนำเพลงขับนั้นไปร้องแก่ลูกสาวพระยานาค นาคราชเมื่อฟังเพลงแล้ว จะทราบว่า
 “พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นแล้ว” จะมาหาเราพร้อมกับอุตตรมานพ และประชาชนจำนวนมาก เราจะ
 แสดงธรรมแก่ประชาชนเหล่านั้น เมื่อแสดงจบเขาจะได้รับการธรรม

พระศาสดาจึงเสด็จไปยังทางที่อุตตรมานพจะเดินไปยังแม่น้ำคงคา ซึ่งอยู่ไม่ไกลเมือง
 พาราณสี แล้วประทับนั่งใต้ต้นไม้ต้นหนึ่ง ชาวชมพูทวีปได้เตรียมเพลงขับไปสู่แม่น้ำคงคาจำนวน
 มาก พระศาสดาเห็นอุตตรมานพเดินมาไม่ไกลนัก จึงได้สอบถามและได้สอนเพลงขับแก่ให้แก่
 อุตตรมานพ จนเขาได้บรรลุนิศาบันได้ผล จึงได้ไปสู่แม่น้ำคงคา กล่าวกะมหาชนว่า “เราจะ
 ร้องเพลงขับแก่กับนางนาคมานวิกา ขอท่านจงให้โอกาสแก่เรา” มหาชนให้โอกาสแก่เขาแล้ว

เอรกปัตต์นาคราชได้ฟังดังนั้น ก็ทราบว่า พระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นแล้วในโลก ด้วยความดี
 ใจ เอาหางพาดน้ำ ทำให้เกิดคลื่นใหญ่ท่วมขึ้นไปทั้งสองฝั่ง ทำให้มนุษย์เป็นจำนวนมากตกลงไป
 ในน้ำ นาคราชได้ช่วยมนุษย์เหล่านั้นให้ขึ้นบกแล้ว จึงจำแลงกายเป็นมนุษย์จนได้เข้าไปถวาย
 บังคมพระศาสดา แล้วยื่นร้องให้อยู่ พระศาสดา ตรัสถามว่า “เพราะเหตุไร ท่านจึงร้องให้”
 นาคราชตอบว่า “ข้าพเจ้าเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า พระนามว่า กัสสปะ ได้บำเพ็ญสมณธรรม
 มาจนตลอดชีวิต ข้าพระองค์ได้ทำบาปอะไรน้ำขาดไปเล็กน้อย เวลาใกล้มรณภาพ ได้คิดว่า สัตว์
 ของเราไม่บริสุทธิ์ จึงได้เกิดเป็นนาค ไม่ได้เกิดเป็นมนุษย์ ไม่ได้ฟังธรรม ไม่ได้เห็นพระพุทธเจ้า
 เช่นกับด้วยพระองค์มาเป็นเวลานาน พระเจ้าข้า” พระพุทธเจ้า ทรงสดับถ้อยคำของนาคราชแล้ว
 จึงตรัสพระคาถาว่า

กิญโถ มนุสสปปกิลลาโ กิญจัน มัจจันชีวิตัง
 กิญจัน สทฺธมฺมสฺสวนัง กิญโถ พุทฺธานมฺบุปาโท

“การได้อัฏฐภาพเป็นมนุษย์ เป็นของยาก ชีวิต
 ของสัตว์เป็นอยู่ยาก การได้ฟังพระสัทธรรม
 เป็นการยาก การอุบัติขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าเป็น
 การยาก”

(พระธรรมมปปัทฏฐกถาแปล ภาค 6, 2532 : 145-152)

ในกรณีนี้ จะเห็นได้ว่า กรรมของภิกษุรูปนี้ที่ทำเมื่อจวนสิ้นชีวิต คือมีจิตเศร้าหมอง
 เวลาใกล้มรณภาพ โดยคิดว่า สัตว์ของเราไม่บริสุทธิ์ จึงไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉาน เมื่อจิตเศร้าหมอง
 ภพที่ไปปฏิสนธิก็ไม่เจริญ สงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 3 คือกรรมให้ผลตามแรงหนักเบา

ประเภทอาสันนกรรม หรือกรรมเมื่อจวนเจียน คือกรรมที่บุคคลทำเมื่อจวนสิ้นชีวิต ซึ่งเป็นฝ่ายอกุศล

2) พระนางสามาวดีกับความหลากหลายของกรณีที่เกิดขึ้น

พระศาสดา ขณะอยู่กรุงโกสัมพีประทับอยู่ที่โฆสิตาราม ทรงกล่าวถึงเหตุแห่งความตายของพระนางสามาวดี และหญิงบริวาร 500 คน ทั้งพระนางมาคันทิยาและญาติอีก 500 คน จึงตรัสเล่าอดีตกรรม

ในอดีตกาล มีพระราชา 2 องค์ คือในแคว้น อัลลกะปปะ มีนามว่าอัลลกะปปะ ในแคว้นเวฐูทีปะกะ มีนามว่า เวฐูทีปะกะ เป็นพระสหายกัน ทั้ง 2 พระองค์ทรงยื่น นั่ง บรรทมร่วมกัน ทอดพระเนตรเห็นมหาชนผู้เกิดและตายอยู่ เห็นถึงความไม่เที่ยงของสังขาร ทั้ง 2 พระองค์จึงทรงออกบวช ต่อมาเวฐูทีปะกะดาบสถึงแก่ความตาย ไปเกิดเป็นเทพเจ้า ลงมาหาอัลลกะปปะดาบส ซึ่งเล่าเรื่องความลำบากเกี่ยวกับช่างมารบกวนให้ฟัง เวฐูทีปะกะจึงถวายพิณและสอนมนต์เพื่อไม่ให้ช่างมารบกวน

ในกรุงโกสัมพี มีพระราชาทรงพระนามว่า พระเจ้าปรันตปะ วันหนึ่งขณะทรงประทับอยู่กับพระเทวีผู้ทรงครรภ์ได้มีนกหัสติลิงค์บินลงมาโฉบเอาพระนางไปยังต้นไทรใหญ่ ทรงประสูติพระโอรส และพบกับอัลลกะปปะดาบสจึงอยู่ร่วมกัน ต่อมาเมื่อพระเจ้าปรันตปะสวรรคต อัลลกะปปะดาบสจึงให้พิณและสอนมนต์ให้ช่างใคร่แก่พระกุมาร บุตรของนาง แล้วส่งพระกุมารไปยังกรุงโกสัมพี เพื่อครองราชสมบัติ

เมื่อเกิดทุกข์ภัยในแคว้น อัลลกะปปะ ชายผู้หนึ่งชื่อว่า โทตุหลิก พาภรรยาและลูกอ่อน ชื่อว่ากาลิมุงไปเมืองโกสัมพี เฝ้ายงหมครระหว่างทาง นายโทตุหลิกจึงบอกให้ภรรยาทิ้งลูก ภรรยาไม่ยอม นายโทตุหลิกจึงทิ้งเอง ในที่สุดลูกตาย จากกรรมนี้ทำให้นายโทตุหลิกถูกทอดทิ้ง 7 วาระ

ณ เรือนของนายโคบาล มีการทำขวัญแม่โคนม ได้นิมนต์พระปัจเจกพุทธเจ้ามาฉันเป็นประจำ เห็นสองสามีภรรยาขอความช่วยเหลือ ก็ให้อาหาร นายโทตุหลิกบริโภคมากเกินไปเพราะหิวมาหลายวัน ขณะนั้นก็เห็นนายโคบาลให้ก้อนข้าวปายาสแก่สุนัข ก็คิดว่าสุนัขตัวนี้มีบุญ ตกกลางคืนนายโทตุหลิก ตายเพราะอาหารไม่ย่อย จึงไปเกิดในท้องของนางสุนัขตัวนั้น ส่วนภรรยาก็รับจ้างอยู่ในเรือนโคบาล (พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค 2, 2536 : 1-14)

ในกรณีนี้จะเห็นได้ว่า เมื่อนายโทตุหลิก ตายไปเกิดเป็นสุนัขชาติที่หนึ่ง กรรมที่ทิ้งลูกยังให้ผลไม่ได้เพราะนายโทตุหลิกมีจิตไปผูกพันกับสุนัข จดจ่อว่าสุนัขนี้ดี เมื่อตายแล้วจึงไปเกิดอยู่ในท้องของสุนัขนั้น สงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 2 คือ กรรมให้ผลตามหน้าที่ ประเภทชนกรรม หรือกรรมแต่งให้เกิด ซึ่งเป็นผลของอาสันนกรรม หรือกรรมเมื่อจวนเจียน คือกรรมที่

ทำเมื่อจวนสิ้นชีวิต มักให้ผลก่อนกรรมอื่น เพราะจิตไปห่วงอารมณ์นั้นไว้แน่น ในที่นี้มีอานุภาพให้นายโกตูลิกไปสู่ทุกคติ คือไปเกิดเป็นสุนัข สงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 3 คือ กรรมให้ผลตามแรงหนักเบา ประเภทอาสันนกรรม

3) มานพมัญญกษัตริย์ แคจิตเลื่อมใส ก็ได้เกิดในวิมานทอง

ในกรุงสาวัตถี มีพราหมณ์คนหนึ่ง ชื่อ อทินนะปุพพะกะ เป็นคนตระหนี่ มีบุตรคนเดียวชื่อว่า มัญญกษัตริย์ เมื่อบุตรอายุได้ 16 ปี เกิดเป็นโรคผอมเหลือง แต่พราหมณ์ก็ไม่ยอม หามอมารักษาเพราะกลัวเสียทรัพย์ ในที่สุดโรคกำเริบมากไม่มีหมอใครรักษาได้ พราหมณ์รู้ว่าบุตรจวนจะตาย ก็เอามานอนที่ระเบียง ด้วยกลัวคนมาเยี่ยมจะเห็นสมบัติ ต่อมาพระพุทธเจ้าทรงเสด็จเห็นอุปนิสัยของมัญญกษัตริย์ จึงเสด็จผ่านไปทางนั้นแล้วแปลงรัศมีไปวาทหนึ่ง มัญญกษัตริย์เห็นแล้ว ก็ได้แต่ทำใจเท่านั้น ให้เลื่อมใส ครั้นตายไป ก็ได้ไปเกิดในวิมานทองสูงประมาณ 30 โยชน์ในเทวโลก ฝ่ายพราหมณ์ก็ไปร้องไห้หาลูกที่ป่าช้าทุกวัน มัญญกษัตริย์ที่ไปเกิดเป็นเทพบุตรจึงจำแลงตัวเหมือนมัญญกษัตริย์มาพบ แล้วไปหาพราหมณ์ ได้โต้ตอบกับพราหมณ์ จนพราหมณ์ได้สติว่า การมาร้องไห้คร่ำครวญถึงบุตรที่จากไปเป็นความเขลา จึงหายเศร้าโศก แล้วถามเทพบุตรว่าเป็นใคร เมื่อรู้ว่าเป็นบุตรที่ตายไป แล้วไปเกิดในเทวโลก ก็ถามต่อว่า ได้ทำกรรมใดไว้ เทพบุตรก็เล่าความให้ฟัง จนพราหมณ์เกิดปีติ เทพบุตรจึงให้อิวาทแก่พราหมณ์ในการไปเฝ้าพระศาสดา แล้วถวายทาน ฟังธรรม แล้วถามปัญหา จากนั้นก็อันตรธานหายไป

ฝ่ายพราหมณ์ ก็ชักชวนนางพราหมณีนิมิตต์พระศาสดามายังเรือนตน ถวายภัตตาหาร แล้วกราบทูลถามปัญหา โดยถามว่า มีด้วยหรือที่เหล่าชนที่ไม่ได้ถวายทานแก่พระองค์ ไม่ได้บูชาพระองค์ ไม่ได้ฟังธรรม ไม่ได้รักษาอุโบสถเลย ได้ไปเกิดในสวรรค์ ด้วยเพียงทำใจให้เลื่อมใสในพระองค์อย่างเดียวนั้น พระศาสดาก็ทรงเท้าความว่า บุตรของพราหมณ์ได้บอกแล้วมิใช่หรือ เพื่อให้มหาชนที่เข้าเฝ้าอยู่ด้วย ที่ยังไม่สิ้นสงสัย ประจักษ์ความจริง พระศาสดาจึงทรงอธิบายให้มัญญกษัตริย์เทพบุตรลงมาปรากฏกายให้เห็น แล้วทรงตรัสถามว่า ทำกรรมสิ่งใดจึงได้สมบัตินี้ เทพบุตรกราบทูลว่า เพราะทำใจให้เลื่อมใสในพระองค์ ทำให้มหาชนประกาศความยินดีว่า ไม่ได้ทำบุญอะไรอย่างอื่น ทำใจให้เลื่อมใสในพระศาสดา ยังได้สมบัติถึงเพียงนี้ พระศาสดาจึงตรัสแก่พวกชนเหล่านั้นว่า

“ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่
สำเร็จแล้วด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจผ่องใสแล้ว
พุดอยู่ที่ดี ทำอยู่ที่ดี ความสุขย่อมไปตามเขา
เพราะเหตุนี้ เหมือนเงาไปตามตัว”

(พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค 1, 2532 : 35-49)

ในกรณีที่มัจจุรณทัตถิได้ตายไป แล้วไปเกิดเป็นเทพบุตรบนสวรรค์นั้น ด้วยบุญจากการมีใจเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า สงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 1 คือ กรรมให้ผลตามเวลา ประเภทอุปปีชชเวทนียกรรม หรือกรรมที่ให้ผลในชาติต่อไปถัดจากชาติปัจจุบัน อันเป็นกุศลกรรม

ในขณะเดียวกัน ก็สงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 2 คือกรรมให้ผลตามหน้าที่ ประเภท ชนกรรม หรือกรรมแต่งให้เกิด ที่เป็นผลของอาสันนกรรม หรือกรรมเมื่อจวนเจียน คือ บุคคลทำเมื่อจวนสิ้นชีวิต หากเป็นกุศลกรรม ก็มีอนุภาพให้บุคคลไปสู่สุคติ ดังเช่น มัจจุรณทัตถิ ที่ก่อนตายมีใจเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า จึงสงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 3 คือ กรรมที่ให้ผลตามแรงหนักเบา ประเภทอาสันนกรรมซึ่งเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกันอยู่ด้วย และการให้ผลกรรมในส่วนนี้นับเป็นจุดสำคัญที่ทำให้ไปเกิดเป็นเทพบุตรบนสวรรค์

3) นางกาลียักษิณี : เวยรย้อมระงับด้วยการไม่จองเวร

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ในพระเชตวันมหาวิหารเมืองสาวัตถี แคว้นโกศล ทรงปรารภหญิงหมั้นคนหนึ่ง ซึ่งทำให้เกิดนางกาลียักษิณีว่า บุตรคนเดียวของภุมมพิณคนหนึ่ง เมื่อบิดาถึงแก่กรรมแล้ว ได้ทำการประกอบอาชีพอื่น ๆ และงานบ้านปฏิบัติมารดาอย่างสม่ำเสมอไม่บกพร่อง มารดาสงสารลูก เห็นทำงานคนเดียว จึงบอกว่า “ลูกเอ๋ย แม่จะไปขอหญิงสาวมาแต่งงานให้ลูก เขาจะได้ดูแลงานบ้าน ลูกจะได้ไปทำนาทำไร่ได้สะดวก” บุตรกล่าวว่า “ฉันจะทำงานปฏิบัติคุณแม่ไปจนชีวิตหาไม่แล้วจึงมีภรรยา” มารดาจึงบอกว่า อย่าทำอย่างนั้นเลย จะลำบากอยู่คนเดียว เขาห้ามมารดาบ่อย ๆ แม่ก็ยืนยันว่า จะไปขอหญิงสาวมาแต่งงานให้ลูกจนได้ เขาจึงบอกมารดาไปขอลูกสาวบ้านนั้นเถิด มารดาก็ตามใจบุตร จัดการสู่ขอและแต่งงานให้ตามประเพณี และอยู่ด้วยฉันสามีภรรยามาเป็นเวลานาน หญิงสะใภ้ไม่สามารถจะมีบุตรได้เพราะเธอเป็นหมั้น มารดาจึงพูดกับลูกว่า “ลูกให้แม่ไปขอหญิงที่ลูกชอบใจมาแต่งงานแล้วเธอกลับเป็นหมั้น แม่จะขอหญิงอื่นมาแต่งงานให้ลูกไหมนะลูก” ฝ่ายบุตรห้ามมารดาว่า อย่าเลย อาจเกิดความเดือดร้อนภายหลัง ส่วนมารดาก็เกรงว่าตระกูลที่ไม่มีบุตรจะขาดสูญ

หญิงหมั้นได้อินคำปริกษาระหว่างแม่ฟัวและสามี คิดว่า ถ้าแม่ฟัวไปนำหญิงอื่นให้สามี เมื่อมีบุตรแล้ว เขาจะเป็นใหญ่ในเรือนหลังนี้ และตนอาจถูกเขาใช้เหมือนทาส จึงคิดว่าตนจะเป็นผู้ไปขอหญิงอื่นมาให้สามีดีกว่า หญิงนั้นจะได้อยู่ในอำนาจตน คิดดังนี้แล้ว จึงไปขอลูกสาวของตระกูลหนึ่งมาให้สามี โดยอ้างเหตุผลกับแม่หญิงสาวว่า ตนเป็นหมั้น เมื่อหญิงนั้นมาอยู่กับสามี

ตอนนี้มีบุตรจะได้เป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติในตระกูลนี้ต่อไป ส่วนแม่หญิงสาวก็กล่าวห้ามว่า อย่าเลย ต่อไปจะมีปัญหาเกิดขึ้น หญิงหมั้นอ่อนวอนบ่อย ๆ จนแม่ของหญิงสาวยินยอม จึงนำหญิงสาวนั้นให้มาอยู่ร่วมกับสามี

ครั้นเวลาต่อมา หญิงหมั้นเกิดความวิตกว่า “ถ้าเมียใหม่มีลูกชายหรือลูกสาว เขาจะเป็นเจ้าของทรัพย์สมบัติแต่ผู้เดียว เราควรทำให้เมียใหม่นี้อย่าให้มีลูกเลย” หญิงหมั้นจึงกล่าวกับภรรยาใหม่ว่า เมื่อเธอตั่งครรภ์เมื่อไร ให้บอกแก่นางทันที

ภรรยาใหม่ตั้งครรภ์แล้ว จึงบอกแก่หญิงหมั้น หญิงหมั้นนั้นเป็นผู้จัดหาอาหารให้แก่ภรรยาใหม่เป็นนิสัย จึงได้ใส่ยาแท้งลูกลงไปในอาหาร ภรรยาใหม่ก็แท้งลูกเป็นครั้งที่ 1 เมื่อเธอตั่งครรภ์ครั้งที่ 2 ก็บอกแก่หญิงหมั้นอีก เพราะเธอเป็นคนซื่อ หญิงหมั้นก็ผสมยาใส่อาหาร ทำให้เธอแท้งลูกเป็นครั้งที่ 2 หญิงข้างบ้านที่รู้จักกัน ได้ถามภรรยาใหม่ว่า เห็นตั้งครรภ์แล้วทำไมเจ็บไป ภรรยาใหม่ก็เล่าให้ฟัง หญิงข้างบ้านจึงแนะนำว่า คราวต่อไปเมื่อตั้งครรภ์อย่าบอกแก่หญิงหมั้น

ครั้นต่อมา หญิงหมั้นได้สังเกตเห็นท้องของภรรยาใหม่จึงถามว่า ตั้งครรภ์แล้วทำไมไม่บอก เมื่อภรรยาใหม่ตอบว่า หญิงหมั้นทำให้คนแท้ง 2 ครั้งแล้ว จะบอกทำไม หญิงหมั้นจึงรู้ว่า ความลับของตนแตกแล้ว แต่ก็ยังคิดพยายามทำให้หญิงสาวแท้งลูกอีก จึงพยายามหาโอกาสให้ภรรยาใหม่พลอ กว่าจะได้โอกาสเมื่อครรภ์แก่ใกล้คลอดแล้ว จึงใส่ยาในอาหารให้รับประทาน เธอเกิดเวทนาอย่างแรงกล้า จนเธอคิดว่าต้องเสียชีวิตในครั้งนี้

ภรรยาใหม่จึงตั้งความปรารถนาว่า เพราะหญิงหมั้นทำให้ลูกตนตายถึง 3 คน ขณะนี้ตนจะสิ้นชีวิตเพราะหญิงหมั้น เมื่อตายจากอภัพนี้แล้ว ขอให้เกิดเป็นนางยักษ์ก็ได้กินลูกของมันบ้าง พอตายแล้วเกิดเป็นแม่แมวในเรือนนั่นเอง สามีเมื่อทราบเหตุนี้ จึงจับหญิงหมั้นแล้วกล่าวว่า “เจ้าได้ทำการตัดตระกูลของเราให้ขาดสูญ” จึงทุบตีหญิงหมั้นจนบอบช้ำจนสิ้นชีวิต เพราะความเจ็บนั้นแล้วเกิดเป็นแม่ไก่ในเรือนนั้น

เวลาล่วงมาพอสมควร แม่ไก่ได้ออกไปมาหลายฟอง แม่แมวก็กินไข่เหล่านั้นหมด แม่ไก่ออกไข่ครั้งที่ 2 แม่แมวก็กินหมด แม่แมวกินไข่ของแม่ไก่ครั้งที่ 3 และกินแม่ไก่เสียด้วย แม่ไก่จึงตั้งความปรารถนาว่า “มันกินไข่ของเรา 3 ครั้งแล้ว ครั้งนี้มันกินตัวเราด้วย เราตายจากนี้แล้ว ขอให้ได้กินมันและลูกของมันบ้าง” ครั้นตายแล้วไปเกิดเป็นแม่เสือเหลือง ฝ่ายแม่แมวตายแล้วก็ไปเกิดเป็นแม่เนื้อ

ในเวลาแม่เนื้อออกลูกแล้ว แม่เสือเหลืองก็ไปกินลูกถึง 3 ครั้ง และครั้งที่ 3 ก็กินแม่เนื้อด้วย แม่เนื้อจึงตั้งความปรารถนาว่า “ลูกของเรา แม่เสือเหลืองกินเสียถึง 3 ครั้งแล้ว คราวนี้มันกินตัวเราด้วย เราตายจากชาตินี้แล้ว ให้ได้กินมันและลูกของมันด้วยเถิด” เมื่อตายไปแล้ว ไปเกิดเป็นนางยักษ์อีก ฝ่ายแม่เสือเหลือง ตายจากชาตินี้แล้ว ไปเกิดเป็นกฤษดาในเมืองสาวัตถี

ครั้งนางกุลธิดาเจริญวัยขึ้นแล้ว ได้สามีอยู่ที่บ้านริมประตูเมือง เมื่อนางคลอดบุตรคนแรก นางยักษิณีจำแลงตัวเป็นหญิงสาวที่รักมา แล้วถามเพื่อนบ้านถึงนางกุลธิดาว่า คลอดบุตรที่ไหน แล้วนางยักษิณีก็จำแลงเข้าไปในห้อง จับทารกกินเสียแล้วออกไป เมื่อเธอคลอดลูกครั้งที่ 2 นางยักษิณีก็จำแลงมาจับลูกกินอีกเหมือนกัน

ครั้งนางกุลธิดาตั้งครรภ์ครั้งที่ 3 เมื่อครรภ์แก่ใกล้คลอดแล้ว จึงเรียกสามีมากล่าวว่า “พี่นางยักษิณีคนหนึ่ง กินบุตรของฉัน 2 คนแล้ว ฉันจะไปคลอดบุตรที่บ้านคุณพ่อคุณแม่ฉัน”

ปรกติ นางยักษิณีทั้งหลาย จะต้องตักน้ำจากสระอโนดาตบนบนิรยะมาเพื่อทำวเวสวันตนละ 4 เดือน หรือ 5 เดือน ขณะที่นางกุลธิดาคลอดบุตร นางยักษิณีคนนั้น กำลังเข้าเวรส่งน้ำ พอพ้นเวรส่งน้ำก็รีบไปบ้านนางกุลธิดาทันที ถามชาวบ้านว่านางกุลธิดาอยู่ที่ไหน เมื่อชาวบ้านบอกว่าไปคลอดลูกที่บ้านมารดาบิดาเขา

นางยักษิณีคนนั้นคิดว่า “เขาจะไปที่ไหนก็ตามเถิด จักไม่พ้นเรา” ด้วยอำนาจเวร ทำให้เกิดความพยายามวิ่งบ่ายหน้าไปสู่บ้านนั้นทันที ในวันนั้นเป็นวันมงคล นางกุลธิดาได้ตั้งชื่อบุตร และให้อาบน้ำเสร็จแล้วจึงบอกกับสามีว่า “เรากลับบ้านเราเถิด” จึงอุ้มบุตรเดินไปกับสามี ผ่านไปทางพระวิหารเชตวัน ถึงสระโบกขรณี จึงให้สามีอุ้มบุตรไว้แล้วลงไปอาบน้ำในสระโบกขรณี ขึ้นมาแล้วรับเอาบุตรจากสามี ขณะที่สามีอาบน้ำ ยืนให้บุตรคืบนมอยู่ เห็นนางยักษิณีวิ่งตรงมาหาตน จึงเรียกสามีด้วยเสียงดังว่า “พี่ ขึ้นมาเร็วเถิด นางยักษิณีคนนั้นมาแล้ว” ด้วยความกลัวสุดขีด ไม่อาจรอสามีขึ้นจากสระ จึงอุ้มลูกวิ่งไปสู่วิหาร

ขณะนั้น พระศาสดากำลังแสดงธรรมอยู่ในท่ามกลางบริษัท นางกุลธิดาอุ้มบุตรคลานแหวกกลุ่มชนเข้าไปวางบุตรไว้แทบพระบาทพระศาสดาแล้วกราบทูลว่า “บุตรคนนี้ ข้าพระองค์ถวายแต่พระองค์แล้ว ขอพระองค์จงประทานชีวิตแก่บุตรของข้าพระองค์เถิด” สมณฑลผู้สิงอยู่ที่ซุ้มประตู ไม่ให้นางยักษิณีเข้าไปข้างใน พระศาสดารับสั่งให้พระอานนท์ เรียกนางยักษิณีนั้นเข้ามา นางกุลธิดากราบทูลขออย่าให้นางยักษิณีเข้ามา พระศาสดาตรัสว่า ให้นางยักษิณีเข้ามาเถิด อย่ากลัวเลย

นางยักษิณีได้เข้ามายืนอยู่เฉพาะพระพักตร์พระศาสดา พระองค์ตรัสว่า “เหตุไฉน เจ้าได้จงเวรกันอย่างนี้ ถ้าพวกเจ้าไม่ได้มาอยู่เฉพาะหน้าพระพุทธเจ้าเช่นเราแล้ว เสรของพวกเจ้าจักเป็นเวรตั้งอยู่ชั่วกัลป์ เหมือนเวรของงูเห่ากับพังพอน และของกากับนกเค้า พวกเจ้าอย่าจงเวรกันเลย เพราะเวรย่อมระงับด้วยการไม่จงเวร” แล้วตรัสพระคาถาว่า

“ในกาลไหน ๆ เสรทั้งหลายในโลกนี้ย่อมไม่ระงับด้วยเวรเลย แต่ย่อมระงับด้วยความไม่มีเวร ธรรมนี้เป็นของเก่า”

เมื่อพระศาสดาตรัสคานี้จบ นางยักษิณีได้บรรลुพระโศคาปัดติผล พระองค์จึงตรัสแก่นางกุลธิดาว่า “เจ้าจงให้บุตรแก่นางยักษิณีเถิด” แต่นางกุลธิดากลับ พระศาสดาจึงตรัสว่า “อันตรายจากนางยักษิณีไม่มีแล้ว” นางกุลธิดาจึงให้บุตร นางยักษิณีได้อุ้มทารกนั้นกอดจูบแล้วคืนให้แก่มารดา แล้วนางยักษิณีก็ร้องไห้ เมื่อพระศาสดาถามว่า ร้องให้ทำไม นางยักษิณีจึงตอบว่า เมื่อก่อนเคยหาเลี้ยงชีพไม่เลือกทาง ยังไม่ได้อาหารเต็มท้อง ต่อไปนี้จะเลี้ยงชีพอย่างไร พระศาสดาจึงตรัสว่า อย่าวิตกไปเลย หญิงสหายจะรับเลี้ยงเจ้าต่อไป พระองค์จึงตรัสแก่นางกุลธิดาว่า “เธอจงนำนางยักษิณีไปให้อยู่ในที่สมควร แล้วให้อาหารอย่าให้ขาดแคลน”

นางกุลธิดาได้นำนางยักษิณีไปแล้ว จัดที่ให้อยู่พอสมควรภายนอกบ้านเธอ และบำรุงด้วยอาหารไม่ขาดแคลน นางยักษิณีมีความเป็นอยู่อย่างสุขสบาย ก็นึกถึงคุณของหญิงสหาย เราจะต้องตอบแทนคุณของเธอบ้าง เพราะเรารู้เรื่องความเป็นไปของธรรมชาติเป็นอย่างดี จึงบอกนางกุลธิดาว่า “สหายเอ๋ย ปีนี้ฝนดี น้ำมาก ให้แม่ทำนาในที่ดอน” ในปีต่อไปก็บอกว่า “ปีนี้ฝนน้อย น้ำน้อย ให้แม่ทำนาในที่ลุ่ม หว่านข้าวเบา ผลจะดี” การทำนาของชาวบ้านย่อมเสียหาย เพราะน้ำมากเกินไป หรือน้ำน้อยไป ชาวบ้านจึงถามนางกุลธิดาว่า ทำอย่างไร จึงได้ข้าวกล้าดีทุกปี และรู้ได้อย่างไรว่า ปีไหนน้ำมากหรือน้อย นางกุลธิดาจึงเล่าถึงการนำอาหารไปบำรุงนางยักษิณี แล้วนางยักษิณีก็บอกเรื่องน้ำมาก น้ำน้อยได้อย่างถูกต้องทุกปี

นับแต่นั้นมา ชาวเมืองก็นำเครื่องสักการะไปให้นางยักษิณี นางก็ได้บอกเรื่องฝนดี ฝนแล้ง ปีไหนควรหว่านข้าวหนักหรือข้าวเบา ชาวบ้านทำนาได้ผลงามทั้งหมด นางยักษิณีก็เป็นผู้มีลาภอันเลิศ จนไม่มีที่เก็บ จึงคิดว่า จะทำอย่างไรกับเครื่องสักการะเหล่านี้ มีผู้แนะนำให้นำไปถวายแก่พระสงฆ์ นางยักษิณีก็คิดว่า เครื่องสักการะมีความประณีตไม่เท่ากัน จะถวายพระได้อย่างไร ผู้แนะนำจึงบอกว่า ให้ถวายตามสลาก คือเขียนเลขติดไว้ที่เครื่องสักการะ แล้วนำเลขนั้นให้พระจับ ท่านจับได้สลากไหน สิ่งนั้นเป็นของท่าน

นางยักษิณีได้ถวายเครื่องสักการะแก่พระสงฆ์ตามสลากแต่นั้นมาจนเป็นประเพณีการถวายสลากภัตในปัจจุบันนี้ (พระธัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค 1, 2532 : 64-73)

ในกรณีนางยักษิณีนี้ เป็นการจองเวรที่ทำแก่กันให้สาสมกับที่เคยทำแก่ตนไว้ การตั้งจิตปรารถนาในภพหน้านั้น ทำให้เกิดแล้วเกิดอีกตามที่ตั้งใจไว้ สงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 2 คือกรรมให้ผลตามหน้าที่ ประเภท ชนกรรม หรือกรรมแต่งให้เกิด ซึ่งเป็นผลของ กรรม 12 หมวด 3 คือกรรมให้ผลตามแรงหนักเบา ประเภทอาสันนกรรม หรือกรรมเมื่อจวนเจียน คือกรรมที่ทำเมื่อจวนสิ้นชีวิต ในที่นี้คือ การที่หญิงหมั้นทำให้ภรรยาใหม่ตายพร้อมลูก ภรรยาใหม่จึงตั้งความปรารถนาก่อนตายว่า ขอให้เกิดเป็นนางยักษิณี แต่พอตายแล้วก็ไปเกิดเป็นแม่แมว ส่วนหญิงหมั้นตายแล้ว ไปเกิดเป็นแม่ไก่ ซึ่งถูกแม่แมวกินไข่และกินตัวแม่ไก่ด้วย ก่อนตายแม่ไก่จึงตั้ง

ความปรารถนาว่า ตายไปขอให้ได้กินมันและลูกของมันบ้าง จึงไปเกิดเป็นแม่เสือเหลือง ส่วนแม่แมวตายแล้วไปเกิดเป็นแม่เนื้อ ซึ่งถูกแม่เสือเหลืองกินทั้งลูกและตัว ก่อนตายก็ตั้งความปรารถนาให้ได้กินลูกของอีกฝ่าย เมื่อตายแล้วจึงไปเกิดเป็นนางชัษณิณี ส่วนแม่เสือเหลืองไปเกิดเป็นนางกุลธิดา ซึ่งถูกนางชัษณิณีตามกินลูกถึง 3 ครั้ง ครั้งที่ 3 จึงได้พบพระพุทธเจ้า และเลิกจองเวรต่อกัน จึงสงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 1 คือกรรมให้ผลตามเวลา ประเภทโศกกรรม หรือกรรมเลิกให้ผลแล้ว ในที่นี้คือกรรมที่ไม่ให้ผล เพราะเลิกแล้วต่อกัน อย่างไรก็ตาม จะเห็นว่า อาสันนกรรมมีบทบาทสำคัญต่อการเกิดในภพภูมิใหม่ตามที่จัดตั้งไว้ก่อนตาย อาสันนกรรมจึงเป็นตัวกำหนดทิศทางการเกิดใหม่ของแต่ละชีวิตได้

5) โศกกรรมพราหมณ์กับจิตเฝ้าหวงแหนในทรัพย์

โศกกรรมพราหมณ์ อยู่ในเมืองสาวัตถี แคว้นโกศล มีบุตรคนเดียวชื่อ สุกมานพ เป็นคนร่ำรวยมาก มีทรัพย์สมบัติชั้นมหาเศรษฐี เรียกว่าพราหมณ์มหาศาล เป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น ไม่บริจาคทรัพย์ให้ใครเลย มีแต่เก็บสะสมทรัพย์อย่างเดียว มีวิธีสอนลูกในการเก็บทรัพย์และใช้จ่ายทรัพย์ที่ยอดเยียมมาก ดังนี้

“ลูกเอ๋ย เวลาเก็บสะสมทรัพย์ให้ลูกดูปลวกเป็นตัวอย่างนะลูก ปลวกมันคาบดินด้วยปากของมันมาก่อเป็นจอมปลวกสูงใหญ่ เหมือนเราเก็บรวบรวมทรัพย์ที่ละน้อย ๆ ก็จะได้ทรัพย์จำนวนมาก อย่างที่พ่อสะสมมาแล้วนี้”

เวลาใช้ทรัพย์ให้ดูยาหยอดตานะลูก เราหยอดตาที่ละน้อยละน้อย ยาหยอดตาก็หมดเหมือนกัน เพราะความตระหนี่และเก็บสะสมทรัพย์แบบปลวกนี้ จึงทำให้ท่านมีเงินฝังไว้เป็นขุมที่ 1, ที่ 2, ที่ 3, ที่ 4 และที่ 5 ได้บอกลูกชายไปแล้ว 4 ขุม ขุมที่ 5 ยังไม่บอก เอาไว้บอกเวลาใกล้จะตาย เวลาป่วยหนักและตายไปโดยไม่ได้ออกทรัพย์ขุมที่ 5 มีความเป็นห่วงในทรัพย์นั้น จึงกลับมาเกิดเป็นสุนัขอยู่ที่บ้านของตน สุนัขตัวนี้มันรักสุกมานพมาก เพราะเคยเป็นลูกในชาติก่อน สุกมานพก็รักสุนัขตัวนี้มาก เพราะเคยเป็นพ่อในชาติก่อน จึงเลี้ยงดูอย่างดี ให้กินอาหารดี ให้นอนที่นอนอย่างดี สุนัขตัวนี้ ถ้าใครทำให้โกรธ จะไปนอนคลุกจี๋เข้า

พระศาสดาพิจารณาอุปนิสัยของสัตว์ในเวลาใกล้รุ่ง สุกมาณพบปรากฏในชายพระ
 ญาณว่า สุกมาณจะเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนา ถึงไตรสรณคมน์ ส่วนพราหมณ์โตทยะที่มา
 เกิดเป็นสุนัขก็จะตายไป เพราะได้บอกทรัพย์สินให้แก่ลูกแล้ว เวลาเช้าวันนั้น สุกมาณพไม่อยู่ พระ
 ศาสดาเสด็จออกบิณฑบาตผ่านหน้าบ้านสุกมาณพ สุนัขตัวนั้นวิ่งออกมาหาพระพุทธเจ้า พระองค์
 ตรัสว่า “โตทยะ เมื่อท่านเป็นมนุษย์ก็ไม่เลื่อมใสเรา ท่านตายแล้วกลับมาเกิดเป็นสุนัขอยู่บ้าน
 ท่าน เพราะหวังทรัพย์สินยังมาหาเราอีกหรือ” สุนัขคิดว่า “โอ พระพุทธเจ้ารู้จักเรา” รู้สึกอายและ
 เสียใจ วิ่งกลับเข้าบ้านไปนอนคลุกขี้เถ้าอยู่

สุกมาณพกลับมาเห็นสุนัขทำเช่นนั้น ก็รู้ว่ามีคนทำให้มันโกรธ จึงถามคนใช้ว่า “ใครทำ
 ให้สุนัขเราโกรธ” คนใช้ตอบว่า พระสมณโคดมนะชิ เรียกสุนัขท่านว่า โตทยะ สุกมาณพ
 รู้สึกว่าเป็นการดูถูกพ่อของตน จึงรีบไปพระเชตวัน เพื่อต่อว่าพระพุทธเจ้า เมื่อพบพระองค์จึงถาม
 ว่า “ได้ยินว่าพระสมณโคดม เรียกสุนัขของเราว่า โตทยะหรือ” พระศาสดาตรัสว่า “เศรษฐีบุตร
 พ่อของท่านเป็นห่วงทรัพย์สินที่ฝังไว้ไม่ได้บอกท่าน จึงกลับมาเกิดเป็นสุนัขอยู่ที่บ้านท่าน” สุกมาณพ
 ไม่เชื่อ คิดว่าบิดาของตนเป็นพราหมณ์ ตายแล้ว ต้องเกิดบนพรหมโลก พระศาสดาจึงตรัสถามว่า
 บิดาของท่านบอกทรัพย์สินที่ฝังไว้แก่ท่านทั้งหมดหรือเปล่า สุกมาณพก็กล่าวตอบว่า บางแห่งก็ไม่ได้
 บอก พระศาสดาจึงตรัสถามว่า อยากได้ทรัพย์สินนั้นไหม ถ้าอยากได้ทรัพย์สิน ให้ทำอย่างนี้คือ เอา
 อาหารอย่างดีให้สุนัขตัวนี้กิน เวลามันนอนให้กระซิบบา ๆ ที่หูของมันว่า พ่อจงบอกทรัพย์สินแก่ลูก
 เกิด เวลามันตื่นขึ้น มันไปขุดดินที่ไหน ให้ขุดตรงนั้น ท่านจะได้ทรัพย์สิน

สุกมาณพดีใจมากในสองประเด็น คือ ถ้าตามที่พระองค์พูดว่าพ่อเราเกิดเป็นสุนัขไม่จริง
 เราจะโทษนะว่า “สมณสากยบุตรพูดโกหก” และถ้าพระองค์พูดจริง เราก็จะได้ทรัพย์สินที่พ่อ
 ไม่ได้บอกไว้ ได้กำไรทั้งสองประเด็น จึงรีบกลับบ้าน และทำตามที่พระศาสดาตรัสทันที รีบจัด
 อาหารอย่างดีให้สุนัขกิน คอยสังเกตเวลามันนอนหลับ แล้วข่องเข้าไปกระซิบบา ๆ ที่หูของมันว่า
 “พ่อ จงบอกทรัพย์สินที่ฝังไว้แก่ลูกเกิด” สุนัขมันตื่นขึ้น มันรู้ว่า สุกมาณพรู้ว่ามันเป็นพ่อ มันจึง
 รีบวิ่งไปที่ฝังทรัพย์สินไว้แล้วเอาดินขุดตรงนั้น สุกมาณพให้คนขุด พบทรัพย์สินขุมที่ 5 จริงอย่างที่
 พระองค์ตรัสไว้

สุกมาณพ นึกเลื่อมใสในพระศาสดาทันที นึกในใจว่า “โอ พระองค์รู้ได้อย่างไรว่า
 คนที่ตายแล้ว ได้มาเกิดเป็นสุนัข หรือไปเกิดเป็นเทวดา พระองค์ไม่ใช่สมณะธรรมดาแน่นอน
 พระองค์ต้องเป็นพระพุทธเจ้า ผู้ตรัสรู้สิ่งทั้งปวงแน่แท้” สุกมาณพเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา
 นับตั้งแต่นั้นมา ได้ใส่บาตรพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์ที่ออกบิณฑบาตโดยปกติทุกวัน ได้ตั้งโรง
 ทานให้อาหารแก่คนยากจนและคนเดินทาง บริจาคทรัพย์สินในพระพุทธศาสนา

สุกมาณพ ได้ไปสู่พระวิหารเซตวัน ถามปัญหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนที่เป็นไปต่าง ๆ กัน พระพุทธเจ้าได้ตอบปัญหาของสุกมาณพอย่างชัดเจน ทำให้เขาหมดความสงสัยที่ทำให้คนเป็นไปต่าง ๆ กัน สำหรับสุนัขที่ โดทยะพราหมณ์มาเกิดนั้น ครั้นบอกทรัพย์แก่ลูกแล้ว หמדหวัง แล้วก็ตาย ได้ไปเกิดในนรก เพราะไม่มีคุณความดีที่ได้ทำไว้เลย (วิชัย สุทธิธรรมาจารย์, 2542 : 198-203)

ในกรณีโดทยะพราหมณ์เกิดมาเป็นเศรษฐี แต่เป็นคนตระหนี่เหนียวแน่น จึงไม่เคยคิดบริจาคทรัพย์ให้ใครเลย มีแต่เก็บสะสมทรัพย์อย่างเดียว เมื่อเวลาป่วยตายไป มีความเป็นห่วงทรัพย์ เพราะบอกที่ซ่อนทรัพย์แก่ลูกชายไม่หมด จึงทำให้กลับมาเกิดเป็นสุนัขอยู่ที่บ้านของตนเอง สงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 2 คือกรรมให้ผลตามหน้าที่ ประเภทชนกกรรม หรือกรรมแต่งให้เกิด แบบไม่ดี คือเป็นคนตระหนี่ถี่เหนียวและไม่บริจาคทรัพย์ ต่อมาอุปถัมภ์ภรรยาซ้ำเติมให้เลวลงอีก คือไปเกิดเป็นสุนัข จึงสงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 2 คือกรรมให้ผลตามหน้าที่ ประเภทอุปถัมภ์ภรรยา หรือกรรมสนับสนุนแบบไม่ดีคือ ซ้ำเติมให้เลวลงไปอีก ในขณะที่เดียวกันก็อาจสงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 3 คือกรรมให้ผลตามแรงหนักเบา ประเภทอาสันนกรรม หรือกรรมเมื่อจวนเจียน คือกรรมที่ทำเมื่อจวนตาย นั่นคือ มีความเป็นห่วงในทรัพย์ จึงไปเกิดเป็นสุนัขในบ้านของตน ด้วยอาสันนกรรมนี้ จึงทำให้เกิดเป็นสุนัขเฝ้าสมบัติของตน

6) บุษย์ผู้ฆ่าโจรมีคราแดงผู้มีจิตฝังใจในการฆ่า

พระศาสดาเมื่อประทับอยู่ในพระเวฬุวัน ทรงปรารภบุษย์ผู้ฆ่าโจรมีคราแดง ครัสเล่าเรื่องบุษย์ผู้ฆ่าโจรมีคราแดงว่า โจร 499 คน ทำกรรมมีการปล้นชาวบ้านเป็นต้น สำเร็จความเป็นอยู่แล้ว ครั้งนั้น บุษย์หนึ่งมีตาเหลือกเหลือง มีคราแดง ไปยังสำนักของโจรเหล่านั้น กล่าวว่า “แม่เราจักเป็นอยู่กับพวกท่าน” ที่นั้นพวกโจรแสดงบุษย์นั้นแก่หัวหน้าโจร แล้วกล่าวว่า “ชายแม่นี้ ปรารถนาจะอยู่ในสำนักของพวกเรา” ครั้งนั้น หัวหน้าโจรแลดูบุษย์นั้นแล้วคิดว่า “บุษย์ผู้นี้ กักขะนัก...” จึงห้ามว่า “กิจคือการอยู่ ในสำนักของพวกเราสำหรับบุษย์นี้ไม่มี” บุษย์นั้นแม้ถูกหัวหน้าโจรห้ามแล้วอย่างนั้นก็ยังไม่ไป บำรุงศิษย์คนหนึ่งของหัวหน้าโจรนั้นนั่นแลให้พอใจแล้ว โจรนั้นพาบุษย์นั้นเข้าไปหาหัวหน้าโจรแล้ว อ้อนวอนว่า “นาย ผู้นี้เป็นคนดี มีอุปการะแก่พวกเรา ขอท่านจงสงเคราะห์เขาเถิด” ให้หัวหน้าโจรรับไว้แล้ว ภายหลังวันหนึ่ง พวกชาวเมืองร่วมกันกับพวกราชบุษย์จับโจรเหล่านั้นได้ จึงนำไปสู่สำนักของพวกอมาตย์ผู้วินิจฉัยทั้งหลาย พวกอมาตย์ตั้งบังคับการตัดศีรษะของโจรเหล่านั้นด้วยขวาน ลำดับนั้น พวกชาวเมืองปรึกษากันว่า “ใครหนอจักฆ่าโจรเหล่านี้” แสวงหาอยู่ ไม่เห็นใคร ๆ ผู้ปรารถนาเพื่อจะฆ่าโจรเหล่านั้น จึงผูกกะหัวหน้าโจร

ว่า “ท่านฆ่าโจรเหล่านี้แล้ว จักได้ทั้งชีวิต ทั้งความนับถือทีเดียว หัวหน้าโจรปฏิเสธ พวกชาวเมืองจึงถามนายตัมพทาฐิกะ (เคราแดง) ผู้มีตาเหลือกเหลืองนั้น ภายหลังโจรทั้งหมด ซึ่งนายตัมพทาฐิกะก็รับคำว่าจะทำให้

พวกชาวเมืองนำโจร 500 คนมาแสดงแก่อมตย์โดยอุบายนั้น เมื่อพวกอมตย์นั้นสั่งบังคับให้ตัดศีรษะโจรเหล่านั้น จึงถามตั้งแต่หัวหน้าโจรเป็นต้นไป ไม่เห็นใครผู้ปรารถนาจะฆ่า จึงถามว่า “ในวันก่อน บุษยนึงฆ่าโจร 500 คนแล้ว บุษยนั้นอยู่ที่ไหน” เมื่อชนทั้งหลายบอก จึงให้เรียกเขามา ในที่สุดนายตัมพทาฐิกะก็ได้เป็นผู้ฆ่าโจรเหล่านั้น ชาวเมืองเหล่านั้นจึงปรึกษากันแล้วให้ตำแหน่งเขาเป็นคนฆ่าโจรเหล่านั้นประจำ

นายตัมพทาฐิกะนั้นฆ่าโจร คราวละ 500 ซึ่งเขานำมาจากทิศต่าง ๆ เขาฆ่าโจรรวม 2 พันคน ซึ่งนำมาจากทิศทั้ง 4 เขาได้กระทำโจรฆาตกรรมสิ้น 55 ปี ในเวลาเป็นคนแก่ เขาไม่อาจตัดศีรษะด้วยการฟันที่เดียวได้ ต้องฟัน 2-3 ที ทำให้มนุษย์ทั้งหลายลำบาก พวกชาวเมืองจึงถอนตำแหน่งนั้นของเขาเสีย

ในขณะนั้น พระสารีบุตรเถระออกจากสมาบัติ พิจารณาทางเที่ยวภิกษาของตนว่า “วันนี้เราควรไปที่ไหนหนอแล” เห็นยาคุเจื่อน้ำนมในเรือนของนายตัมพทาฐิกะนั้น จึงใคร่ครวญว่า “บุษยนั้น จักทำการสงเคราะห์เราหรือหนอแล” รู้ว่า เขาเห็นเราแล้วจักทำการสงเคราะห์แก่เรา ก็แล กุลบุตรนี้ ครั้นกระทำแล้ว จักได้สมบัติใหญ่” จึงห่มจีวร ถือบาตร แสดงตนยืนอยู่ที่ประตูเรือนของนายตัมพทาฐิกะนั้นนั้นแล

นายตัมพทาฐิกะนั้น พอแลเห็นพระเถระก็มีจิตเลื่อมใส คิดว่า “เรากระทำโจรฆาตกรรมมานาน เราฆ่ามนุษย์เสียเป็นอันมาก บัดนี้ ในเรือนของเราตกแต่งยาคุเจื่อน้ำนมไว้ แลพระเถระก็มายืนอยู่ที่ประตูเรือนของเรา เราถวายไทยธรรม แก่พระผู้เป็นเจ้าเสียในเวลานี้ก็ควร” ดังนี้แล้ว จึงนำยาคุที่วางไว้ข้างหน้าออกไปแล้ว เข้าไปหาพระเถระ ไหว้แล้วนิมนต์ให้นั่งภายในเรือน เกลี้ยยาคุเจื่อน้ำนมลงในบาตร ภาคนยใสใหม่แล้ว ได้ยื่นพัดพระเถระอยู่ ที่นั้น อชยาศัย เพื่อคัมยาคุเจื่อน้ำนมได้มีกำลัง เพราะเขาไม่เคยได้แล้วสิ้นเวลานาน พระเถระรู้อชยาศัยของนายตัมพทาฐิกะนั้น จึงพูดกะเขาว่า “อุบาสก ท่านจงคัมยาคุของตนเถิด” เขาให้พัดในมือแก่ผู้อื่นแล้ว คัมยาคุเอง พระเถระพูดกะบุษยผู้พัดว่า “ท่านจงไป จงพัดอุบาสกเถิด” เขาอันบุษยนั้นพัดอยู่ คัมยาคุเต็มท้องแล้วมาขึ้นพัดพระเถระ ได้รับบาตรของพระเถระ ผู้กระทำภักติกิจเสร็จแล้ว พระเถระเริ่มอนุโมทนาแก่เขาแล้ว เขาไม่อาจกระทำจิตของตนให้ไปตามธรรมชาติของพระเถระได้ พระเถระสังเกตได้จึงไต่ถามจนทราบถึงการที่เขาไม่สามารถทำจิตของตนให้ปล่อยวางจากกรรมของตนได้ จึงใช้อุบายช่วยให้เขามีจิตใจเป็นหนึ่งอยู่ในพระธรรมเทศนา จนเขาได้บรรลुरुธรรม

นางชัชยฉินหนึ่งมาแล้วด้วยเพศแห่งแม่โคนม ขวิดที่อกอุบาทว์ผู้ตามส่งพระเถระแล้วเดินกลับ ให้ตายแล้ว อุบาทว์นั้นกระทำกาลแล้วก็บังเกิดในคฤศติบุรี(พระธรรมปทัฏฐกถาแปล ภาค 4 , 2532 : 135-141)

กรณีเรื่องของบุรุษเกราแดงชื่อ นายคัมพทาจิกะ ได้ไปขออยู่กับสำนักโจรแห่งหนึ่ง ต่อมา รับอาสาชาวบ้านในการตัดหัวโจรที่จับมาได้ จนได้รับตำแหน่งคนฆ่าโจรประจำเมือง รวมแล้วเขาได้ฆ่าโจรทั้งสิ้น 2 พันคนในเวลา 55 ปี เมื่อเขาแก่ลง จึงถูกถอนตำแหน่ง ทำให้เขาไม่ได้กิจ 4 อย่าง คือ การนุ่งผ้าใหม่ การดื่มยาอุจเอื่อน้ำนมที่ปรุงด้วยเนยใสใหม่ การประดับดอกมะลิ และการทาด้วยของหอม แต่ในวันที่เขาถูกออกจากตำแหน่ง เขาขอสิ่งเหล่านี้เป็นครั้งสุดท้าย และเขาได้ถวายสิ่งที่ขอทั้งหลายแก่พระสารีบุตรเถระในวันที่ออกจากสมบัติ ด้วยจิตที่เลื่อมใส ซึ่งผู้ใดก็ตามที่ได้รับการสงเคราะห์จากพระเถระในวันที่ออกสมบัติ มักจะได้สมบัติใหญ่ แต่ในขณะที่พระเถระเริ่มอนุโมทนาแก่เขา เขาไม่อาจกระทำจิตของตนให้ไปตามธรรมชาติของพระเถระได้ เพราะแม้แต่นึกถึงกรรมหยาบช้าที่ตนทำมานาน จนพระเถระต้องหาอุบายที่จะให้คัมพทาจิกะคิดว่ากรรมที่ถูกคนอื่นให้กระทำนั้นไม่เป็นอกุศล จนในที่สุดเขาได้บรรลุโศคาปัตติมรรค หลังจากคัมพทาจิกะตามส่งพระเถระแล้ว ได้ถูกแม่โคนมขวิดที่อกตาย ได้ไปเกิดในคฤศติบุรี สงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 3 คือ กรรมให้ผลตามแรงหนักเบา ประเภทอาสันนกรรม หรือกรรมเมื่อจวนเจียน เพราะจิตไปห้วงอารมณ์นั้นไว้ เมื่อบรรลุโศคาปัตติผล จึงมีอนุภาพให้ไปสู่สุคติคือไปเกิดในคฤศติบุรี

7) พระทวารุจิรียเถระ

ในกาลหนึ่ง มนุษย์เป็นอันมากเล่นเรือไปสู่มหาสมุทร เมื่อเรืออัปปางในภายในมหาสมุทร ได้เป็นภิกษาของเต่าและปลาแล้ว บรรดามนุษย์เหล่านั้น บุรุษคนหนึ่งแลจับกระดานไว้ได้แผ่นหนึ่ง พยายามกระเสือกไป สู้ฝั่งแห่งท่าเรือชื่อสุปปรกะ ฝ้านุ่งห่มของเขาไม่มี บุรุษนั้นไม่เห็นอะไรอื่น จึงเอาปอพันท่อนแห่งทำเป็นฝ้านุ่งห่ม ถือกระเบื้องจากเตวสถาน ได้ไปสู่อำเภอสุปปรกะ มนุษย์ทั้งหลายเห็นเขาแล้วให้ยาอุและภัตเป็นต้นแล้วยกย่องว่า “ผู้นี้เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่ง” บุรุษนั้น เมื่อมนุษย์ทั้งหลายนำผ้าเข้าไปให้ คิดว่า “ถ้าเราจักนุ่งหรือจักห่ม ลากสักการะของเราจักเสื่อม” จึงห้ามผ้าที่เขานำมาเสียบ นุ่งห่มแต่เปลือกไม้เท่านั้น

ครั้งนั้น เมื่อเขาถูกมนุษย์เป็นอันมากกล่าวอวยว่า “เป็นพระอรหันต์” ความปริวิตกแห่งใจจึงเกิดขึ้นอย่างนี้ว่า “พระอรหันต์หรือผู้บรรลุพระอรหัตตมรรคเหล่าใดเหล่าหนึ่งแลในโลกล

บรรดาพระอรหันต์เหล่านั้น เราก็เป็นพระอรหันต์องค์ใดองค์หนึ่ง” ที่นั่น เทวดาผู้เป็นสาโลหิตกัน ในกาลก่อนแห่งบุรุษนั้น ก็คิดแล้ว อย่างนั้น

ชื่อว่า ผู้เป็นสาโลหิตกันในกาลก่อน คือผู้กระทำสมณธรรมร่วมกันในครั้งก่อน ได้ยินว่า ในกาลก่อน เมื่อศาสนาของพระทศพลพระนามว่ากัสสปเสื่อมลงอยู่ ภิกษุ 7 รูปเห็นประการอัน แปลกแห่ง บรรชิตทั้งหลายมีสามเณรเป็นต้นแล้ว ถึงความสลดใจคิดว่า “ความอันตรธานแห่งพระ ศาสนายังไม่มีเพียงใด พวกเราจักกระทำที่พึงแก้ตนเพียงนั้น” ใหว่พระเจดีย์ทองคำแล้ว เข้าไปสู่ ป่า เห็นภูเขาสูงหนึ่ง จึงกล่าวว่า “ผู้มีอายุในชาติจึงกลับไป ผู้ไม่มีอายุจึงขึ้นภูเขาสูงนี้” พาด บันไดแล้ว แม้ทั้งหมดขึ้นสู่ภูเขานั้น ผลักบันไดแล้วกระทำสมณธรรม บรรดาภิกษุเหล่านั้น พระสังฆเถระบรรลुพระอรหัตโดยล่องไปราตรีเดียวเท่านั้น พระเถระนั้นเที่ยวไม่ชำระฟันช้อนาค ลดาในสระอนาคต นำบิณฑบาตมาแต่บุตรกรูทวีป แล้วกล่าว กะภิกษุเหล่านั้นว่า “ผู้มีอายุ ทั้งหลาย พวกท่านเที่ยวไม่ชำระฟันนี้ บ้วนปากแล้ว จงฉันบิณฑบาตนี้”

ภิกษุ. ท่านผู้เจริญ ก็พวกเราทำตีกากันไว้อย่างนี้ว่า “ภิกษุใดบรรลุพระอรหัตก่อน ภิกษุทั้งหลายที่เหลือ จักฉันบิณฑบาตที่ภิกษุนั้นนำมาหรือ”

พระเถระ. ผู้มีอายุ ชื่อนั้นไม่มีเลย

ภิกษุทั้งหลายกล่าวว่า “ถ้าเช่นนั้น แม้พวกเราพึงยังคุณพิเศษให้บังเกิดเหมือนท่าน พวก เราจักนำมาบริโภคเอง” ดังนี้แล้ว ก็ไม่ปรารถนา ในวันที่ 2 พระเถระองค์ที่ 2 บรรลุนาคามิผล แล้ว แม้พระเถระนั้นนำบิณฑบาตมาแล้ว ก็นิมนต์ภิกษุนอกนี้เหมือนกันเหมือนกัน ภิกษุเหล่านั้น กล่าวอย่างนี้ว่า “ท่านผู้เจริญ ก็พวกเราทำตีกากันไว้อย่างนี้ว่า ‘พวกเราจักไม่บริโภคบิณฑบาตที่ พระมหาเถระนำมาบริโภคบิณฑบาตที่พระอนุเถระนำมา หรือ’”

พระเถระองค์ที่ 2 ผู้มีอายุ ชื่อนั้นไม่มีเลย

ภิกษุเหล่านั้นกล่าวว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้น แม้พวกเราพึงยังคุณพิเศษให้บังเกิดเหมือนท่านแล้ว อาจเพื่อบริโภคด้วยความเพียรแห่งบุรุษของตนได้จึงจักบริโภค” ดังนี้แล้ว ก็ไม่ปรารถนา

บรรดาภิกษุเหล่านั้น ภิกษุผู้บรรลุพระอรหัตปรินิพพานแล้ว ภิกษุผู้เป็นอนาคามีบังเกิด ในพรหมโลก ภิกษุ 5 รูปนอกนี้ไม่อาจยังคุณพิเศษให้บังเกิดได้ ฝ่ายผมแล้วกระทำกาละ ในวันที่ 7 บังเกิดในเทวโลก ในพุทธชูปบาทกาลนี้ จุตจากเทวโลกนั้นแล้ว บังเกิดในเรือนแห่งตระกูลนั้น ๆ

บรรดาคณเหล่านั้น คนหนึ่งได้เป็นพระราชา พระนามว่า ปุกกุสาติ คนหนึ่งได้เป็น พระกุมารกัสสป คนหนึ่งได้เป็นพระทวารุจิริยะ คนหนึ่งได้เป็นพระทัพพมัลลบุตร คนหนึ่งได้เป็น ปริพาชกชื่อสภิสะแล คำว่าเทวดาผู้เป็นสาโลหิตกันในกาลก่อนนี้ ท่านกล่าวหมายเอาภิกษุผู้ ที่บังเกิดในพรหมโลกนั้น

พรหมนั้น ได้มีความปริวิตกอย่างนี้ว่า “บุรุษนี้พาดบันไดแล้ว ขึ้นสู่ภูเขา ได้กระทำสมณธรรมกับเรา เดียวนี้เขาถือลัทธินี้เที่ยวไปฟังฉิบหาย เราจักยังเขาให้สลบใจ” ที่นั่นพรหมนั้นเข้าไปหาบุรุษนั้นแล้วกล่าวอย่างนี้ว่า พาหิยะท่านไม่ใช่พระอรหันต์ดอก ท่านยังไม่ได้บรรลุพระอรหัตตมรรคเลย ถึงปฏิบัติของท่านเป็นเหตุเป็นพระอรหันต์ หรือเป็นผู้บรรลุพระอรหัตตมรรคก็ยังมี” พาหิยะแลดูมหาพรหมผู้ยืนพูดอยู่ในอากาศจึงคิดว่า “โอ เราทำกรรมหนัก เราคิดว่า ‘เราเป็นพระอรหันต์’ ก็มหาพรหมนี้พูดกะเราว่า ‘ท่านไม่ใช่พระอรหันต์ ท่านยังไม่บรรลุพระอรหัตตมรรคเลย’ พระอรหันต์อื่นมีอยู่ในโลกหรือหนอแล” ที่นั่นเขาถามมหาพรหมนั้นว่า “ท่านผู้เป็นเทวดา เดียวนี้พระอรหันต์หรือผู้บรรลุพระอรหัตตมรรค มีอยู่ในโลกหรือหนอแล”

ครั้งนั้น เทวดาบอกแก่พาหิยะนั้นว่า “พาหิยะ นครชื่อสาวัตถีมียุอยู่ในชนบทแถบอุดร เดียวนี้พระผู้มีพระภาคผู้เป็นพระอรหันต์สัมมาสัมพุทธชนั้น ประทับอยู่ในพระนครนั้น พาหิยะ ก็พระผู้มีพระภาคนั้น เป็นพระอรหันต์ด้วย ทรงแสดงธรรมเพื่อความเป็นพระอรหันต์ด้วย”

พาหิยะฟังคำของเทวดาในส่วนแห่งราตรีแล้ว มีใจสลบ ในทันใดนั้นนั่นเอง ออกจากท่าเรือสุปปรกะได้ไปถึงกรุงสาวัตถี ด้วยการพักโดยราตรีเดียว เขาได้เดินทางประมาณ 120 โยชน์ ทั้งหมดโดยการพักราตรีเดียวเท่านั้น ด้วยยานุภาพของเทวดา

พาหิยะนั้นมิที่ท่าเร่งร้อนเข้าไปยังกรุงสาวัตถี เห็นพระผู้มีพระภาคเสด็จเที่ยวไปบิณฑบาตด้วยพุทธสิริอันหาที่เปรียบมิได้ คิดว่า “นานหนอ เราเห็นพระโคดมสัมมาสัมพุทธะ” ดังนี้แล้ว ก็น้อมตัวเดินไปตั้งแต่ที่ ๆ คนเห็น ถวายบังคมด้วยเบญจางคประดิษฐ์ในระหว่างถนน จับที่ข้อพระบาททั้ง 2 แน่น แล้วกราบทูลอย่างนี้ว่า “พระเจ้าข้า ขอพระผู้มีพระภาคจงทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์ ขอพระสุคตจงทรงแสดงธรรม อันจะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์สุข แก่ข้าพระองค์สืบกาลนานเถิด”

ลำดับนั้น พระศาสดาตรัสห้ามเขาว่า “พาหิยะ ไม่ใช่กาลก่อน เราเป็นผู้เข้าไปสู่ระหว่างถนนเพื่อบิณฑบาต” พาหิยะ ฟังพระพุทธานุญาตนั้นแล้วกราบทูลว่า “พระเจ้าข้า ผู้ท่องเที่ยวไปในสงสาร ไม่เคยได้อาหารคือข้าวเลยหรือ ข้าพระองค์ไม่รู้อันตรายแห่งชีวิตของพระองค์ หรือของข้าพระองค์ ขอพระองค์จงทรงแสดงธรรมแก่ข้าพระองค์เถิด” แม้ครั้งที่ 2 พระศาสดาก็ตรัสห้ามแล้วเหมือนกัน ได้ยินว่า พระศาสดานั้นได้ทรงปริวิตกอย่างนี้ว่า “จำเดิมแต่กาลที่พาหิยะนี้เห็นเราแล้ว สรรระทั้งสิ้นของเขามีปีติมากเกินไป ผู้มีปีติมีกำลัง แม้ฟังธรรมแล้วจักไม่อาจแทงตลอดของจริงได้ เขาจงตั้งอยู่ในอุเบกขาคือความมัชฌิณก่อน แม้ความกระวนกระวายของเขาจะมีกำลัง เพราะเป็นผู้เดินทางมาสิ้นทาง 120 โยชน์โดยคืนเดียวเท่านั้น แม้ความกระวนกระวายนั้นจงระงับเสียก่อน” เพราะฉะนั้น พระศาสดาจึงตรัสห้าม 2 ครั้ง ถูกเขาอ้อนวอนแม้ครั้งที่ 3 ประทับยืนในระหว่างถนนนั่นเอง ทรงแสดงธรรมโดยนัยเป็นต้นว่า “พาหิยะ เพราะเหตุนี้ เธอพึงศึกษา

ในศาสนาอย่างนี้ว่า ‘เมื่อรูปเราได้เห็นแล้ว รูปจักเป็นเพียงเราเห็น’ พาหิยะนั้นกำลังฟังธรรมของพระศาสดานั้นแล ยังอาสวะทั้งหมดให้สิ้นไป บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา 4 แล้ว ก็แลขณะนั้นนั่นเอง เขาทูลขอบรรพชาจะพระผู้มีพระภาค ถูกตรัสถามว่า “บาตรจีวรของเธอครบแล้วหรือ” ทูลตอบว่า “ยังไม่ครบ” ที่นั่นพระศาสดาตรัสกะเขาว่า “ถ้าอย่างนั้น เธอจงแสวงหาบาตรจีวร” แล้วก็เสด็จหลีกไป

พระพาหิยะนั้นบำเพ็ญสมณธรรมสิ้น 2 หน้ปี คิดว่า “ธรรมดาภิษุได้ปัจจัยด้วยตนแล้ว ไม่เหลือวเลผู้อื่น บริโภคเองเท่านั้น จึงควร” ดังนี้แล้ว ไม่ได้กระทำการสงเคราะห์ด้วยบาตรหรือจีวรแม่แก่ภิกษุรูปหนึ่ง เพราะฉะนั้น พระศาสดาทรงทราบวว่า “บาตรจีวรอันสำเร็จแล้วด้วยฤทธิ์จักไม่เกิดขึ้น” จึงไม่ได้ประทานบรรพชา ด้วยความเป็นเอหิภิกษุแก่เขา แม้วพาหิยะนั้นแสวงหาบาตรจีวรอยู่นั้นแล ยักยณินหนึ่งมาด้วยรูปแม่โคนม ขวิดถูกตรงขาอ่อนข้างซ้าย ให้ถึงความสิ้นชีวิต

ต่อมา พระผู้มีพระภาคตรัสบอกความที่พาหิยะนั้นปรินิพพานแล้วแก่เหล่าภิกษุ ทรงตั้งไว้ในเอตทัคคะว่า “ภิกษุทั้งหลาย พาหิยะ ทารุจีริยะ (ผู้นุ่งผ้าเปลือกไม้) เป็นเลิศกว่าภิกษุ ผู้สาวกของเราผู้ตรัสรู้เร็ว” (พระธัมมปทฎกถาแปล ภาค 4, 2532 : 143-151)

จากกรณีของพระทารุจีริยะเถระ ซึ่งสำคัญวว่าคนเป็นอรหันต์ จนเทวดา ซึ่งเป็นภิกษุที่เคยกระทำสมณธรรมร่วมกันในภพก่อน ได้มาบอกความจริงวว่า เขายังไม่ได้บรรลุพระอรหัตมรรคเลย ถึงปฏิบัติทวที่เป็นเหตุเป็นพระอรหันต์ก็ยังมี ทารุจีริยะได้สติ คิดวว่า ตนทำกรรมหนัก จึงได้ไปเฝ้าพระศาสดาตามทีเทวดาบอกหนทางให้ เมื่อเขาได้พบพระศาสดา เกิดปีติมีกำลัง และขอให้ทรงแสดงธรรมถึง 3 ครั้ง พระศาสดาซึ่งประทับยืนในระหว่างถนนทรงแสดงธรรมแก่เขา พาหิยะหรือทารุจีริยะนั้น ขณะฟังธรรม ยังอาสวะทั้งหมดให้สิ้นไป บรรลุพระอรหัตพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา 4 แล้ว เขาก็ทูลขอบรรพชาจะพระผู้มีพระภาค แต่เนื่องจากบาตรจีวรของเขายังไม่ครบ พระศาสดาจึงให้เขาไปแสวงหา มาเหตุทีเขาไม่ได้บาตรจีวรอันสำเร็จด้วยฤทธิ์นั้น เพราะเมื่อครั้งทีพาหิยะนั้นกระทำสมณธรรมสิ้น 2 หน้ปี เขาคิดวว่า ธรรมดาภิษุได้ปัจจัยด้วยตนเอง เขาก็ไม่เหลือวเลผู้อื่น ไม่เคยกระทำการสงเคราะห์ด้วยบาตรหรือจีวรแม่แก่ภิกษุรูปใด ในขณะที่เขาแสวงหาบาตรจีวรอยู่นั้น เขาได้ถูกแม่โคนมขวิดจนสิ้นชีวิต นั่นคือเขานิพพานนั่นเอง นับวว่า ทารุจีริยะบรรลุพระอรหัตตั้งแต่ยังเป็นคฤหัสถ์ สงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 2 คือ กรรมให้ผลตามหน้าที่ ประเภทชนกกรรม คือกรรมแต่งให้เกิด ซึ่งเป็นผลมาจากการทำสมณธรรม 2 หน้ปีของเขา ทำให้มาเกิดเป็นทารุจีริยะ และสงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 2 ประเภทอุปปีฬกกรรม หรือ กรรมบีบคั้น คือเป็นชนกกรรมฝ่ายอกุศล (มีดมา) คือเขาเกิดมาเป็นทารุจีริยะ แล้วสำคัญตนผิดคิดวว่าตนเป็นพระอรหันต์ แต่ในที่สุดกรรมบีบคั้นฝ่ายอกุศล (สว่างไป) ทีเขาได้บำเพ็ญสมณธรรมมา 2 หน้ปีก็ทำให้เขาได้บรรลุพระอรหัตตั้งแต่ยังเป็นคฤหัสถ์ และยังสงเคราะห์เข้าในกรรม

12 หมวด 3 คือ กรรมให้ผลตามแรงหนักเบา ประเภทอาสันนกรรม หรือกรรมเมื่อจวนเจียน คือ เขาได้บรรลุพระอรหัตแล้ว ขณะกำลังแสวงหาบาตรจีวรได้ถูกแม่โคนมวิดจนถึงแก่นิพพานไป นอกจากนี้ยังสงเคราะห์เข้าในกรรม 12 หมวด 1 คือกรรมให้ผลตามเวลา ประเภทโอหสิกรรม หรือ กรรมเล็กให้ผลแล้ว คือ กรรมหมดโอกาสให้ผล เพราะท่านบรรลุพระอรหัตแล้วนั่นเอง

8) พระติสสเถระผู้เข้าถึงสกุลนายช่างแก้ว

พระเถระชื่อติสสะนั้นล้นก้นอยู่ในสกุลของนายมณีการ ผู้หนึ่งสิ้น 12 ปี ภรรยาและสามี ในสกุลนั้นตั้งอยู่ในฐานะเพียงมารดาและบิดา ปฏิบัติพระเถระ อยู่มาวันหนึ่ง นายมณีการกำลังนั่ง หันเนื้อข้างหน้าพระเถระ ในขณะนั้น พระเจ้า ปเสนทโกศล ทรงส่งแก้วมณีดวงหนึ่งไปให้จัดและ เจริญใน นายมณีการรับแก้วนั้นด้วยมือทั้งป้อนเลือด วางไว้บนเตียงแล้ว ก็เข้าไปข้างในเพื่อล้าง มือ

ในเรือนนั้น นกกระเรียนที่เขาเลี้ยงไว้มีอยู่ นกนั้นกลืนกินแก้วมณีนั้น ด้วยสำคัญว่าเนื้อ เพราะกลิ่นโลหิต เมื่อพระเถระกำลังเห็นอยู่เที่ยว นายมณีการมาแล้ว เมื่อไม่เห็นแก้วมณีจึงถาม ภริยา ธิดาและบุตรโดยลำดับว่า “พวกเจ้าเอาแก้วมณีไปหรือ” เมื่อชนเหล่านั้นกล่าวว่า “มิได้อา ไป” จึงคิดว่า พระเถระเป็นผู้เอาไป แม้ภริยาจะคัดค้านแต่เขาก็เชื่อว่าพระเถระเป็นผู้เอาไป จึง ถือเอาเชือก พันศีรษะพระเถระขันด้วยท่อนไม้ โลหิตไหลออกจากศีรษะ หูและจมูกของพระเถระ หน่วยตาทั้ง 2 ได้ถึงอาการทะเล้นออก ท่านเจ็บปวดมาก ก็ล้มลง ณ ภาคพื้น นกกระเรียนมาด้วย กลืนโลหิต ดื่มนกโลหิต

ขณะนั้น นายมณีการจึงตะมันด้วยเท้าแล้วเข้าไปปลางกล่าวว่า “มึงจะทำอะไรหรือ” ด้วยกำลังความโกรธที่เกิดขึ้นในพระเถระ นกกระเรียนนั้นล้มลงตายด้วยการเตะทีเดียวเท่านั้น พระเถระเห็นนกนั้น จึงกล่าวว่า “อุบาสก ท่านจงผ่อนเชือกพันศีรษะของเราให้หย่อนก่อนแล้ว จง พิจารณาดูนกกระเรียนนี้ว่ามันตายแล้วหรือยัง” ลำดับนั้น นายช่างแก้วจึงกล่าวกะท่านว่า “แม้ท่านก็ จักตายเช่นนกนั้น”

พระเถระตอบว่า “อุบาสก แก้วมณีนั้น อันนกกินกลืนแล้ว หากนกกินไม่ตายไซ้รู้ ข้าพเจ้าแม้จะตาย ก็จักไม่บอกแก้วมณีแก่ท่าน”

เขาแหวะท้องนกนั้นพบแก้วมณีแล้ว งงันอยู่มีใจสลด หมอบลงใกล้เท้าของพระเถระ กล่าวว่ “ขอพระผู้เป็นเจ้าจงอดโทษแก่ผม ผมไม่รู้ที่อยู่ ทำไปแล้ว”

พระเถระ. อุบาสก โทษของท่านไม่มี ของเราก้ไม่มี มีแต่โทษของวิญญูะเท่านั้น เราอด โทษแก่ท่าน

นายมณีนการ ท่านขอรับ หากท่านอดโทษแก่ผมไซ้ ท่านจงนั่งรับภิกษาในเรือนของ
ผมตามทำนองเถิด

พระเถระกล่าวว่า “อุบาสก ตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป เราจักไม่เข้าไปภายในชายคาเรือนของ
ผู้อื่น เพราะนี่เป็นโทษแห่งการเข้าไปภายในเรือนโดยตรง ตั้งแต่นี้ไป เมื่อทำทั้งสองยังเดินไป
ได้ เราจักยืนที่ประตูเรือนเท่านั้น รับภิกษา” ต่อกาลไม่นานนักก็ปรินิพพานด้วยพยาธินั้นนั่นเอง

นกกะเรียนได้ถือปฏิสนธิในท้องแห่งภริยาของนายช่างแก้ว นายช่างแก้วทำกาละแล้ว ก็
บังเกิดในนรก ภริยาของนายช่างแก้วทำกาละแล้ว เกิดในเทวโลก เพราะความเป็นผู้มีจิตอ่อนโยน
ในพระเถระ(พระชัมมปทัฏฐกถาแปล ภาค 5, 2532 : 49-53)

จากกรณีเรื่องพระติสสเถระผู้เข้าถึงสกุลนายช่างแก้วนี้ พระติสสเถระนั้น ได้รับการ
อุปฐากจากสกุลของนายมณีนการ ผู้ซึ่งเป็นนายช่างเจียรโนนานถึง 12 ปี วันหนึ่งพระเจ้า
ปเสนทิโกศลได้ส่งแก้วมณีนดวงหนึ่งมาให้ช่างแก้วเจียรโน แต่แก้วมณีนนั้นได้ถูกนกกะเรียนที่
เลี้ยงไว้กลืนกินไป นายมณีนการถามคนในบ้านแล้วไม่มีใครทราบ จึงคิดว่าต้องเป็นพระเถระที่เอา
แก้วมณีไป จึงลงโทษพระติสสเถระจนเลือดออก เมื่อนกกะเรียนได้กลืนควาเลือดก็มาค้มกิน จึงถูก
นายช่างแก้วตะตายด้วยความโกรธพระเถระ เมื่อนกตายแล้ว พระเถระจึงบอกความจริงให้ทราบ
ว่านกนั้นได้กลืนแก้วมณีไป เมื่อนายช่างแก้วได้แก้วมณีนคืนมาแล้ว ก็ทำการขอมาพระติสสเถระ
ซึ่งท่านก็ยกโทษให้ ส่วนภริยานายช่างแก้วนั้นไม่เห็นด้วยกับการกล่าวโทษพระเถระตั้งแต่แรกแล้ว
แต่ไม่อาจทัดทานได้ ต่อมาเมื่อนายช่างแก้วตายไป ก็ไปบังเกิดในนรก ฝ่ายภรรยาของนายช่างแก้ว
เมื่อตายไปก็ได้ไปเกิดในสวรรค์ เพราะความเป็นผู้มีจิตอ่อนโยนในพระเถระ สงเคราะห์เข้าใน
กรรม 12 หมวด 1 คือกรรมให้ผลตามคราว ประเภทอุปปัชชเวทนียกรรม หรือกรรมให้ผลต่อเมื่อ
เกิดภพหน้า นั่นคือ นายช่างแก้วตายไปแล้วบังเกิดในนรก ส่วนภริยาของเขาตายแล้วไปบังเกิดใน
เทวโลก ในขณะที่เดียวกันก็สะท้อนถึงอาสันนกรรมด้วยเช่นเดียวกันที่นายช่างแก้วต้องไปบังเกิดใน
นรก เพราะจิตที่ประกอบด้วยอกุศลกรรมจนขณะตาย และภรรยาของเขาไปเกิดในสวรรค์เพราะ
จิตที่อ่อนโยน ประกอบด้วยกุศลกรรมจนขณะที่ตายไป

อาสันนกรรมกับนิมิต 3 อย่างปรากฏแก่ผู้ใกล้ตาย

อาสันนกรรม หรือกรรมใกล้ตาย ซึ่งหมายถึงกรรมที่กระทำก่อนใกล้จะตาย หรือการระลึก
ถึงกรรมที่เคยกระทำไว้ในเวลาที่ใกล้จะตาย มีทั้งฝ่ายดี และฝ่ายชั่ว ดังกรณีศึกษาที่ได้ยกมาเป็น
ตัวอย่าง อาสันนกรรมนี้มีพลังอำนาจเป็นที่ 2 รองจาก กรรมหนัก (ครุกรรม) คนบางคนเอาแต่
โมโหโกรธาเป็นที่ตั้ง ทะเลาะเบาะแว้งกับผู้อื่น ทั้งชกต่อยตะเถิบด้วยหมายฆ่าฟันผู้อื่นด้วยฤทธิ์

โทโสแต่ฝีมือสู้เขาไม่ได้ จึงถูกฆ่าเป็นผีตายโหง ขณะกำลังโมโหโกรธาอยู่ที่เดียว อย่างนี้เป็น กรรม ไกล่ตายฝ่ายชั่ว ย่อมไปสู่ ทุกคติ ส่วนบางคนกำลังประกอบมิจฉาชีพอยู่ จะเป็นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต หรือปล้นทรัพย์ ลักทรัพย์ ก็ดี แล้วถูกเจ้าทรัพย์หรือตำรวจยิงตาย ก็เป็นกรรมไกล่ตายฝ่ายชั่ว เช่นเดียวกัน และไปสู่ ทุกคติ อย่างแน่นอน หรือบางคนตอนใกล้จะตาย ใจมันแต่คิดหวังสมบัติ หวัง คนโน้น คนนี้ ด้วยกังวลและหงุดหงิด แถมยังโมโหอีกด้วย เหล่านี้ เป็นกรรมก่อนตายฝ่ายชั่ว มีทุกคติ เป็นที่ไป ทุกคติคือ ภพของ สัตว์เดรัจฉาน เปรต อสุรกาย สัตว์นรก

ส่วนบางคนเป็นคนดี ใฝ่กุศลอยู่เสมอ แต่เคยได้กระทำความไม่ดีไว้ในอดีตแล้วก็ลืมไปสิ้น ครั้งก่อนใกล้ตาย จิตพลันไปนึกถึงความไม่ดีนั้นจนจิตใจเศร้าสร้อย จนถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต ก็ เป็น กรรมก่อนตายฝ่ายชั่วเหมือนกัน มีพลังอำนาจพาไปสู่ทุกคติ ทันที

บุคคลที่กระทำความดีอย่างสม่ำเสมอ และก่อนตายจิตก็ระลึกถึงความดีที่กระทำมาได้ กรรมก่อนตาย อย่างดี เป็นกรรมก่อนตายฝ่ายดี มีทุกคติเป็นที่ไป

บางคนตั้งแต่เกิดมาไม่ค่อยสนใจในบุญกุศล แต่ภายหลังเกิดศรัทธาคิดสร้างบุญใหญ่ เช่น ทอดกฐิน ทอดผ้าป่า สร้างวัด สร้างโบสถ์ สร้างศาลา พิมพ์หนังสือธรรมะ รักษาศีล เจริญวิปัสสนา จิตพลัดพลอนอยู่ในบุญกุศลเหล่านี้ โดยที่ว่าจะสร้างเสร็จแล้วหรือยังไม่เสร็จก็ตามจนถึงวาระสุดท้าย เป็นกรรมก่อนตายฝ่ายดี มีทุกคติเป็นที่ไป หรือแม้แต่ผู้เจ็บไข้ได้ป่วย รู้ว่าตัวเองไม่รอดแล้วเกิดใจคอ ไม่ดี เพราะขณะยังแข็งแรงอยู่เย็นเป็นสุขอยู่นั้นไม่เคยสนใจสร้างบุญกุศลเลย จึงคิดอยากทำบุญ ขึ้นมาทันใด โดยให้ไปนิมนต์พระสงฆ์มาเพื่อถวายทานบิณฑัง รักษาศีลบิณฑัง พิธีกรรมบิณฑัง เจริญวิปัสสนาบิณฑัง แม้กระทั่งผู้ที่ไม่ค่อยได้ทำบุญสักเท่าไร แต่ก็เคยได้ทำบุญไว้บ้างนานแล้ว ลืมไปแล้ว แต่ว่าตอนใกล้ตายกลับระลึกถึงคุณงามความดีนั้นได้ ทำให้จิตใจชุ่มชื่น เหล่านี้ เป็น กรรมก่อนตายฝ่ายดี สามารถไปสู่ทุกคติได้ ทุกคติ ก็คือ ภพ มนุษย์ สวรรค์ พรหม

เมื่อพิจารณาคำอธิบายของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏอยู่ในมหากรรมวิภังคสูตร ดังที่ได้ยกมา อธิบายในเบื้องต้นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับอาสังกรรมนั้น จะเห็นได้ชัดถึงกระบวนการอาสังกรรมจะมีปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่เรียกว่า นิमित 3 อย่างที่จะปรากฏแก่จิตผู้ที่กำลังจะตาย ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับอาสังกรรมอย่างที่ไม่อาจจะแยกออกจากกันได้ คัมภีร์วิสุทธิมรรค คัมภีร์ อภิธรรมมถาสังคหะ และคัมภีร์อภิธรรมมถาวิภาวินีฎีกา ได้กล่าวถึงนิमित 3 อย่างไว้ว่า ในขณะที่ บุคคลใกล้จะตายหรือกำลังจะดับจิต จะมีนิमितอย่างใดอย่างหนึ่งใน 3 อย่างปรากฏแก่เขา คือ

(1) กรรม ได้แก่การกระทำอันเป็นกุศลหรืออกุศลที่เขาได้ทำไว้ และจะให้ผลนำไป เกิดใหม่ในสุคติหรือทุกคติ กรรมดังกล่าวนี้จะปรากฏแก่จิตของผู้กำลังจะตาย ถ้าขณะจะดับจิตเขานึกถึงกรรมใด หรือจิตของเขาเกาะเกี่ยวอยู่กับกรรมใด เขาตายแล้วก็จะไปเกิดใหม่ตามสภาพของ กรรมนั้น กรรมดังกล่าวนี้เองที่เรียกว่าอาสังกรรมหรือชนกรรม

(2) กรรมนิมิต หมายถึงอุปกรณที่บุคคลใช้ทำกรรม เช่น ข้าวปลาอาหาร เสื้อผ้า ดอกไม้รูปเทียน ฯลฯ ที่เขาใช้ทำกุศลกรรม หรือ เบ็ด มีด ปืน ท่อนไม้ ฯลฯ ที่เขาใช้ทำอกุศลกรรม อุปกรณเช่นกล่าวนี้จะปรากฏแก่อายตนะภายในทางใดทางหนึ่งของผู้กำลังจะตาย

(3) คตินิมิต ได้แก่สัญลักษณ์หรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับภพใหม่ที่เขาจะไปเกิดตามลักษณะของกรรมในข้อ 1 เช่นภาพเปลวไฟในนรก ภาพสัตว์นรกที่กำลังเสวยผลของอกุศลกรรม ภาพนายนิรบาลที่มาคอยนำตัวเขาไปสู่นรก ภาพวิมานหรือสถานที่อันรื่นรมย์ในสวรรค์ ฯลฯ สัญลักษณ์หรือภาพเช่นนี้จะปรากฏแก่อายตนะภายในทางใดทางหนึ่งของผู้กำลังจะตาย แต่ส่วนมากจะปรากฏทางมานาทวารหรือทางใจ

คัมภีร์วิสุทธิมรรคอธิบายว่า นิมิตอย่างใดอย่างหนึ่งใน 3 อย่างย่อมปรากฏแก่อายตนะภายในของผู้กำลังจะตายจากภพนี้ไปสู่ภพอื่นทุกคน เมื่อพิจารณาคำอธิบายของวิสุทธิมรรคอย่างถี่ถ้วนก็พบว่า ในนิมิต 3 อย่างนั้น กรรมเป็นนิมิตตารมณที่ปรากฏแก่จิตของผู้กำลังจะตายมากกว่านิมิตอีก 2 อย่าง ทั้งนี้เพราะว่าตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา บุคคลผู้ยังกิเลสตายแล้วจะต้องเกิดอีก การเกิดอีกของเขาย่อมเป็นไปตามกรรมที่เขาได้ทำไว้ กรรมใดจะให้ผลนำบุคคลไปเกิดใหม่ กรรมนั้นย่อมปรากฏเป็นนิมิตแก่จิตใจของเขา คือทำให้เขานึกถึงขณะกำลังจะตาย และกรรมที่บุคคลนึกถึงหรือจิตเกาะเกี่ยวขณะกำลังจะตายนี้ก็คือกรรมที่เรียกว่าอาสันนกรรม

สรุป

จะเห็นได้ว่า ความตายนั้นเกี่ยวข้องกับอาสันนกรรม เพราะการตายของบุคคล จะมีนิมิต 3 อย่าง อย่างใดอย่างหนึ่งปรากฏแก่ผู้ที่กำลังจะตาย นิมิตที่ปรากฏมากที่สุดก็คือกรรม กรรมใดจะเป็นชนกกรรมนำบุคคลไปเกิดใหม่ กรรมนั้นก็ปรากฏเป็น “กรรมอารมณ์” ของผู้กำลังจะตายนั้น ถ้ามีครุกรรมอยู่ครุกรรมก็จะมาทำหน้าที่เป็นชนกกรรม ในกรณีนี้เนื่องจากครุกรรมมาปรากฏแก่จิตของผู้กำลังจะตาย ครุกรรมนั้นก็คืออาสันนกรรม หรือครุกรรมนั้นได้มาทำหน้าที่เป็นอาสันนกรรมของผู้กำลังจะตาย จะเห็นได้ว่าครุกรรมก็คือชนกกรรมและก็คืออาสันนกรรม ถ้าไม่มีครุกรรมแต่พหุกรรมทำหน้าที่ของชนกกรรมเป็น “กรรมอารมณ์” ของผู้กำลังจะตายในกรณีเช่นนี้พหุกรรมก็คือชนกกรรมและก็คืออาสันนกรรม ครุกรรมหรือพหุกรรมที่ทำหน้าที่เป็นอาสันนกรรมในลักษณะดังกล่าวนี้ เป็นอาสันนกรรมนัยที่หนึ่ง คือกรรมที่บุคคลเคยทำไว้ และระลึกได้ตอนใกล้ตาย

บทที่ 4

การประยุกต์ทฤษฎีการพัฒนาคูณธรรมและจริยธรรมในสังคมไทย

1. หลักกรรมกับความเชื่อพื้นฐานของชาวพุทธ

หลักกรรมเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญในพระพุทธศาสนา ซึ่งมีอิทธิพลต่อสังคมไทยและสังคมอื่นๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นอย่างมาก (Keyes and Daniel, 1983 : 18) โดยมีบทบาทสำคัญทั้งต่อบุคคลในระดับจิตใจ ที่แสดงออกมาในรูปแบบของความเชื่อต่างๆ และในระดับสังคม ที่อธิบายถึงความแตกต่างของบุคคลในสังคม รวมทั้งหลักกรรมเองก็ถูกพิจารณาด้วยเช่นเดียวกันว่า เป็นหลักแห่งความยุติธรรมในสังคมอีกด้วย (Watts (ed.), 2009) การพิจารณาถึงแนวทางในการประยุกต์ใช้หลักกรรมและหลักทฤษฎีการพัฒนาคูณธรรมและจริยธรรมจึงมีความสำคัญต่อบุคคลและสังคมเป็นอย่างยิ่ง

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากหลักกรรม เป็นหลักธรรมที่มีความซับซ้อน ทำให้ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาพระไตรปิฎก หรือหนังสือธรรมะใด ๆ ไม่สนใจและไม่เชื่อในเรื่องกรรม จึงเป็นเหตุให้บุคคลส่วนหนึ่งนั้นกระทำความชั่ว แล้วก็ได้รับผลการลงโทษในทางโลก โดยที่เขาเองก็ไม่อาจรู้ว่าจะได้รับผลกระทบชั่วเมื่อตายไปแล้วอย่างไร จนกว่าจะถึงเวลานั้น จึงนับว่าเป็นความประมาทอย่างยิ่ง แต่หากบุคคลใดได้อ่าน ได้ศึกษาในเรื่องของกรรมมาบ้างและตระหนักว่า การสร้างเหตุเช่นไรย่อมได้รับผลเช่นนั้น สร้างกรรมดีก็ได้รับผลดี สร้างกรรมชั่วก็ได้รับผลชั่ว เพราะเหตุและผลย่อมสอดคล้องกันเสมอ บุคคลเหล่านั้นก็จะละความชั่ว กระทำแต่ความดี ถึงแม้เขาเหล่านั้นก็ไม่อาจรู้ว่าเมื่อตายไปแล้วเขาจะได้รับกรรมอย่างไร แต่ด้วยเหตุที่ดี ผลที่จะได้รับก็ย่อมต้องดีอย่างแน่นอน ดังนั้นการที่บุคคลหมั่นกระทำความดี จึงถือได้ว่าเป็นบุคคลผู้อยู่ในความไม่ประมาท

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในระดับสังคม บุคคลบางคนอาจสงสัยว่า เหตุใดบางคนทำดีแล้วก็ยังไม่ได้ดี แต่บางคนทำชั่วกลับได้ดี การมองเห็นเช่นนี้ ถือว่าเป็นเพียงการมองเห็นแต่ในช่วงสั้น ๆ หรือมองอย่างผิวเผิน เพราะถ้าหากติดตามดูผลที่เกิดขึ้นกับบุคคลนั้นจนถึงที่สุดแล้ว เขาย่อมได้รับกรรมชั่วที่เขาทำอย่างแน่นอน แต่จะช้าหรือเร็วนั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง มันเป็นเรื่องของการจัดการให้ผลของกรรม ซึ่งสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนในเรื่องของ “กรรม 12 และการให้ผล” เพราะสามารถแสดงให้เห็นถึงความ เป็นเหตุเป็นผล ที่บุคคลได้รับผลกระทบตามที่ตนก่อขึ้นอย่างชัดเจน กรรม 12 นั้นแยกแยะการให้ผลถึง 3 แบบ คือ กรรมให้ผลตามกาลเวลา กรรมให้ผลตามหน้าที่ และกรรมให้ผลตามแรงหนักเบา ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ซึ่งจะเห็นได้ว่า ในบางครั้ง เหตุใดคนทำกรรมชั่ว จึงยังไม่ได้รับผลชั่ว คนทำกรรมดี จึงยังไม่ได้รับผลดี นั้นเพราะเกี่ยวข้องกับเวลา หน้าที่ และแรงหนักเบาของกรรมที่บุคคลได้ทำไว้

ในพระพุทธศาสนาจึงได้ให้ความสำคัญกับความเชื่อในเรื่องหลักแห่งกรรมไว้ ซึ่งเป็นหลักความเชื่อที่แตกต่างจากศาสนาอื่น เรียกว่า ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล หรือศรัทธา 4 ประการ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2553 : 168) ประกอบด้วย

1. กัมมสัทธา คือ ความเชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตนเป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจอนานหรืออนาคยโชค เป็นต้น

2. วิปากสัทธา คือ เชื่อวิบาก เชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ ว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุ ผลดีจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

3. กัมมัสสกตาสัทธา คือ เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของกรรมจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

4. ตถาคตโพธิสัทธา คือ เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในองค์พระตถาคตว่า ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณ 9 ประการ ตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด บริสุทธิหลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

หลักคำสอนเรื่องกรรมจึงเป็นหลักพื้นฐานที่สุดสำหรับชาวพุทธ ในการดำเนินชีวิตเพื่อความเจริญก้าวหน้าในปัจจุบัน และในชาติต่อไป

2. บุคคลสามารถกำหนดชะตากรรมของชีวิตหรือเลือกเกิดได้ด้วยอาสันนกรรม

ในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้แสดงถึงหลักกรรมไว้มากมาย ในส่วนที่แสดงหลักกรรมเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมที่ตรงไปตรงมาและชัดเจน นอกเหนือจากจุฬามิวังคสูตรแล้ว ก็ยังมีพระสูตรอีกสูตรหนึ่ง ที่แสดงถึงกรรมและการให้ผลของกรรมไว้อย่างละเอียด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ผลของกรรม ซึ่งชวนให้สงสัยของคนจำนวนมาก เช่น บางคนทำกรรมคืออยู่เสมอ ๆ แต่ได้รับผลชั่ว ส่วนคนที่ทำชั่วมาโดยตลอด กลับได้รับผลดี ที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะอะไร นั่นคือ มหากัมมวิกังคสูตร ดังปรากฏในมหากัมมวิกังคสูตร (พระไตรปิฎกเล่มที่ 14, 2539 : 220) ซึ่งในพระสูตรนี้พระพุทธองค์ทรงแสดงเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรมอย่างละเอียด ทั้งกรรมในอดีตที่ให้ผลในปัจจุบัน กรรมปัจจุบันที่ให้ผลในปัจจุบัน และกรรมในปัจจุบันที่จะให้ผลในอนาคต คือชาติหน้าและชาติต่อไป อีกทั้ง เรื่องของความเชื่อ ที่บุคคลต่างๆ ล้วนมีความเชื่อในสิ่งที่ตนเองได้สัมผัสมาเท่านั้นว่าถูก ของคนอื่นที่เห็นผิดไปจากตน ถือว่าผิดหมด แก่พระอานนท์ ดังใจความสรุปดังนี้

1) บรรดาคน 4 จำพวกในโลกนี้ คนที่ชอบฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์. . . และเป็นมิชฌาติภูฏี หลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เพราะกรรมชั่วที่เขาทำไว้ในชาติก่อนหรือในภายหลังให้ผล หรือว่าเพราะมิชฌาติภูฏีที่เขายึดมั่นในเวลาใกล้จะตายให้ผลก็ได้ แต่คนที่ทำกรรมชัวย่างนั้น เขาย่อมได้รับผลแห่งกรรมชั่วที่ทำในชาตินี้ก็มี ในชาติหน้าหรือชาติต่อไปก็มี

2) บรรดาคน 4 จำพวกในโลกนี้ คนที่ชอบฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์. . . และเป็นมิชฌาติภูฏี หลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมดีที่เขาทำไว้ในชาติก่อนหรือในภายหลังให้ผล หรือว่าเพราะสัมมาติภูฏีที่เขายึดมั่นในเวลาใกล้จะตายให้ผลก็ได้ แต่คนที่ทำกรรมชัวย่างนั้น เขาย่อมได้รับผลแห่งกรรมชั่วที่ทำในชาตินี้ก็มี ในชาติหน้าหรือชาติต่อไปก็มี

3) บรรดาคน 4 จำพวกในโลกนี้ คนที่เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์. . . และเป็นสัมมาติภูฏี หลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ เพราะกรรมดีที่เขาทำไว้ในชาติก่อนหรือในภายหลังให้ผล หรือว่าเพราะสัมมาติภูฏีที่เขายึดมั่นในเวลาใกล้จะตายให้ผลก็ได้ แต่คนที่ทำกรรมดีอย่างนั้น เขาย่อมได้รับผลแห่งกรรมดีที่ทำในชาตินี้ก็มี ในชาติหน้าหรือชาติต่อไปก็มี

4) บรรดาคน 4 จำพวกในโลกนี้ คนที่เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์. . . และเป็นสัมมาติภูฏี หลังจากตายแล้วได้ไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรก เพราะบาปกรรมที่เขาทำไว้ในชาติก่อนหรือในภายหลังให้ผล หรือว่าเพราะมิชฌาติภูฏีที่เขายึดมั่นในเวลาใกล้จะตายให้ผลก็ได้ แต่คนที่ทำกรรมดีอย่างนั้น เขาย่อมได้รับผลแห่งกรรมดีที่ทำในชาตินี้ก็มี ในชาติหน้าหรือชาติต่อไปก็มี

สาระที่ปรากฏในมหากัมมวิภังคสูตรนี้ ทำให้ทราบว่ากรรมที่บุคคลทำไว้ในอดีต ให้ผลในอนาคต คือชาติหน้า กรรมที่ทำในชาตินี้ให้ผลในชาตินี้ และกรรมที่ทำในชาตินี้ ซึ่งจะให้ผลในชาติหน้าและชาติต่อไป รวมทั้งคนที่ทำแต่กรรมชัวยในปัจจุบัน เมื่อตายไปแล้วต้องไปเกิดในอบาย ทุกติ วินิบาต นรกทุกคน เป็นเรื่องที่ยังไม่แน่ และคนที่ทำแต่กรรมดีในปัจจุบัน เมื่อตายไปแล้วต้องไปเกิดในสวรรค์ทุกคน ก็เป็นเรื่องที่ยังไม่แน่อีกเหมือนกัน ทั้งนี้ ก็เพราะว่ามีกรรมที่ทำไว้ในชาติก่อน ๆ มาเป็นตัวแปรร่วมด้วย เช่น คนที่ทำแต่กรรมชัวยในชาตินี้ บางคนตายแล้วไปเกิดในสวรรค์ก็มี เพราะกรรมดีที่ทำไว้ในชาติก่อน ๆ ให้ผลเป็นสุขก่อนกรรมชัวย ที่เขาทำในชาตินี้ ส่วนคนที่ทำแต่กรรมดีในชาตินี้ บางคนตายแล้วไปเกิดในอบายก็มี เพราะกรรมชัวยที่ทำไว้ในชาติก่อน ๆ ให้ผลเป็นทุกข์ก่อนกรรมดี ที่เขาทำในชาตินี้นั่นเอง

จากพุทธพจน์แสดงให้เห็นว่า การที่บุคคลบางคนทำกรรมชั่วไว้มากตายแล้วไปเกิดในสวรรค์นั้น ไม่ใช่เพราะกรรมชั่วส่งผลให้เขาไปเกิดในสวรรค์ แต่เพราะเขาเคยทำกุศลกรรมหรือกรรมดีไว้บ้าง กรรมดีที่เขาทำไว้นั้น แม้จะน้อย แต่มีโอกาสให้ผลก่อน จึงทำให้เขาไปเกิดในสวรรค์ หรือมิฉะนั้นในเวลาใกล้ตายเขากลับมีจิตเป็นสัมมาทิฐิอันเป็นมโนกรรมฝ่ายกุศล ด้วยอำนาจของมโนกรรมที่ทำใหม่นี้ ตายแล้วจึงไปเกิดในสวรรค์ ส่วนกรรมชั่วที่เขาทำไว้มากก็จะอำนวยการวิบากแก่เขาในชาตินี้ หรือในชาติหน้า หรือในชาติต่อๆ ไป (สุนทร ฌ รั้งยี, 2546 : 49)

ส่วนผู้ที่ทำกรรมดีไว้มากตายแล้วไปเกิดในทุคติเช่นนรกก็ทำนองเดียวกัน คือไม่ใช่ว่ากรรมดีส่งผลให้เขาไปเกิดในนรก แต่เพราะเขาเคยทำกรรมชั่วไว้บ้างในชีวิตที่ผ่านมา กรรมช่วนั้นมีโอกาสให้ผลก่อน ตายแล้วเขาจึงต้องไปเกิดในนรกด้วยผลของกรรมนั้น หรือเป็นเพราะขณะจะดับจิตเขาเกิดมีความคิดเห็นเป็นมิจฉาทิฐิขึ้นมา ดับจิตไปในขณะที่จิตยึดมั่นอยู่กับมิจฉาทิฐินั้น ตายแล้วจึงไปเกิดในทุคติเช่นนรก ส่วนกรรมดีที่เขาทำไว้มากก็จะอำนวยการวิบากแก่เขาไม่ในชาตินี้ ก็ในชาติหน้าหรือชาติต่อๆ ไป

กรรมที่เป็นตัวแปรสำคัญในพระสูตรนี้ ก็คือ กรรมปัจจุบันที่บุคคลทำในขณะที่ใกล้จะดับจิตหรือเวลาจวนเจียนใกล้จะตาย ที่พระอรธกถาจารย์ท่านเรียกว่า “อาสันนกรรม” นั่นเอง ที่แปรนำบุคคลผู้ทำกรรมชั่ว หรือกรรมดีมาโดยตลอดในชาตินี้ ให้ไปเกิดในสวรรค์หรือไปเกิดในอบายเพิ่มขึ้นอีกตัวหนึ่งด้วย (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552 : 220) กล่าวคือ ถ้าบุคคลผู้ทำกรรมชั่วมาโดยตลอดในชาตินี้ ในเวลาใกล้จะตาย จิตไปยึดเหนี่ยวกรรมดีที่ตนเคยทำแต่เล็กน้อย อย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยผลแห่งอาสันนกรรมดีนี้ ก็จะส่งให้เขาไปเกิดในสวรรค์ ส่วนผู้ที่ทำกรรมดีมาโดยตลอดในชาตินี้ ในเวลาใกล้จะตาย จิตไปยึดเหนี่ยวกรรมชั่วที่ตนเคยทำแต่เล็กน้อย อย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยผลแห่งอาสันนกรรมช่วนี้ ก็จะส่งให้เขาไปเกิดในอบายขณะนั้น การมองกรรมและการให้ผลของกรรม จึงไม่ควรมองแต่กรรมในชาตินี้ที่ทำอย่างสม่ำเสมอโดยตลอดอย่างเดียว แต่ควรมองกรรมในชาติก่อน และกรรมในชาตินี้ที่ทำในเวลาใกล้จะตายร่วมด้วย ทั้งนี้ ก็เพราะว่ากรรมทั้งหลาย มีโอกาสที่จะให้ผลได้เสมอ เมื่อถึงคราวที่จะให้ผลนั่นเอง อาสันนกรรม แปลว่ากรรมใกล้ดับจิต กรรมชนิดนี้จะให้ผลแก่ผู้กำลังจะตายก่อนกรรมอื่น ๆ ทั้งหมดหมายความว่าเมื่อดับจิตหรือตายแล้ว เขาจะไปเกิดใหม่ด้วยพลังการให้ผลของกรรมที่เขานึกถึงก่อนจะดับจิตนี้ หากกรรมที่เขานึกถึงก่อนตายเป็นกรรมชั่ว ดับจิตหรือตายแล้วเขาก็ไปเกิดในทุคติ ไม่มีทางเลือกเป็นอย่างอื่น เป็นไปตามพระพุทธานุญาตที่ตรัสไว้ว่า “จิตเต สงฺกิลฺลฺหฺนฺนํ ทุกฺกิตฺติ ปาฏิกฺขนา เมื่อจิตเศร้าหมองแล้ว (คือเป็นอกุศล) ทุกฺกิตฺติเปฺนอันหฺวังได้” แต่ถ้ากรรมที่เขานึกถึงก่อนดับจิตเป็นกุศลกรรมตายแล้วก็ไปเกิดในสุคติ เช่นเกิดเป็นมนุษย์หรือเป็นเทวดาในสวรรค์ เป็นไปตามพระพุทธานุญาตที่ว่า “จิตเต อสงฺกิลฺลฺหฺนฺนํ สุคฺคิตฺติเปฺนอันหฺวังได้” การนึกถึงกรรมที่

เคยทำไว้ตอนกำลังจะดับจิตนี้ เป็นนิมิตประการแรกที่จะเข้ามาเป็นอารมณ์ของจิตของบุคคลที่กำลังจะตาย

เพราะฉะนั้น บุคคลจึงไม่ควรประมาทในกรรม ผู้ที่ทำความดีอยู่ในชาตินี้ แต่ยังไม่ได้รับผลดี ก็ไม่ควรท้อแท้ใจ ขอให้หมั่นทำความดีเรื่อย ๆ ไปไม่นานนัก เมื่อผลแห่งกรรมชั่วในชาติก่อน ๆ หมดหรืออ่อนกำลังลง กรรมดีที่ทำในชาตินี้ก็จะให้ผล ส่วนผู้ที่ทำความชั่วอยู่ แต่ได้รับผลดีก็อย่าหลงระเริงชะล่าใจ แต่ควรกลับตัวกลับใจ เลิกทำความชั่ว มาเร่งสร้างกรรมดี อย่าหลงผิด โดยคิดว่า “ทำดีได้ดีมีที่ไหน ทำชั่วได้ดีมีถมไป” เพราะในขณะนั้น ผลแห่งกรรมดีในชาติก่อนกำลังให้ผลอยู่ แต่ถ้าผลแห่งกรรมดีนี้หมดหรืออ่อนกำลังลง ผลแห่งกรรมชั่วที่ทำในชาตินี้ ก็จะให้ผลชั่วทันที

ชีวิตในทางพระพุทธศาสนา หมายถึง ธรรมชาติที่เลี้ยงรักษาสหชาตธรรมให้เป็นอยู่ หรือดำรงอยู่ตลอดชีวิตขณะ มี 2 อย่าง คือ รูปชีวิตและนามชีวิต คำว่า “รูปชีวิต” ก็คือ รูปธรรมที่รักษาสหชาตธรรมของรูปธรรมให้ทรงอยู่ได้ ส่วนคำว่า “นามชีวิต” หรือ “นามเจตสิก” ได้แก่ ชีวิตินทรีย์เจตสิกรักษานามธรรม ที่เกิดร่วมกันให้สถิตดำรงอยู่ ซึ่งชีวิตทั้งสองนี้ ทำหน้าที่รักษารูปนามให้เป็นอยู่ได้ ถ้าขาดลงเมื่อใดเราก็สมมุติเรียกว่า “ตาย” และที่ท่านเรียกว่า “ชีวิตินทรีย์” นั้น ก็เพราะเหตุว่าชีวิตทั้งสองนี้ เป็นอินทรีย์คือเป็นใหญ่ในการรักษาสหชาตธรรมนั่นเอง ฉะนั้น ในทางปรมาตถสภาวะนี้ ท่านอธิบายถึงสภาวะที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมว่า เป็นไปในลักษณะเช่นนี้ หากได้มีสัตว์ตายหรือบุคคลตายไม่ แต่มันเป็นการสิ้นสุดของสันตติในปัจจุบันภพต่างหาก รูปนามจึงไม่เที่ยง เป็นทุกข์และอนัตตา เมื่อพิจารณาเห็นอย่างนี้ย่อมจะปลดเปลื้องอุปาทาน คือความยึดมั่นในสัตว์บุคคลได้ ย่อมไม่มีความเห็นผิดในขั้น 5 อีกต่อไป และเมื่อนั้นแหละย่อมจะถึงซึ่งความสิ้นทุกข์ได้ (กิตติวุฑฺโฒ ภิกขุ, 2530 :24)

เมื่อได้ทราบความหมายของคำว่า “ชีวิต” แล้ว สิ่งที่ควรทราบต่อไปก็คือ “ชีวิตเกิดจากอะไร” ซึ่งเรื่องนี้ในทางพระพุทธศาสนาได้แสดงให้เห็นว่าชีวิตเกิดจาก “กรรม วิญญานและตัณหา” (พระไตรปิฎก เล่มที่ 20, 2539 : 302) เพราะฉะนั้น การที่คนทั่วไปยังต้องเกิดกันอีกเรื่อย ๆ ไป ก็เพราะยังมีกรรม วิญญานและตัณหา ส่วนพระอรหันต์ไม่ต้องเกิดอีกต่อไป เพราะได้ละกิเลส คือตัณหาจนหมดสิ้นแล้ว ถึงแม้ท่านจะยังไม่ดับขันธนิพพาน ยังมีชีวิตและทำกรรมอยู่ กรรมที่ทำก็ไม่ก่อให้เกิดวิบากเป็นบุญบาปอีก เป็นแต่เพียงกิริยาการกระทำเท่านั้น เมื่อเป็นเช่นนี้ ชีวิตก็ไม่มีพื้นที่ที่จะเกิด ส่วนวิญญานอันเป็นพืชพันธุ์แม้จะยังมีอยู่ แต่เมื่อไม่มีกรรมอันเป็นพื้นที่ และไม่มีตัณหาอันเป็นเชื้อ วิญญานนั้นก็ปฏิสนธิอีกไม่ได้ ต้องดับสูญไปเหมือนกับต้นไม้ ถ้าไม่มีพื้นที่ที่จะปลูก ไม่มีน้ำรด ก็ปลูกไม่ได้ ในที่สุดต้นไม้นั้นก็ต้องตายไม่มีโอกาสที่จะเกิดออกงามอีกต่อไป

เหตุปัจจัยที่สร้างชีวิตทั้ง 3 นี้ เหตุปัจจัยที่สำคัญที่สุด คือ ตัณหาอันเป็นตัวกิเลส ซึ่งเป็นเหตุปัจจัยให้ทำกรรม เมื่อทำกรรมก็ต้องได้รับผลกรรม เมื่อได้รับผลกรรม ก็ต้องเกิดอีก และเพราะยังมีกิเลสเมื่อเกิดแล้ว ก็เป็นเหตุให้ทำกรรมอีก วนเวียนอย่างนี้เรื่อยไปจนกว่าจะละกิเลสได้เด็ดขาด ท่านจึงเรียกการเวียนเกิดเวียนตายอย่างไม่มีที่สิ้นสุดนี้ว่า “วัฏฏะ” แปลว่า วน มี 3 อย่าง คือกิเลสวัฏฏะ วนคือกิเลส กัมมวัฏฏะ วนคือกรรม วิปากวัฏฏะ วนคือวิปาก (ผลของกรรม) เมื่อชีวิตคนได้เกิดขึ้นมาแล้ว ก็จะดำรงอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่ง แล้วในที่สุดก็ต้องแตกสลาย คือ ถึงแก่ความตาย ซึ่งคำว่า “ความตาย” นี้ ในคัมภีร์พระอภิธรรมปิฎก มาจากคำว่า “มรณะ” ซึ่งแปลว่า ความตาย มีอยู่ทั้งสิ้น 10 ศัพท์ และมีความหมายเหมือนกันหมด คือ “ตาย” โดยมีทั้งตายที่เป็นบัญญัติและปรมาตต์แตจะนำมาแสดงในที่นี้เพียงศัพท์เดียว คือคำว่า “ความขาดสูญแห่งชีวิตินทรีย์” หมายความว่า ชีวิตของคนเราในแต่ละคนนี้จะประกอบด้วยส่วนสำคัญ 2 ส่วน คือ ส่วนที่เป็นรูปกับส่วนที่เป็นนาม และทั้ง 2 ส่วนนี้ ก็จะมีผู้ทำหน้าที่ดูแลรักษาเพื่อให้สถิตดำรงอยู่ได้ ผู้ดูแลรักษารูปเรียกว่า “รูปชีวิต” หมายถึงชีวิตที่เป็นรูปที่อนุบาลรักษาสหชาติรูป คือรูปที่เกิดร่วมกันให้สถิตดำรงอยู่ ส่วนผู้ดูแลรักษานามเพื่อให้สถิตดำรงอยู่ได้เรียกว่า “นามชีวิต” หรือ “นามเจตสิก” หมายถึง ชีวิตินทรีย์เจตสิกรักษานามธรรมที่เกิดร่วมกันให้สถิตดำรงอยู่แต่ว่าการที่คนเราจะตาย หรือความตายจะเกิดขึ้นแก่คนเราได้นั้น ก็เพราะชีวิตทั้งสอง คือรูปชีวิตกับนามชีวิต ซึ่งมีหน้าที่รักษารูปและนามให้เป็นอยู่ได้นี้ มันได้ขาดลง เมื่อมันขาดลงรูปและนามที่เกิดร่วม ก็ต้องสิ้นสุดลงด้วยเช่นเดียวกัน ความขาดลงของรูปชีวิตและนามชีวิตของผู้ยังมีกิเลส ในภพชาติต่าง ๆ นี้มีเอง ที่สมมุติเรียกว่า “ตาย” หรือ “ความตาย”

ส่วนคำว่า “ตาย” หรือ “มรณะ” ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านให้คำจำกัดความไว้ว่า “ความตาย” คือ ความขาดแห่งชีวิตินทรีย์ที่เนื่องอยู่ในภพอันเดียว หมายความว่า ที่เรียกว่า “ความตาย” นี้ได้แก่การที่ชีวิตของคนผู้ยังมีกิเลสได้ขาดลงในภพหนึ่ง ๆ ก็เรียกว่า “ตาย” ที่หนึ่ง และที่เรียกว่า “ตาย” นี้ ก็ตายเฉพาะส่วนรูป ส่วนนามนั้นไม่ตาย กล่าวคือรูปที่เกิดจากดิน น้ำ ไฟ ลม มาประชุมกันนี้ เมื่อเกิดมาแล้วก็มีชีวิตอยู่เป็นคนได้ชั่วคราว เมื่อสิ้นกรรมหรือถูกกรรมเข้าตัดรอนในภพชาตินี้แล้ว มันก็แยกออกจากกัน น้ำไปอยู่ส่วนน้ำ ดินไปอยู่ส่วนดิน ลมไปอยู่ส่วนลม ไฟก็ไปอยู่ส่วนไฟชีวิตของคนเรา เมื่อรูปและนามแยกออกจากกันอย่างนี้ ก็สมมุติเรียกว่า “ตาย” ซึ่งเป็นการสิ้นสุดของชีวิตในภพชาติหนึ่ง ๆ

ส่วนนามหรือจิตนั้น เพราะยังไม่สิ้นกิเลส เมื่อตายคือแยกออกจากรูปหรือกายนี้แล้ว ก็จะไปสร้างชีวิตใหม่ต่อไป ชีวิตที่สร้างขึ้นใหม่นี้ ก็อาศัยอยู่ได้นานบ้าง ไม่นานบ้าง ตามอำนาจแห่งกรรม คล้ายกับคนสร้างบ้านอยู่ ถ้าใช้วัสดุก่อสร้างที่มีคุณภาพดี บ้านก็ทนอยู่ได้นาน แต่ถ้าใช้วัสดุก่อสร้างที่คุณภาพต่ำ บ้านก็พังเร็ว ซึ่งเมื่อบ้านพังแล้ว เจ้าของบ้านก็ต้องย้ายไปสร้างบ้านหลังใหม่

ต่อไป ลักษณะจิตของผู้ที่ยังมีกิเลสก็คล้าย ๆ กันนี้ กล่าวคือ トラบใดที่จิตยังไม่สิ้นกิเลส จิตนี้ก็จะสร้างชีวิตใหม่เรื่อยไป นั่นคือ การเวียนเกิดเวียนตายอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

สำหรับสาเหตุแห่งการตายนั้นมีอยู่ 4 ประการ (พระพุทธโฆษาจารย์, 2540 : 395) ดังนี้

1) ตายเพราะสิ้นอายุ หมายถึง อายุขัยของคน ๆ หนึ่ง มีประมาณ 80 ปี เมื่ออายุ 80 ปี ก็ต้องตาย เปรียบเหมือนกับดั่งตะเกียงเมื่อไส้หมดก็ต้องดับ

2) ตายเพราะสิ้นบุญ หมายถึงคนที่หมดบุญที่จะอยู่เป็นคนอีกต่อไป ถึงแม้จะยังไม่สิ้นอายุขัย ก็ต้องตาย เปรียบเหมือนกับตะเกียงเมื่อน้ำมันหมด ถึงไส้ยังมีอยู่ก็ต้องดับ

3) ตายเพราะสิ้นอายุและบุญพร้อมกัน เปรียบเหมือนกับตะเกียงที่หมดทั้งไส้และน้ำมันพร้อมกันจึงต้องดับ

4) ตายเพราะกรรมมาตัดรอน เปรียบเหมือนกับตะเกียงที่ไส้และน้ำมันยังมีอยู่ แต่ถูกลมแรงพัดจึงต้องดับ เช่น บุคคลที่ตายเพราะประสบอุบัติเหตุ

สาเหตุแห่งการตายทั้ง 4 นี้ เมื่อกล่าวโดยกาลมี 2 อย่าง คือ กาลมรณะกับอกาลมรณะ กาลมรณะ หมายถึง การตายเพราะสิ้นอายุขัย ตายเพราะสิ้นบุญ และตายเพราะสิ้นอายุและบุญพร้อมกัน ส่วนอกาลมรณะ คือ การตายเพราะถูกกรรมเข้ามาตัดรอน

จากการศึกษาเรื่องชีวิตกับความตาย ที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ ทำให้ทราบว่า การที่ชีวิตของคนต้องเกิดและต้องตายนั้น ไม่ได้เกิดและตายเพราะอำนาจของสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือเทพเจ้าผู้วิเศษตนใดบันดาลให้เป็นไปเลย แต่การที่ชีวิตของคนต้องเกิดและตายนั้น ล้วนเป็นเพราะเหตุปัจจัยทั้งสิ้น เหตุปัจจัยนั้น ก็คือ “กรรม” นั่นเอง ดังพระพุทธพจน์ที่ทรงตรัสถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้คนต้องเกิดอีกว่า “ดูก่อนอานนท์ เพราะเหตุฉะนี้แล กรรมจึงชื่อว่า เป็นไรนา วิญญูณชื่อว่า เป็นพืช ตัณหาชื่อว่า เป็นยาง... เพราะธาตออย่างเลว เพราะธาตออย่างกลาง เพราะธาตออย่างประณีตของสัตว์ พวกที่มีอวิชชาเป็นเครื่องปิดกั้น ตัณหาเป็นเครื่องผูกใจ การเกิดในกามภพ รูปภพและอรุภพจึงมีต่อไป” และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่แสดงถึงสาเหตุแห่งการตายของคน 4 ประการ คือ ตายเพราะสิ้นอายุขัย ตายเพราะสิ้นบุญ ตายเพราะสิ้นอายุขัยและสิ้นบุญพร้อมกัน และตายเพราะกรรมมาตัดรอน

ในขณะเดียวกัน การเกิดเป็นมนุษย์ในพระพุทธศาสนานั้น ถือว่า เป็นการเกิดที่ยาก แต่มนุษย์ก็ยังคงเวียนว่ายตายเกิดอีกเรื่อย ๆ ไป โดยมีตัณหาเป็นปัจจัยสำคัญ ดังพระพุทธดำรัสที่ว่า “ตัณหา เป็นเหตุนำไปเกิดอีก” (พระพุทธโฆษาจารย์, 2540 : 21) ส่วนจะไปเกิดในกำเนิดใดกำเนิดหนึ่งใน 4 กำเนิดนั้น ขึ้นอยู่กับกรรมและผลของกรรม กำเนิด 4 ที่ว่าก็คือ 1.ชลาพุชะ เกิดในครรภ์ 2.อ้นทชะ เกิดในไข่ 3. สัตตชะ เกิดในสิ่งปฏิภูลเนาหมื่น และ 4.โอปปาติกะ เกิดอุบัติขึ้นเอง โดยไม่ต้องอาศัยครรภ์มารดา

โดยเฉพาะการเกิดเป็นมนุษย์นั้น พระพุทธศาสนาได้แสดงไว้ว่า การที่ชีวิตหนึ่งจะเกิดขึ้น เป็นมนุษย์ในครรภ์ของมารดาได้ เป็นการยากอย่างยิ่ง ดังพระพุทธพจน์ว่า “การเกิดเป็นมนุษย์ เป็น การยาก” ทั้งนี้ก็เนื่องจากว่า การก่อกำเนิดของชีวิตหนึ่ง จะเกิดขึ้นในครรภ์ของมารดาได้ จะต้องอาศัยความถึงพร้อมด้วยปัจจัยถึง 3 ประการ ดังพระพุทธพจน์ที่ทรงตรัสไว้ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อปัจจัย 3 ประการ ประชุมกันเข้า การตั้งครรภ์ก็มีขึ้น คือ หากมารดาบิดาอยู่ร่วมกัน แต่มารดายังไม่มียะดูและสัตว์ที่จะมาเกิดยังไม่ ปรากฏ การตั้งครรภ์ก็ไม่เกิดขึ้น หากมารดาบิดาอยู่ร่วมกัน มารดามียะดู แต่ สัตว์ที่จะมา เกิดยังไม่ปรากฏ การตั้งครรภ์ก็ไม่เกิดขึ้น ภิกษุทั้งหลาย แต่ว่า เมื่อใดก็ตามที่มารดา บิดาอยู่ร่วมกัน 1 มารดามียะดู 1 สัตว์ที่จะมาเกิดก็ปรากฏ 1 เพราะความประชุม พร้อมแห่งปัจจัย 3 ประการอย่างนี้ การตั้งครรภ์จึง เกิดขึ้น ภิกษุทั้งหลาย มารดา ย่อมประคับประคองครรภ์นั้นด้วยท้อง เป็นเวลา เก้าเดือนบ้าง สิบเดือนบ้าง เมื่อ ล่วงไปเก้าเดือน หรือสิบเดือน มารดาก็คลอด ทารกผู้เป็นภาระหนักนั้น ด้วยความ ห่วงกังวลอันยิ่งใหญ่และเลี้ยาทารกผู้เป็น ภาระหนักนั้นซึ่งเกิดแล้ว ด้วยโลหิตของ ตน ด้วยความห่วงกังวลอันยิ่งใหญ่ อีกเช่นกัน”

ภพและภูมิโดยทั่วไป หมายถึง สถานที่เกิด และที่อยู่ของสัตว์ซึ่งในงานวิจัยนี้ หมายถึงเฉพาะมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์ผู้ที่ยังมีกิเลสจะต้องเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่าง ๆ ตาม อำนาจของกรรมที่ตนได้ทำไว้ ในทางพระพุทธศาสนา ได้กล่าวถึงภพภูมิว่ามีมากมาย แต่เมื่อจำแนก เป็นประเภทใหญ่ ๆ แล้ว ก็มี 2 ประเภท คือทุกคติภูมิ และสุคติภูมิ (พิน ดอกบัว, 2543 : 22) ซึ่ง หมายถึงโลกเป็นที่อยู่ของสัตว์ ชั้นที่เกิด และชั้นแห่งจิต ดังนี้

1. อบายภูมิ 4 ภาวะหรือที่อันปราศจากความเจริญ

1) นิรยะ นรก, สภาวะหรือที่อันไม่มีความสุขความเจริญ, ภาวะเร่าร้อน กระวน กระวาย

2) ตีรัจฉาน โยนิ กำเนิดตีรัจฉาน, พวกมีคมัวโง่เขลา

3) ปิตติวิสัย แคนเปรด, ภูมิแห่งผู้กระหายไร้สุข

4) อสุรกาย พวกอสูร, พวกหวาดหวั่นไร้ความรื่นเริง

2. คติ 5 ที่ไปเกิดของสัตว์, แบบการดำเนินชีวิต

1) นิรยะ นรก, สภาวะหรือที่อันไม่มีความสุขความเจริญ, ภาวะเร่าร้อน กระวน กระวาย

2) ตีรัจฉาน โยนิ กำเนิดตีรัจฉาน, พวกมีคมัวโง่เขลา

- 3) ปิตติวิสัย แคนเปรด, ภูมิแห่งผู้กระหายไร้สุข
- 4) มนุษย์ ชาวมนุษย์
- 5) เทพ พวกเทพ ได้แก่ภูมิ 26 ตั้งแต่จาตุมหาราชิกา ขึ้นไปทั้งหมด

3. วิญญาณฐิติ 7 ภูมิเป็นที่ตั้งแห่งวิญญาณ

- 1) สัตว์บางพวก มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน เช่น พวกมนุษย์ เทพบางเหล่า
วินิปาติกะ(เปรด) บางเหล่า
 - 2) สัตว์บางพวก มีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เช่น เหล่าเทพจำพวก พรหม
ผู้เกิดในภูมิปรหมณาน
 - 3) สัตว์บางพวก มีกายอย่างเดียวกัน แต่มีสัญญาต่างกัน เช่น พวกเทพ อภัสสระ
 - 4) สัตว์บางพวก มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เช่น พวกเทพ
สุกกิณหะ
 - 5) สัตว์บางพวก ผู้เข้าถึงชั้นอากาศานัญจายตนะ
 - 6) สัตว์บางพวก ผู้เข้าถึงชั้นวิญญาณัญจายตนะ
 - 7) สัตว์บางพวก ผู้เข้าถึงชั้นอากิญจัญญายตนะ
- ### 4. สัตตवास 9 ภพเป็นที่อยู่แห่งสัตว์
- 1) สัตว์บางพวก มีกายต่างกัน มีสัญญาต่างกัน เช่น พวกมนุษย์ เทพบางเหล่า
วินิปาติกะ(เปรด) บางเหล่า
 - 2) สัตว์บางพวก มีกายต่างกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เช่น เหล่าเทพจำพวก พรหม
ผู้เกิดในภูมิปรหมณาน
 - 3) สัตว์บางพวก มีกายอย่างเดียวกัน แต่มีสัญญาต่างกัน เช่น พวกเทพ อภัสสระ
 - 4) สัตว์บางพวก มีกายอย่างเดียวกัน มีสัญญาอย่างเดียวกัน เช่น พวกเทพ
สุกกิณหะ
 - 5) สัตว์บางพวก ไม่มีสัญญา ไม่เสวยเวทนา เช่น เหล่าเทพจำพวกอัสสนีสัตว์
 - 6) สัตว์บางพวก ผู้เข้าถึงชั้นอากาศานัญจายตนะ
 - 7) สัตว์บางพวก ผู้เข้าถึงชั้นวิญญาณัญจายตนะ
 - 8) สัตว์บางพวก ผู้เข้าถึงชั้นอากิญจัญญายตนะ
 - 9) สัตว์บางพวก ผู้เข้าถึงชั้นเนวสัญญานาสัญญายตนะ
- ### 5. ภูมิ 31 ชั้นแห่งจิต, ระดับจิตใจ, ระดับชีวิต
- 1) นiryas นรค, สภาวะหรือที่อื่นไม่มีความสุขความเจริญ, ภาวะเร่าร้อน กระวน
กระวาย

- 2) ตีรัจฉาน โยนิ กำเนิดฉีรัจฉาน, พวกมีดมัวโง่เขลา
 - 3) ปิตติวิสัย แคนเปรต, ภูมิแห่งผู้กระหายไร้สุข
 - 4) อสุรกาย พวกอสูร, พวกหวาดหวั่นไร้ความรื่นเริง
2. กามสุคติภูมิ 7 กามาวจรภูมิที่เป็นสุคติ, ภูมิที่เป็นสุคติซึ่งยังเกี่ยวข้องกับกาม
- 1) มนุษย์ ชาวมนุษย์
 - 2) จาตุมหาราชิกา สวรรค์ชั้นที่ท้าวมหาราช 4 ปกครอง
 - 3) ดาวดึงส์ แคนแห่งเทพ 33 มีท้าวสักกะเป็นใหญ่
 - 4) ยามา แคนแห่งเทพผู้ปราศจากความทุกข์
 - 5) कुสิต แคนแห่งเทพผู้เอบอ้อมด้วยสิริสมบัติของตน
 - 6) นิมมานรดี แคนแห่งเทพผู้ยินดีในการเนรมิต
 - 7) ปรนิมมิตวสวัตดี แคนแห่งเทพผู้ยังอำนาจให้เป็น ไปในสมบัติที่ผู้อื่น นิรมิตให้
- ภูมิทั้ง 11 ใน 2 หมวดนี้ รวมเป็น กามาวจรภูมิ 11
3. รูปาวจรภูมิ 16 (ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในรูป, ชั้นรูปพรหม)
- ก. ปฐมฌานภูมิ 3 (ระดับปฐมฌาน)
- 1) พรหมปารีสัชชา พวกบริษัทบริวารมหาพรหม
 - 2) พรหมปุโรหิตา พวกปุโรหิตมหาพรหม
 - 3) มหาพรหมา พวกท้าวมหาพรหม
- ข. ทุตติยานภูมิ 3 (ระดับทุตติยาน)
- 4) ปริตรตาภา พวกมีรัศมีน้อย
 - 5) อัปมาณภา พวกมีรัศมีประมาณไม่ได้
 - 6) อากัสสรา พวกมีรัศมีสูงปลั่งชันไป
- ค. ตติยานภูมิ 3 ระดับตติยาน
- 7) ปริตตสุภา พวกมีลำรัศมีงามน้อย
 - 8) อัปมาณสุภา พวกมีลำรัศมีงามประมาณมิได้
 - 9) สุกกัณหา พวกมีลำรัศมีงามกระจ่างจ้า
- ง. จตุตถฌานภูมิ 3-7 ระดับจตุตถฌาน
- 10) เวหุปผลา พวกมีผลไพบูลย์
 - 11) อสัณญีสัตว์ พวกสัตว์ไม่มีสัญญา
- จ. สุทธาวาส 5 พวกมีที่อยู่อันบริสุทธิ์ หรือที่อยู่ของท่านผู้บริสุทธิ์ คือ ที่เกิดของพระอนาคามี คือ

- 12) อวิหา เหล่าท่านผู้ไม่เสื่อมจากสมบัติของตน หรือผู้ไม่ละไป เร็ว, ผู้คงอยู่นาน
- 13) อดับปา เหล่าท่านผู้ไม่ทำความเดือดร้อนแก่ใคร หรือผู้ไม่เดือดร้อนกับใคร
- 14) สุทัสสา เหล่าท่านผู้งดงามนำทัสนา
- 15) สุทัสสี เหล่าท่านผู้มองเห็นชัดเจนดี หรือผู้มีทัสนาแจ่มชัด
- 16) อกนิฏฐา เหล่าท่านผู้ไม่มีความด้อยหรือเล็กน้อยกว่าใคร, ผู้สูงสุด

4. อรูปาวจรภูมิ 4 ชั้นที่ท่องเที่ยวอยู่ในอรูป, ชั้นอรูปพรหม

- 1) อากาสนัญจายตนภูมิ ชั้นที่เข้าถึงภาวะมีอากาศไม่มีที่สุด
- 2) วิญญาณัญจายตนภูมิ ชั้นที่เข้าถึงภาวะมีวิญญาณไม่มีที่สุด
- 3) อากิญจัญญายตนภูมิ ชั้นที่เข้าถึงภาวะไม่มีอะไร
- 4) เนวสัญญานาสัญญายตนภูมิ ชั้นที่เข้าถึงภาวะมีสัญญาไม่ใช่ ไม่มีสัญญา ก็

ไม่ใช่ปุถุชน พระโศคาบัน และพระสกทาคามี ย่อมไม่เกิดในสุทธาวาสภูมิ: พระอริยะไม่เกิดในอสัญญิภพ และในอบายภูมิ: ในภูมินอกจากนี้ ย่อมมีทั้งพระอริยะและมีโชอริยะไปเกิด

ภพและภูมิทั้งหมดเหล่านี้ เป็นสถานที่ที่มนุษย์ผู้ยังมีกิเลสจะต้องไปเวียนว่ายตายเกิด คือไปเสวยผลแห่งอดีตกรรมและปัจจุบันกรรม ทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ที่ตนได้ทำไว้ หรือจะกล่าวอีกนัยหนึ่งก็ได้ว่า ภพและภูมิทั้งหมดนี้ เป็นการให้ผลของกรรมดีและกรรมชั่ว ที่มนุษย์ทั้งหลายได้เคยทำไว้ทั้งในอดีตชาติและปัจจุบันชาตินั้นเอง หมายความว่า กรรมดีและกรรมช่วนั้น จะให้ผลโดยการนำมนุษย์ผู้ยังไม่สิ้นกิเลส สู่วงจรแห่งการเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิเหล่านี้ กล่าวคือ ถ้ากรรมดีให้ผลก็จะนำไปเกิดในภพภูมิที่ดีที่เรียกว่า “สุคติภูมิ” ได้แก่ การไปเกิดในกามสุคติภูมิ 7 รูปาวจรภูมิ 16 และอรูปาวจรภูมิ 4 แต่ถ้ากรรมชั่วให้ผล ก็จะนำไปเกิดในภพภูมิที่ชั่วที่เรียกว่า “ทุคติภูมิ” ได้แก่ การไปเกิดในอบายภูมิ 4 มีนรก เป็นต้น การเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิเหล่านี้ จะเกิดขึ้นแก่มนุษย์ผู้ยังไม่สิ้นกิเลสเรื่อยไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด จนกว่าเขาจะเจริญวิปัสสนากรรมฐานจนดับกิเลสได้อย่างหมดสิ้น การเวียนว่ายตายเกิดในภพภูมิต่างๆ ทั้งหมดเหล่านี้ จึงจะจบสิ้นลงอย่างสิ้นเชิง

หลักกรรมในพระพุทธศาสนานั้น ในฐานะเป็นหลักแห่งเหตุและผล โดยสาระสำคัญก็คือ เมื่อบุคคลต้องการผลที่ดี ก็ย่อมต้องทำเหตุให้ดี ซึ่งผลนั้น ย่อมมาจากเหตุที่ทำนั่นเองเป็นสำคัญ หลักกรรมจึงเป็นกฎเกณฑ์ที่มีความแน่นอนตายตัว ไม่แปรผัน โดยนัยนี้ บุคคลจึงสามารถพยากรณ์ คือตรวจสอบภพภูมิใหม่ที่จะไปเกิดด้วยตัวเองได้ โดยพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงหลักการสำหรับใช้เป็นเครื่องมือตรวจสอบไว้ในคัมภีร์ที่จมนิกาย มหาวรรค ซึ่งเรียกว่า “ธัมมาทาส” หรือคันท้องส่องธรรม(พระไตรปิฎกเล่มที่ 10, 2539 : 66) ว่า

“อานนท์ ข้อที่ผู้เกิดมาเป็นมนุษย์แล้วจะพึงทำกาละนั้นไม่อัศจรรย์ เมื่อผู้นั้นๆ ทำกาลแล้ว พวกเธอจักเข้าไปเฝ้าพระตถาคต แล้วทูลถามเนื้อความ นั้น อันนี้เป็นความลำบากแก่พระตถาคต เพราะฉะนั้น เราจักแสดงธรรมปริยายชื่อธรรมาทาส สำหรับที่จะให้อริยสาวกผู้ประกอบแล้ว เมื่อจำนองอยู่ พึงพยากรณ์ตนด้วยตนเองได้ว่า เรามีนรกสิ้นแล้ว มีกำเนิดแห่งสัตว์ดิรัจฉานสิ้นแล้ว มีเปรตวิสัยสิ้นแล้ว มีอบาย ทุกคติ วินิบาต สิ้นแล้ว เราเป็นพระโสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยง มีอันจะตรัสรู้ในภายหน้าดังนี้ ก็ธรรมปริยายชื่อว่า ธรรมาทาส นั้น เป็นไฉน

อานนท์ อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ เป็นผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้า...ในพระธรรม... ในพระสงฆ์ อานนท์ อันนี้แล คือ ธรรมปริยายชื่อว่า ธรรมาทาส”

3. แนวทางการประยุกต์ใช้อำนาจกรรมเพื่อพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในสังคมไทย

ตามปกติการให้ผลของกรรมจะเป็นไปตามลำดับความหนักเบาของกรรม ถ้ามีครุกรรมหรือกรรมหนักอยู่ ครุกรรมไม่ว่าจะเป็นฝ่ายอกุศล หรือฝ่ายกุศล จะให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ ทั้งหมด ครุกรรมฝ่ายอกุศลได้แก่ อนันนตริยกรรม 5 อย่าง คือฆ่าพ่อ ฆ่าแม่ ฆ่าพระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนห้อพระโลหิต และทำสงฆ์ให้แตกกันที่เรียกว่าสมบัติ 8 รูปฉานหรือรูปฉานหรือรูปฉานเพียงขั้นใดขั้นหนึ่งก็จัดเป็นครุกรรมฝ่ายกุศล หากไม่เคยทำครุกรรมไว้ พหุกรรมหรืออาจิณณกรรมอื่นได้แก่กรรมที่ทำให้ไว้มากจะเข้าไปให้ผลก่อนกรรมอื่น ๆ นั่นคือถ้ามีครุกรรมอยู่ ครุกรรมนั้นจะมาป็นชนกรรมหรืออาสันนกรรมให้บุคคลกำลังจะตายนึกถึงก่อนดับจิต ถ้าครุกรรมไม่มี อาจิณณกรรมจะเข้าทำหน้าที่เป็นชนกรรมหรืออาสันนกรรมของบุคคลกำลังจะตาย โอกาสที่กรรมซึ่งเขาทำใหม่ตอนใกล้ดับจิตจะให้ผลนำเขาไปเกิดหลังจากตายแล้วมีไม่มากนัก กรรมนิमित นิमितประการที่สองที่จะปรากฏแก่จิตของบุคคลที่กำลังจะตายได้แก่ กรรมนิमित คำว่า กรรมนิमित ในที่นี้หมายถึงอุปกรรมที่ใช้กระทำกรรม การนึกถึงอุปกรรมที่ใช้กระทำกรรมนี้เป็นไปโดยอัตโนมัติ คือ เมื่อนึกถึงกรรมก็ย่อมนึกถึงเครื่องมือหรืออุปกรรมที่ใช้กระทำกรรมพร้อม ๆ กันไป เช่น เมื่อนึกถึงกรรมคือการฆ่าสัตว์ ก็ต้อนึกถึงสิ่งที่ใช้ฆ่าพร้อมกันไปด้วย เช่น มีด ปืน ไม้ แห ฯลฯ ถ้าเป็นการทำกุศลกรรม เช่น การใส่บาตรพระ อุปกรรมที่ใช้ทำกรรมดีเช่นนั้นก็ได้แก่ ขำปลาอาหารที่ใช้ใส่บาตรอุปกรรมที่ใช้กระทำกรรมที่เรียกว่ากรรมนิमितนี้จะปรากฏแก่จิตของผู้กำลังจะตายพร้อม ๆ กับที่เขานึกถึงกรรม

คตินิमित คำว่า คตินิमित ได้แก่สัญลักษณ์ของภพหน้าที่เขาจะไปเกิดปรากฏให้เห็นในขณะที่กำลังจะดับจิต ถ้าต่อนกำลังจะตายนึกถึงกรรมชั่วก็ต้องไปเกิดในทุกคติถ้าจะต้องไปเกิดใน

นรกภาพอันเป็นสัญลักษณ์ของนรก เช่น ภาพเปลวเพลิงที่กำลังเผาไหม้สัตว์อยู่ในนรก ภาพสัตว์นรกกำลังทรมานทุกข์ทรมาน ภาพนายนิรยบาลที่กำลังมารับตัวเขาไป ฯลฯ ภาพท่งหญ้าหรือท้องทุ่งที่ฝูงวัวควายกำลังหากินอยู่จะปรากฏให้เห็น ถ้าตอนกำลังจะตายนึกถึงกุศลกรรมที่ทำได้และกรรมนั้นจะส่งผลให้เขาไปเกิดเป็นมนุษย์ กรรมของมารดาหรือหญิงผู้เป็นมารดาที่เขาจะไปเกิดจะปรากฏให้เห็น ถ้าจะไปเกิดเป็นเทวดาในสวรรค์ ภาพของวิมานหรืออุทยานอันรื่นรมย์ ฯลฯ ก็ จะปรากฏให้เห็นการปรากฏให้เห็นของคติชนิดนี้ ส่วนมากจะเป็นการเห็นมโนทวารหรือทางใจ ทำนองเดียวกับที่เราเห็นภาพต่าง ๆ ในความฝัน แต่ก็อาจปรากฏให้เห็นทางจักขุทวารหรือทางตา อย่างที่เราเห็นสิ่งต่าง ๆ ได้เหมือนกัน

กรรมหรือการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาที่เรียกว่า อาสันนกรรมนี้ จึงมีบทบาทสำคัญที่สุดต่อการตายและการเกิดใหม่ของมนุษย์ ขณะที่บุคคลกำลังจะตายหรือกำลังจะดับจิตนั้น พฤติภาพของจิตแบ่งเป็นช่วงสำคัญ 2 ช่วง คือ ช่วงแรกเรียกว่า มรณาสันนกาล แปลว่ากลายหรือเวลาใกล้ดับจิต ช่วงที่สองเป็นช่วงการทำงานครั้งสุดท้ายของจิตในชีวิตนี้ เรียกว่า มรณาสันนภาติ แปลว่าวิถีใกล้ดับจิตหรือใกล้ตาย

จะสังเกตเห็นได้ว่า พฤติภาพหรือปรากฏการณ์ของจิตในช่วงมรณาสันนกาลมี 17 ขณะ เช่นเดียวกับในเวลาปกติ แต่ที่นับว่าต่างกันก็คือ พฤติภาพของจิตในช่วงนี้เป็นไปในขณะที่ความตายกำลังจะเกิดขึ้น และที่จัดว่ามีความสำคัญเป็นพิเศษคือนิมิตอย่างใดอย่างหนึ่งใน 3 อย่าง จะปรากฏขึ้นเป็นอารมณ์ของจิตของคนที่กำลังจะตายนิมิต 3 อย่างนั้น

พฤติกรรมของจิตในช่วงมรณาสันนกาลนี้จะต้องมีนิมิตอย่างใดอย่างหนึ่งใน 3 อย่าง ดังกล่าวมานี้เป็นอารมณ์เสมอไปและทุกคนไป เมื่อช่วงมรณาสันนกาลนี้สิ้นสุดลง จิตของบุคคลที่กำลังจะตายก็ผ่านเข้าสู่มรณาสันนภาติ แต่มีข้อที่ควรทำความเข้าใจไว้เป็นพิเศษในที่นี้ว่า ภาวะมรณาสันนกาลนี้อาจเกิดขึ้นเพียงครั้งเดียวแล้วผ่านเข้าสู่มรณาสันนภาติเลยก็ได้ หรืออาจเกิดขึ้นซ้ำ ๆ กลับไปกลับมาเป็นเวลาหลายชั่วโมงหรือหลายวันก็ได้ ดังจะเห็นได้ว่าคนเจ็บหรือคนป่วยใกล้ตายบางคนอยู่ในภาวะโคม่าเป็นเวลาหลายชั่วโมงหรือหลายวันก่อนที่จะดับจิต ภาวะโคม่าจัดเป็นมรณาสันนกาลที่พอจะมองเห็นได้ แต่ในที่สุด เมื่อถึงเวลาตายจริง ๆ จิตของผู้กำลังจะตายก็จะผ่านเข้าสู่มรณาสันนภาติ พอสิ้นสุดมรณาสันนภาติจิตจิตซึ่งเป็นจิตดวงสุดท้ายของชีวิตนี้ก็จะเกิดขึ้น จิตจิตตั้งอยู่เพียงชั่วขณะเดียวก็ดับ พอจิตดับชีวิตในปัจจุบันของบุคคลก็สิ้นสุดลงทันที จากขณะนั้นเป็นต้นไปบุคคลนั้นก็ถือว่าได้ตายแล้ว

พระพุทธศาสนาจึงมองว่า มนุษย์ที่ยังมีกิเลสทุกคนตายแล้วจะต้องเกิดใหม่มีแต่พระอรหันต์ที่ดับกิเลสได้สิ้นเชิงแล้วเท่านั้นที่ตายแล้วไม่มีการเกิดอีก พุทธปรัชญาถือว่าพระอรหันต์ได้เข้าถึงภาวะที่สมบูรณ์สูงสุดที่เรียกว่านิพพาน เป็นภาวะที่พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดใน

สังสารวัฏตลอดไป ส่วนปฏุชนธรรมดาที่ยังมีกิเลสตายแล้วจะไปเกิดเป็นอะไรและไปเกิดที่ไหน ขึ้นอยู่กับกรรมที่เขาได้กระทำไว้ในชีวิตที่ผ่านมา ถ้ามีกรรมดีอยู่มากและเวลาจะดับจิตนึกถึงกรรมดีนั้น ตายแล้วก็จะไปเกิดในสุคติ แต่ถ้ามีกรรมชั่วอยู่มากและก่อนจะดับจิตนึกถึงกรรมช่วนั้น ตายแล้วก็จะไปเกิดในทุคติ เนื่องจากเราทุกคนจะต้องผ่านภาวะใกล้ดับจิตและต้องตามจากโลกนี้ไปแน่นอน การเตรียมตัวล่วงหน้าไว้บ้างโดยการประกอบกุศลกรรมไว้ให้มาก จัดเป็นความไม่ประมาทอย่างหนึ่งตามคำสอนของพระพุทธศาสนา

ในกรณีนี้ จะเห็นได้ถึงการเจริญความไม่ประมาทในชีวิต โดยเฉพาะช่วงจิตจะดับในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีพระราชปณิธานมาจาของพระองค์ โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้สวรรคต เมื่อวันขึ้น 15 ค่ำ เวลาเย็น อันเป็นวันมหาปวารณา พระองค์ทรงประชวรหนัก แต่ทรงสมบูรณด้วยพระสติสัมปชัญญะ ทรงกำหนดวาระสุดท้ายแห่งพระชนมายุของพระองค์เป็นแน่แล้ว จึงมีพระบรมราชโองการดำรัสให้พระยาศรีสุนทรโวหาร (พีท) เข้าไปใกล้พระที่บรรทม พระราชดำรัสพระราชนิพนธ์เป็นภาษามคธ ให้พระยาศรีสุนทรโวหารจดเป็นอักษร แล้วอัญเชิญไปอ่านในที่ประชุมสงฆ์วัดราชประดิษฐ์ฯ ดังมีความที่ขอคัดมาเฉพาะครั้งสุดท้ายเท่านั้นว่า

“... อิทานิ มยา ปลฺลจสุ สึเลสุ สัวราชิฎฐานัน กตํ ตตฺส มยฺหํ
เอวรูโป มนสิกาโร อนุฎฐหิยติ สิกฺขยติ ปลฺลจสุ ขนฺเชสุ, ฌสุ อหฺมตฺต
เนสุ อายตเนสุ, ฌสุ พาหิเรสุ อายตเนสุ, ...

... ยํ ยํ มรณํ สตฺตฺตํ คํ อนุจฺจริยํ, ยโต เอตํ สพฺเพสํ มคฺโค, อนุ
ปมตฺตา โหนตุ ฃนฺเต อาปฺจฺจามิ วนฺทามิ. ยํ เม อปรทุํ สพฺพํ เม สจฺ
โฆ ขมตฺตุ.

อาตุรสมิมปิ เม กายะ จิตฺตํ น เหสุตฺตาคูร์
เอวํ สิกฺขามิ พุทฺธสฺส สาสนานุกตฺติ กรํ ฯ

“... บัดนี้ โยมได้ตั้งจิตอธิษฐานสมათานศีลห้า แล้ว
กระทำมนสิการไว้ในใจ โดยได้ศึกษาอยู่ว่า ในบรรดาขั้นห้า आयตนะ
ภายในหค आयตนะภายนอกหค วิญญานหค สัมผัสหค (และ) ในเวทนา
ที่เป็นในทางทวารทั้งหก สิ่งใดสิ่งหนึ่งที่บุคคลเข้าไปยึดมั่นถือมั่นอยู่จะ
ไม่พึงมีโทษ สิ่งนั้นไม่มีเลยในโลก หรือว่าบุคคลเข้าไปยึดถือสิ่งใดไว้จะ
พึงเป็นผู้ไม่มีโทษ สิ่งนั้นไม่มีเลยในโลก โยมได้ศึกษาถึงการไม่ยึดมั่น
ถือมั่นอยู่ว่า “สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง ธรรมทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน ย่อม

เป็นไปตามปัจจัย สิ่งนั้นไม่ใช่ของเรา เราไม่เป็นมัน มันไม่ใช่ตัวตนของเรา”

ความตายใดๆ ของสัตว์ทั้งหลาย ความตายนั้นไม่น่าอัศจรรย์ เพราะความตายนั้นเป็นวิถีของสัตว์ทั้งปวง ขอพระผู้เป็นเจ้าของทั้งหลาย เป็นผู้ไม่ประมาทเกิด โยมขอลา โยมไหว้ สิ่งใดที่โยมผิดพลาดขอสงฆ์จงอดโทษสิ่งนั้นแก่โยมเถิด

แม้เมื่อกายของโยมกระสับกระส่ายอยู่ แต่จิตของโยมจักไม่กระสับกระส่ายไปตามกาย โยมทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ศึกษาอยู่อย่างนี้”

เมื่อพระองค์ทรงรับสั่งพระยาศรีสุนทรโวหารเสร็จแล้ว ก็ทรงมนสิการชำระจิตให้สะอาดด้วยการภาวนาพระกรรมฐาน ซึ่งกล่าวกันว่า พระองค์ทรงกำหนดอานาปานสติ คือ การกำหนดลมหายใจเข้าออก ประกอบด้วยบทภาวนาพุทโธกำกับ จึงทำให้ผู้อยู่ใกล้ชิดในสมัยนั้นได้ยินพระสุรเสียงว่า พุท-โธ, พุท-โธ, พุท-โธ, แล้วพระสุรเสียงก็ค่อยแผ่วเบาลงๆ ได้ยินแต่เพียงคำว่า โธ – โธ – โธ ... แล้วเสด็จสวรรคตด้วยพระอาการอันสงบ (พระธรรมวิสุทธิกวี ,2547 : 78-80)

การเจริญจิตภาวนา จึงเป็นแนวทางสำคัญประการหนึ่งในการที่จะสร้างความมั่นใจในการที่จะไปเกิดในภพภูมิที่ดี การสร้างบุญกุศลหรือการทำแต่กรรมดีอย่างสม่ำเสมอจึงเป็นเครื่องมือสำคัญประการหนึ่งที่จะช่วยให้ชีวิตดีงามและยั่งยืน เพราะตราบใจที่มนุษย์ยังไม่บรรลุนิพพาน จึงต้องเวียนว่ายตายเกิดอยู่ จะไม่พ้นวิบากกรรม ในสังคมไทยจะได้ยินคำว่า “ตายเพราะหมกกรรม” ซึ่งในที่นี้หมายถึงตายเพราะสิ้นอุปถัมภ์กรรม ที่เป็นตัวหล่อเลี้ยงชีวิตนั่นเอง ตัวอุปถัมภ์กรรม คือ บุญกุศลเกิดจาก การทำบุญของคนเรานั้น บุญนั่นเอง จะมาเป็นตัวอุปถัมภ์กรรม เราเคยได้ยินว่า “ทำบุญต่ออายุ” ความจริงอายุนั้นต่อไม่ได้ แต่เราเพียงอุปถัมภ์กรรมดีขึ้นได้ ให้อุปถัมภ์กรรมดีมีอำนาจแรงขึ้น เมื่ออำนาจของอุปถัมภ์กรรมยังอยู่ ชีวิตก็ยั่งยืน อันนี้เองเป็นตัวหนึ่งที่ทำให้เรามีอายุยืน ที่เรามักเรียกว่า “ทำบุญต่ออายุ” พุทธศาสนิกชนชาวพุทธที่เข้าใจหลักธรรมคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงไม่ประมาทได้สร้างกุศลอยู่เสมอ เมื่อเกิดมาดีแล้ว เพราะอุปถัมภ์กรรมเป็นกุศลให้ผล ก็จะสร้างกุศลต่อไป ถ้าไม่สนใจจะสร้างบุญกุศลเพิ่มเติมกลายเป็นคนมีชีวิตอยู่ด้วยความประมาทมัวเมา ทำให้บุญกุศลที่ทำไว้ในอดีตอันเสมือนมรดกของเราหมดลงได้ ก็จะเจอกับอกุศลกรรมต่าง ๆ ที่เป็นอกุศลกรรมต่อไปและถ้าเป็นอุปถัมภ์กรรมแล้วก็จะทำให้สิ้นชีวิตลงทันที

นอกจากนี้แล้ว บุคคลยังสามารถบำเพ็ญคุณงามความดีเพื่อทำให้ความชั่วร้ายหมดไป ด้วยการสร้างอุปปีฬกรรม แปลว่ากรรมที่เข้าไปเบียดเบียนกรรมอื่น เช่น เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์มี

สุขภาพอนามัยสมบูรณ์อยู่ อยู่ก็เกิดจากเจ็บไข้ได้ป่วย มีโรคภัยเกิดรบกวนขึ้น มีโรคภัยเบียดเบียน คำว่า เบียดเบียนจึงมีความหมายทำให้สิ่งที่ดีหรือสิ่งที่ไม่ดีลดลงไป เช่น ทำให้สุขภาพที่ดีเป็นสุขภาพที่ไม่ดีมาแทนเป็นต้น คำว่าเบียดเบียนในกรรมจึงมีทั้งกุศลกรรม และอกุศลกรรม ในด้านของอกุศลนั้นหมายถึง อกุศลไปเบียดเบียนกุศล ให้กุศลอ่อนกำลังลงหรือลดลงไป เบียดเบียนเพื่อไม่ให้มีโอกาสส่งผลหรือทำให้ชนกรรมที่มีโอกาสส่งผลให้มีกำลังลดน้อยลง โดยให้ผลไม่เต็มที่ การเบียดเบียนของอุปปีพกรรมนั้น จึงมีอยู่ 3 ประการด้วยกัน

- 3.1) อุปปีพกรรม ที่เบียดเบียนชนกรรมอื่นๆ เพื่อมิให้มีโอกาสส่งผล
- 3.2) เบียดเบียนชนกรรมอื่น ๆ ที่มีโอกาสส่งผลอยู่แล้ว ให้มีกำลังลดน้อยลง
- 3.3) เบียดเบียนรูปนาม ที่เกิดจากชนกรรมนั้น

นี่เป็นหน้าที่ของอุปปีพกรรม เช่น เมื่อชนกรรมทำหน้าที่ให้เกิดเป็นมนุษย์ในปัจจุบันนี้ เป็นคนที่ มีรูปร่างหน้าตาดี สุขภาพ แข็งแรง สถิติปัญญาดี มีฐานะความเป็นอยู่อย่างดี ก็ถือได้ว่า ชนกรรมส่งผลมาให้ดีแล้วอุปปีพกรรม ก็ทำหน้าที่ให้ได้รับผลอันนั้นต่อไป ต่อมาอำนาจ อกุศลกรรมที่เราเคยทำไว้ในอดีตจะด้วยความประมาท พลังพลาด หรือเจตนาที่ตาม เกิดมีอำนาจ ส่งผลเข้ามาเบียดเบียน จะเป็นด้านสุขภาพที่เคยแข็งแรงกลับต้องมาโรคภัยไข้เจ็บ อากาศครบ 32 บริบูรณ์ที่เคยมีครบถ้วน บางทีก็หายไป อาจจะมีประสพอุบัติเหตุ ทำให้เจ็บป่วย บางครั้งถึงแก่ พิจารไป สถิติปัญญาที่เฉื่อยชาลง ทรัพย์สินเงินทองก็มามีอันเป็นไป ส่งผลเหล่านี้คงหาคำตอบได้ยาก ในทางพระพุทธศาสนา เป็นเพราะกรรมที่ชื่อ อุปปีพกรรมที่เป็นอกุศลกรรมเกิดมีอำนาจเข้ามา เบียดเบียน ทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างที่สมบูรณ์นั้นลดน้อยลง อ่อนกำลังลง การจะแก้ปัญญาเหล่านี้ ต้องสร้างกุศลเพิ่มขึ้นจึงมีอุบายวิธี ของคนโบราณที่มีความฉลาด แนะนำเพื่อให้เหตุแห่งความเสื่อม ความหายนะ เข้ามาแนะนำ เช่น ในลักษณะโหราศาสตร์ อาจารย์แก้เคล็ด สะเดาะเคราะห์ ให้แก้ ด้วยวิธีสร้างกุศล เช่น ปล่อยสัตว์ทำบุญ สร้างพระพุทธรูป ฯลฯ เพื่อเอาอกุศลกรรมเหล่านั้นมา เบียดเบียนอกุศลกรรมที่มันกำลังเบียดเบียนอยู่ ให้หมดกำลังไป

การเจ็บไข้ได้ป่วยนั้นในทางพระพุทธศาสนา บอกถึงสาเหตุว่าจากเหตุ 4 ประการ(พระ พุทธ โฆษาจารย์, 2540 : 78)

- 1) จากอากาศ
- 2) จากอาหาร
- 3) จากจิตใจ (ความเครียด ความกังวล ความโกรธ ฯลฯ)
- 4) จากกรรมเก่า

ฉะนั้น จากเจ็บไข้ได้ป่วยทางการแพทย์สามารถรักษาให้หายได้จากเหตุ ข้อ 1 ข้อ 2 และ

ข้อ 3 ส่วนที่แพทย์ไม่สามารถรักษาให้หายได้จะต้องเป็นเหตุข้อ 4 คือมาจากกรรมเก่า เช่น โรคมะเร็ง บางครั้งก็รักษาหาย บางครั้งก็รักษาไม่ได้ ถ้ามาจากกรรมเก่าแล้วจะต้องขึ้นว่ากรรมเก่านั้น ร้ายแรง ถึงขั้นเสียชีวิต หรือ ถ้าร้ายแรงถึงขั้นเสียชีวิต แพทย์ก็จะรักษาไม่หาย ถ้ากรรมไม่รุนแรงนัก ก็จะ สามารถรักษาหายได้เป็นต้น

ในกรณีบางคน เจ็บป่วย รักษาไม่หายรอวันที่จะตายเท่านั้น ถ้ารู้ถึงหลักสาเหตุการเจ็บป่วย จากพระพุทธศาสนาแล้ว ก็จะรู้ว่าโรคนี้อาจเกิดมาจากกรรม แล้วอกุศลกรรมนั้นมาเบียดเบียน ทำให้คนที่มีสุขภาพดี กลายเป็นคนอ่อนแอ ได้กล่าวมาแล้วว่าถ้าโรคเกิดจากกรรม วิทยาการทางแพทย์ ปัจจุบันก็รักษาไม่ได้ เพราะต้องรักษาที่กรรม ธรรมดาโรคภัยไข้เจ็บนั้นเวลารักษาต้องรักษาที่ตัว เหตุ ไปแก้กันที่เหตุ จึงจะสามารถแก้โรคภัยไข้เจ็บได้ แต่ถ้าเผชิญโรคนั้นเกิดมาจากกรรม ต้องแก้ ที่กรรม กรรมดังกล่าวต้องไปทำกุศลกรรมแก้ โดยสร้างกุศลกรรมที่มีกุศลมาก เช่น บางอาจารย์ แนะนำให้ไปปล่อยสัตว์ เป็นสัตว์ใหญ่ สัตว์ที่มีคุณค่ามนุษย์ ทำสังฆทาน บวชพระ เมื่อสร้าง กุศลกรรมที่มีอำนาจสูงขึ้น ดังที่กล่าวมานี้ อำนาจของกุศลนั้นก็จะไปเบียดเบียน อกุศลที่ให้ผล เบียดเบียนเราอยู่ คือโรคภัย ไข้เจ็บ ให้อ่อนกำลังลง อกุศลกรรมที่เข้ามาสนองผลในชีวิตของ คนเราในปัจจุบันนี้ มาได้หลายรูปแบบ เช่น รูปแบบโรคภัย ไข้เจ็บ แสดงถึงในอดีตเคยสร้าง อกุศลที่เบียดเบียนสัตว์อื่น หรือทำลายชีวิตสัตว์อื่นให้สิ้นสุดลง อำนาจวิบากกรรมอันนี้ก็มาเกิดขึ้น เมื่อนุญที่ทำปัจจุบันไปเบียดเบียนให้อกุศลนั้นอ่อนกำลังลง ก็มาทำหน้าที่อุปปีพกรรม ที่ทำให้ กุศลกรรมไปเบียดเบียนอกุศลกรรมที่กำลังให้ผล เป็นเหตุให้อกุศลกรรมที่มีกำลังอ่อนลง กุศลที่ สร้างขึ้นมาเรียกว่า กุศลอุปปีพกรรม วิธีการอย่างนี้เป็นวิธีการสร้างกุศลตามหลักธรรมทาง พระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นการแก้ที่ถูกต้อง ด้วยการเอาความดีไปเบียดเบียนความชั่ว ดังพุทธภาษิต ที่ว่า “พึงชนะความชั่วด้วยความดี” ซึ่งเป็นหลักของการประกอบกรรม คือจะเอาชนะความชั่วด้วยความดี พระพุทธองค์เคยตรัสไว้ว่า “ในโลกมนุษย์ที่เกิดมาจะมีคนทุศีลมากกว่าคนมีศีล” ฉะนั้น ต้องอดทน ต่อคนทุศีล ความชั่ว เลวร้ายต่าง ๆ ถ้าจะแก้ปัญหาเหล่านี้ได้ก็ต้องแก้ด้วยความดี ทุกคนตั้งใจทำกรรมดี ถ้าสังคมใดมีคนทำความดีมากกว่าคนทำความชั่วน้อย สังคมนั้นก็เป็นสังคมที่ น่าอยู่ แต่ก็อย่าหวังในสิ่งที่เป็นไปไม่ได้ว่าจะให้สังคมทั้งหมดดีร้อยเปอร์เซ็นต์ มันผิดธรรมชาติ ของโลกซึ่งในโลกต้องมีทั้งดีและชั่ว ปัญหาคือทำอย่างไรให้ความดีมากกว่าความชั่ว ให้คนทำดี มากกว่าทำชั่ว สังคมที่อยู่กันก็จะดีขึ้น ในทางตรงกันข้าม คนชั่วมากกว่าคนดี ยุคสมัยนั้น สังคม จะมีแต่สิ่งชั่วมากกว่าสิ่งดี อุปปีพกรรมก็มีลักษณะนี้ ถ้าเมื่อใดเราประมาทไม่สร้างกุศลเพิ่มเติมไว้ อกุศลที่ทำไว้ในชาติปางก่อน นึกย้อนจากชาตินี้ไปตั้งแต่ 1 ชาติ 100 ชาติ 1,000 ชาติ จนถึงล้าน ๆ ชาติ ซึ่งนับไม่ได้ คำนวณเป็นระยะเวลาไม่ได้ว่าได้วนเวียนว่ายตายเกิดกันมานานเท่าไร ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า ชาติภพที่คนเราเกิดมาและจะไปเกิดข้างหน้านับไม่ถ้วน ดังนั้น ในบางภพชาติ

ในอดีตอาจจะประมาทพลาดพลั้ง สร้างอกุศลกรรมลงไป แล้วอกุศลกรรมนั้นได้ตามมาทัน เหตุที่ตามมาทันเพราะความประมาทในปัจจุบันไม่ทำกุศลอย่างต่อเนื่อง ทำให้กุศลมีกำลังมาแทรกให้ผลได้ทันที เช่นมาในลักษณะของการเบียดเบียน ทำให้สิ่งดี ๆ ที่รับอยู่ลดกำลังลง ทั้งนี้ ตามข้อเท็จจริงการให้ผลของทั้งกรรมดีที่เป็นกุศล กับกรรมชั่วที่เป็นอกุศล จึงขึ้นอยู่กับสมบัติ 4 และวิบัติ 4 ซึ่งประกอบ 1) คติ 2) กาล 3) อุปธิ และ 4) ประโยค ซึ่งจะอธิบายคอนท้ายของเรื่องกรรมต่อไป เช่น ชนกรรมทำให้เกิดมาเป็นคน ยากจน สุขภาพไม่สมบูรณ์ ไม่ดี สติปัญญาโง่ แต่อำนาจของกุศลกรรมที่ทำในปัจจุบันนี้ไปเบียดเบียนอกุศลชนกรรม อกุศลอุปถัมภ์กรรมให้อ่อนกำลังลงได้ เป็นต้นว่าสุขภาพดีขึ้น ร่ำรวยขึ้น เมื่อสร้างกรรมดีสนใจศึกษาหาความรู้ สลับกับฟังพระธรรม รวมถึงฟังนักปราชญ์ราชบัณฑิตที่มีความรู้ทั้งหลาย สติปัญญาก็จะดีขึ้น รู้มากขึ้น อันนี้ก็ให้แก่อำนาจกุศลกรรม ความดีที่ส่งเสริมในปัจจุบัน ทำให้ดีขึ้นเป็นวิธีกึ่งได้แต่ต้องแก้ไขด้วยกุศลนั่นเอง แล้วกุศลที่สร้างขึ้นก็เป็นอุปปีฬกรรมไปเบียดเบียนอกุศลที่เราับมานั้นอ่อนกำลังลงตัวอย่างในสมัยพุทธกาล พระเจ้าอชาตศัตรู ฆ่าพ่อคือพระเจ้าพิมพิสารซึ่งถือว่าเป็นอนันตริยกรรม เป็นครุกรรม ซึ่งจะต้องรับผลทันทีในชาติต่อไป คือต้องไปเกิดในมหาวเวจिनรก ซึ่งเป็นนรกขุมที่ลึกลำบากสุด เมื่อพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระเถระประชุมกันเพื่อที่จะได้ปฏิบัติตามคำสอนของพระองค์ ป้องกันการอ้างที่ผิดจากที่พระองค์ทรงสั่งสอน จะทำให้พระศาสนาจะถูกจางจืด อันมีพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ และพระธรรมวินัย เหล่าพระเถระ ซึ่งเป็นพระอรหันต์ทั้งสิ้น มีพระโมคคัลลบุตรเถระ เป็นประธานได้ปรึกษากันว่าเราจะต้องชำระและรวบรวมคำสั่งสอนของพระพุทธองค์ไว้ให้เป็นหลักฐานที่เรียกกันว่ากรทำ “สังคายนาครั้งที่ 1” ซึ่งที่ประชุมลงมติใช้สถานที่คือ เมืองราชคฤห์ โดยใช้ถ้ำสัตตบรรณคูหา เป็นที่ประชุม ได้ส่งพระสงฆ์ไปหาพระเจ้าอชาตศัตรู กษัตริย์ครองราชคฤห์ ให้พระองค์ทรงทราบและรับเป็นองค์อุปถัมภ์ ซึ่งพระเจ้าอชาตศัตรูทรงตอบรับด้วยความปิติยินดี ถวายการอุปถัมภ์ ทำการตกแต่งซ่อมแซมเสนาสนะ ถวายปัจจัย 4 ทั้งหมด ทั้งสิ้น โดยบอกกับพระสงฆ์ว่า การที่จะสังคายนารวบรวมคำสั่งสอนของพระบรมศาสดาเป็นหน้าที่ของพระคุณเจ้า การถวายความอุปถัมภ์ทั้งหมดพระองค์รับเอง การเป็นเจ้าภาพการทำสังคายนาครั้งนี้ถือว่าเป็นมหากุศล อันยิ่งใหญ่มาก จึงส่งกุศลผลให้พระเจ้าอชาตศัตรู ตายไปแทนที่จะลงอเวจิมหานรกเพราะฆ่าพ่อ ไปเบียดเบียนอกุศลกรรมให้อ่อนกำลังตกนรกในขุมที่เบาว่าอเวจิมหานรก เป็นต้น ซึ่งไม่ได้หมายความว่าละล้างอกุศลกรรมให้หมดไปก็หาไม่ได้เพียงแต่ไปเบียดเบียนให้อ่อนกำลังลง แทนที่จะได้รับผลกรรมเต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ ทำให้ผลแห่งกรรมลดน้อยลง ฉะนั้น อุปปีฬกรรม คือ กรรมที่ทำหน้าที่เบียดเบียน ซึ่งมีทั้งกุศลกรรม และอกุศลกรรม กุศลกรรม ไปเบียดเบียนอกุศลกรรมอ่อนกำลังลง อกุศลกรรมก็ไปเบียดเบียนในกุศลกรรมให้อ่อนกำลังลง คือสรุปว่า อุปปีฬกรรม คือกรรมที่ไป

เบียดเบียนกรรมอื่นให้อ่อนกำลังลง ไปบันทึกให้อ่อนกำลังลง การประกอบกรรมทุกครั้งที่เป็นผลกำลังก็ต้องทำกรรมดีไว้ตลอดเวลา อกุศลกรรมจะอ่อนลงไปตามลำดับ บางคนคิดสรุปเอาง่ายๆ ว่า ทำกรรมดีมาตลอดแต่ทำไมต้องประสบเคราะห์กรรมต่าง ๆ เช่น อายุสั้น โรคภัยมาเบียดเบียน อันนั้นเราไม่หกรอกว่าผู้ที่ได้ทำกรรมมามากน้อยแค่ไหนในอดีต อำนาจของอกุศลกรรมในอดีตก็อาจจะเบียดเบียนได้ตามมาสนองในภพปัจจุบัน เราจึงไม่ควรประมาท

นอกจากนี้แล้ว บุคคลยังสามารถสร้างและพัฒนาตนเองด้วยหลักอุปปาตกรรม ซึ่งเป็นกรรมที่เข้าไปตัดกรรมอื่น ๆ และสืบต่อจากตัวเรา (ขันธ 5) ที่เกิดจากกรรมอื่น ๆ นั้น ซึ่งมีทั้งเจตนาที่เกิดขึ้นในอกุศลกรรม (อกุศลจิต 12 ดวง ประกอบโลภะ 8 ดวง โทสะ 2 ดวง และโมหะ 2 ดวง อยู่ในเรื่องพระอภิธรรมว่าด้วยเรื่องจิต 89 หรือ 121 ดวง) มีทั้งเจตนาที่เกิดขึ้นในกุศลจิต และอกุศลจิต (กุศลกรรมและอกุศลกรรม) คือเป็นตัวกรรมที่มาตัดรอนนั่นเอง โดยมีกุศลคือกุศลอุปปาตกรรม และอกุศล คือ อกุศลอุปปาตกรรม กรรมทั้งสองที่เป็นกุศลและอกุศลทำหน้าที่มาตัดรอนทำลาย เช่นเมื่อเกิดเป็นคนได้รับส่วนของกุศลกรรม(ชนกกรรม) นำให้มาเกิดในภพภูมิที่ดี (มนุษย์) มีทุกสิ่งทุกอย่างดี (ทรัพย์สมบัติ สุขภาพ สภาพจิตใจ) โดยมีอุปถัมภ์กรรมทำหน้าที่เบียดเบียนอกุศลต่าง ๆ ให้หมดไป ชีวิตคน ๆ นั้นย่อมทำอะไรก็ประสบความสำเร็จ มีทรัพย์สินมาก สุขภาพแข็งแรง ไม่มีโรคภัย สภาพจิตใจร่าเริงแจ่มใส รับแต่อารมณ์ดี ๆ พบเห็นแต่สิ่งดี ๆ มีอาหารดี ๆ รับประทาน มีบริวารและเพื่อนที่ดี แต่ถ้าหากอำนาจของอุปปาตกรรม (หมายถึงอกุศลกรรมที่ได้เคยกระทำไว้ในอดีตชาติ) มันรุนแรงมีมาก อุปปาตกรรมนี้ก็มาตัดรอน (ไม่เบียดเบียนเหมือนอุปปีพกรรม) ตัดรอนทันที ตัดกุศลวิบาก (ผลของกุศลกรรม) ที่กำลังได้รับให้ขาดไป บางคนก็ถึงกับสิ้นชีวิตก็มี เช่น กำลังไปทำบุญทอดกฐินรถเกิดมีอุบัติเหตุ เสียชีวิต กำลังนั่งเครื่องบินไปเที่ยวต่างประเทศ เครื่องประสพอุบัติเหตุตกลง ถึงกับเสียชีวิตเป็นต้น การตัดรอนของอุปปาตกรรมมีอยู่ 2 ประเภท

1) ตัดชนกกรรมอื่น ๆ เพื่อไม่ให้มีโอกาสส่งผลต่อไป

2) ตัดตัวคน (รูป นาม) ที่เกิดจากชนกกรรมนั้น ๆ ให้หมดไป

อุปปาตกรรม มีหน้าที่ตัดชนกกรรมอื่น ๆ ไม่ให้มีโอกาสส่งผลมีอีกนัยหนึ่งมีอยู่ 3 ประการ

1) กุศลอุปปาตกรรมตัดอกุศลชนกกรรม

2) กุศลอุปปาตกรรมไปตัดกุศลชนกกรรม

3) อกุศลอุปปาตกรรมไปตัดกุศลชนกกรรม

ตัวอย่าง ข้อ 1) และ ข้อ 2) ที่ว่าตัดชนกกรรมอื่น ๆ เพื่อไม่ให้มีโอกาสส่งผลตลอดไป เรื่องขององค์มูลาร ก่อนที่จะฟังพระพุทธองค์เตือนสติ และมาทำความเพียรภาวนา จนสำเร็จมรรคผล เป็น

พระอรหันต์ ได้ฆ่าคนตามคำสั่งของอาจารย์เกือบพันคน ซึ่งแน่นอนจะต้องเป็นกรรมที่ต้องชดใช้ในชาติต่อไป แต่เมื่อองคุลิมาลได้สำเร็จมรรคผลเป็นพระอรหันต์แล้ว อำนาจแห่งอรหันต์จึงเป็นอุปฆาตกรรมไปตัดกรรมอื่น ๆ ที่จะต้องให้ผล (คือตัดชนกรรมของกรรมอื่น ๆ) ไม่ให้มีโอกาสส่งผลตลอดไป เพราะองคุลิมาลไม่มีภพชาติที่จะต้องเกิดอีก (บางคนจะเกิดคำถามในใจว่าทำไมองคุลิมาลถึงสำเร็จมรรคผลนิพพานได้ เมื่อฆ่าคนมาเกือบพันคน ตอบว่าคนที่องคุลิมาลฆ่า นั้นเป็นคนธรรมดา (ไม่ใช่พ่อ แม่ พระอรหันต์) เป็นบาปกรรมชั้นธรรมดา ไม่เป็นกรรมหนัก (อนันตริยกรรมหรือครุกรรม) แต่ถ้าองคุลิมาลฆ่าแม่ของตนเอง นั้นแหละจึงเป็นอนันตริยกรรม ซึ่งจะห้ามมรรคผลนิพพานทั้งหมด การสร้างกุศลกรรมที่มีอำนาจสูง ๆ เช่น อรหันต์ จึงไปทำลายอำนาจกุศลกรรมในชาติต่อไป ให้สิ้นสุดลง นี่คืออำนาจกุศลไปตัดอำนาจกุศล ซึ่งในทางตรงกันข้ามถ้าไปสร้างกุศลกรรมที่มีอำนาจสูง ๆ กุศลนั้นก็ไปตัดกุศลกรรมที่ควรจะได้รับเช่น พระเจ้าอชาตศัตรู หลังจากกรรมหนัก (ครุกรรม) คือฆ่าพ่อตนเอง (พระเจ้าพิมพิสาร) กุศลกรรมจึงไปตัดกรรมที่เป็นกุศลของพระเจ้าอชาตศัตรู ตอนเมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูได้ไปพบพระพุทธองค์ และได้ฟังเทศนาของพระพุทธองค์ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้าพระเจ้าอชาตศัตรูไม่ทำปิตุฆาตต่อบิดาแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูจะสำเร็จมรรคผลเป็นพระโสดาบันบุคคลทันทีหลังจากการฟังธรรมจบลง แสดงว่ากุศลกรรมที่มีอำนาจสูงจึงไปตัดกรรมที่เป็นกุศลของพระเจ้าอชาตศัตรูเสีย ดังนั้นพระพุทธองค์จึงตรัสเตือนเสมอว่า อย่าประมาทจงทำแต่กรรมดีไว้เสมอ ๆ จบ อุปฆาตกรรม

มีการศึกษาวิจัยถึงการเสียชีวิตของเด็กวัยรุ่นสาว อายุระหว่าง 10-24 ทั่วโลก ซึ่งคนในวัยนี้คิดเป็น 30% ของประชากรโลก มีอยู่ 1,800 ล้านคน การศึกษานี้องค์การอนามัยโลกเป็นผู้สนับสนุน ผลการวิจัยที่ออกมาพบว่า ปีหนึ่ง ๆ มีเด็กวัยรุ่นทั่วโลกไปก่อนวัยอันควรถึง 2.5 ล้านคน ส่วนใหญ่หรือร้อยละ 95 เป็นเด็กที่อยู่ในประเทศด้อยพัฒนาและกำลังพัฒนา ที่น่าเศร้าคือสาเหตุของการเสียชีวิตนั้นเป็นเรื่องที่สามารถป้องกันได้ทั้งหมด

ตัวอย่างเด็กผู้ชาย ต้นเหตุที่เสียชีวิตมาเป็นอันดับหนึ่งคือ อุบัติเหตุตามท้องถนน คิดเป็น 13.9% ตามมาด้วยความรุนแรงจากการทะเลาะวิวาท หรืออาชญากรรม 9.2% การฆ่าตัวตาย 6.4% จมน้ำตาย 5.3% เป็นวัณโรค 5.2%

ตัวอย่างเด็กผู้หญิงอันดับหนึ่งคือ ตายจากโรคติดเชื้อในระบบทางเดินหายใจส่วนล่าง เช่น ปอดอักเสบหรือหลอดลมอักเสบ 6.7% ตามมาด้วยการฆ่าตัวตาย 6.2% โรคนิวโมเนีย 6.1% วัณโรค 5.8% และอุบัติเหตุตามท้องถนน 5%

จากการศึกษาเรื่อง เหตุการณ์การตาย ในพระพุทธศาสนา บอกไว้ว่ามีสาเหตุอยู่ 4 อย่าง คือ 1) สิ้นอายุ 2) สิ้นกรรม (สิ้นอุปภัมภกกรรม) 3) สิ้นอายุและสิ้นกรรม 4) มีกรรมมาตัดรอน จากสถิติขององค์การอนามัยโลก ดังกล่าว จะเห็นมีผู้เสียชีวิตก่อนวัยอันควร 2.5 ล้านคน ที่บ่งชี้แน่ชัด

คือ เป็นเรื่องที่สามารถป้องกันได้ทั้งนั้น จึงชี้ชัดได้ว่าเกือบทั้งหมดที่เสียชีวิต เพราะอุปมาตกรรม คือมีกรรมมาตัดรอนทั้งสิ้น

ส่วนที่สำคัญที่สุดก็คือ กรรมที่เกิดขึ้นตอนใกล้ตาย หรือตอนจิต (วิญญาณ) จะดับ ที่เรียกว่า อาสนนกรรม อาสนนกรรมถึงไม่เจาะจงได้ว่าเป็นกรรมดีก็ได้ เป็นกรรมเลวก็ได้ สุดแต่จะนึกได้ตอนใกล้ตาย 3 ระยะดังกล่าวมาคือ กรรมอารมณ์ ต่อด้วยกรรมนิมิตอารมณ์ และสุดท้าย คตินิมิตอารมณ์ ซึ่งถ้าจิตจะดับอารมณ์ทั้ง 3 เกิด แล้วจะเปลี่ยนอารมณ์หรือภพภูมิที่ไปเกิดไม่ได้ ฉะนั้น อาสนนกรรมจึงเป็นกรรมที่สำคัญ เช่นบางคนทำดีมาตลอดชีวิต มีชั่วบ้างนิดหน่อย แต่ตอนใกล้ตายมีเหตุให้นึกถึงความชั่วจนเกิดเป็นความชั่วเป็นกรรมอารมณ์ กรรมนิมิตอารมณ์ คตินิมิตอารมณ์แล้ว จะเปลี่ยนอารมณ์เป็นกุศลไม่ได้เลย จะต้องไปเกิดตามคตินิมิตอารมณ์ที่ตนใกล้ตายเห็น ในทางตรงกันข้าม ทำชั่วมามากความคิดนิดหน่อย แต่เวลาใกล้ตายมีเหตุให้นึกถึงอารมณ์ดี เช่นมีญาติเข้าใจ เรื่องของหลักธรรม มาชี้นำอารมณ์ให้เกิดอารมณ์ดี เป็นต้น พูดเรื่องกุศลต่าง ๆ ที่ผู้ใกล้ตายเคยทำไว้ เช่นพูดถึงโบสถ์ที่ผู้ใกล้ตาย เคยสร้างไว้ พูดถึงคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พูดถึงตอนไปทอดกฐินที่วัดต่าง ๆ ที่เคยไปทอดมา ทำให้จิตของผู้ใกล้ตายนึกถึงบุญกุศล ซึ่งเป็นอารมณ์ที่ดีสบายใจ เมื่อจิตเข้าถึงอารมณ์ทั้ง 3 แล้ว ก็จะไปเกิดในสุคติได้ ฉะนั้น อาสนนกรรมจึงเป็นกรรมที่น่าสยทิวไปเกิดแต่สามารถทำให้เกิดดี หรือไม่ดีได้โดยถ้ารู้หรือเข้าใจ นำอารมณ์ดีมาคิด ก็จะไปสู่สุคติได้ อาจจะมีคนแย้งได้ว่า ถ้าอย่างนั้นไม่ต้องทำความดีทำแต่ความชั่วแล้วตอนใกล้ตายมานึกถึงความดีก็จะดีไปเกิดดี ถ้าคนไม่เคยทำความดีบ่อย ๆ เสมอ ๆ ยากที่จะนึกถึงสิ่งดี ๆ ออก หรือถ้านึกออกไปเกิดที่ดี ก็มีชีวิตอยู่ไม่นาน เช่น ตายขณะเกิด ตายขณะอายุน้อย ๆ เพราะไม่มีกุศลกรรม หรืออุปถัมภกกรรมที่ดีหล่อเลี้ยงเป็นต้น ลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของพระพุทธศาสนา คือ การสอนให้มนุษย์รู้จักธรรมชาติของตนเองตามสภาพความเป็นจริง นั่นก็คือตนเองมีธรรมชาติที่เป็นจริงอย่างไรก็สอนให้รู้จักอย่างนั้น การสอนอย่างนี้บางครั้งก็ขัดกับความรูสึกของสามัญชนทั่วไป เพราะแนวโน้มของคนทั่วไปนั้น สนใจที่จะรู้เรื่องข้างนอกหรือโลกภายนอกกว่าที่จะเรียนรู้เรื่องเกี่ยวกับตนเอง เช่นพระพุทธศาสนาสอนให้พิจารณาเนื่อง ๆ ว่า เรามีความแก่เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความแก่ไปได้ เรามีความเจ็บป่วยเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บป่วยไปได้ เรามีความตายเป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความตายไปได้ ที่พระพุทธศาสนาสอนให้เราพิจารณาเช่นนี้ก็เพื่อให้เรารู้จักธรรมชาติของตัวเองตามสภาพความเป็นจริง จะได้บรรเทาความเมาต่าง ๆ เช่นความเมาในวัย ความเมาในทรัพย์ ความเมาในความไม่มีโรค ความเมาในอำนาจ เป็นต้น ให้เบาบางลง เมื่อมีความพลัดพรากเกิดขึ้นเพราะความตายเป็นเหตุ จะได้สามารถทำใจได้ไม่เศร้าโศกเสียใจมากจนเกินไป แต่ก็มีชาวพุทธไม่มากนักที่พยายามทำความรู้จักคุ้นเคยกับความจริงดังกล่าวนี้ น้อยคนที่จะกล้ามองสบตากับความแก่ความเจ็บ และความตายอย่างผู้เดิน

ร่วมทางในชีวิต ยิ่งเป็นความตายก็ยิ่งไม่มีใครอยากคิดถึงเลย หากจะต้องคิดถึงก็คิดถึงด้วยจิตใจที่
 ไหวหวั่น ตรงกันข้ามกับการคิดถึงความเกิดซึ่งคนชอบคิดถึงบ่อย ๆ และมักจะเฉลิมฉลองกันด้วย
 ความยินดีปรีดาเมื่อวันคล้ายวันเกิดมาถึง พระพุทธศาสนาได้สอนเน้นถึงความไม่ประมาทในการ
 ดำเนินชีวิตในทุกขณะจิต ดังจะเห็นว่า พระพุทธองค์ทรงสอนหลักไตรลักษณ์ ให้มองเห็นความ
 เปลี่ยนแปลงของชีวิต ความเป็นตัวตนและแก่นสารของชีวิต โดยสอนไม่ให้ประมาท โดยเฉพาะ
 ภาวะใกล้ตายที่จะต้องให้ความสำคัญมากๆ ที่จะต้องมีสติอยู่ตลอดเวลา การร่างกายที่ประกอบด้วย
 จิตกับหรือรูปกับนามนี้เป็นสภาวะธรรม คือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นไปตามอำนาจการปรุงแต่งของเหตุ
 ปัจจัย เมื่อเกิดขึ้นก็มีเหตุปัจจัยทำให้เกิดขึ้น เมื่อตั้งอยู่ก็มีเหตุปัจจัยทำให้ตั้งอยู่ เมื่อเสื่อมสลาย
 แดกดับก็มีเหตุปัจจัยทำให้เสื่อมสลายแตกดับ ไม่ว่าจะป็นรูปหรือนามล้วนแต่ไม่คงที่มีการเปลี่ยน
 แปรอยู่ตลอดเวลา

ในสังคมไทยที่ได้รับอิทธิพลของพระพุทธศาสนา จึงสอนให้พุทธศาสนิกชนไม่ประมาท
 ในการดำเนินชีวิต จึงพยายามสร้างสิ่งที่เป็นเครื่องชวนให้รำลึกถึงพระพุทธองค์ ที่เรียกว่า เกี่ยวกับ
 สังฆนียสถานทั้ง 4 รวมทั้งเวลาที่มีการเจ็บป่วย ก็ให้พระสงฆ์ได้มาเจริญพระพุทธมนต์ เพื่อให้มี
 สติระลึกในกุศลคุณงามความดีเป็นที่ตั้ง ซึ่งก็คือ หลักอასันนกรรมนั่นเอง เพราะมีพระพุทธภาษิต
 ที่แสดงว่าเมื่อคนตายแล้วจะไปเกิดในทุคติ หรือสุคติ ก็ขึ้นอยู่กับสภาพของจิตก่อนตายว่าเป็น
 อย่างไร ดังข้อความว่า “เมื่อจิตเศร้าหมองแล้วทุคติเป็นอันหวังได้ ...เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุคติ
 เป็นอันหวังได้” และว่า “โลกอันจิตย่อมนำไป” เป็นต้น ในวัฒนธรรมไทย ให้ความสำคัญกับ
 หลักดังกล่าวนี้มาก จึงประพุดิตนด้วยหลักแห่งทาน สีล ภาวนา เป็นแนวปฏิบัติสำคัญ (ส.สิว
 รักษ์ , 2552 : 152-153)

นอกจากนี้แล้ว ยังพบได้ว่า พระพุทธองค์ได้ทรงสอนให้พุทธศาสนิกชนได้มีสิ่งยึด
 เหนี่ยวจิตใจเพื่อไม่ให้ไหลไปสู่ความตกต่ำในเมื่อตายไป ด้วยการเที่ยวจาริกและระลึกถึงสังฆนีย
 สถาน 4 ดังปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกเล่มที่ 10 (2539 : 135-136)

“ ดูกรอานนท์ สังฆนียสถาน 4 แห่งเหล่านี้ เป็นที่ควรเห็นของ
 กุลบุตรผู้มีศรัทธา สังฆนียสถาน 4 แห่ง เป็น โฉน คือ

1. สังฆนียสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยมาตาม
 ระลึกว่า พระตถาคตประสูติในที่นี้ ฯ
2. สังฆนียสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยมาตาม
 ระลึกว่า พระตถาคตตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้ ฯ
3. สังฆนียสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยมาตาม
 ระลึกว่า พระตถาคตทรงยังอนุตรธรรมจักรให้เป็นไปในที่นี้ ฯ

4. สังฆนียสถานอันเป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธาด้วยมาตามระลึกว่า พระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาทิสถนิพพานธาตุ ในที่นี้สังฆนียสถาน 4 แห่งนี้แล เป็นที่ควรเห็นของกุลบุตรผู้มีศรัทธา ฯ

ดูกรอานนท์ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา จักมาด้วยความเชื่อว่า พระตถาคตประสูติในที่นี้ก็ดี พระตถาคตตรัสรู้พระอนุตรตรัสสัมมาสัมโพธิญาณในที่นี้ก็ดี พระตถาคตทรงยังอนุตรธรรมจักรให้เป็นไปในที่นี้ก็ดี พระตถาคตเสด็จปรินิพพานแล้วด้วยอนุปาทิสถนิพพานธาตุในที่นี้ก็ดี ก็ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่ง เทียวจาริกไปยังเจดีย์ มีจิตเลื่อมใสแล้ว จักทำกาลละลง ชนเหล่านั้นทั้งหมดเบื้องหน้าแต่ตายเพราะกายแตก จักเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์”

สรุป

จากที่กล่าวมา จึงเห็นได้ว่า หลักกรรมและหลักคำสอนเรื่องอาสันนกรรม ซึ่งเป็นหลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนาเถรวาท มีความสำคัญต่อบุคคลและสังคม สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์แก่บุคคลและสังคม ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. ให้เป็นผู้หนักแน่นในเหตุผล รู้จักมองเห็นการกระทำ และผลการกระทำตามแนวทางของเหตุปัจจัยไม่เชื่อสิ่งมมาย ตีนข้าว เช่น เรื่องแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์เป็นต้นหลักแห่งกรรมนี้ จึงเป็นหลักจริยธรรมที่สอนให้บุคคลต้องพึ่งตนเองและพัฒนาตนเองเสมอ

2. สอนให้ทำความดีทุกขณะจิต เพราะจิตนั้นมีการเกิดดับที่เร็วมาก การเจริญสติปัญญาในชีวิตประจำวัน จึงเป็นสิ่งที่ควรเน้นมาก เพราะเราไม่สามารถทราบได้ว่า จะเกิดดับเมื่อไร เวลาไหน และอย่างไร

3. สอนให้ทำความดี ตั้งสมกุศลกรรมเสมอเพื่อเวลาจิตใกล้จะดับ จะได้หวนระลึกถึงกุศลกรรมที่ได้บำเพ็ญมา ซึ่งจะส่งแรงต่อจิตก่อนที่จะดับหรือเวลาใกล้ตาย อันจะนำไปสู่จิตในขณะอาสันนกรรมนั้น นำไปสู่ภพภูมิที่ดีได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การปฏิบัติตามหลักอาสันนกรรมนั้น เป็นเงื่อนไขและเครื่องประกันถึงการไปเกิดในภพภูมิที่ดีได้

4. หลักกรรมและอาสันนกรรมให้อิสระภาพแก่บุคคลในการที่จะเลือกเกิดได้ เพราะกรรมเป็นปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การเกิดในภพภูมิที่ดีหรือไม่ดี บุคคลจึงมีเสรีภาพที่จะเลือกทำดีด้วยตนเองเพื่อไปเกิดในภพภูมิที่ดีได้

5. สอนให้ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาททุกขณะจิต เพราะเราไม่ทราบชะตากรรมที่จะเกิดกับชีวิตได้ จึงควรเจริญอัปมาทธรรมและมรณสติเสมอ ดังที่วัฒนธรรมไทยได้มีวัฒนธรรมแห่งการบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนาเสมอมา

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

5.1 สรุปผลการวิจัย

หลักคำสอนเรื่องกรรม เป็นหลักคำสอนพื้นฐานในพระพุทธศาสนา ซึ่งคำว่า “กรรม” เป็นคำกลาง ๆ แปลว่า การกระทำ หมายถึง การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ดังพระพุทธพจน์ที่ทรงตรัสไว้ว่า “เจตนาหิ ภิกขเว กम्म วทามิ” แปลว่า เรากล่าวว่าเจตนาเป็นตัวกรรม 2 กรรมนี้เป็นตัวเหตุที่จะก่อให้เกิดผลดีผลชั่ว จะเป็นการแสดงออกทางกายก็ตาม วาจาก็ตาม หรือใจคิดก็ตาม จัดเป็นกรรมทั้งนั้น และกรรมนั้นก็ไม่ได้หมายถึงเฉพาะกรรมชั่วที่บุคคลทำไว้ในอดีต ตามที่คนทั่วไปเข้าใจเท่านั้น แต่หมายถึงกรรมทั้งดีและชั่ว ที่บุคคลได้ทำไว้ในอดีต ปัจจุบันและอนาคตด้วย

พระพุทธศาสนาแบ่งกรรมออกเป็นหลายประเภทตามลักษณะ โดยในพระไตรปิฎก นอกจากแบ่งกรรมออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ กุศลกรรมและอกุศลกรรมแล้ว ยังแบ่งกรรมตามลักษณะของการให้ผลออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. กรรมดำมีวิบากดำ ได้แก่ กรรมชั่วที่บุคคลกระทำทางกาย วาจา หรือทางใจ กรรมชนิดนี้ส่งผลให้ผู้ทำประสบแต่ความทุกข์โดยส่วนเดียว
2. กรรมขาวมีวิบากขาว ได้แก่ กรรมดีหรือคุณงามความดีที่เกิดขึ้นทางกาย วาจา และใจ กรรมชนิดนี้ส่งผลให้ผู้ทำประสบกับความสุขโดยส่วนเดียว
3. กรรมทั้งดำทั้งขาว มีวิบากทั้งดำทั้งขาว ได้แก่ การกระทำทั้งความชั่วและความดีปะปนกันทางกาย วาจา ใจ เมื่อวิบากของกรรมนี้ให้ผล จึงมีทั้งผลดีและผลชั่ว ส่งผลให้ชีวิตของเจ้าของกรรมมีทั้งความสุขทั้งความทุกข์คละเคล้ากันไป
4. กรรมไม่ดำไม่ขาว มีวิบากไม่ดำไม่ขาว กรรมประเภทนี้ ไม่ใช่กรรมธรรมดาที่หมายถึงความดีและความไม่ดี แต่เป็นกรรมที่อยู่เหนือกรรม อยู่เหนือความดีความชั่ว ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อละกรรมทั้ง 3 อย่างดังกล่าวข้างต้น โดยส่งเสริมให้บุคคลไม่ติดในความดีความชั่ว ซึ่งจะทำให้ผู้ปฏิบัติตามหลุดพ้นจากสังสารวัฏได้โดยสิ้นเชิง ข้อปฏิบัติที่ทำให้บุคคลบรรลุถึงกรรมระดับนี้ คือ โพชฌงค์ 7 หรือมรรค มีองค์ 8 เป็นต้น

นอกจากนี้แล้ว ในคัมภีร์ระดับอรรถกถายังได้แบ่งกรรมออกเป็น 12 ประเภท โดยแบ่งตามระยะเวลาของการให้ผล การให้ผลตามหน้าที่ และตามลำดับของความหนักเบา ดังนี้

1. กรรมให้ผลตามคราว

1) ทิฏฐธรรมเวทนียกรรม กรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน คือภพนี้ หมายถึง กรรมที่กระทำในชาตินี้ แล้วได้รับผลในชาตินี้ทันที กรรมนี้จัดเป็นกรรมแรง จึงเป็นกรรมที่ให้ผลทันตาเห็น แต่ถ้าผู้ทำตายเสียก่อน กรรมนั้นไม่ทันให้ผล ย่อมเป็นอโหสิกรรม

2) อุปัชชเวทนียกรรม กรรมที่ให้ผลในภพหน้า หมายถึงกรรมที่กระทำไว้ในชาติปัจจุบัน แต่ยังไม่มีโอกาสให้ผล ต่อเมื่อตายจากชาตินี้แล้วไปเกิดใหม่ กรรมนั้นจึงให้ผลในชาติใหม่อย่างแน่นอน เมื่อพ้นจากนั้นไปแล้ว ย่อมเป็นอโหสิกรรม

3) อปราปรเวทนียกรรม กรรมที่ให้ผลในภพต่อ ๆ ไป หมายถึงกรรมที่กระทำไว้ในชาติปัจจุบัน แต่ยังไม่ให้ผล โดยจะให้ผลในชาติต่อ ๆ ไป สบโอกาสเมื่อใดให้ผลเมื่อนั้น จนกว่าจะเลิกให้ผลตราบเท่าที่ผู้ทำยังเวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏฏสงสาร กรรมนี้จัดเป็นกรรมเบาที่สุด เปรียบเหมือนสุนัขไล่เนื้อ ตามทันในที่ใด ก็กัดเอาในที่นั้น (พระราชมุนี (ประยูร ปยุตฺโต), 2529 : 219)

4) อโหสิกรรม กรรมที่เลิกให้ผล หรือกรรมให้ผลสำเร็จแล้ว หมายถึง กรรมที่หมดโอกาสให้ผลเพราะผู้กระทำได้รับผลของกรรมอื่นที่หนักกว่าบ้าง เพราะรอคอยให้ผลนานเกินไปเหมือนเมล็ดพืชถูกเก็บไว้เป็นเวลานานเกินไปหมดยางแล้ว จึงไม่อาจปลุกขึ้นได้บ้าง หรือเพราะเป็นกรรมที่ให้ผลเสร็จแล้วหรือเพราะผู้กระทำได้บรรลุอรหัตตมรรค อรหัตตนิพพานแล้วไม่เกิดอีกต่อไป กรรมที่ทำได้หมดโอกาสให้ผล เพราะไม่มีนาม รูป หรือตัวตนรองรับผลกรรม

2. กรรมให้ผลตามหน้าที่

5) ชนกกรรม กรรมแต่งให้เกิด หรือกรรมที่เป็นตัวนำไปเกิด หมายถึง กรรมที่ทำหน้าที่นำไปเกิดในภูมิต่าง ๆ เช่น เกิดเป็น เทวดา มนุษย์หรือสัตว์เดรัจฉาน เป็นต้น เป็นได้ทั้งกุศลกรรมและอกุศลกรรม อาจเป็นครุกรรม อาสันนกรรม หรือพหุลกรรมก็ได้ และเมื่อทำหน้าที่ให้เกิดแล้ว ชนกกรรมก็หมดหน้าที่ไป

6) อุปัตถัมภกกรรม กรรมสนับสนุน หมายถึง กรรมที่ทำหน้าที่สนับสนุนชนกกรรม หรือกรรมแต่งให้เกิด หากกรรมแต่งให้เกิดเป็นกุศลกรรม กรรมสนับสนุนฝ่ายกุศลก็จะเข้าไปหนุนให้ดียิ่งขึ้น (สว่างมา สว่างไป) แต่หากกรรมแต่งให้เกิดเป็นอกุศล กรรมสนับสนุนฝ่ายอกุศลก็เข้าไปหนุนให้ไม่ดียิ่งขึ้น (มืดมา มืดไป)

7) อุปปีฬกกรรม กรรมบีบบังคับ หมายถึงกรรมทำหน้าที่ตัดรอนกำลังของกรรมที่ให้ผลอยู่ก่อนเสื่อมลง คือไม่ให้ชนกกรรมให้ผลได้เต็มที่ หากชนกกรรมเป็นกุศล

กรรมบิบบันฝายอกุศลก็เข้าไปบิบบันเบียดเบียนไม่ให้ชนกรรมให้ผลได้เต็มที่ (สว่างมา มีคไป)
หากชนกรรมเป็นอกุศล กรรมบิบบันฝายอกุศลก็เข้าไปบิบบันเบียดเบียนไม่ให้ชนกรรมให้ผล
เต็มที่ คือบิบบันให้ดีขึ้น (มีคมา สว่างไป)

8) อุปฆาตกรรม กรรมตัดรอน หมายถึง กรรมที่ทำหน้าที่ตัดรอน
ไม่ให้ชนกรรมให้ผลอีกต่อไป เป็นกรรมประเภทเดียวกับอุปปีฬกรรม แต่ให้ผลเด็ดขาดกว่า
และให้ผลมีสภาพตรงข้าม กล่าวคือ ขณะที่กรรมอื่นกำลังให้ผลอยู่ อุปฆาตกรรมตามมาทัน จะเริ่ม
ให้ผลตรงกันข้ามโดยทันที หากชนกรรมเป็นกุศล กรรมตัดรอนฝายอกุศลก็เข้าไปตัดรอนไม่ให้
ชนกรรมนั้นให้ผลอีกต่อไป คือตัดรอนกรรมที่ดี ทำให้ผู้นั้นแย่ลง หากชนกรรมเป็นอกุศล
กรรมตัดรอนฝายอกุศลก็เข้าไปตัดรอนไม่ให้ชนกรรมนั้นให้ผลอีกต่อไป คือตัดรอนกรรมที่ไม่ดี
ทำให้ผู้นั้นดีขึ้น

3. กรรมให้ผลตามแรงหนักเบา

9) ครุกรรม กรรมหนัก หมายถึง กรรมที่มีการให้ผลเป็นอันดับ
แรก ไม่มีอำนาจอื่นใดที่จะขัดขวางผลแห่งครุกรรมนี้ได้ กรรมนี้จึงเป็นกรรมหนักกว่ากรรมอื่น
เป็นได้ทั้งฝายกุศลและอกุศล ฝายกุศล ได้แก่ รูปฌาน 4 (ภาวะจิตที่เพ่งรูปธรรมเป็นอารมณ์) และ
อรุฌาน 4 (ภาวะจิตที่เพ่งรูปธรรมเป็นอารมณ์) ฝายอกุศล ได้แก่ อนันตริยกรรม 5 ได้แก่ ฆ่า
มารดา ฆ่าบิดา ฆ่าพระอรหันต์ ทำร้ายพระพุทธเจ้าจนถึงพระโลหิตห้อ ทำลายสงฆ์ให้แตกแยก
กัน

10) พหุลกรรม หรืออาจิณกรรม กรรมที่กระทำจนเคยชิน หมายถึง
กรรมที่ทำมาก ทำมาจนชิน หากครุกรรมและอาสันนกรรมไม่มี กรรมนี้จะให้ผลก่อนกรรมอื่น

11) อาสันนกรรม กรรมเมื่อจวนเจียน หมายถึง กรรมที่กระทำเมื่อ
ใกล้ตาย โดยผู้ทำระลึกได้ในขณะจิตสุดท้าย หากครุกรรมไม่มี กรรมนี้จะให้ผลก่อนกรรมอื่น
และกรรมนี้ถึงแม้จะอ่อนกำลังอย่างไรก็ตามย่อมให้ผลได้

12) กตัตตกรรม กรรมสักว่าทำ หมายถึง กรรมที่ทำโดยไม่ตั้งใจ
หรือทำด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ คือผู้ทำไม่รู้ว่าเป็นบุญหรือเป็นบาป ทำไปก็สักแต่ว่าทำเท่านั้น
หากครุกรรม อาสันนกรรม และอาจิณกรรมไม่มี กรรมนี้จึงจะถึงวาระให้ผล นับว่าเป็นกรรม
ที่มีน้ำหนักเบาที่สุด

จากการศึกษาเรื่องอาสันนกรรมนั้น พบว่า อาสันนกรรม แปลว่า กรรมใกล้ดับจิตหรือ
กรรมใกล้ตาย ซึ่งในพระพุทธศาสนาเถรวาทมี 2 นัย กล่าวคือ ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคของพระพุทธ

โฆษาจารย์ ได้กล่าวไว้ในวิสุทธิธรรมคำ คือ “กรรมที่บุคคลระลึกได้ในเวลาใกล้ตาย ชื่อว่า อาสันนกรรม อันบุคคลผู้ใกล้ตายระลึกถึงกรรมอันใดได้ เขาย่อมไปเกิดด้วยกรรมอันนั้นแล ” (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521 : 32) ส่วนในคัมภีร์อภิมัตถวิภาวินีฎีกา อธิบายว่า อาสันนกรรมได้แก่กรรมที่บุคคลระลึกได้ในเวลาใกล้ตาย และกรรมที่ทำในเวลาใกล้ตาย สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงให้คำอธิบายไว้เพียงแง่เดียวว่า อาสันนกรรม ได้แก่กรรมที่บุคคลทำเมื่อจวนตาย อาสันนกรรมจึงมี 2 ลักษณะ คือ กรรมที่เคยทำไว้และตามระลึกได้ในเวลาใกล้ตายอย่างหนึ่งกับกรรมที่ทำใหม่ ในเวลาใกล้ตายอย่างหนึ่ง

อาสันนกรรมเป็นกรรมที่กระทำในเวลาใกล้จะตาย หรือกรรมที่ระลึกถึงในเวลาใกล้ตาย ซึ่งมีลำดับการให้ผลเป็นที่ 2 รองจากครุกรรม หมายความว่า เมื่อสรรพสัตว์ที่เกิดในวัฏสงสารนี้ ไม่ได้ทำครุกรรมอะไรทั้งในส่วนที่เป็นกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมแล้ว อาสันนกรรมก็จะให้ผลเป็นลำดับแรกในภพชาติต่อไป หรือในกรณีที่ทำครุกรรมให้ผลเสร็จสิ้นแล้ว อาสันนกรรมก็จะให้ผลในลำดับต่อมาทันทีโดยแม้ว่าอาสันนกรรมจะมีเพียงเล็กน้อย แต่ก็จะให้ผลก่อนกรรมอื่นที่มากกว่า ซึ่งอาจจะเปรียบอาสันนกรรมนี้เหมือนกับฝูงโคที่อยู่ในคอก ในเวลาที่เจ้าของโคเปิดประตูคอก โคตัวใดที่อยู่ใกล้ประตูคอก แม้จะเป็นโคแก่ ไม่มีกำลัง โคตัวนั้นก็ย่อมจะออกจากคอกได้ก่อนตัวอื่น อาสันนกรรมก็เช่นกันเมื่อกุศลกรรมหรืออกุศลกรรมอย่างอื่นจะมีอยู่ แต่กรรมใดที่นึกได้ในเวลาที่ใกล้จะตาย กรรมนั้นย่อมส่งผลให้ก่อนกรรมอื่นเสมอ เพราะผู้ตายนึกถึงได้ก่อนที่จะตาย

อาสันนกรรมแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย คืออาสันนกรรมฝ่ายอกุศลกรรมและอาสันนกรรมฝ่ายกุศลกรรม อาสันนกรรมฝ่ายอกุศลกรรมจะชักนำผู้กระทำไปเกิดในทุคติภูมิหลังจากที่ละโลกไปแล้ว ส่วนอาสันนกรรม ฝ่ายกุศลกรรมก็จะชักนำผู้กระทำไปบังเกิดในสุคติภูมิหลังจากที่ละโลกไปแล้ว อาสันนกรรม หรือกรรมใกล้ตาย ซึ่งหมายถึงกรรมที่กระทำก่อนใกล้จะตาย หรือการระลึกถึงกรรมที่เคยกระทำไว้ในเวลาที่ใกล้จะตาย มีทั้งฝ่ายดี และฝ่ายชั่ว ดังกรณีศึกษาที่ปรากฏในคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาเถรวาท

เมื่อพิจารณากระบวนการก่อนที่จิตจะดับ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอาสันนกรรมนั้น จะมีปรากฏการณ์ที่เรียกว่า นิमित 3 อย่าง เกิดแก่จิตผู้ที่กำลังจะตาย กล่าวคือ ในขณะที่บุคคลใกล้จะตายหรือกำลังจะดับจิต จะมีนิमितอย่างใดอย่างหนึ่งใน 3 อย่างปรากฏแก่เขา คือ

(1) กรรม ได้แก่การกระทำอันเป็นกุศลหรืออกุศลที่เขาได้ทำไว้ และจะให้ผลนำเขาไปเกิดใหม่ในสุคติหรือทุคติ กรรมดังกล่าวนี้จะปรากฏแก่จิตของผู้กำลังจะตาย ถ้าขณะจะดับจิตเขา

นึกถึงกรรมใด หรือจิตของเขาเกาะเกี่ยวอยู่กับกรรมใด เขาตายแล้วก็จะไปเกิดใหม่ตามสภาพของกรรมนั้น กรรมดังกล่าวนี้เองที่เรียกว่าอาสันนกรรมหรือชนกกรรม

(2) กรรมนิमित หมายถึงอุปกรรมที่บุคคลใช้ทำกรรม เช่น ข้าวปลาอาหาร เสื้อหาคอกไม้รูปเทียน ฯลฯ ที่เขาใช้ทำกุศลกรรม หรือ เบ็ด มีด ปืน ท่อนไม้ ฯลฯ ที่เขาใช้ทำอกุศลกรรม อุปกรรมเช่นกล่าวนี้จะปรากฏแก่ายตนะภายในทางใดทางหนึ่งของผู้กำลังจะตาย

(3) คตินิมิต ได้แก่สัญลักษณ์หรือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับภพใหม่ที่เขาจะไปเกิดตามลักษณะของกรรมในข้อ 1 เช่นภาพเปลวไฟในนรก ภาพสัตว์นรกที่กำลังเสวยผลของอกุศลกรรม ภาพนายนิรบาลที่มาคอยนำตัวเขาไปสู่ นรก ภาพวิมานหรือสถานที่อันรื่นรมย์ในสวรรค์ ฯลฯ สัญลักษณ์หรือภาพเช่นนี้จะปรากฏแก่ายตนะภายในของผู้ที่กำลังจะตายทางใดทางหนึ่ง แต่ส่วนมากจะปรากฏทางมานาทวารหรือทางใจ

5.2 อภิปรายผล

จากการศึกษาวิเคราะห์เรื่องอาสันนกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท จะเห็นได้ว่า เป็นหลักคำสอนที่สอดคล้องกับคำสอนที่มีความสำคัญต่อชีวิตเป็นอย่างมาก เพราะเป็นกรรมที่เกิดขึ้นตอนใกล้ตาย หรือตอนจิตจะดับนี้ ไม่เจาะจงว่าเป็นกรรมดีหรือเป็นกรรมเลว แล้วแต่จะนึกได้ตอนใกล้ตาย ซึ่งจะเป็นตัวนำไปสู่ภพภูมิใหม่ เช่น บางคนทำดีมาตลอดชีวิต มีชั่วบ้างนิดหน่อย แต่ตอนใกล้ตายมีเหตุให้นึกถึงความชั่วจนเกิดเป็นความชั่วเป็นกรรมอารมณ์ กรรมนิมิตอารมณ์ คตินิมิตอารมณ์แล้ว จะเปลี่ยนอารมณ์เป็นกุศลไม่ได้เลย จะต้องไปเกิดตามคตินิมิตอารมณ์ที่คนใกล้ตายเห็น ในทางตรงกันข้าม ทำชั่วมามากความดีนิดหน่อย แต่เวลาใกล้ตายมีเหตุให้นึกถึงอารมณ์ดี เช่นมีญาติเข้าใจ เรื่องของหลักกรรม มาชี้นำอารมณ์ให้เกิดอารมณ์ดี เป็นต้น พุทธเรื่องกุศลต่าง ๆ ที่ผู้ใกล้ตายเคยทำไว้ เช่น พุทธถึงโบสถ์ที่ผู้ใกล้ตายเคยสร้างไว้ พุทธถึงคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พุทธถึงตอนไปทอดกฐินที่วัดต่าง ๆ ที่เคยไปทอดมา ทำให้จิตของผู้ใกล้ตายนึกถึงบุญกุศล ซึ่งเป็นอารมณ์ที่ดีสบายใจ เมื่อจิตเข้าถึงอารมณ์ทั้ง 3 แล้ว ก็จะไปเกิดในสุคติได้ ฉะนั้นอาสันนกรรมจึงเป็นกรรมที่นำสัตว์ไปเกิดแต่สามารถทำให้เกิดดี หรือไม่ดีได้ โดยถ้ารู้หรือเข้าใจ นำอารมณ์ดีมาคิด ก็จะไปสู่สุคติได้ อาจจะมีคนแย้งได้ว่า ถ้าอย่างนั้นไม่ต้องทำความดีทำแต่ความชั่วแล้วตอนใกล้ตายมานึกถึงความดีก็จะได้ไปเกิดดี ถ้าคนไม่เคยทำความดีบ่อย ๆ เสมอ ๆ ยากที่จะนึกถึงสิ่งดี ๆ ออก หรือถ้านึกออกไปเกิดที่ดี ก็มีชีวิตอยู่ไม่นาน เช่น ตายขณะเกิด ตายขณะอายุ

น้อย ๆ เพราะไม่มีกุศลกรรม หรืออุปถัมภ์กรรมที่ดีหล่อเลี้ยงเป็นต้น หลักอาสันนกรรม จึงเป็นหลักที่แสดงให้เห็นว่า บุคคลสามารถที่จะเลือกเกิดในภพภูมิที่ดีหรือภพภูมิที่ไม่ดีได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ก็คือ บุคคลสามารถเลือกเกิดได้นั่นเอง

ในพระพุทธศาสนาจึงสอนให้ดำเนินชีวิตด้วยความไม่ประมาทด้วยการเจริญสติ สมาธิ ปัญญา รวมทั้งพระพุทธองค์ยังได้สอนให้พุทธศาสนิกชนได้จาริกไปยังสังเวชนียสถาน 4 ซึ่งจะเป็นหลักประกันได้อย่างหนึ่งว่า ผู้ที่ทวนระลึกถึงสังเวชนียสถาน 4 นี้ จะไม่ตกไปสู่อบายภูมิ

ในสังคมไทย จึงควรมีการสอนให้พุทธศาสนิกชนไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต สร้างสิ่งที่เป็นเครื่องชวนให้รำลึกถึงพระพุทธองค์ ที่เรียกว่า เกี่ยวกับสังเวชนียสถานทั้ง 4 รวมทั้งเวลาที่มีการเจ็บป่วย ก็ให้พระสงฆ์ได้มาเจริญพระพุทธมนต์ เพื่อให้มีสติระลึกในกุศลคุณงามความดีเป็นที่ตั้ง ซึ่งก็คือการประยุกต์ใช้หลักอาสันนกรรมนั่นเอง เพราะมีพระพุทธภาษิตที่แสดงว่าเมื่อคนตายแล้วจะไปเกิดในทุคติ หรือสุคติ ก็ขึ้นอยู่กับสภาพของจิตก่อนตายว่าเป็นอย่างไร ดังข้อความว่า “เมื่อจิตเศร้าหมองแล้วทุคติเป็นอันหวังได้ ...เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุคติเป็นอันหวังได้”

5.3 ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอาสันนกรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท ย่อมก่อให้เกิดความเชื่อมั่นในกฎแห่งกรรม รวมทั้งความเชื่อมั่นว่า บุคคลสามารถที่จะเลือกเกิดในภพภูมิที่ดีได้ ด้วยการบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา เพื่อเป็นปัจจัยสำคัญขณะเมื่อจิตจะดับ อย่างไรก็ตาม ในงานวิจัยนี้เป็นการศึกษาถึงหลักอาสันนกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์เป็นหลัก ไม่ได้เน้นกรณีศึกษาที่เป็นปัจจุบัน เพื่อเป็นการเน้นย้ำความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมนั้น จึงควรมีการศึกษาในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมและการให้ผลในทรรศนะของเยาวชนไทยยุคปัจจุบัน
2. ศึกษากรณีอาสันนกรรมที่ปรากฏในวัฒนธรรมไทยในปัจจุบันว่า มีลักษณะและแนวทางในการดำเนินการอย่างไรบ้าง เช่น การทำบุญต่ออายุ
3. ควรมีการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องความตายและการตายในวัฒนธรรมปัจจุบันว่า มีลักษณะอย่างไร

บรรณานุกรม

มหาวิทยาลัยศรีปทุม
SRIPATUM UNIVERSITY

บรรณานุกรม

- กิตติวุฑฺโฒ ภิกขุ. 2530. **ตายแล้วไปไหน**. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ : มูลนิธิอิทธิธรรมมหาธาตุ
วิทยาลัย.
- จักรเรศ อิฐรัตน์. 2549. “วิพากษ์กับการกระทำตามหน้าที่ในพุทธปรัชญาเถรวาท.” วิทยานิพนธ์อักษร
ศาสตรมหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จิรวรรณ ชินะโชติ. 2523. “การศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเรื่องกรรมในพุทธศาสนาและ
ศาสนาฮินดู.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชะบา อ่อนนาค. 2548. “การศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนมัธยมศึกษา
: ศึกษากรณีโรงเรียนชลบุรี “สุขบท” จังหวัดชลบุรี.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร
มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- คุษฎี เมฆงกูโร, พระ. ม.ป.ป. **กรรมและการสิ้นกรรม : พุทธพจน์เกี่ยวกับเรื่องของกรรม**. กรุงเทพฯ
: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- เทพโสภณ, พระ. 2548. **พลังกรรมและการเกิดใหม่**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์.
- ธรรมปิฎก, พระ. 2543. **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธรรมปิฎก, พระ. 2543. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ธรรมวิสุทธิกวี, พระ. 2547. **กฎแห่งกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- นคปริย. **กรรมและการเกิดใหม่ในสังคมร่วมสมัย**. แปลโดย จินดา ไชยอุดม. กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา.
- นัฏกร อาชะวะบูล. 2545. “ศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่ปรากฏในละคร โทรทัศน์
: เฉพาะกรณีเรื่อง เจ้ากรรมนายเวร.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต.
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- บรรจบ บรรณรุจิ. 2538. **ปฏิจลสมุปบาท**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : พรบุญการพิมพ์.
- _____. 2544. **อสีติมหาสาวก**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : กองทุนศึกษาพุทธสถาน.
- ประกายแก้ว งานทวี. 2550. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์หลักกรรมตามนัยพระอิทธิธรรม.” วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ปรีชา คุณวุฒิ. 2521. “พุทธปรัชญาเรื่องกรรมและการให้ผลของกรรม.” วิทยานิพนธ์อักษร
ศาสตร มหาบัณฑิต. คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปัญญา ใช้บางยาง. 2552. **80 พระอรหันต์ฉบับสมบูรณ์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

_____. 2552. **40 ภิกษุณีพระอรหันต์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมสภา.

พิเชษฐ ธีรวีโส, พระมหา. 2534. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องกรรมและสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของพุทธศาสนิกชนไทยในปัจจุบัน.”

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พุทธโฆษาจารย์, พระ. 2531. **วิสุทธิมรรค 3 ภาค**. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ไพศาล วิสาโล, พระ. 2553. **แกะรอยกรรม สู่รอยธรรม**. กรุงเทพฯ : เนชั่นบุ๊คส์.

ภัทรพร สิริกาญจน. 2553. **มรณสติแบบชิเบต**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ไทย-ชิเบต.

มนตรี สืบด้วง. 2548. “กรรมนิยามกับปัญหาจริยศาสตร์สมัยใหม่.”วารสารศิลปศาสตร์. 5 (มกราคม – มิถุนายน 2548). 1 : 36-61.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539. **พระไตรปิฎกภาษาไทย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. 2552. **พระไตรปิฎกและอรรถกถา**. กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย.

รังสรรค์ ทุมมโรโส, พระมหา. 2550. “ความสัมพันธ์ของกรรมและการเกิดใหม่ที่มีอิทธิพลต่อการระลึกชาติ.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

รัตน์ดิกร วิชัยดิษฐ์. 2550. “แนวคิดเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดในพระไตรปิฎกและวรรณกรรมเรื่องพระมาลัย.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ว.วชิรเมธีภิกษุ. 2545. **DNA ทาจิตวิญญาณ**. กรุงเทพฯ : เนชั่นบุ๊คส์.

วรรณสิทธิ ไวกยะเสวี. 2526. **คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริเฉทที่ 3 ปกิณณกสังคหะ วิชาค**. กรุงเทพฯ : มูลนิธิเนบ มหานิราชนท์.

วัชระ งามจิตรเจริญ. 2550. **พุทธศาสนาเถรวาท**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

วศิน อินทสระ. 2543. **หลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด**. พิมพ์ครั้งที่ 23. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ธรรมดา.

สม สุจิรา. 2550. **เกิดเพราะกรรมหรือความช่วย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์.

ส.ศิวรักษ์. 2552. **เตรียมตัวตายอย่างมีสติ ฉบับขยายความและเพิ่มเติม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ศูนย์ไทยทิเบต.

สาสน โสภณ,พระ. 2553. **กฎแห่งกรรม : เกิดเลือกได้ถ้าตายเป็น**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์กรีน-ปัญญาญาณ.

- สุจิต พรศิริประสาท. 2546. “การศึกษาวิเคราะห์กฎแห่งกรรม : ศึกษาเฉพาะงานเขียนของ ท.เลียงพิบูลย์.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สุนทร ณ รั้งมี. ม.ป.ป.. “พุทธปรัชญาเฉพาะเรื่อง.” รายงานการวิจัย.จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
_____. 2541. **พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก.**กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมน ปนาทกุล. 2531. “การศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างหลักอนัตตากับหลักกรรมในพระพุทธานุศาสนานิพนธ์.” วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. 2536. **กรรมกับการเวียนว่ายตายเกิด.** กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.
- เสฐียรพงษ์ วรรณปก. 2545. **เพื่อความเข้าใจถูกต้องเกี่ยวกับหลักกรรม.** กรุงเทพฯ : หอรัตนชัยการพิมพ์.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. 2552. **วิเคราะห์อภิปรัชญาในพระพุทธานุศาสนา.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อัมพร หุตะสิทธิ์. 2546. “กรรม 12 และการให้ผล.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาไทยศึกษา สถาบันราชภัฏธนบุรี.
- อัลภา อัลภาชนัน. 2530. “พุทธปรัชญาเรื่องกรรมในนวนิยายของกฤษณา อโศกสิน.” วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุทัย จิรรมโม,พระ.2543. “ทัศนะเรื่องกรรมในพระพุทธานุศาสนานิพนธ์ และปัญหาเรื่องกรรมในสังคมชาวพุทธไทยปัจจุบัน.” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Keyes, Charles F. and E.Valentine Daniel.(eds.). 1983. **Karma : An Anthropological Inquiry.** Berkeley : University of California Press.
- Watts, Jonathan S.(ed.).2009. **Rethinking Karma : The Dharma of Social Justice.** Chiang Mai : Silkworm Book.

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	พลเอกเสรี พุกกะมาน
วัน เดือน ปีเกิด	2484
สถานที่เกิด	พระนคร
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม บางเขน กรุงเทพมหานคร 10900
ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน	ที่ปรึกษาอธิการบดี และคณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีปทุม บางเขน กรุงเทพมหานคร 1090
ประวัติการศึกษา	พ.ศ. 2510 ศิลปบัณฑิต (สถาปัตยกรรมไทย) มหาวิทยาลัยศิลปากร พ.ศ. 2539 รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีปทุม

มหาวิทยาลัยศรีปทุม
SRIPATUM UNIVERSITY